

విషయానుక్రమణిక

కంకణము—భోగరాజు నారాయణమూర్తి గారు	...	...	౧-౮
దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి—నాసికేతోపాఖ్యానము—టేకుమళ్ల ఆచ్యుతరావుగారు	...	...	౯-౧౬
హేమంతఋతువు—నాళము కృష్ణారావు గారు	...	...	౧౭-౧౮
భారతీమందిరమున రత్న దీపికలు—మల్యాల సాంబశివరావు గారు	...	...	౧౯-౨౨
భూదేవి—రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు	...	...	౨౩
సత్త్రియాశబ్దార్థ నిర్ధారణము—గొర్తి సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు	...	...	౨౪-౨౬
స్వర్గమేటికి నేకాంత దుర్గమిశ!—త్రిపురాన వెంకటసూర్యప్రసాదరావుదొరగారు	...	...	౨౭
విష్ణువాయుపురాణములు—కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావు గారు	...	...	౨౭-౩౪
రాట్టము—ఖద్దరు—పంగనామముల రామచంద్రరావుగారు	...	...	౩౪
శ్రీనాథకవిరాజీయము—కవిరాజు శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు	...	...	౩౫-౪౪
జాగ్రత్త సమ్మ—రాయనం శేషగిరిరావుగారు	...	...	౪౪
భారతీయ కావ్యస్పృష్టి—అక్కిరాజు నిత్యానందశాస్త్రి గారు	...	...	౪౫-౪౬
ఆరోగ్యప్రార్థనము—వడ్డాది సుబ్బారాయుడుగారు	...	...	౪౭
ఆనందకందము—క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుగారు	...	...	౪౮-౫౭
నీతిపదములు (౨) ...	...	...	౫౭
రామయ్య దుర్భరజీవితము—కొమాండూరి వేంకటాచార్యులు గారు	...	...	౫౮-౬౦
నేవాంజలి—శ్రీ వేంకటపాద్యతీర్థర కవులు	...	...	౫౧-౬౨
సుప్రభాతము—శ్రీవాసుదేవరావుగారు	...	...	౬౩-౭౩
సెలయేలు—సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు	...	...	౭౪
ఎర్రజెండా—చింతా దీక్షితులు గారు ✓...	...	...	౭౫-౮౫
కీరము—వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి గారు	...	...	౮౫
ముక్కోటి యోకాదశి—[జిజ్ఞాసువు]	...	...	౮౬-౯౦
భ్రాంతివిచ్ఛేదము—మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి గారు	...	...	౯౦
అంబత్తసుత్తము—కె. రంగాచార్యులు గారు	...	...	౯౧-౧౦౧
ఉపాలంభము—ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులు గారు	...	...	౧౦౨

శ్రీవర్ణచిత్రములు:—సిద్ధార్థుని మహాత్యాగము, శ్రీ కుమారస్వామి.
 ఏకవర్ణచిత్రములు:—౧. శ్రీకృష్ణదేవాలయము, ౨. శ్రీకృష్ణరథము—ఉడిపి, 3.
 ఏనుగులశాలలు—హంపి; ౪. అండముగ పెరిగిన అనానచెట్టు; ౫. పొట్టి టెంకాయచెట్టు, ౬.
 ససిగా పెరిగిన పసుపుతోట, ౭. కల్యాణమహల్-జింజకోట; ౮. క్రొత్తగాపట్టిన ఏనుగులను
 మచ్చికపఱచుట, *౯. శకుంతల; కోపాక్షపట్టణమందలి 'మయ' శిల్పచిత్రములు ౬, ఇతర
 చిత్రములును.

* ఈ తొమ్మిదవ ప్రతిభాగము భారతీయందు ప్రకటించబడి కొనగిన శ్రీ హెచ్. ఆర్. హెబ్బారుగారికి
—సంపాదకుడు, భారతీ.

చెన్న పట్టణము ఫిబ్రవరి ౧౯౨౭ 1927

సంపుటము ౪ ౫

అక్షయ సంవత్సరము మాఘమాసము

సంఖ్య ౨ 2

కంకణము*

భోగరాజు నారాయణమూర్తిగారు

భోగరాజు

ప్రణామము. మేరిగరియండును నిత్యము నొక్కరితిన
య్యనుమమూ పరాత్పర మహాత్మి తేజము వెల్లంగావునా
గనుగొన నొక్క కంకణమహా చాను సేరనభావ మూర్తి కో
యగ నునరిత్రులార! విను ఉయ్య! మహిమకథా విధానమున్.
చ. జలముగా నేర్పడుక జలనసంశయముల్, జలముల్ జనించు న
జ్జలగరజాతముడె; మది నంశయ మయ్య మియిజన్మ మీ
జలజలదులులు వెటన్; నర్వచహనంబోటి సాక్షిగా
నలినభవాంశమ న జననం బని మూర్త్యు విన్నవించెదన్.

* ఇది యొక ఖండకావ్యము. ఇందలి కథ యొకజరిపిండు స్త్రీయగుచున్నది. మానవుని అనియతం నరక
స్వర్గాదులన్నియు వీజలపిండువునందు బ్రతిపిండుచుండును. స్వనిప్రధానమైనది కాని కేల క్షేపకా
వ్యము కాదు.

చ. ఖరకరు గ్రీష్మభీష్మకరకాండముఖంబున నెన్నిమారు లే
నరిగితిని నభంబునకు, సభ్రమునుండి మఱిన్నిసారు లే
నురవడి జారి భూపతన మొందితిని; బుధు లిట్టి జన్మముల్
మరణములు గణింప రిట మజ్జననక్రమగాథ లేటికిన్ ?

శా. నాపాపం బది యేమొ కాని భువి నానాయోనిసంబాతుఁ డౌ
పాపాత్ముఁ వలె బెక్కుజీవనములం బ్రాపించుచున్ బుద్బుద
వ్యాపారమున సంచరించితీ సనేకాబ్దము తేతన్మహి
వాపీకూపనదీనదాదిబహుళాంభ శ్శ్రేణిమధ్యంబులన్.

మ. కలరూపంబు తొలంగి సూక్ష్మమగు నాకారంబుతో మిటికిన్
బలుమా రేగుదు నేగి సర్వభువనావాసవ్యభాషేదముల్
తలపోతున్ దలపోసి యంబరనటద్ధారాధరాకారని
శ్చలసంచారసుఖంబు శాశ్వతముగా సర్వేసుఁ బ్రార్థించెదన్.

౨

మ. ఒకనాఁ డిట్లె యోదమండలగతోద్యోగప్రమోదంబునన్
స్వకులాంధఃకణరాశితోడుత నభోభాగంబునం గామరూ
పకలాకాశల ముల్లసిల్లి బహురూపస్ఫూర్తులం దాల్చి, యా
డుకొనం జూచ్చితీ మాప్రభాకరు ప్రభాతోపంబు మా టొండగన్.

శా. పారావారధరాధరోన్నతతరువ్రాతాఽగాఘోరకాం
తారాకారములూ, సమస్తవనసత్వప్రస్ఫుటస్ఫూర్తులూ;
నీరేణోద్భవు సృష్టిరూపముల నన్నింటిం దగన్ దాల్చి, రం
గారం బూపితి మప్పు డభ్రతలరంగన్నాట్యరంగమునన్.

నీ. మొత్తము లై పారు మత్తేభములఁ గూడఁ బిల్లియేన్దులు వెంటఁ బెట్టినట్లు
అత్యున్నతములౌ మహాపర్వతంబులచుట్టు గుట్టలు కొన్ని పుట్టినట్లు
పేర్చి పెట్టిన దూదిపిండునుండి యనేకతూలాంకురంబులు తూలినట్లు
సాంద్రగీరంధ్రవృక్షచ్ఛటచ్ఛాయలఁ బలు గుఱ్ఱవ్రోలు మొలచినట్లు
ప్రకృతి ప్రకటించు నఖిలరూపములతో న-లంకృతం బయి నీలాకలంకసకల
గగనతల మెల్లి నావేళఁ గ్రాలె నూత్న-కళల మాఖేలనాకలాకలనవలన.

శా. నీలస్నిగ్ధవియత్తలం బనెడు మేల్నిద్దంపు టద్దంబునక
భూలోకప్రతివింబ మింకరణి గన్గో నయ్యెనో; యమ్మరు
జ్వాలంబుల్ గన మర్త్యలోకప్రకృతిచ్చాయాపటం బిట్టు లా
కాలాఖ్యుండు గ్రహించెనో యన గడుక గన్పట్టె మామూక్యముల్.

3

ఉ. ఏనిటు నాటియాటలను నింత వచింప గడంగ నేటి? కా
పైని లభించినట్టి ఘనభాగ్య మపూర్వము; దాని నెన్నఁ గా
నానె? దినావసానమయాన సనూనవిమానయానగీ
ర్వాణవితానగానరసపానవిశేషము నాకుఁ జేకుచెన్.

శా. హా! నాపుణ్యఫలం బదెట్టిదొ కదా! యానాట నానాట రా
గానక గోకిల కాకలీకలకుహూకారంబులక మించు నా
దానందంబున ముగ్ధుచుక జలకణం బై యున్న నే నామరు
ద్ధానానందసుధక సుధాకణము నై కంటిక వినుత్సప్తభక్.

సీ. మండువేసఁగిలోని నిడుపున్న మనాటి జాబిల్లి వెన్నెల చలువలందు
ప్రత్యూషసమయసంభవమందమలయమారుతకోమలతరంగహతులయందు
పాలబుగ్గలు లొత్తవడ నోరఁ జొల్లారఁ బసిపాప లను ముద్దుపలుకులందు
మందారమకరందమాధుర్యధుర్యసత్కావ్యభవ్యకవిత్వగతులయందు
గలుగు వివిధసుఖంబు లొక్కటన చేర్చి-పేర్చి గానం బనెడు పేరు గూర్చి సకల
భోగ్యముగఁ జేసినట్టి యుభోజభవుని - సృష్టివిరచనావిభవ మచ్చెరువు గాక.

ఉ. ఆయనమానగానవిభవానుభవం బది చెప్పినంత నే
పాయెనో లేదొ నాడు శ్రవణావధి కెంతయు దాటిపోయినక
దోయకణంబు నే మఱుల దోయకణంబునె యకామఁ జింతతోఁ
దోయమువారలం గలసి తోయదమండలమందు నుండఁగన్.

౪

శా. ఆటంకంబు ఘటించినార మట స్వీయాంశుప్రభావ్యాప్తి క
త్యాటోపంబున భానుఁ డావలిమొగంబై, మాపయిం దా నిరా
ఘాటకీధవిలోకనారుణసమగ్రస్ఫూర్తలం గొల్పె; హా
చేటా కాలమునక సమస్తగతులక జేటే కదా వాటిలున్!

ఉ. మాస్థి కెంతయున్ వగచి, మమ్ము గరంబుల నుద్ధరించి, యు
చ్చస్థి జేర్చె మిత్రుఁ డన సత్య మితండె యటంచు నమ్మితిక
స్వస్థత గన్న మాఘనత సైఁవగలేడని యెన్నవైతి ని
టసిరు నాశ్రయించు నెడ నౌ దురవస్థలవిట్టివే కదా?

చ. మముఁ బయికెత్తి దాన నగు మాదగు నున్నతి కోర్వలేక దు
ర్భ్రము గొని మాయెడక దనప్రభల్ గనరా వని యీను గాంచె; ను
త్తములు నిజాశ్రితాళి మహితస్థి కెంతయు సంతసింతు మ
ధ్యములు తటస్థు లౌదు రనయ మృధముల్ చలమూనువా రిలన్.

ఉ. అద్దిర! లోకబాంధవుడ నంచును మింటికి నంటి మాఁక దా
బెద్దట! పెంపు గూర్చు నట! వింటిరె యీవరివేషముల్ ఘనో
ద్యదశకే కదా తఱుచు తాల్చుట? స్వార్థపరస్రసిద్ధులా
పెద్దలు? పెద్దలందె కనిపించును గ్రించుడనంబు లన్నియున్.

౫

శా.ఆపై మా కుపకారివోలె బననుం డం తంత నేతెంచి, మీ
కూషస్థాజ్ఞతవోవఁ గా సకలదిక్కుటంబులం జూచి, ధీ
నైపుణ్యంబు గొనుండు రం డనుచు నానాభంగులం ద్రిప్పె మ
మ్మపూర్వాచలపశ్చిమాచలసమస్తాకాశభాగంబులన్.

ఉ. భూరిపురాకృత ప్రకటపుణ్యఫలానుభవంబు నేటితోఁ
దీరెనౌ ఖేచరత్వమును దీరునౌ నా ఘనసారహారినీ
హరఁజటిరచారుధవళాకృతు లెల్లఁ దొలంగిపోయి వి
స్తారవికారగాఢతమసచ్చవి మాకు ఘటిల్లె సంతటన్.

మ. బలభిదోరశతారథారలకు మున్ బాల్గొక తాఁ బుత్రపౌ
త్రులతో గోత్రసమృద్ధి గాంచి గతభీతుం డై కుటుంబంబుతో
జలధిం బాసిన మేనకాత్మజు వియత్సంచారమోనాఁ గడున్
జెలఁగెన్ నాఁ డతిభీకరాకృతుల మాజీమూతసంచారముల్.

సీ. అమరాధిపతి వీఁడు నాశ్రమింపఁగ నాఁడు దండెత్తి చను సోకుదం డనంగ
దీపంబు లిడి భూనతీమణుల్ గగనంపుఁ బీటపైఁ బారించు కాటు కనఁగ
అంజనాచలశిఖరాగ్రమం దుదయించి చదలంటఁ బ్రవహించు నది యసంగ

నరకలోకంబున కరుగు ధూర్తులవెంటఁ బరువెత్తు తత్వాపవటల మనఁగ
గుబురుగుబురు లగుచు గుంపుగుంపులు గూడి-యింత లంత లై యనంతము లయి
కడకు నేకమగుచు ఘనఘనాఘనముల-సంచయంబు మింట సంచరించె.

ఆ. చదలు చెదలువాఱఁ జెదపుర్వుల విధానఁబొదలు తారలెల్లఁ జెదలుఁ బొపు
తారువూత తీరు తనరారు జీమూత-జాతమం దడంగి నమసి పోయె.

క. లేశము గనము భవిష్య-న్నాశము, పవమానగతులు నమ్ముకొనుచు ని
ట్లాశాభ్రమణంబున సక-లాశాభ్రమణం బొనర్చి యలిసితి మంతన్.

౬

మ. గజయూధంబును వేటకాఁ డినుపచిక్కంబందుఁ జిక్కించుపో
ల్కిఁ జిలింపంగ నెడ మొక్కించుకయినన్ లేకుండ మానీరద
వ్రజముం గ్రిక్కిరియంగఁజేసెను సమీరస్వామి; మాకర్మ హా
ర! జగత్ప్రాణుడటందు రాతఁడు జగత్ప్రాణాంతకుండేకదా!

చ. జగములకుం బ్రకంపనుడు సైఁపంగరాని ప్రభంజనుడు వీఁ
డగు, నధికారపుంబదవి కర్తుఁడుగాఁడని యెన్నఁబోక, తాఁ
దగునని జీవకోటికి నదాగతిగా నొనరించె బ్రహ్మ; యె
న్నఁగ నధికారవిర్ణయమునన్ విధి కేవలమజ్ఞుడేకదా!

మ. విలసన్మౌక్తికరత్నయుక్తుఁ డతిగంభీరుండు, నానాధునీ
లలనానాధుఁ డనేకజీవనముల్లాసుండు, కంపింపఁడే
జలధిస్వామి సమీరుబారిబడి యశ్రాంతంబు; నాహా! మహా
త్ములకైనన్ మఱిశాంతిలేదు కుటిలోద్యోగాధికారంబులన్.

చ. అనలుడు తా సమగ్రమహితాగ్రహవృత్తివహింపఁ బ్రోత్సహిం
పనె చనుఁగాని శాంతిపరుషం దలఁపం దొకనాడుఁగూడ ని
య్యనిలుడు; యుక్తహా తరుణమం దొకచల్లనిమాట నెన్నఁడే
ససవుకదా మహాన్నతపదాధ్యుల జిహ్వలు విహ్వలంబు లై.

చ. అటవి నితాంతపుష్పనిచయాంతరసౌరభముల్ హరించి, యు
త్కటమగు గంధవాహవిరుదంబున వీడు చరించు గంటికే?
కటకట! యించుకంత యధికారము గల్గినయంతఁ గొందఱే
పటిమయులేకయే బిరుదపద్ధతిగొంద్రు యశోద్ధతిగ ననన్.

మ. అకలంకప్రసవోత్కరం బడవిపాలైపోవఁ దత్సేరభ

ప్రకరంబుం గొను గంధవాహునె గణింపంజూతు రౌరా! యమా
యకులంద్రొక్కి, తదున్నతుల్ గొని యశం బొర్జించు మిథ్యాప్రయో
జకులంగాక యథార్థధీమణుల మెచ్చుబోదు లోకం బిసీ!

శా. ఎన్నోభంగులు లోక మొకరణి నేనెంతక విమర్శింతు? నెం
త న్నిందింతు దురంతశత్రుననిలుక, నన్నోలునజ్జల్ మహా
సన్నుల్ ఖిన్నత నన్యదూషణ మొనర్పంజూతురే కాని, మే
లన్నం గీడన నీశ్వరాజ్ఞ నెకదా యశ్రాంతముక వాటిలున్.

శా. మేలే కీడగు, సూన్యతం బన్యతహా, మిత్రుండె శత్రుండగుక
బాలే దుర్విషహాను; బుణ్యమె యఘప్రాయంబుగాఁ దూలు దు
ష్కాలంబందు; సమస్త మొశ్వర విలాసంబంచు నిశ్చేదలీ
లాలోలాత్మకులై విసజ్జలధి నుల్లంఘింతు ధీరోత్తముల్.

శా. ఈ వైరాగ్యము లిన్ని నీతులును దా నేత త్తటస్థత్వముక
భావం బక్కట మర్కటంబు పహియింప నేర్చునే? పామర
త్వావిర్భూతనదావివేకమమకారాయత్తమై చిత్త మిం
తే విశ్రాంతిని బొంద దేమిటికి నా కీమెట్టవేదాంతముల్.

ఉ. ఇమ్ముల నున్నమమ్ముల ననేకవిధములఁ ద్రిమృరించి, యా
తెమ్మెర త్రిమృరీడు పెనుదిమ్మగ నెమ్మెయిఁ గ్రిక్కిరించె; స్వాం
తమ్మున నితదారుణ విధానమెటుల్ మరువంగవచ్చు? స్వా
స్థ్య మ్మెటులూనవచ్చు? పగ సైఃపగలారె విరాగులేనియన్.

2

మ. అకటా! మమ్ముటు లావియచ్చటులకారాగారము దుంచి, కం
టకుండొ తుంటరి గాలిదయ్యమపు డంతర్ధానమైపోయె; మే
మొకటక మింటను గడ్డవారి చలనం బొక్కింతయుక లేక, యా
రక వర్షించితి మృగకారఘనధారాపూరముల్ ధాత్రిపై.

క. స్రాచి నవాచి బ్రతీచి ను-గీచిక్ బహుధానముత్పత్తిత వితత తమో
వీచీనిచయము చెలఁగెను-మాచేత నమానచేత మహి నమితంబై.

- గీ. భీకరాకృతి సూచికాభేద్యమాన-భూరిసిరంధ్రనివిజాంధకారఘోర
వారినిధిపొంగి జగము ముంపంగ నాటి-రాత్రి ధాత్రికిఁ బెనుకాళరాత్రి యయ్యె.
- సీ. పరమేశ్వరాభావదురితభావమ్ము విధాననాస్తికతాప్రధాన మగుచు
సంతతకీష్ట దుష్టప్రబంధం బట్లగోచరాఖిలవస్తుగుణము నగుచు
కపటమిత్రుని మైత్రికరణి క్షణక్షణజాయమాన భయాతిశయము నగుచు
అతిదరిద్ర మహానసాగారమును బోలెఁ జూడఁజూడఁగ సర్వశూన్యమగుచు
నిర్ధనమనోరథము లీల వ్యర్థమగుచు-నక్షరాపేతు హృదయమ ట్లంధమగుచు
త్యాగరహితు రాజ్యమువోలె ద్యాజ్యమగుచు-తమముగ్రమ్మినజగమధమముగఁదోచె.
- శా. మాకుం గ్రమ్మరఁ గానరాఁ డెచటి కమ్మాయానిలుం డేగెనో
నాక్కారామచరత్సురాంగనలఁ గానంబోయెనో లేక గం
గాకల్లోలవిలాసఙ్గోలికల నూఁగంజొచ్చెనో భూతలం
బాకల్లాడదు నాటిరేయిని సమస్తాశాప్రదేశంబులన్.
- ఉ. సౌవరజంగమాత్మకము సర్వజగంబును నాఁడు కేవల
సౌవరరూపమయ్యెను; కుజవ్రజముల్ చలనస్వభావముల్
బో విడనాడి పూనెను దపోనియమంబు తమోనివృత్తికిఁ
హ్మవలయంబు నిశ్చలసమాధి మునింగెను శాంతిమంతమై.
- క. ప్రాణాపానసమానో-దానవ్యానములె జీవధారణమునకున్
మేనుల మిగులఁగ, మిగిలిన-భూనభముల ననిలచలనములు తొలఁగి చనెన్.
- శా. ఆపై నొక్కవిషజ్వరాకృతి నవార్యంబై విజృంభించుచున్
దాపోద్రేకము వస్త్రవర్జనము కాంతానిష్టభావంబు ని
ర్వాప్తపారమ్ము హిమోపచార మసుఖాహారంబు నిర్నిద్ర ఘ
ర్మాపూరమ్ము విదాహబాహ్యగతశయ్యల్ గూర్చె మర్త్యాళికిన్.
- శా. ఆరాత్రిన్ నిజభర్తృవక్త్రగతఘర్మాంకూరముక్తాఫలా
కారస్ఫూర్తుల కానతస్మితదళత్కంజాస్యలై, తచ్చృమం
బారన్ వీచిరి తాళవృంతముల శుద్ధాంతంబులందున్న కాం
తారత్నంబులు రత్నకంకణర్పణత్కారంబు లేపారఁగన్.

౮

గీ. బంధురవిసీల కంధరపటలినండి-వెడలదొడఁగె విద్యుల్లతా వితతు లంతఁ
జటులగహనాంతరోజ్జ్వలజ్వలనజనిత-కీలికాభీలమాలికాకృతుల లీల.

శా. మొదైనందు నవిద్య, విద్య లవమై మృగ్యంబుగా నుండు బ్ర
హ్మాండంబు; దటులయ్యు విద్యయె యవిద్యం గూల్చునంచుక మహా
ద్వంద్వధ్వంతవితానముం దొలచి సద్యస్సర్వశంపాలతా
తండంబుల్ వివరింపఁగాఁ దొడఁగె విద్యామానదండంబులై.

ఉ. చెల్లు సమస్తజీవులును జెల్లినయంతనె, వానియందు రం
జిల్లు పగాత్పరద్యుతియుఁ జేరును దత్పరమాత్మయందె; మా
చెల్లెడునట్టి కాలమును జేకురెనోయన విద్యమానవి
ద్యుల్లతికానికాయము లధోగతి భీతి ఘటించె నక్కటా!

శా. పోయెక ముందటిభేదరత్న విభవంబుల్; వ్యోమమా నారకం
బాయెక; బాపులమైతి మేమకట! మాయంగంబులం గ్రుచ్చునుం
దీయంజల్పెడు క్రూరకింకరుల యుద్ధీప్తాగ్నిసంతప్త దీ
ప్తయోదండములయ్యె నయ్యెడల యాతాయాతశంపాలతల్.

ఉ. నెట్లనఁ జిట్టచీకటిమునిగిన యట్టి జగంబుమాకుఁ గ
న్పట్టమి నూర్ధ్వదృష్టి పరుపంగఁ బ్రంపచపుదృష్టి కడ్డముం
గట్టిన మేలినీలితెరకైవడి మాజలదాళి గ్రాలఁగాఁ
బట్టపురాణులట్ల కనుపట్టెను మాఁయిఁ దారకావళుల్.

శా. బౌశారా! పతిరాని రాతురుల మేలొ నంబరాలంకృతా
కారస్ఫూర్తుల స్వేచ్ఛఁ గాంచెదరు; రాకం గంటిరా తారకా
నారుల్ మెల్లనఁ జాటుచాటునన యుండంబోదురే తద్దురా
చారంబుల్ వ్యభిచారకామినుల సంచారక్రమంబుల్ గదా!

శా. రాజుంగొంచిన కంటితోడఁ గని భర్త౯ మొత్తై నన్నట్లు ముక్
రాజుంగొంచి పతి౯ మొఱంగె నొక తారాకాంత; నానాదిశా
రాజుల్ తారలఁ గూడునాఁడు వ్యభిచారంబేరు శంకింతు రం
చే జింతించితి నాఁటి తామసపురేయిం దారలం జూచుచున్.

మ. లకలంకోజ్వలతారలం బొదివి భావాభావ మధ్యాల్పతా
రక లందందునఁ జుట్టుజేరె ముదమారక రత్నభూషాంబర
ప్రకరోద్యద్రమణీ జనాభరణ సౌభాగ్యంబు వీక్షించు వే
డుకతోడ౯ నిరుపేదరాం శ్రరిగి చుట్టుంజుట్టు చందంబునన్.

దగ్గుబల్లి దుగ్గనకవి - నాసికేతోపాఖ్యానము

ఊకుమల్ల అచ్యుతరావుగారు, యస్. ఏ., యల్. టి.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

వ్యాసకర్త

ఇంక మల్లికార్జునుని పంప గాంచుడు:—

“గీ. అవహామహు పుత్రియై యవనిఁ బరగి
సజలజలగరనిభవేణి జలజపాణి
కుండసుందరరదన రాకేందువదన
చంద్రమతి యనుపేరిటి జలజగంధి.”

అని మొదలుపెట్టి వెంటనే యామె సౌందర్యమును నఖి
శిఖిపర్యంతము వర్ణించెను. పదములు కూర్చుముల వలెను,
జానుయ్యగ్మయ శాలిగర్భములవలెను ఉన్నవి. సిఱుదులు,
పొక్కిలి, నూగారు-వీనికి సరి చెప్పబడు వస్తువులే కన
బడలేదు. కుచములు పువ్వుగుచ్చములు; వర్ణనాతీతములు.
ఇట్లాపాదము స్తకము సుమారు ఇరువదియేనుపద్యములకు
మించునట్లుగా వ్రాసి కవి తన యావచ్చక్తిని వినియో
గించియు, సకలకావ్యబంధురవర్ణనాచమత్కృతిని నేక
రించియు, సమస్తసాహిత్యసంవిధానవిస్తృతి ననుక
రించియు నాఠిలకమగు చంద్రమతికి రంభ, ఊర్వశి,
తిలోత్తమ ఇత్యాదిలోకోత్తరమత్తకాశిమల నపహ
రించి యధఃకరించెడు అద్రవతిమానసౌందర్యము కలదని

వర్ణించినాడు. ఇంత శ్రమపడెను గాని, పాపము, కవి
యొక చిన్నసంగతి మనస్సులో నూహించుకొన్న సెంత
బాగుండెడిదో! ఇట్లుగణితరూపలావణ్యరాశియై కొమ
రొందియున్న కన్యను పరిగ్రహించెడు పురుషుడెవడో!
కంతుడా, జయంతుడా, వసంతుడా! ఈయొప్పుల కుప్ప
ను, ఈసౌంపులగనిని పరిగ్రహించెడు మానిసి యెట్టి
స్వభావము గలవాడు? శరీరసౌఖ్యవమును, ప్రత్యనయన
నిరతిశయసౌకుమార్యమును పరీక్షించి యానందించెడు
శృంగారరస శేఖరుడా, మదనోద్విగ్న మనసుడా, యను
స్మల్పనిషయమును మోచించిన సెంతబాగుండెడిదో! కవికి
శ్రమనూ తగ్గిపోవును; నాయికానాయకుల కననుకూల
దాంపత్యసంయోగమా సంఘటింపదు; కథాసంవిధాన
మునకు రసభావముల ఔచిత్యమా సమకూడును.

నిత్యవైదికకర్మానుసానపరుడు, అనవరతబ్రహ్మ
చర్యవ్రతదీక్షాకళితుడు, మహాసంయమి యగునుద్దాలకు
నకు గృహిణియై యుండవస్త్రస్త్రీ యెట్లుండవలసినది?
భువనమోహనసుందరి నూ, లేక, సద్గుణసమన్వితయగుపతి
వ్రతనూ? క్షణికమోహవినుదై విశ్వామిత్రుడు మేనకను
బరిగ్రహించెను. కాని తత్సంగమానంజాతపుత్రకను
జూచి నిరాదరుడై దారపుత్రికలయెడల పెడమొగము
పెట్టి నడిచు. చంద్రవత్సుద్దాలకుల సంబంధ మిట్టిని నూ?
కాదు. అరుంధతిని వసిష్ఠుడు చేపట్టినట్లును, రేణుకు
జ్ఞుడుగ్ని వరించినట్లును చంద్రవతిని ఉద్దాలకుడు పరి
గ్రహింపవలసియున్నది. అట్టివిషయములో చంద్రవతి
నిగుఱించి వర్ణన మెట్లుండవలెనో కవి యూహింపవల
సినది. ఇటువంటివిచారణమందు దుగ్గకవిత్వజాని భావనా

శక్తి యెంతయుచిశ్శక్తిగలిగి సారనంతమైనదో మనకు తెలియుచున్నది.

తరువాతయంతములకు బోవుదము. విశిష్టేరిత యైన చంద్రుని భాగినిగీతోయములందు మజ్జనమాడుచు ఉద్దాలకునిరేతఃపూరితమైన యచవిందపుటము నాహూణించి సద్యోగర్భవతయై, గోమానమానయాషితశేత్రుడైన తండ్రిచే కానలకునంపబడి, తృణబిందుమహ్నిచే సత్కారముల బొందినదై, నాసికేతుని గని, యట ఘోరవిషిన ముల నివసించియుండెను. ఈభాగమును సామాన్యకవులందరు స్వాభావికరసస్ఫూర్తిగనే వ్రాయగలరు. దీని యందైన దుగ్ధకవిరచన తనయనదృశకోభ నిక్కముగ బాడనూపగల్గినది.

ధీరోదాస్తుడగు ధర్మమహాంజువ రసము, తాప సోత్తముడగు తృణబిందునికుశలప్రశంస, ఇత్యాదివిషయములలో మల్లికార్జునునికంటె దుగ్ధకవి యెంతమిన్నయగు కవియో యుండెనో యాచూభాగముల జదివిన తెలియగలదు. ఈభాగమునింతటితో వదలి మఱియొక ముఖ్యపుటమును బరిశీలింతము.

కాలక్రమమున జండ్రవత్కుద్దాలకు లాశ్రమవాటిక చెంత కలిసికొనిరి. పుత్రుడగు నాసికేతుడు వారిరువురకు సమావేశము గలుగజేయుటయు, నొండొరుల నెరింగించుటయు, నిత్యాదిబౌత్యకార్య మొనరించెను. అప్పు డుద్దాలకుడు చంద్రవతీపరియోత్సుకుడై తమక పడుచుండ వీరిమధ్యురకును జరిగినసంభాషణాదివిషయమ్ము బహుశుకుమారశృంగారవిషయవస్థలు గనపఱచును. ఈభాగమును మనము బాగ్రత్తగా బరిశీలించినచో దుగ్ధకవివలెనుని అశేష శేషుషీవిలాస మగ్ధలముగ ద్యోతక మగును.

మల్లికార్జునుని గ్రంథముందు నుద్దాలకుడు చంద్రమతిని జూచినవెంటనే కొడుకును విడిచి యిట్లనియె:

“క. నీతల్లి యెచటనుండెను
రా తనయ యెరుంగఁ దెచ్చరా నాడ కీ
వాతతగతిఁ జని తోడ్కొని
యాతలిరుంబోడి వేగ నగి కుమారా!

గీ. నీలవేణి విడిచి నిముసమైనను దాళఁ
బాల భూరిమగుణశీల యనిన
నాచికేతుఁ డపుడు నయమలరంగఁ దల్లి
పాలి కరిగి యిటులు పలుకఁజొచ్చె.”

చంద్రమతి యెవరో తనకు దెలియకుండగ, నుద్దాలకుడెవరో ఈమెకు తెలియకపూర్వమే, ఆమానినిని బరిగ్రహించుటకు వెట్టిత్తిన విటునివలె నుద్దాలకుడు గంతులిడజొచ్చెను.

ఆపైని నాచికేతుడు తల్లికడ కేగి ఉద్దాలకుని మనఃస్థితిని గుఱించి యిట్లు నుడివెను:

“క. జననీ, పడి రమ్మా మ
జ్జనకునిపాలికి నతండు త్నమైన నినుం
గనుఁగొనక నిలువఁజాలక
పనిచెక నన్ననగ నాస్థపాత్యజ యనియెకా.

గీ. తల్లిచంద్రు లన్నదమ్ములు బంధులు
గన్య నొనఁగు టవనిఁ గలదు గాక
కొమరుఁ డంబ నియ్యఁగూడునే యొరునికై
కలదె యియ్యయు క్తకార్య విలను!”

ఇట్లాసాధ్య వృదుమధురముగా మందలింప నాచికేతుడు తండ్రికడకు పోయి తానుదెచ్చికొన్న చీవాట్లను పదిరెట్లుగ నాతనికొప్పగించెను!

“ఉ. అయ్యోడ నాచికేతుడు మ
హాగ్రహ మొప్పగఁ దండ్రిపాలికికా
బయ్యన నేగి యిట్లనియె
సం యమి మీ కిటులాడఁ జెల్లునే
నెయ్యములేక పోవనము
నిప్రవరాశ్రమవాటియందు నేఁ
డయ్యయొ యిట్టిదుర్వచన
మాడఁగ నో రెటులాడఁ దెల్పుమా?”

అని యింక మరెన్నియో దూషణవాక్యములను గర్భోపదేశములను ఆచిరుతహన తండ్రియగు మునిపుంగవునకు దెల్పెనట. ఈదౌత్యమును, ఈసంధానక్రమమును ఎంత అపహాస్యముగను, ఆశ్లీలముగాను నున్నదో చూడుడు!

ఇట్టి విషమపరిస్థితిలో దుగ్ధకవి బోయినమార్గమరయును: ఉద్దాలకుని యాశ్రమవాటికయొద్ద చంద్ర

వతి యుండగా నుద్దాలకుడు సమిక్కులను బట్టికొని వచ్చుచుండెను. అప్పుడు తనయొద్దనున్న తనయుడు తన తండ్రి వచ్చుచున్నాడని యాయమకు జెప్పెను. ఆముని పుంగవుని దీర్ఘప్రసారితదృష్టిని పరికించుచుండ నామె కెన్నడును గలుగని మదనవికారము గలిగెనట.

“క. మదనమి యరవిరియ్యుల

కద లెన్నడు నెఱుంగ కింతకాలము మిగులన్

బదిలంబు చంద్రవతి

హృదయంబున మదనవికృతు లీరిక లెత్తెన్.”

అప్పుడు త్రొబిందుడు చెప్పిన గర్భధారణముచొప్పు మనసునకు స్ఫురించెను. తరువాత తనతనయుడగు నాసికేతునియం దామునియొక్క శరీరలక్షణములు సర్వము గాన్పింప నామునివరుడే తనను పుత్రవతిం జేసెనని నిశ్చయించుకొనెను. ఇట్లుండ నామునిపుంగవు డామెను జూచి ముందెరుగని మర్యాదవికారము లోహడనూపుట గ్రహించి యీవారాలోహ యానాడు తన్ను కలలో నుపగూహన మొనర్చినదని వికర్షించుచు సమాపింపగా నావ్రీడావతి మునిప్రవరునకు మ్రొక్కి వీస లంచెను. అటుపైన నుద్దాలకు డామె తల్లిదండ్రులనృత్రాంతము, అచ్చటకు వచ్చినకారణము నడిగెను. అందుకు సవినయముగ నాతనివ్వి తనవృత్తాంతమును నిర్విశేషముగ దెల్పి త్రొబిందుడు చెప్పిన గర్భధారణముచొప్పును, తానగ్గకునిపేటికలో బెట్టి మందాకినిలో విడచినక్రమమును సవిస్తరముగా జెప్పెను. అంత తాపసోత్తముడు తనశ్రీ వితకథకు నాయుపంతము సరిదాసుట చూచి తనకథ నంతయు నాయమకు నివేదించెను. ఇట్లు కడుదీర్ఘప్రసంగములు గావించి యనేగూఢవిశేషములను గుర్తించి వారొకరినొకరు విశ్వసింపగలిగిరి. మునిషర్య డామెను పత్నిగా గ్రహించెను. ఆమె యాతపోభుజుని పతిగా నిశ్చయించుకొనెను. తరువాత వివాహము చేసికొనుటకు తత్తరపడుచున్నసంయమిని జూచి యామానవతి మృదు మధురోత్తుల నిట్లూరడించెను:

“క. నీచేపడ్డది సామిద్రి

వాసంయమ వేగపడగవలచు కృపతో

నాచనువు లీయకొని కా

లోచితధర్మకృతనిశ్చయిండ్ వగు మనఘా!”

ఈప్రసంగమంతటిలో నాసికేతునిమాట యొక్కపైసను లేదు. ఆ యగ్గకుడు తల్లిదండ్రుల సంభాషణము వినుట యేకాని పాల్గొనుట కెట్టిసందర్భ ముండును? స్త్రీ పురుషుల మకోవికారప్రసంగములు బిడ్డల కేమియెరుక? ఈవిధముగా నిమ్మచోకవిషర్య డతిసుకుమారరసభావ కల్పనాచరుత్కృతీయుడనైన యీ యపూర్వ కథాకాన్యంబును అత్యుత్తమక్రమంబున రచించి యాచిత్యమును, పారిశుద్ధ్యమును, రసపోషణమును నిర్వహించి తాత్వేతమగు నుద్గ్రంథము నాంగ్రజేశమున కిచ్చెను.

పాత్ర పోషణము

కథాసంవిధానపు నేర్పు చూపించుటలో గొంత వలెను ముగ్ధుపాత్రుల నాయికానాయకుల గుణవర్తనములు వర్ణింపబడినవి. ఉద్దాలకుడును చంద్రవతియు సహజముగ బౌదార్య గాంధర్వసౌల్యాదిభుభప్రవర్తనము లెన్నడును వీడక పరమపవిత్రజన్మమునకు దగిన జీవితాంతస్ఫుర్తియే నిత్యజీవితగా నిడికొని బాహ్యేంద్రియసాఖ్యములకు లోనుగాక అంతరాయ పరంపరల సత్తిక్రమించి చిరస్థాయియగు పుణ్యసంపతుల యతులత జీవితము గాంచిరి. ఇట్టి యనూనకావ్యభలపరిపాకము నొనగూర్చిన మహాకవి దుగ్గవయ్యే. అరుంధతీవస్థిలు, అననాచూత్రులు వలె నీ నిత్యనిర్మలచరిత్రులగు దంపతులు బాల్యయోగసిద్ధుడగు నాసికేతునకు దగిన తల్లిదండ్రులు. వారిదేవ్యతేజస్సు ఈస్సినపాపనియం దావిర్భవించి పుట్టుకనుండియే నిర్వికారయోగసమారూఢత నతనియందు నెలకొల్పినది. ఈతాపసమిళునము సమాన పావనాంతకరణముగా నుండినను, ఒకరికంటె నొకరెక్కువతక్కువ యని నిర్ణయించుట కెడము లేకుండినను చంద్రవతి చరిత్రము ఉద్దాలకునికంటె నొకవాని యెక్కువమెరుగుచూపుచున్నట్లు నాన్యప్తికి ననుమానము గలుగుచున్నది. చక్రవర్తి కుమార్తెయై మహావైభవమున బెరిగిన ఆరాజకన్య యరణ్యవాసులగు భౌపనకన్యలవలె ఆజన్మనిరాగిణియై పెరుగుట యత్యద్భుతము. అన్యాయముగ గతినడంపన విధించినతండ్రి యెడల నొక్కపరుషవాక్య మైనను బలికియుండ లేదు. ఘోరవిపత్తుల నన్నిటిని నిశ్చలనిర్మలాంతఃకరణముతో

సహించి సర్వసహాయగు భూదేవివలె ధైర్యసైర్యములను బూని నిష్కలేంకముగ విజయముగాంచినంతవఱకు నిర్భీతచిత్తయై నిలువబడెను. అపనిందలన్నియు క్రమక్రమముగా నవసరిగ్గి శుద్ధజేడోవంతముగ నామెపవిత్రచరిత్రము పతివ్రతోచితముగ భర్తృజీవితమున నంతర్గతముయ్యెను.

ఉద్దాలకుడు కర్మకుడు; వైదికవిధికృత్యములయందున్న యుత్సాహమును నమ్మకమును జ్ఞానసంసిద్ధియందు లేవు. ఆయన మనస్సు వికారచేష్టితముల కతీతము కాలేదు. బహుశః ఈకారణముచేతనే పిప్పలారుడును, బ్రహ్మయు వివాహము చేసికొనుమని కోరిరి. క్రోధాదిమనోవికారములను నిర్మూలముగ త్యజింపలేదు. కావున జ్ఞానయోగియై నాసికేతుడు కర్మానుష్ఠానము గుఱించి యిందుక సంఘంప నుద్దాలకుడు నిష్కరణముగ క్రోధావిప్లవై కొడుకును బావుమని శపించెను. కాని నాసికేతు డెంతో ఆత్రమును వైరాగ్యధర్మమును పీడలేదు. తండ్రియొడ భక్తిప్రేమరసముల నిందుకైనను వర్జింపలేదు.

నాసికేతుడు

కథాపురుషుడగు నాసికేతుడు పుట్టుకనుండియు మానుషప్రకృతికి నతీతుడు; ఆజన్మవిరాగి; అతిలోకజ్ఞానసంపన్నుడు; నిత్యనిర్మలనిశ్చలచిత్తుడు; అనవరతపితృసేవాదీక్షితుడు; అద్వైతసిద్ధమానసుడు. చిన్నవాడయ్యు నుజ్జానతేజ స్సతనియందు మూర్తీభవించి యుండుటచే ధర్మకర్మవిచారణలో నప్రవృత్తుడు. తండ్రియగు నుద్దాలకుడు తాపసుడైనను మానవప్రకృతికి నతీతుడుగా నోపక పిన్నవాడైన తనయునియందలి దివ్యప్రభావమును గుర్తెంగలేక యతని యమాలయపీఠజాద్యద్భుతకృత్యములను విని వెఱిగండెను. నాసికేతుడు మానవ విషయములలో బాలుడుగను, దివ్యవిషయములలో నతిప్రాఘడుగను చిత్రింపబడెను. ఇట్టిగుణవర్ణనము ఉపనిషత్ పురాణానుస్మరమేకాని భిన్నముగాదు.

రఘుమహారాజు

ఇంక ముఖ్యపాత్రలలో కేషించిన రఘుమహారాజును గుఱించి యోచించెదము. ఈ వహోమహుని

పాత్రపోషణము బహుగుండరముగ, స్వభావసిద్ధముగ సౌచిత్యనిబద్ధముగ నిరూపింపబడినది. రఘుమహారాజునీ. “.....

... ..అకలంకచారిత్రుఁ

డార్య సన్నతుఁడు సత్యవ్రతుఁడు

సహజవిక్రమశాలి శరణాగతత్రాణ

నానూనకరుణార్ద్రమానసుండు

హరిహితాద్విష్టకాలోకపరివృత

క్షౌత్రులుం డసమానమానధనుఁడు

.....”

ఈమహానుభావుడు మానస్వినియను సార్థకనామ యగు కరుణార్ద్ర హృదయను వివాహమాడెను.

కాలక్రమమున తమయేకపుత్రికయగు చంద్రవతి కన్యకగానుండియే గర్భముదాల్చిన సంగతి భూవిభుడు విని కొంత దుఃఖించి “త్యజేదేకం కులస్సార్థం” అను న్యాయమున గూతును కానలకుపో నాజ్ఞాపించెను. అకలంకచారిత్రుడై, సర్వదా నీతివర్తనుడై, ధర్మానుష్ఠానపరాయణుడుగాన ఈమానవనాధుడు మానవుల పరిమితదృష్టికి గోచరించినంతవఱకు నిష్పక్షపాతముగ నిర్భయముగ నాచరింప గలిగిన ధీరోదాతుడు. రాజధర్మ నిర్వహణములో తన పితృహృదయపరివేదనము పరిగణింపలేదు. కేవల మున్నతకుల ప్రతిష్ఠయే దృష్టియందడికొనెను.

కూతుని వనమున కంపినప్పుడైన వ్యర్థప్రలాపములను దీర్ఘపరిచేవనములను జేయక చిత్తసంక్షోభమును నిగ్రహించి ధీరశాంతత వహించెను.

తరువాత కూతు సుశీలత నిశ్చయింపబడి వెంశగౌరవము నిచ్చినప్పుడైనను ధీరశాంతతయు, మితభావణమును, భావవికార నిరోధమును జూప గలిగెను:

“ఉ. శుద్ధుడనైతి భూప్రజకుఁ

జాట్టలకున్ సరియిండ్లవారికిఁ

సిద్ధఫలంబులయ్యె మును

జేసిన పుణ్యము లుర్విలోన సఁ

బద్ధములైన యాడికలఁ

బాసితి నిట్లు త్రికాలబోధసఁ

సిద్ధులు పీరు చంద్రవతి

శీలము మేలని గూడరించుటకా."

ఈకొలది మాటలతో డెంచునందు సంఘటి గొన్న యానందతరంగముల నిస్తబ్ధముచేసి వెంటనే యవసరకార్యాచరణమునకు బుద్ధి మరల్చెను. భూపరి పాలనదక్షులగు నృపాంత్రముల గాంధీర్య మిట్టిదియే కదా!

బృందారకపితామహునితో వి య్య మం దె డు భాగ్యము లభించినదని యపరిమితానందము బొంది, భూసంభోంతరాశములు పెళ్ళుచుని ప్రతిధ్వానము లీను నట్లు మహావైభవముతో పుత్రివివాహము గావించి సహ జౌదార్యవిశ్రాణనాదీమహాగుణముల వెలయజేసెను.

కవితా లక్షణములు

శీల్పము, శైలి

దుగ్గకవీశ్వరు డాశ్వాసాంతగద్యలయందు బావ ముఱియగు శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని బేర్కొని తన భక్తికృతజ్ఞతలను వెల్లడించెను:

"ఇది శ్రీమత్కమలనాభపాత్ర మారణమాత్య పుత్ర సకలవిద్యాసనాథ శ్రీనాథ మహాకవీంద్రప్రసాద లబకవితావిశేష దగ్గుబల్లితిప్పనార్యప్రియతనూజ దుగ్గ ననామధేయ ప్రణీతంబైన....."

ఇందు శ్రీనాథుడు తనకవితా గురువని, విస్తృత ముగా వ్రాసినాడు. శ్రీనాథునికి తనయెడల గూరిమియు, ఇతనికి శ్రీనాథునియందు గౌరవము నున్నట్లు దృష్టాంత ములు గ్రంథస్థములే. దుగ్గకవికి కవిప్రక్షేపర్తి యగు శ్రీ నాథునియందున్న సారస్వత గౌరవము బంధు ప్రేమ నినుమడించెను. తనకు బంధువుమాత్రమేకాక శిష్యుడై అనవద్యకవితా మహిమచే జెన్నొందిన యితనియందు శ్రీనాథునికి గూరిమి హెచ్చయ్యెను. ఇట్లన్యోన్యగౌరవ ప్రేమాతిశయముల నుభయులు వర్తిలుచుండిరి. కవితా విద్యయందు గురుశిష్యసంబంధ ముండినను వీరిద్దరికావ్య రచనలయం దెంతయో భేదమున్నది. ఇంద్రికవిత్వలయందు శయ్యాపాకరీతులు చాలవఱకు భేదించుచున్నవి. ఏలకో, గురువుగారి పద్ధతులు శిష్యుడనుగమించుట లేదు! బహు శః దుగ్గన్న తనగ్రంథములను శ్రీనాథునికి గనుపఱచియే

యొందును. వానియందు తన కవితామాగ్గములు గాన్పింపకపోయినను శ్రీనాథునకు దుగ్గనయందు గౌర వము తగ్గలేదు. ఉభయులవ్యక్తిమహిమల కిదియే గొప్ప నివిర్వనము.

శ్రీనాథు డపారశృంగారప్రియుడు. భగవద్భక్తి వల్ల నాఘట్టములందుగూడ సతిమాత్రముగ శృంగారము చొప్పించుట యతని కభ్యాసము. దుగ్గకవి శృంగారవల్ల నములో సంకుచితబుద్ధి; ఆధ్యాత్మికతత్వనిరూపణమం దసాధారణగౌరవము గలవాడు. శయ్యావిషయములో దీర్ఘ సమాసములుగాని, క్లిష్ట శబ్దబంధురవాస్తవణిగాని మహాపండితుడగు శ్రీనాథునకు వాడుక. కొలది మాట లతో జెప్పదగినవిషయము నాడంబరముగా పదజాల మున దెంచి విస్తరించిచెప్పట యతని ప్రవృత్తి. దుగ్గకవి యట్లుగాక బహుమితముగా శబ్దముల బ్రయోగించి నుతు మారముగ విషయమును స్ఫురింప జేయుచుండును.

ఇట్లు శిల్పశయ్యాపాకరీతులలో నుభయులకు విశేష భేదము గాన్పించుచున్నది. ఒక్క విషయమున మాత్ర మిద్ద రేకీభవించెదరు. నీదియన నుభయులు శైవ మతాభిమానులు; వీరికి శైవసంబంధమైన గ్రంథములు వ్రాయుటయం దాసక్తి యొక్కున

గురువు ననుకరింపక కేవలము స్వతంత్రమాగ్గ మును ద్రొక్కి దుగ్గకవి తన యద్వితీయశక్తిత్వమును శాశ్వతముగ బ్రకటించెను.

కవితాశిల్పము

దుగ్గనకవిత్వ మందలి శిల్పచాతుర్యమును గుఱించి కొంతవఱకు గథాసంవిధాన సందర్భమునను, పాత్రపోషణ సందర్భమునను నూచింపబడినది. అతడు స్వతంప బోవుచున్న గ్రంథస్వరూపమునకు దగిన పరికరసమర్థ నమును, కథాశరీరసౌష్ఠ్యవమును నిర్ణయింపగలిగెనా లేదా యని విచారించవలెను. చిత్రకారుడు చిత్రరపు లిఖించు నప్పుడు మేలైన పటములను రంగులను గూర్చుకొనుట నగముపని. తావ్రాయబోవు చిత్రరపుయొక్క ఆకారము సర్వావయవసౌష్ఠ్యవము (Symmetry) పొంది తనభావనయందలి యాదర్శమును సర్వంకమముగా విశ దీకరింపజేయుట తక్కిన సగముపని. కాబట్టి చిత్ర

లేఖనమందును (Painting), విగ్రహనిర్మాణమందును (Sculpture) కావలసిన సృష్టిచాతుర్యమే కవితత్వమందు గావలయును. ఇట్టినిర్మాణప్రావీణ్యమునకుగదా శిల్పమని పేరు!

దుగ్ధకవి శిల్పమందు రెండు గుభలక్షణములు ముఖ్యముగా గాన్పించుచున్నవి: ఒకటి-వస్తుపరికరశుచిత్రము: రెండు: వానిని వాడుకచేయుటలో నుచితజ్ఞత. తానొక పావనచారిత్రము వ్రాయబోవుచున్నట్లు నిర్ణయించుకొనెను. దానికి గావలసిన పాత్రములు, గాఢలు, ఇతిహాసములు, సంప్రదాయములు, వర్ణనలు ఇత్యాదులాయాదర్శమునకు భంగకరము గాకుండ నుండవలెను. అందులో నేవి యయోగ్యములైనను సర్వాంగ సౌందర్యమునకు గొంతవెలితి గలుగుచుండును. ఇట్టి యున్నతాదర్శప్రమాణములబట్టి మనము దుగ్ధకవి కావ్యముల బరిక్షించినను గొంచెమైనను లోపము గాన్పింపదు. సమస్త భావములయందును, రసములయందును, అలంకారములయందును ప్రధాన రసభావము తెప్పియో వానికి వ్యతిరేకముగా నేవియు సంకల్పింపబడలేదు. అనగా నితని రసపోషణమున విరుద్ధసంచారభావము లుండవు. కావుననే యీతనికావ్యశిల్ప మత్యద్భుతము. ఈ యద్భుతకథ నమ్మితత్వముగ వ్రాసెనని ప్రప్రథమునఁ జెప్పగలిగితిని.

కథయందలి ప్రధానరసము శాంతరసము లేక జ్ఞానరసము. (ఈక్రొత్తరసమును గల్పించుటకు నాలంకారికులు క్షమింతురుగాక!) ఈరసమును ప్రధాన రసముగా నుండుటకు పావనమూర్తులను నాయికా నాయకులను, వారికుమారుడగు జ్ఞానమూర్తియైన నాసికేతుని తత్తదు

చిత్రముగా వర్ణించినాడు. శృంగారరసము కథాసందర్భమున దట్టించినను దానిని చాలముట్టుకుబంధించి కుదించి వెల్లివిరియకుండ నిరోధించి ప్రధాన రసమును గాపాడినాడు. ఇట్టి శృంగారరసమునకు * మోక్షశృంగారమని పేరు.

ఈరసమును బోషించెడు భావనలు, కల్పనలు, అలంకారములు, అన్నియును విసుద్ధస్వరూపమున కనునైనవియే సమకూర్చెను. ఈలాగున ప్రధానరసభావములను బ్రతిశబ్దమునందును, ప్రతిపద్యమునందును బోషించి నిలువబెట్టుటయం దీకవి యగ్రగణ్యాడు.

కథాసందర్భమున వచ్చినపాత్రావస్థావర్తనలను కథాసరణికి నంతరాయము గలుగకుండ సాధ్యమైనంత నను క్లప్తపఱచి కథాకథనమును రసోన్మేషముగా సాగించెను. చంద్రవతికి గలిగినవిపత్సరంపరలు తొలగిపోయి యామె కుద్దాలనునితో వివాహము నిర్ణయింపబడగా కథాప్రణాళికయం దొకవిశ్రాంతి సమయము తటస్థించినది. సుభాంతమైనందునకు కథకుడును, శ్రోతలు నానందింతుట కవకాశము కలిగినది. ఆసమయమున కవి తనయద్వితీయ భావనాశక్తిని వినియోగించి చంద్రవతిపరిణయోత్సవము విపులముగను శ్రవణోత్సవముగను వర్ణించినాడు. దేవలోకమున రాజాధిరాజును, మనుష్యలోకమున రాజాధిరాజును వియ్యమందిరి:—

“శా. నానాదైవతకోటితో నిల కజన్

రప్పించి యావేల్పుతో

శ్రీ నిండారంగ వియ్యమందిననృప

శ్రేష్ఠున్ దిగంతాగత

* భోజుని “శృంగారప్రకాశము” (౨౧ వ ప్రకాశమున) మోక్షశృంగార మిట్లు నిర్వచింపబడినది:—

“తత్సజ్జానాదిభి త్తర్నిశ్రేయసమిహమానస్య గార్వాన్యేఽపి తదధికతయోగ్యతాభిమానో మోక్షశృంగారః; తథాహిః అస్తిమే మోక్షాధిగమేయోగ్యతా; అధీతాని మయా మోక్షశాస్త్రాగ్నిః; నిరంతరా నివర్తకధర్మోత్పత్తి హేతవః క్రియాకలాపాః; నవీయంతే నిత్యనైమిత్తికాని; సీదంతి చిత్త వృత్తయః; ప్రాప్తాః; నిరాలంబనోపాయయోగః; సాధితాని యోగసాధనాని; సిరోహి బీజోవా సమాధిలాభః; నివర్తంతే యోగవిఘ్నాః; ప్రకాశతే ప్రత్యగ్జ్ఞాతః; ఉన్మీలయంతి తత్త్వసంవిత్తయః; ప్రత్యాపీదంతి జ్యోతిష్కృత్త్వానయో యోగావస్థాః; ఇత్యాది ర్యోగ్యచేతనోఽభిమానః స మోక్ష శృంగారః. తత్రసాత్వతీ వృత్తిః, అవంత్యా ప్రవృత్తిః, గాటియారీతిః, స్వకీయా నాయికా, ధీరప్రశాంతశ్చ నాయకః.”

త్యానాథుల్ గొనియాడి రొక్కట శిరః

కంపంబు గావించి రా

స్థావంతెల్లను రత్నకుండలముః

త్కారంబు తోరంబుగన్."

(ఆ 2, ప. 212.)

నభోమండలము భూమ్యంతరాళముల నావహించిన ట్లయ్యెను. దివోకములు తమదివ్యవిమానముల నెక్కి గూమహోత్సవమును జూడ నేతెంచిరి.

"మ. విలుకన్నీసకుళీరసక్ర మగుదున్

విస్తీర్ణలీలాకృతిన్

జలధిం బోలె నభంబు చాననబుఁ బం

చల్లీల నేతెందునో

డలచందంబున నవ్వమానములు చూ

డం చేర్చె దత్తార్చ్య ధా

రులమాడ్కిన్ జేలువొంది రయ్యెడనుప

ర్వుల్ శ్రీసమేతాత్ములై."

(ఆ. 2, ప. 176.)

మేదినితలమున నున్న రాజులెల్లరు తమతమ పరివారములతో వచ్చి యుత్సవస్థలము నలంకరించిరి. ఈ యసప్రవేశవైభవోపేతమగు పరిణయము * పార్వతీపరిణయమును జూపి కిచ్చెచ్చుచున్నది. ఈయుత్సవమును బాలరసవంతముగను పూజ్యశీలముగనువర్ణించినామి కా నాయకులను గృహస్థుల జేసెను. తరువాత నాసికేతుని కడగండ్లు ప్రారంభించినవి. ఆకథాభాగము వైతము దీర్చి వర్ణనాదికముల కాలవిలంబనముగాకుండ సంగ్రహరూపమున దెప్పినాసికేతునికిని దండ్రకిని పునస్సమాగమము గావించి, తదుపరియమపురివర్ణనము సవిస్తరముగజేసి గ్రంథము నుముగించెను. ఈవిషయగఁదన యద్భుతశిల్పనైపుణ్యము నుజూపి గ్రంథమునిత్యకాతుకావహమగునట్లు రచించెను.

తైలి

దుగ్గకవి తైలి సామాన్యముగ బ్రాచీనాంగ్రకపులలో మేలైనవారికైలిని భోలియుండును. సహజమాధు

ర్యమును, ధారాశుద్ధియు, మృదుశబ్దఘటితయు, చక్కని లోకోక్తుల ప్రయోగమును, అగ్రగాంభీర్యమును, రసపుష్టియు ఇత్యాది మనోజ్ఞములగు గుణవిశేషములు సర్వత్ర కాన్పించుచున్నవి. శ్రీనాథుడు కవితా గురువైనను ఆయనకైలి ననుకరింపలేదు. మహాపండితుడు సమస్త శాస్త్ర విశారదుడు నగు శ్రీనాథునికవితాయందు భాషా ప్రాగల్భ్యము హెచ్చు. కృష్ణవేణీ గోదావరీతరంగిణిలవలె సుభయభాషలను ఆంగ్రవాన్యాయభాషలు బ్రవహింపజేసి సారతరంగంఘసంతానముల నెలకొల్పెను. శబ్దాడంబరము, వర్ణనాధిక్యము ఇత్యాదివ్యాప్తిలక్షణము లాయనకు నైజములు. కొద్దివిషయమునైనను పరబాహుళ్యమున బెంచి యుపన్యాసభోరణిని జెప్పటయాయన ప్రకృతి. ఆంగ్రమహాకవులలో బిగువులేనివైలి యాయనయంగును, పోతనామాత్యుని యందును మాత్రము గాన్పించుచున్నది.

దుగ్గకవి యట్లుకాక శబ్దపరిమితిని అగ్రపుష్టిని గౌరవించెను. తన భావనాశక్తిని విశ్వంభులసంచారిగా విడిచిపెట్టక నియమనిగళముల గట్టిపెట్టి జౌచిత్యపుసరి హద్దుల నతిక్రమించకుండ బంధించెను.

శబ్దాలంకృతి చాల అరుదు. శ్లేషయమకాదులు సామాన్యముగ లేనవియే చెప్పవచ్చును. భావములు విస్ఫుటముగాచెప్పట, గాఢాసాంప్రదాయముల జేర్చుట, ఉపమాద్యలంకారముల గుదిరినట్లుగ నాడుట, దీర్ఘమైన సమాసముల నిరసించుట, పదవాక్యప్రమాణమును బాటిందుట యిట్టి రసప్రధానమగు వ్యంగ్య కవితాలక్షణములు గ్రంథమంతటను నెలయుచున్నవి.

ఈయనకు సమకాలికుడగు ననంతామాత్యుడు (భోజరాజీయకర్త) దుగ్గకవినలె భావనైర్మల్యమును, భాషామాధుర్యమును కనుబట్టెనుగాని యాతనికవితాధార దుగ్గకవినలె నిరగ్రముగను, రసవంతముగను నుండును.

పిల్లలవట్టి పినపీఠభద్రకవియును సమకాలికుడై, సమీపస్థుడై, దుగ్గకవినలె ఋష్యాశ్రమముందలి శృంగార

* శ్రీనాథుడు తన 'పారవిలాసము' నందు నాల్గవయాశ్వాసమున పార్వతీపరిణయమును వర్ణించెను. ఆవర్ణనమును, దుగ్గకవి యావర్ణనమును ఏకత్ర చదివినచో గరుళిఘృలశిల్పముల సామ్యభేదములు దెలియును. శ్రీనాథునివర్ణనమునం దపారమగు విస్తృతి, అమేయమగు ఉన్నతి కానబడును. త్రివశాధీశులును వారిభార్యలును జౌదాత్మ్యగాంభీర్యములతో జిత్రంపబడిరి. దుగ్గకవివర్ణనమున అతిలోకాన్నత్యముతోఁగూడిన సౌకుమార్యము గాన్పించును.

రససాందర్యతోతక మగు ప్రబంధమును రచించి వన్నె కెక్కినను; కాని దుగ్ధకవిమాపిన గడుసుపోకడలను గనుపరుప లేకపోయెను.

మల్లికార్జునకవి శైలియందు స్వాతంత్ర్యము లేదు. ఇతరకవులవద్దనధోరణులను చాలవఱకు కనుగొని చుటయే యాతనిస్వభావము. అనుప్రాసయమకాదికబౌలంకారములు మిగులతీతమగ వాడుచుండెను. మొత్తము మీదకవిత్వమందు రసపుష్టిలేదు. భావగాంభీర్యమునున్న.

దుగ్ధకవిశైలి సర్వాంగసుందరముగా నున్నది. పింగళిసూరనార్యుడుచెప్పినట్లు “పాసగముతైపునరుత్పోహ భించినరీతి తమలోనదొరయుశబ్దములగూర్చు” ఈతని పదబంధ మతిక్లిష్టముగాక, అతివేలవముగాక మృదుల మనోజ్ఞతబొందియున్నది. ఈగూణి శేషమును నిరూపించుట కనేక పద్యముల నుదహరింపవచ్చును గాని స్థలం కోచముచే రెంటిని దిక్కుచకముగా నిచ్చెదను.

“ఉ. అక్కట యీతలోనరికి

నాణి చూ లిటు లేల వచ్చె? రా

జాక్కివుండై మమారినిటు

లొప్పరికింపగ నెట్టులాప్పె? సాం

పెక్కిన సోమూర్యమున

కెల్ల నెల్లగునట్టి యిట్టిమె

యొక్కడ? కానలోన వసి

యిందుట యొక్కడ? ఏమి నెప్పగరా!”

(ఆ. 1, ప. 194.)

“ఉ. మున్నొక నాటిరాత్రి కను

మూసినచో గలవచ్చి వేసుకన్

నన్నునృహోపగూహనము

సన్ గరగించి మొఱంగి చన్నయా

పిన్నదిగాదె యీయువతి

పెక్కుననొందిన దిట్లు నాటికిం

గన్నియగాన ప్రాయమిది

కామి నెఱుంగగరాదు గ్రక్కునన్.”

(ఆ. 2, ప. 69.)

స్వల్పనలయందు జిత్రపటములరమణీయత బ్రకాశింపజేయు శబ్దసాగ్యచిత్రకళాతీతినిర్వహణము చూడుడు.

“సీ. శైలశృంగముమీద సావర్ణ వల్లరీ

జాలంబుక్రియ మాళి జడలు దనర

సాకారయైన మంత్రాక్షరావళి వోరె

నక్షమాలిక గేల నమరుమండ

నైకతృప్తిమీద సాంధ్యరాగము రీతి

గటిమీద నూత్నవల్గులము మెఱయ

జంఘనిపై బర్వశరదంబుదము మాడ్కి

దనువున భస్మలేపనము దనర

దీప్యమానమైన లేజోవిశేషంబు

నిఖిలదిశలయందు నిండికొనగ

మృదుని దపమునేసి మెచ్చింపఁబూనిన

మరుని రీతినున్న మానిగనియె.” (ఆ. 2, ప. 47.)

“ఉ. సాహృదమొప్పగా గురుని

సమృత్తి నాథుండు వేలుపింప నై

వాహిక వహ్నికీలముల

వామఖిలోచనలీల వేల్పులా

జ్యోతుతిమాడ నొప్పెసంగ

నల్లు కళాధరఖండభృజ్జటా

పూహములోపలందొరగు

చుండెడి వేలుపుటేటి కైనిడిన్.”

(ఆ. 2, ప. 197.)

శృంగారరసావేశమునైత మెంత నిగూఢముగా నర్జించెనో చూడును:

“చ. జిలిబిలివోవు చేతలకు

సిగ్గుల నిగ్గులు వన్నె నెట్ట వే

నలి యరవీడుమండఁ జర

ణంబులు దొట్రిలఁ గ్రాలుగన్నులం

దొలఁకెడు మందహాసములు

తొంగితిప్పలలోన డాఁగఁగా

నలికులవేణి యోసరిలె

నల్లనఁ బయ్యెదసంతరింపుచున్.” (ఆ. 2, ప. 114.)

క్వాచిత్రముగా నున్న శబ్దాలంకారములకు నుదాహృతి:—

“క. నారదపారదకాగద

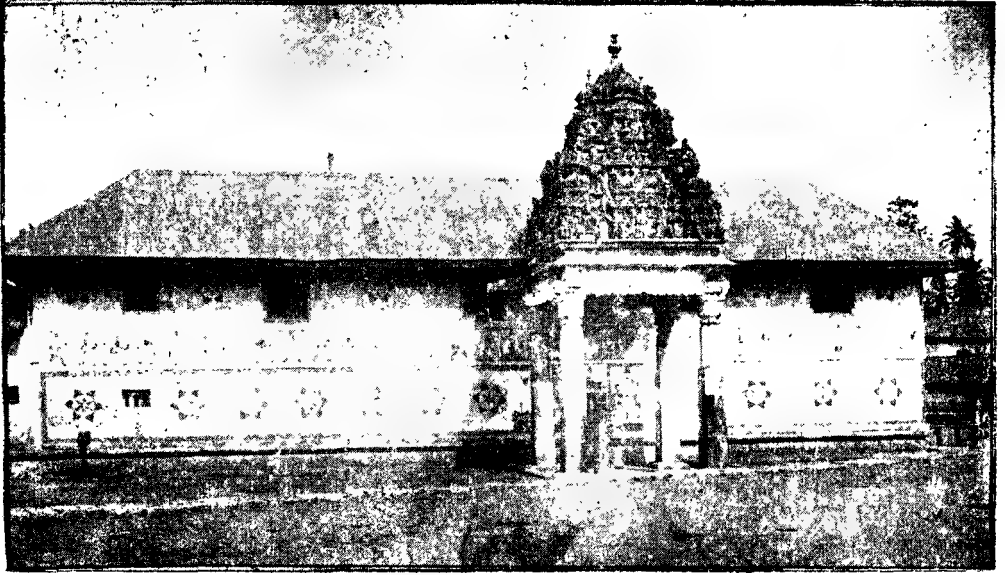
నీరదనీహరకిరణనీహరభర

క్షీరాబిరీరిదరహర

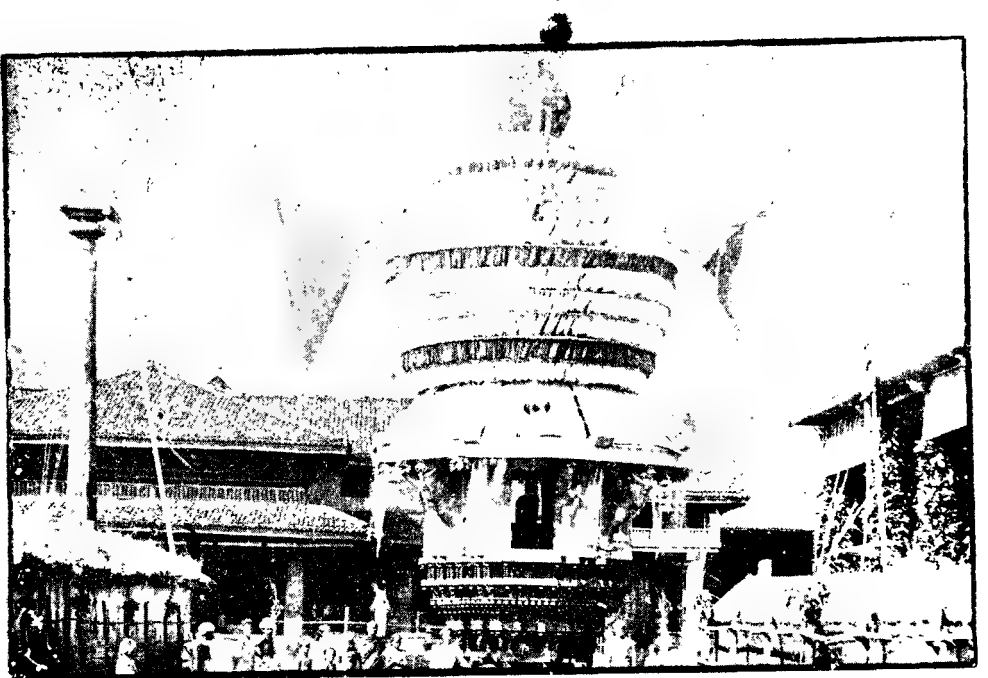
హరసుధారసపరీరహరియశునకున్.” (ఆ. 1, ప. 79)

ఈప్రకార మనేకములగు యోగ్యుణవిశేషముల నుపలక్షించి శైలి నభివృద్ధింపవచ్చునగాని గ్రంథవిస్తర భీతిచే నింతటితో విరమించెద.

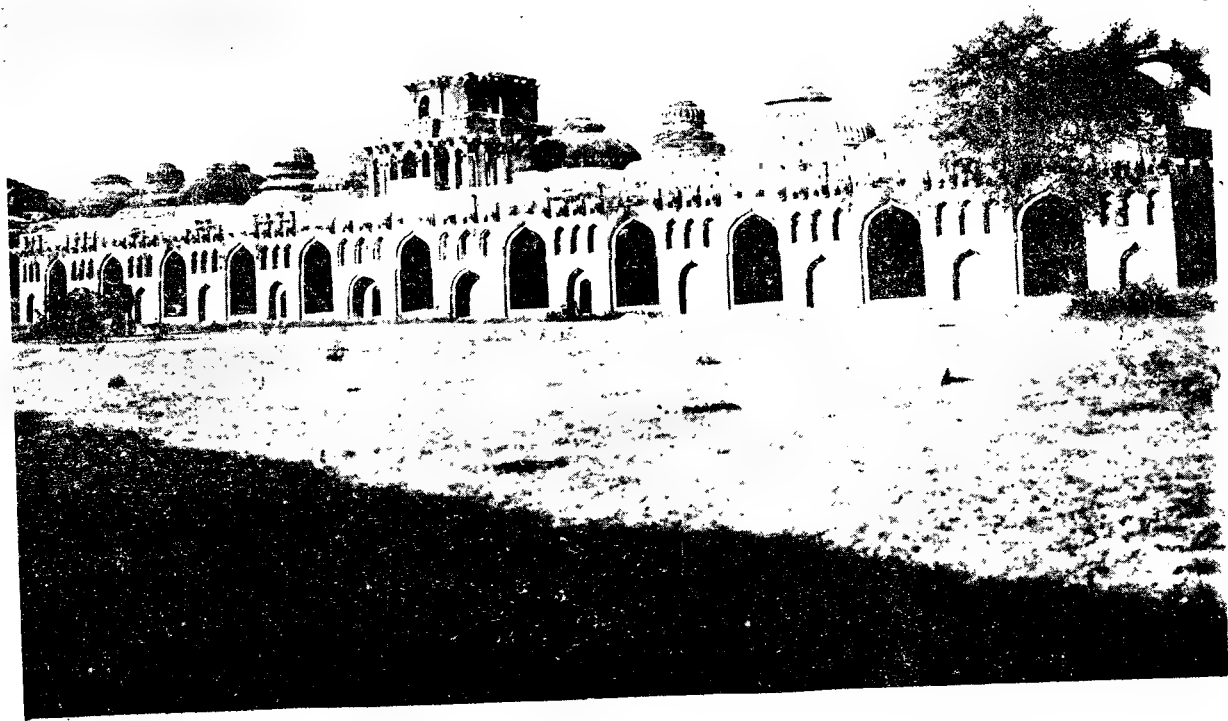
ఇట్టి యద్భుతగ్రంథమును నాయనంగుటాంధ్ర సోదరులందఱు జదివి యానందించెదరు గాక!

౧. శ్రీకృష్ణదేవరాయమూర్తి

౨. శ్రీకృష్ణదేవరాయమూర్తి

3. పనుకొండలోని చార్మినార్

హేమంతయుతువు

నాథము కృష్ణారావు గారు

ఉత్తరపుగాలి వీచె; వియత్తలమున
తరణి దక్షిణదిక్కునఁ దిరుగుచుండె;
మించి లోకంబు లెల్లను ముంచె మంచు;
కడిదిచలిచేత గజగజ నడక జగము.
భరణి యెల్లను నన్యసంభరిత మయ్యె;
ఆలకదుపులపొడుగులఁ బాలు కురిసె;
కొలఁకులందలి జలమెల్ల కలక దేతె;
పొందు వాసినకవలకు పొత్తు కుదరె.
బిరుసువాతెను శ్రజమేను; బురద లివిరె;
మైదుఁచ్చలు మెఱుంగెక్క; పాడి హెచ్చె;
నహన మింపయ్యె; పానీయ మహిత మయ్యె;
దినము కుటు చయ్యె; రాతిరి దీర్ఘమయ్యె.
ఇంటనిటను చలిమంట లేపు మీఠె;
సచ్చుడంబులు కంబళ్లు పెచ్చుపెళిగె;
తాళవృంతంబు లటకలమూల నక్కె;
ఆతపత్రంబు లందంద యడఁగిపోయె.
ససుమందలు పొలములు మసలియాడె;
క్రేళ్లువాలుచుఁ గుప్పించె లేళ్ల గుంపు;
జలవిహంగమకలకలంబులు సెలంగె;
నట్టుపిట్టలయాటలు కట్టువడియె.
బాతి విడివిగ పూచె; చేమూతి విరిసె;
ఉసిరిక లెనంగె; లొద్దుగు లెనకమెనంగె;

గీగు చెలఱంగె; నిమ్మలు సోగదేతె;
పొకమునఁ బ్రేంకణాలులు పొకమెక్కె.
నంగ చిక్కుడు గుమ్మడిపాచు లలరె;
చెఱకు మిరెములచేయు చొంగలింపె;
వెలంగ నారింజపండులు విస్తరించె;
కూరగాయలు కుప్పనగూర లయ్యె.
నల్లగల్వలు చొంగల్వ లుల్లసిల్లి,
క్రొంచములు సారసంబులు నొండరింపె;
కలకదేతెన చల్లనిజలము గలిగి
సరస్వతి లొప్పారె, కన్నులకలుపు గోరి.
కలితఖర్జూరసుమములకాంతి గలిగి
చక్కఁగాఁ బండి బంగారుచాయ నెలయ
ఎన్నువ్రేగున ముందు కొక్కిలత నగి
పొలిచె వరివైరు తండులపూర్ణ మగుచు.
సురలఁ బితరుల సంతృప్తిపడచుపూర్ణ
అపుడ పండిన క్రొత్తధాన్యములఁ బెచ్చి
మూగిఘోలయందు పొంగించి పొంగలును
విగతకల్మషు లగుదురు విబుధు లెల్ల.
లేతపచ్చికజొంపముల్ మేత మేసి,
కొలఁకులను దేలు నిర్మూజులము త్రావి,
రంతు గొనుచు గణిల్లని బొక వైచి,
చియ్యబట్టిన యాబోతు చొంగలింపె.

కొలనుదరి జేరి దప్పిచే కుంజరములు
స్వచ్ఛమై శీతలం బగుజలము తాకి
జల్లు మని దేహ మెల్లను జలదరింప
పూత్కరించుచుదొండముల్ ముడిచికొనియె.

సహజభావంబుచేత నె చల్ల నగుచు
వీచు నుత్తరవాయువు ద్విగుణ మైన
శీతలంబున నిపుడు ప్రభాతమందు
విసరుచున్నది నీహారవిధ మగుచు.

పుడమి గడగడ వడకొంచు కడిదిచలికి
తాళఁ జాలక భీతిచేఁ దల్లిడిల్లి
శరణు చొచ్చిరి శిశువృద్ధతరుణజనులు
కుప్పసంబుల, కుంపట్ల, కుచయుగముల.

గుబ్బెతల నిబ్బరపుగబ్బిగుబ్బకవల
సందునం బడి తబ్బిబ్బ నొంది నీతు
తృణగణోపరి నీహారకణము పేర
కన్నతొప్పల బాష్పముల్ గ్రమ్మ నేడ్చె
గుట్టపై నొప్పు పచ్చికకొనలఁ గదురు
మంచుబిందులు తళతళ మంచు మెఱసె
పుడమిచేడియ బొమిడికమునఁ దురాయి
కుచ్చుపైఁ గ్రుచ్చు మఱులట్లు కొమర్చుమివిలి.

పొడుపుగుబ్బలిమోదను పొడుచు టాచి
చలికి వడవడ వడకుచు చండకరుడు
గురువువాటుచు బిరబిర పలుగులెత్తి
చరమభూధరగుహలందు మఱుగుసాచ్చె.

సాంద్రనీహారలవములు సారె సారె
తనకరంబులఁ బొడువుచుఁ బెనఁగొనంగ

దవ్వుదవ్వున భానుండు తలఁగి చనుచు
చల్లవై కానిసించె బాబిల్లి వోలె.

తుహినకణములఁ గిరణముల్ తోఁగియుంట,
కరము దవ్వున నుదయాంబు గాంచి యుంట,
వేడి యెల్లను దిగఁద్రావి పోడిమి సెడి
శీతకరుఁ డయ్యె నీతున శితకరుండు.

తనదసాభాగ్య మంతయు నినున కొనఁగి
ఇవము మైనిండఁ గురియంగ నెఱిబారి
ఊర్పుచే మాఁగువాఱిన దర్పణ మన
హిమకరుం డొప్పె తేజోవిహీనుఁ డగుచు.

మంచు నడుటను, తననుండు మందుడగుట,
సరసులందలి నీరంబు చల్ల నగుచు
సురుచిరం బయి మధురమై శుద్ధ మయ్యు
పానయోగ్యము కా దయ్యె పాంథతతికి.

ముమ్మరమ్మగు తుహినమ్ము గ్రమ్ముకొనఁగ
శీర్ణ కేసరయుతము లొకర్ణికలును
దీర్ణ పర్ణంబులును గల్గి, జీర్ణము లగు
గృహములో యన సంబురుహము లొప్పె.

విరియఁబాటిన చెంగల్వవిరుల మోద
వ్రాలి తూఁగాడు మధుకరజాల మొప్పె,
తుంటవిలుతుని హోమంపుమంటపైని
బుగులు బుగులున నెగసెడు పొగలనంగ.

చేగదేఱిన బారెడు చెఱకుమింట
నల్లగలువల కొరి సంధిల్ల జేసి
భ్రమరఝంకారటం కృతుల్ వరఁగ మరుడు
విరహిజనములపైఁ బడి వేటలాడె.

భారతీమందిరమున రత్న దీపికలు

మల్వల సాంబశివరావుగారు బి.ఏ., ఎల్.టి.

“కవిశఙ్ఖోలిత మధురవస్తువులు లేవు

కన్యశాంఖోలిత ధన్యమానవులు లేరు.”

ప్రముఖమయ్యాఖము

ప్రసవములకుఁ బరిమళమువలె, మకరం
దమునకు మాధుర్యమువలె, సృకంత
మునకుఁ గల స్వసమువలె, చంద్రికలకుఁ
జ్వలదగము వలె జాతిరత్నములకుఁ గాంతి
గౌరవములు సహజగుణములు. ఇక్కాంతి
గౌరవములచేతనే రత్నము అమూల్యమై
శ్రేష్ఠతాపీఠము నధిపతిచుచున్నది. ఈశ్రేష్ఠ
త్వము ననుసరించుచు సరిద్వరములలో జాహ్నవి
వియు, ధారూశేధరములలో మేరువును, సంచలో
హములలోఁ గాంచనమును, ఋశువులలో
వసంతమును, వడఁతులలోఁ బరిస్త్రతయు, ప్రజ
లలోఁ బ్రభంజును, విద్యులలో బ్రహ్మవిద్యయు,
మంత్రంబులలోఁ బ్రణవంబును రత్నంబు
లయ్యెను.

కావుననే లోకమునగ నెల్ల వారును రత్న
మునే ఆకాంక్షించుచుదురు; రత్నాకరము
లనే యన్వేషించుచుదురు; రత్నభూషణము
లనే యంగీకరించుచుదురు. వేదేల?—అంద
రును రత్నము లగుటకే యత్నించుచుదురు.
కాని కోరిక లందఱకును దీరునవి కావు. ప్రయ
త్నము లందఱకును ఫలించునవి కావు. అందు

కారము లందఱకును అలవడునవి కావు.
రత్నత్వ మందఱకును లభించునది కాదు. సఫ
లీకృతప్రయత్నంబులగువారు మాత్రమే జాతిర
త్నములై జగంబునఁ బ్రకాశించుచుదురు.
భక్తరత్నములు, జ్ఞానిరత్నములు, సంశితరత్న
ములు, ప్రబోధకరత్నములు, రాజరత్నములు,
మౌత్రిరత్నములు, యోధరత్నములు, వదా
న్యరత్నములు, గాయకరత్నములు, కవిరత్న
ములు మొదలగువా రందఱు నీజాతిలోనివా
రలే. ఇట్టి మహాపురుషుల మహితతేజములే
విశ్వభామమునందలి విమూరత్న దీపికలై విరా
జింపుచున్నవి.

ఇట్లే భారతీమందిరమునందును కాల
కాలాంతరములయందు ప్రాచేతనబాదరాయ
ణులు, కాళిదాసభవభూతులు, నన్నెచోడ
నన్నయ్యలు, సోమయాజిసోమన్నలు, కేతన
పోతనలు, వీరనారాయణులు, శ్రీనాథభట్టు
మూర్తులు మొదలగు సుకవిరత్నములు రత్న
దీపికలై ప్రకాశించుచు, సకలకళావిభూషిణి
యు, జ్ఞానస్వరూపిణియు నగు శారదాదేవి
శాంత ప్రసన్నమూర్తిని సకలజన హృదయన

యనానానకరముగ సాక్షాత్కరింపఁ జేసియు న్నాడు.

ఈ యిరువదియవ శతాబ్ది ప్రారంభము నుండియు మన యాధునిక భారతీయమందిరమునం దెన్నియో ప్రవిరుణ్ణతలదీపికలును, పవిత్ర ఘృతదీపికలును, పరిమళ కర్పూరదీపికలును, ప్రశస్తకాచదీపికలును, ప్రభామయరత్నదీపికలును ప్రకాశించుచున్నవి. వానిలో దేవీ ద్వ్యపీఠమున కిరువంకల హేమమణిమయ స్తంభముపై జీవకళలతో దేవీద్యమానములై యొక్కటే రీతిగఁ దేజరిల్లుచున్న రెండు రత్నదీపికల సహజకిరణ సమాలోకంబున సనాతన సూతనాలంకారములతో సరస్వతీ మూర్తి యెట్లు ప్రతిభాసిల్లుచున్నదో ప్రదర్శించుటకై భాషారాధకుఁడగు నేను భారతీయమందిరభర్తక వాటముకడ నిలుచుండి నా యాధునికసోదరుల నాహ్వానించుచున్నాఁడను.

తూయందును వెలయందును, పరిమాణమునందును బ్రకాశమునందును సమానములమ్య ససమానములై యున్న యారత్నదీపికల గూర్చి మునుమున్న ముచ్చటించుకొని, తద్వైకమూర్తియయ్యుచు వైవహ్యముతో నందుఁ దేజరిల్లుచున్న ఆంధ్రభారతీమూర్తిని ఆపెలుఁగులోనే యవలోకింతముగాక! ఈ రత్నదీపికలు ఆంధ్రలోకమునకుఁ జరపఁచితులైన శ్రీపానగుంటి లక్ష్మీనరసింహరావుపంతులుగారి యొక్కయు శ్రీనేంకట పార్వతీశ్వర కవుల యొక్కయు ప్రబంధబంధురభావరత్నదీపికలే! వీనిగూర్చి సమాలోచనము చేయు

నప్పుడు గ్రహణసౌలభ్యమునకై క్రమంబుగఁ బ్రథమద్వితీయవిశేషణంబుల నుపయోగించు కొందముగాక.

ఈ రెండురత్నములకును జన్మస్థానము రత్నాకరమే! ఇందొకటి కాన్తుభమణిజాతిలోఁ జేరినది; రెండవది చింతామణిజాతిలోనిది. ఇవి రెండును బ్రకృతిశాణయంత్రముపైఁ గాలక్రమమునఁ గళలు దేచినవే. ఒకదానికళలు లలితమధురములు; రెండవదానివి మధురలలితములు. వీనివన్నెచిన్నెలలో నించుక వ్యత్యాస మగపడుచున్నను దీనికళలు దానియందును, దానికాంతులు దీనియందును దోచుచునే యున్నవి. ఒకదానిలోనివి మెఱపువెన్నెలలు; రెండవదానిలోనివి వెన్నెలమెఱపులు. పదవైశద్యమునందు మాత్రము ఇంచుకభేద మగపడుచున్నది కాని అర్థగౌరవమునందు రెండును సమానములే. ఇక్క-విరత్నముల కవి తాతేజమునందలి భావాంతరమిదియే!

వీరి కవితాధారలు గంగాగౌతమీప్రవాహములవలె సమశీతలములై, సరసములై, పావనములై, అమృతజీవనములై ప్రవహించుచున్నవి. సమున్నతగిరి శిఖరవినిర్గతంబులగు వీనికి నామరూపభేదములు కలిగినవి కాని ఇవి రెండు నొకప్పుడే కాకృతితో హరజటాజూటము నలంకరించినవే. ఇందొకటి ఉత్తతేజో విశిష్టమైనది; మఱియొకటి బ్రహ్మతేజోమయమైనది. ఒకటి సుగభీరమైనది; ఇంకొకటి సువిశాలమైనది. ఒకటి ద్రుతగతి గలది; మఱి యొకటి సమగతి గలది. పూర్వాభిముఖములై

పోవుచున్న ఈ రెంటికిని గమ్యస్థాన మొక్కటియే.

ఈ యుభయకవితామూర్తులును గూడ మనోమోహనకరము లైనవి. వీనికాదిమూర్తియు ఆదర్శమూర్తియుఁ బ్రకృతియే. ఇందొకటి విశేషించి సృష్టికేఁ బ్రతిసృష్టి చేయుచుండును; మఱియొకటి సృష్టిలో లీనమై గానము చేయుచుండును. ఒకదానిది మమూరగమనము; మఱియొక దానిది మరాళగమనము. ఒకటి పరిహాసస్త్రియమైనది; వేటొకటి విలాసస్త్రియమైనది. విశేషించి యొకటి ఉపమానరూపిణి; ఇంకొకటి రూపకాలంకారిణి. ఒకటి శుభ్రవనశశోభిత; ఇంకొకటి విచిత్రవస్త్ర విలసిత. ఇందొకమూర్తి తటచుగ భావారాళమునఁ బ్రచారము నేయుచుఁ బ్రకృతిమూర్తుఁ బలుకరించుచుండును; వేటొకటి ప్రకృత్యంతరాళమునఁ బ్రచారము నేయుచు భావమూర్తులతో భాషించుచుండును. ఇక్కవితామూర్తులు రెండును ప్రకృతికంతముతోఁ గంతమును గలిపి షడ్జనంచమస్వరములతో అనమగతుల నమృతరసమును జిలుకుచు గానము నేయుచుండును. అందొకకంతము నుండి సరస్వతీవీణానాదమును, రెండవదాని నుండి మురళీగానమును వినవచ్చుచుండును. ఆగానములయందు స్వరమాధుర్యమును స్వభావసౌందర్యమును సమానగుణములు; విషయ ప్రాచుర్యమును భావతత్త్వయతయు విశేషగుణములు. రసాకర్షణమునందొకటి రామచిలుక; ఇంకొకటి యెలదేటికొదమ.

వీనిలో నొకటి సకలసౌరభవిలసితంబగు కనకలత; మఱియొకటి సకలర్తువిలసితంబగు నవమల్లిక. ఒకటి శౌరసము; ఇంకొకటి పుష్ప రసము. ఒకదాని మాధుర్యమునందు కారమున్నది; ఇంకొకదానియందు వికారమున్నది. ఒకటి నో రూరించును; మఱియొకటి తల త్రిప్పించును.

ఇక్కవితాకాంత లిరువురును పదార్థపై భవములయందు సమానలే! ఇరువురును పదార్థభావానుభవమునకై పాటుపడువాఁలే! ఇందొకరికి ఆర్థపమర్థసమయంబులయందు అష్టాష్టమ పదములు తడబడి గమనవైషమ్యమును గల్పించు చుండును; ఇట్లే మఱియొకరికిని భావతత్త్వయత్వమునందు పదాభావము తోచి అథావకూతనముం గూర్చుచుండును. ఇందొకరు చిత్రించు పూర్వప్రకృతులలోఁ బటచుగఁ బరిసరప్రకృతులే ప్రతిఫలించుచుండును; ఇట్లే మఱియొకరు తిలకించు బాహ్యప్రకృతులయందు భావనాప్రకృతులే ప్రతిభాసించుచుండును. ఉద్రేకవశంబున నొకదానియందు శలులున నతిరేకపరిపాకంబునం బోలి రసంబునకు వైయర్థ్యంబును, మఱియొకదానియందు ఆకాశంబున నానర్తపరిభ్రమణంబునం బోలి భావంబున కననుభూతియుఁ బ్రాసించుచుండును. రసోత్కర్షణంబునకై యేకభావార్థద్యోతకంబులగు పదపరికరంబులను విన్యాసంబు గావించుట యొకరికిని, రసానుభవంబునకై తదేకపదంబులనే పునరుక్తంబు గావించుట యింకొకరికిని స్వభావము. ఒకరు దేవుని మానవునిగాఁ జేసి చూపుటకును, మఱియొ

కరు మానవుని దేవునిగాఁ జేసి ప్రదర్శించుట
కును బ్రయత్నించుచుండు. పద్ధతులలోని
భేదమేకాని ఈ యిగువురి భావములకును బర
మార్థ మొక్కటియే.

ఇట్లుభయపార్శ్వములు నెలకొని వెలుం
గుచున్న ఈ రత్నదీపికల విమలతేజోమండు
లమునందు సరసపదవల్లవయు, సకలంధసంప
న్నయు, సునర్ణరత్నాలింకారణీయు, సుప్ర
సన్నవదనకమలయు నగు భారతీదేవి సాక్షో
త్కరించి ఆంధ్రలోకమును దస కృపాకటా
క్షోవలోకసంబులచే ననుగ్రహించుచున్నది.
ఆ దేవీనన్నిధానమున సీరత్నదీపికల కవిత్వా
రూపదివ్యతేజములు శృంగారరసతరంగిత భక్తి
మూర్తులతో నెట్లు ప్రకాశించుచున్నవో
చూడుడు!—

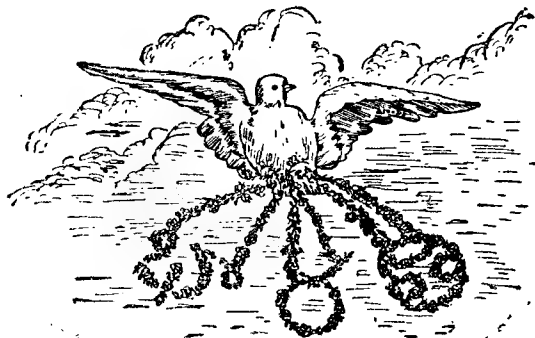
సీ. ముద్దులమొగముపై మూఁగెనుముంగురుల్
కుదురుగాఁ బైకిఁ ద్రోయుచునొ కృష్ణ!
వక్షస్థనిస్తలపకుళమాలిక చిక్కు
నొందెను సరిగఁ జేయుచునొ కృష్ణ!
చెక్కుటద్దములపైఁ జెదరెను చెమ్మటల్
మృదావుగాఁ బైట నొచ్చుచునొ కృష్ణ!

బడలికచే నీదు పాదముల్ నొచ్చెనొ
వదలుగాఁ జేత నొత్తుదునొ కృష్ణ!
అలసియుంటివి కాబోలు నస్కనీయ
బాహునల్లి కావోలికా భాగమందఁ
బ్రీతి నిన్నుంచి గోపికాగీతకలను
మదియలరఁ బాడి కునుక నూపునునొకృష్ణ!
“రాధాకృష్ణ”

మంజరి

అలసి వచ్చితివేమొ యని జాలినొంది
చలువ పన్నీటిచేఁ జరణముల్ గడిగి
అలరుదువ్వలువచే నడుగుల నొత్తి
అరవిగద్దెవై నానీనుఁ జేసి
శలరసంబులతోడఁ బానీయ మొసంగి
చక్కనినెమ్మేనఁ జందనం బలఁది
తనివారఁ గర్పూరతాంబూల మిచ్చి
శ్రమ వాయఁజేయఁగా సరసను జేరి
విరజాజనురటీల విసరుచునుండ
నామేను మఱియించి నాకన్నుల గప్పి
యింద్రజాలముఁ జేసి యేగుట నీకు
న్యాయమై తోచెనే నా జీవితేశ!

“ఏకాంత సేవ.”

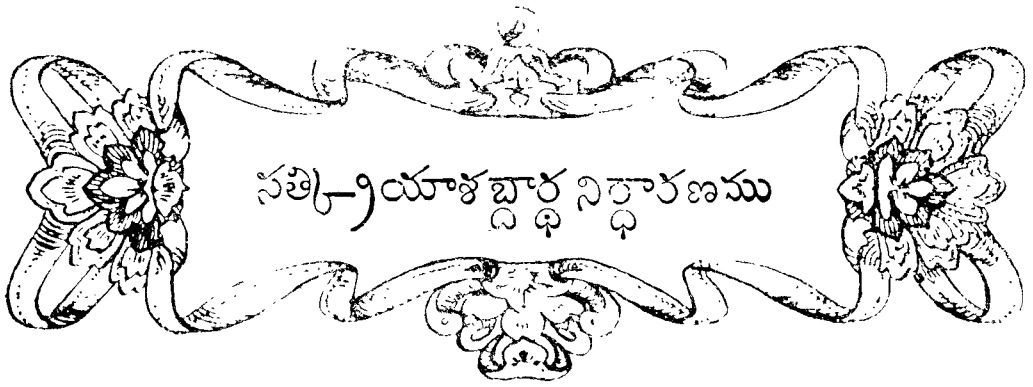
వ్యాసకర్త

భూ దేవి

రాయప్రోలు సుబ్బారావు గారు

వెండిలాంతరు వెలిగించి నెడలె రజసి
 యొడ తెలుంగక నిదురించుచున్న ప్రాణి
 కోటి నరసి కాపాడ, దిబ్బుఖిరజుత్ర
 ములును కదలవామెను సొమ్మ సిలినఁగిది.
 చలి ముదురలేదు గాని, వానలను దడిసి
 చెమ్మ గిల్లెను నాలుగు చెఱుగు లవని
 మీదఁ గార్తికజ్యోతన్న ప్రామిన కతాన
 రేలు శీతము లనిపించె గాల మనక.
 ఆన లేకుండ నెండె బునాసపంట
 పండనే లేదు పరిచేలు పరక యయిన
 ముదురునేద్యము గడ్డితో ముగిసె; వెనుకఁ
 జిక్కి పడ్డవి వానలు చక్కఁగానె.
 చెరువు నిండిన, దీయెడు కలుపు రాదు
 మిరపతోటల కిందాక పురుగు పట్ట
 దతికినవి పైరులన్నియు, నచ్చటచట
 సుంకువోయుచున్నది మక్కజొన్న యిపుడె.
 పడ్డది విశాఖకార్తెలో నరిగెవెత్తు
 రాలెనేని క్రొంబాతళ్లు త్రవ్వవలయు
 సూతపట్టిన కొతిమెర పొలముచాలు
 కార్తెకడల ముం చానక కాసెనేని.
 ఎదిగినది పిల్ల పెండ్లికి; నెట్టులైన
 నెడ్లకొట్ట మీ యెడు నేయింపవలయు;

వానలకు కాజీపోయిన పడమటింటి
 గోడ కండవేయకయున్నఁ గూలు కొంప.
 శిస్తుకోసము నిరుడువ్రాసితిని నోటు
 పెరిగె నది సాముపగవలె; పెయ్యదూడ
 సమ్మితిర్యేదమన్నఁ బ్రాణమ్మురాదు
 మేపుకొన్నారు పిల్లలు తీపితోడ.
 న్నెలనన్నెలో, చనుకట్టు పిలుచుసాగను
 కుదిరి, కొమ్ము వాటముగల గోవు లరుదు;
 ఎందు కొక మగదూడ జనింపరాదు
 గోవు మాణిక్య మన్నారు కులమువారు.
 అనుచుఁ దలపోయుచుండె రామన్న; చుక్క
 పొడిచి బారె డెక్కె నిరుగుపొరుగు టిండ్లఁ
 జల్లెఱిలుకు చప్పడులు, కానల్లమ్రోత
 లును గలిసి చెట్లమీఁది పుల్లులను లేపె.
 సముమేశల ననరింపు, పొడిగొడ్ల
 కుడితికోసము విడుచుసందడి, యరకలు
 గట్టురభసమును జెలంగె, కాడిక్రింద
 రాక మార్మసలెడి కోడె అంకె లడర.
 పేరు భూదేవి, రామన్నఁ బెండ్లిచూడె
 నిరువదేండ్లు నిండకముందె; నిల్లు దిద్దె
 నేర్పుతో వెల్లి బయట రానీక; కడుపు
 పండె వెంటవెంటనె దోసపాదు భాతి.

గొర్రె సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు

భాగ్యము గాదె పండితని
భానుతనత్కవితానసూటి సా
భాగ్యముకల్పించే సకల
భారతభూయనరాజసత్కీర్తనా
యోగ్యతఁ బొందినాడవు మ
ఊక్తిని సత్కీర్తనలందు నీకు నై
రాగ్యము గల్గుఁ గాదె త్రిపు
రానకులీన ప్రసాదరాట్కవీ!

ఒకప్పుడు నావ్రాసిన యీశద్యమును బండితమిత్రుల సన్నిధిని నేను జనున సందు సత్కీర్తనాద్యర్థమునఁ బ్రయోగించఁ బడిన 'సత్కీర్తనా' శబ్దమునకు సత్కీర్తన మనియే యర్థము గాని సత్కీర్తన మను నర్థము లేదనియు, నిట్లు ప్రయోగించుట తప్పనియు నొకరు వచియించిరి. మఱియుకను సంస్కృతమున నుండిన నుండునేమో కాని తెనుఁగున మృగ్య మని పలికిరి. ఇంకొకరు ఇదియు నదియు ననక యూరకుండిరి.

'సత్కీర్తనా' శబ్దము సత్కీర్తనార్థకమే కాక సత్కీర్తనాద్యర్థకం బనియు నే నప్పుడే నునవిచేసితిని గాని గళితవయస్కుఁడ నగు

టచే నెంటునే ప్రయోగములను జూచి సంస్కృత లేకపోతిని. భాషయందు మిగులఁ బరిశ్రమ చేసిన విద్వాంసులు కీయర్థము సందేహస్పదముగాఁ దోచినప్పుడు పేషించుట తగవు గాదని తలంచి మరుసటిదినమునఁ కేతి కందిన కతిపయ సంస్కృతాంగ్రంగంధమును దీసి చూచితిని. ప్రతిగ్రంథమును నాచెప్పిన యర్థమును బోషించినది. కావునఁ దస్మాశయవిచ్ఛేదమునకై నాకంటఁబడిన నాల్గుప్రయోగములు నిటఁ జూపుచున్నాను.

సత్కీర్తనా - క్తీ - సత్ + కృ - శ - సత్కీర్తన, సమ్మాననే, పూజనేచ.

(వాచస్పత్యము 4 వ సం., పేజీ 5205)

సత్కీర్తన - పు - సత్ + కృ - సుష్ - ఉపపద - స. సమ్మాననేపూజనేచ.

(వాచస్పత్యము 4వ వాక్యము: పేజీ 5205)

Sat-kriya-F. A good action, virtuous action, doing good, charity, virtue; respectful treatment, salutation; welcome; courtesy, worship, homage, hospitality.

(Sanskrit - English Dictionary by Monie William, M. A., Page 1025.)

సత్కియా = సం-వి-అ-క్రీ-సత్కారము.
(శబ్దరత్నాకరము, షేజి 1074)

సత్కార = సం-వి-అ-పు-సమ్మానము.
(శబ్దరత్నాకరము, షేజి 1074)

సంస్కృతాంధ్రప్రమాణనిఘంటువుల
సాక్ష్య ముపరిగ్రహణీయమైన—

శ్లో. “వినిష్టయుక్తాం పరిగృహ్య సత్కియామ్
పరిశ్రమం నామ విసియ చ తుణమ్;
ఉమాం స పశ్యన్ ఋజునైవ చక్షుషా
ప్రచక్రమే వక్తు మనుష్ఠితక్రమః.”
మహాకవి-కాళిదాసు

వ్యాఖ్యా - “సత్కియాం = పూజాం,
పరిగృహ్య = స్వీకృత్య” —
మల్లివాఃసూరి.

శ్లో. “నిరత్యయం సామ స దానవర్జితమ్
స భూరిదానం విరహయ్య సత్కియామ్;
ప్రవర్తతే యస్య విశేషశాలినీ
గుణానురోధేన వివా స సత్కియా.”
మహాకవి-భారవి.

వ్యాఖ్యా - “సది త్యాదరాధేఽవ్యయన్;
అదరానాదరయో స్పదసతీతి నిపాతనగజ్ఞాస్మ
రణాత్ ; తస్య క్రియా = సత్కియామ్.”
మల్లివాఃసూరి.

ఉ. భూసురకోటికిన్ వినయ
పూర్వముగా ధనధాన్యగోమణి
తృప్తిసలిలాన్న మౌఖ్యములు
సమ్మతి నీగి సుయజ్ఞ ; మాసనో
ద్యానితసత్కియ న్నడపు
భవ్యుడు యజ్ఞములున్ దపంబులున్

జేసిన పుణ్యముల్ వడయుఁ
జేయుము దానము లోపి నిత్యమున్.
తిక్కనసోమయాజి.

చ. దినముననుండి దేవతలు
దివ్యము లైన నిజాంశజన్మముల్
భవించి గలిగించి భూరియగు
భూభరముం దొలగించ భారతా
హనకరు లైరి గావునఁ ద
దర్శనరూపము గాఁగ భారత
శ్రవణవిధాయి చేయునది
సత్కియాతో బహుదానధర్మముల్.
ఎత్తాప్రగడ.

సీ. “ప్రణతమా? మణిప్రభానికాయంబుతో
.....
.....

యతిధేయుల కభినవాయాతుఁడైన
యతిధి తమయింటి కేతెంచునపుడు నేయు
సత్కియాచారవిధికలాసరణి యంపు
ధర్మశాస్త్రోపనిషదర్థధర్మవిదులు.”
మహాకవిశ్రీనాథుఁడు.

వ్యాఖ్యా - “సత్కియా...సరణి: సత్కియా
యా = సత్కారముయొక్క.....”

మహాకవిపద్యా - వేసము వేంకటరాయశాస్త్రి.

సీ. “దైవంబుగా నన్ను భావించి నిజతల్పు
ముననుచి సత్కియల్ పూని నలిపి.”
బమ్మెరపాతరాజు.

క, ఆతపమునందె నిలిచి మ
హాతపములొనర్చి బడలి యగుదెంచిన మీ
కీతరుణి కల్పలతవలె
శీతలసత్కియల నింపు నేయక యున్నే.
కంకంటి పాపరాజు.

ఇట్లు కాళిదాసాదిమహాకవులే కాక
నేటికనుక గల సంస్కృతాంధ్రకవు లెల్ల
యను సక్రియాశద్ధమునకు సత్కారాద్యర్థ
ముల ననుగ్రహించియే యున్నవారు. ఒక
సంస్కృతాంధ్రములయందే కాక హిందీ
బంగాళీ ప్రముఖసంస్కృతజన్యభాషలయగ
దును దీని కిదియే యర్థము. ఇంక సత్కృతి
శబ్దంబును సత్కారాద్యర్థకంబే యనుట కీ
క్రిందిప్రయోగములు చూడవచ్చును:

క. "అతఁ డనువఁగఁ గనకమయో

న్నతసర్వకంబునందు నారాయణుఁ డూ

ర్జితమహిమ నుండి యభ్య [లన్.

ర్చితం పయ్యెఁ గగంగ నతనిచే సత్కృతు
తిక్కన సోమఁగూడి.

[ఇంకను భాగ-9 ప. పు-654 పద్యము, 10
పు-573 పద్యము, భాష్య. రా. ఆగ-1 ఆ-109
పద్యము, కిష్కి-439 పద్యము.]

ఇట్టి ప్రయోగములు శతాతీతముగా
నున్నవి. స్థలాక్రమణభీతిచే బద్ధసంఖ్యలను
మాత్రమే వెలియఁజేసితిని.

శ్లో. సంస్కృతాంధ్రమయీ వాః
సక్రియాశ్చ సత్కారాద్యర్థకంబున;
ఉద్గ్రోహవాసినీ జీయా
త్సర్వదక్షుప్రమోదినీ.

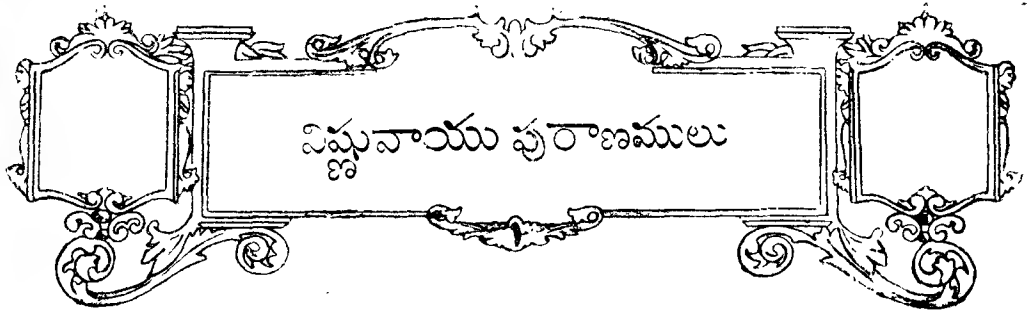
వ్యాసకర్త

స్వర్గ మేటికి నేకాంతదుర్గమిశ!*

త్రిపురాస వేంకటసుర్యప్రసాదరావుదొరగారు

క్రులవధూటియు, రమ్యగుణధుర్య యగు భార్య, త్యాగభోగార్థమై యులగు ధనము
నదనంబున మనోజ్ఞ వాణీవిలీనంబు, సత్కవిస్తుత్యహా సరసకవిత
పావనంబైన యశ్వయమందుఁ బుట్టువు, సజ్జనంబులతోడి సంగమంబు
అస్థలితంబైన యంగపాటవమును, శ్రీవల్లభనియందుఁ జిత్తవృత్తి
కలిగి యతిలోకఘనసౌఖ్య విలసనంబు, లనుభవించుచు నుండు పుణ్యాత్ములకును
అనశనపదంబు నతిదూరమైన యట్టి, స్వర్గ మేటికి? నేకాంతదుర్గ మిశ!.

* సంస్కృతచాటుశ్లోకమునకుఁ దెనుఁగు.

[బ్రహ్మాండపురాణాంతర్భాగములు]

కీ. శే. రోమణ్యులు వేంకిట లక్ష్మణరావుగారు, యం. ఏ.

(వసుకటిసంచిక తరువాయి)

ఇత వాయుపురాణమును గుఱించి యీలో చింతము. “ఇష్టమన్న యతీపురాతన ములైనట్టియు, సత్యుత విశ్వాసపాత్రము

వ్యాసకర్త

లైనట్టియు నాదిపురాణప్రతులలో దీని నొకటిగ భావింపవచ్చును విల్సన్ దొర గారి పురాణమును గుఱించి చెప్పవచ్చును. “వసుకటి ప్రాకృపురాణ” మని బ్రాహ్మణులు దీనిని దన

వాల్సన్ దొరముగ జేర్చియున్నాడు. ఇతర పురాతన పురాణముకూడ నాదిబ్రహ్మాండ పురాణములొనియకవిభాగముగనే కొన్నించుచున్నది. తంజావూరు సౌధపుస్తకభాండాగారము (Tanjore Palace Library) నొకటి ప్రాంతప్రతులను గుఱించి తగూర్చుచేసిన సుప్రసిద్ధమైన తన గ్రంథముల పట్టికలో జాక్షుడు

బర్నెల్ గారు బ్రహ్మాండపురాణమును గుఱించి యివిభముగ ప్రాసయున్నాడు:

“సాధారణముగ వాయుపురాణ మనఁబడునది యిది (బ్రహ్మాండము) లోని యొక విభాగమని కొన్నికొన్ని ప్రాంతప్రతుల వలన (ప్రాంతప్రతులనున్నట్లు ౧౩, ౧౨ మొదలగునవి) తెలియవచ్చుచున్నది” [పుట ౧౯౦]. తాను చూచిన బ్రహ్మాండ పురాణమును గుఱించి విల్సన్ దొరకూడ నిట్టికే చే చెప్పచున్నాడు:

“నవమ బ్రహ్మాండపురాణ మనఁబడు ప్రతు లొక్కొక్కప్పుడు ఆరుదుగనైన దొరకుచునే యుండును. అట్టి ప్రతిమొకటి నాకు రెండుభాగములుగ దొరకుచు. మొదటిభాగమున ౧౨ అధ్యాయములు కలవు; రెండవ భాగమున ౭౦ అధ్యాయములు కలవు. ఆ రెండుభాగములలోగలిగిన వాయుపురాణమునకు జెప్పబడిన గ్రంథసంఖ్య కలదు. పెద్దది యగు మొదటిభాగము వాయుపురాణమే యని తేలి

1. గమకై ర్మధురైః క్షివన్యవాంసి శ్రోతాం గీత్యా పవమానప్రాక్తం పురాణం పపాకాహరణి తమ, నిర్ణయసాగరప్రతి, పుటలు ౨౫, ౨౬. “యత్ర పవమాభారతే శకునివధం పురాణే వాయుప్రతిపితం” కాదంబరి, పటర్ సకాగిప్రతి. పుట ౪౦.

2. ౧౨, ౧౦౦.

నది. అందు “ఇతి వాయుపురాణే” అనుటకు మూలముగా “ఇతి బ్రహ్మాండపురాణే” అనికలదు. ఈవిధమైన మార్పు ఉద్దేశపూర్వకముగఁజేయ బడినట్లు కన్పట్టదు. ప్రళయమును వర్ణించు వాయుపురాణము సందలి మొదటిభాగము యొక్క కడపటికాండమునకు బ్రహ్మాండ మని నామకరణము చేయఁబడెను. ఇది వాయుపురాణమని నిశ్చయించుట కాధారభూతము లైన విషయసూచికయు, వాయుపు కథకత్వమును మర్యాదగఁ గాపాడఁబడినవి. ఈ బ్రహ్మాండ పురాణముయొక్క రెండవభాగమునకు వాయు పురాణమునకు నెట్టి సంబంధమును లేదు. దక్షిణదేశమున నది ప్రాయశముగ సంహిత యనియో కాండయనియో వాడుకలో నుండి యుండును” [చూడుడు: విల్సనుగారి విష్ణు పురాణోపోద్ఘాతము].

విల్లియోధికా ఇండికా గ్రంథమాల, ఆనందాశ్రమ గ్రంథమాల, వేంకటేశ్వర ముద్రాలయ గ్రంథమాల—ఈ మూటిలోఁ బ్రకటింపఁబడిన వాయుపురాణస్తోత్రముల మూడింటిని నేను సంపాదించఁ గలిగితిని. ఈమూడు స్తోత్రము విషయసూచికలను వేంకటేశ్వర ముద్రాలయమువారు ముద్రించిన బ్రహ్మాండ పురాణస్తోత్ర విషయసూచికతో పోల్చి చూడఁగా వాయుపురాణములోని ముప్పాతికభాగము ముక్కకుముక్క బ్రహ్మాండపురాణ

ములో సరిపోవుచున్నది. స్క్రియ, అనుపం గము, ఉపోద్ఘాతము, ఉపసంహరము అని బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగు పాదములు గలదని నారదపురాణము చెప్పుచున్నది. ఈనాలుగుపాదములు నొకదానిశరీరువాత నొకటి వాయుపురాణమున సంపూర్ణముగ వర్ణింపఁ బడినవి. వాయుపురాణములోని కడపటి భాగమునను, బ్రహ్మాండపురాణమునను గూడఁ గానవచ్చు సామాన్యవిషయ మేమియు లేదు. బ్రహ్మాండపురాణకథకుండు వాయుపు కాపున నిప్పటి వాయుపురాణములోఁ జాలభాగము బ్రహ్మాండపురాణములోని దని కాని, లేక యీ రెండుపురాణములు నొకేపురాణము లోని యంతర్భాగము లని కాని యూహించుట సహేతుకము కాకపోదు.

కీర్తిశేషులైన డాక్టరు రాజేంద్రలాల్ మిశ్రగారిచేఁ బరిష్కృతమై బెంగాలు ‘ఏషి యాటిక్ సొసైటీ’ వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన విల్లియోధికా ఇండికాస్తోత్ర వాయుపురాణమునుగుఱించి బంగాళీవిశ్వకోశ⁴ మిట్లు చెప్పుచున్నది:

“దీనిని బట్టి ఈ ‘సొసైటీ’ వారు ప్రకటించిన వాయుపురాణము అసలు వాయుపురాణము కాదని తెలియనచ్చుచున్నది. గయాక్షేత్ర మాంహాశ్మ్యముకూడఁ గలిసిన బ్రహ్మాండ

3. నేను వేంకటేశ్వరముద్రాలయమువారి ప్రతులు స్థితిగా పరిష్కృతములై ననని తలంపను. కాని యవి వాడుకలోనున్నవి. ఏయేప్రాతప్రతిలోనుండి యేయేపాదము గైకొనఁబడినదో సరిగా నుదాహరింపకుండగనే యాయాపురాణములలోని పరస్పరవైరుధ్యమును దొలగించి హాటి నవ్యయింపఁ బ్రయత్నించినట్లు కన్పట్టును. అందువలన నేయిత్రప్రతియు నాకు దొరకనవచ్చును వారిప్రతులనే యుపయోగించితిని.

4. సం. ౧౧. పురాణమునుగుఱించిన వ్యాసమును జూడఁడు.

పురాణములోని యొకభాగము మాత్రమే యిది; ఈవిధమున నిది చిత్రమైన యొకసంకర గ్రంథము. ఇది నాయుపురాణమో, బ్రహ్మాండపురాణమో చెప్పటకు సాధ్యముకాదు.”

బ్రహ్మాండపురాణమును బారపాటిన నాయుపురాణ మని చెప్పెందుకు బంగాళీ విశ్వకోశకారుడు డాక్టరుగారిని దండించుచున్నాడు; కాని వైనిచూపిన దృష్టాంతములవల్ల నీవిధమైన పరివర్తనమునకు డాక్టరుగారు బాధ్యులు కారన్న విషయము స్పష్టమే. ఎవరో గ్రంథకర్త — లేక పరిష్కర్తయైన గావచ్చును—చాలకాలముక్రితమేదికపురాణమునికొకపురాణముగనో, లేక బ్రహ్మాండపురాణమునందలి నాయుసంహితను నాయుమహాపురాణముగనో మార్చియుండవచ్చును; డాక్టరుగారు సంపాదకధర్మమును బాటించి తేనివి చేర్చకయు, ఉన్నవి తీసివేయకయు సూటిగా దమ వ్రాతప్రతుల ననుసరించిరి.

నారదపురాణ మేమి చెప్పుచున్నది?

ఆయాపురాణములలోని గ్రంథవిషయమును గొలిపించి విపులముగ నారదపురాణములో జేయబడినవర్ణన మంత చాల ప్రాచీనమైనది కాకపోయినప్పటికి దక్కిన పదునేడు పురాణములు నాదిబ్రహ్మాండపురాణమునుండి

పెరిగిన కూర్పులే యను వైతిహ్యమున కందు సూచనలు కలవు. ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణ (వైకటేశ్వరప్రతి) విషయసూచికి సరిపోవు బ్రహ్మాండపురాణవిషయసూచి నిచ్చినతరువాత నారదపురాణకారుడు బుద్ధిపూర్వకముగ నిట్లు రహస్య మొకటి బయలుపడుచుచున్నాడు:

“నాలుగు పాదములతోను బ్రహ్మాండపురాణమును వర్ణించియున్నాను. ఇది పదునెనిమిదవది; అనుపమానమైనది; సారాతిసారమైనది. బ్రహ్మాండపురాణము నాలుగులక్షల శ్లోకములని పురాణకాలమునుండి వాడుక. పారాశర్యమహాముని దీనినే యందఱికి బదునెనిమిది విధములుగ జెప్పియున్నాడు. ఆమహాముని నావలన బారాణములను విని మననము చేసికొని ధర్మశీలురును, దీనానుగ్రహకరులు నైన మునులకుఁ జెలియఁజెప్పి వానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను. వారు వేదముతోపాటు పురాణమును మొదట నసిస్థానికి జెప్పి, ఆపిండు దానిని శక్తిసుతునికి (పరాశరుడు) పోయి బాతుకర్ణునికి జెప్పిరి. ప్రభంజనముఖః వ్యాసుడు దానిని సంపాదించెను. తరువాత నాయుద్భూతపురాణ మావిధమునఁ బ్రమాణీకరించి లోకమునఁ బ్రవర్తింపఁజేయబడినది.”

5. చతుష్పాదం పురాణం తే బ్రహ్మాండం సమదాహృతమ్, అష్టాదశ మహాపర్వం సారాత్సార తరంగిణి. బ్రహ్మాండం చ చతుర్థక్షం పురాణ త్వేన పత్యతే, తదేవచాస్య గదిత మత్రాష్టాదశధా పృథక్. పారశర్యేణ మునినా సర్వేషా మపి మోనన, వస్తువ్యవస్థాన తేనైవ మనీషాం భావితాత్మనామ్. మత్స్యాప్రత్యపురాణాని లోకేభ్యః ప్రవకాశే, మనమో ధర్మశీలాస్తే దీనానుగ్రహకారిః. యథా వేదం పురాణంతు వసిష్ఠాయ పురోదితమ్, తేన శక్తి సుతా యోక్తం జాతుకర్ణాయ తేనచ. వ్యాసలబ్ధం త తత్తైతత్. ప్రభంజనముఖోద్ధతమ్, ప్రమాణీకృత్య లోకేస్మిన్ ప్రావర్తయ త దద్భుతమ్. [నారదపురాణము. వైకటేశ్వరప్రతి, పూర్వఖండము. అధ్యాయము ౧౦౦, శ్లోకములు ౨౯-3౫].

బ్రహ్మాండమే యన్ని యితరపురాణములకు మూలాధార మని యుకపురాణగాఢ యున్న ట్టిక్లీకములు స్పష్టముగ సూచించుచున్నవి. యవద్వీపముదగ్గఱ నున్న బలిద్వీపమునందలి 'కవి'భాషలోని కీ ప్రహ్లాదపురాణ మనువదింపబడుటయే చాలవఱకు దానిపాఠాభివ్యక్తిని బలపఱచుచున్నది. అట్టియనువాద మొకటియున్నట్లు మనకు మొట్టమొదటఁ దెలియవచ్చినది డాక్టరు ఆర్. ప్రొద్రిక్కు-గారిమూలమున. ఇందును గుఱించి వారి తరువాత వ్రాసిన వారు వారు చెప్పినదానికంటె సంతకౌశ్ల విషయము లేవియుఁ దెలిసి యుండలేదు. ప్రొద్రిక్కు-గారు రన్నప్రకారము హిందువులు క్రీస్తుశకము ౫-వ శతాబ్దికిఁ బూర్వమే బలిద్వీపమునకు వలసపోయిరి; ఇట్టిదృష్టాదు వారు తమతోఁ గూడఁ దమ మతగ్రంథములను తీసికొనిపోయిరి; అట్లుగనుక నాదేశభాషయైన 'కవి'భాషలోని కవి యనువదింపబడెను. ఆభాషలో (సంస్కృతములములతో సహా) ఋగ్వేదసామాంధర్వవేదములు, రామాయణమహాభారతములు కూడఁ గలవు. కాని పురాణములలో నాబలిద్వీపివాసు లొక్క-బ్రహ్మాండపురాణమునే కాని యితర పురాణములు పేర్కొనెన నెఱుంగరు.

“బలిద్వీపమున బ్రహ్మాండపురాణము మాత్రమే గోల వాచకలో నుండవలెనో, శక్తిని పదునేడుపురాణముల పేర్లు చెప్పి

నను గూడ వాటి నేమాత్రము నెఱుంగునంత సంపూర్ణిగఁ బండితులకు వాని జ్ఞానము కూడ నినుమంత యైన లేకుండ నెట్లు పోయెనో యిందుకుఁ గారణ మివిధమున సులభముగఁ జెప్పవచ్చును. బలిద్వీపమున నొకతెగ శైవమతస్థులు కలరు. వారు బ్రహ్మాండమునే తమపురాణముగ సంగీకరించియున్నారు.”

[పుటలు ౭౯-౮౦]

డాక్టరు ప్రొద్రిక్కు-గారివైవిధమునఁ జెప్పచున్నారు. దాని ననుసరించి హిందువులు బలిద్వీపమునకు మొదట వలసపోయినప్పుడు బ్రహ్మాండపురాణమే యుండెననికాని లేక దేవోకొన్ని యితరపురాణము లాదిపురాణమునుండి చీలిపోవుట యప్పటికే యారంభమైనప్పటికిఁ దరువాత వానికి మతవిషయికముగఁగలిగిన ప్రాముఖ్యమప్పటికి నాలేదనికాని మనమున్యాయముగ నూహించవచ్చును. బలిద్వీపవాసుల కీపురాణముతప్ప గోల యితరపురాణము తెలియకపోవుట కీకారణముతప్ప మఱి దేయితరకారణమును జెప్పఁజాలము అయితే బలిద్వీప బ్రహ్మాణులు శైవులనియు, శివోత్కర్షణ చెప్పినదగుటచేత వారి తరపురాణములు కంటె బ్రహ్మాండపురాణమునేకాపాడిరనియు డాక్టరు ప్రొద్రిక్కు-గారు ఒకసిద్ధాంతమునుజేసి మాకారణమున నాద్వీపమున యితరపురాణములు లోపించెనని చెప్పఁబ్రయత్నించు చున్నారు. కాని పురాణములలో నాఱుకంటె నెక్కువ పురాణములు శైవవరములైనవే యనియు,

6. ఈ క్రిందఁ జేర్కొనబడినవి శైవపురాణములని స్కాంధ మిట్లు చెప్పుచున్నది:

తత్రశైవాని శైవంశ భవిష్యంశ ద్వితోతమా; మార్కండేయం తథాలెంగం వారాహం స్కాంధమేవ. మాత్స్యే సన్యస్తథా కార్మం వామనం మనీశ్వరా; బ్రహ్మాండంశ దశేమాని త్రీణిలక్ష్మణిసంఖ్యయా. గ్రంథానాం మహిమా సర్వైః శివస్త్రివ ప్రకాశ్యతే.

[సంభవకాండము 2-3-38].

వానిలోఁ బెక్కులు బ్రహ్మాండ పురాణము కంటెను మతాభినివేశము కలిగించునది కల ననియుఁ బురాణములనుండియే మన మోము గుడుము.

బ్రహ్మాండపురాణ విషయసూచి

డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారి వ్రాతలనుకొనఁ జెలియవచ్చిన దానిని బట్టిచూడఁగా ‘కవి’ భాషలో రచియింపఁబడిన బ్రహ్మాండ పురాణ విషయసూచి చాలకొద్దిగాను, సాధారణము గను నున్నది.

“సర్గము, ప్రతిసర్గము, మన్వంతరములు, సూర్యచంద్ర సంశానుచరితములు, పౌరాణిక గాథలు, కథానకములు మొదలైనవియే బ్రహ్మాండపురాణసూచిలోఁ గలవు. దానిని భగవానుడైన వ్యాసుఁడు రచియించెను.”

[పుట ౮౦].

ఈపై నీయఁబడిన సూచి యన్ని పురాణములలోఁగూడ గానవచ్చుటవలన నది యన్ని టికి మూలాధారమైనది కావచ్చును. ‘కవి’ బ్రహ్మాండపురాణముయొక్క సరియైనసూచిని గుఱించి మనకుఁ జెలిసిన విషయము చాల తక్కువ కాబట్టి యితరులకు విస్తారము దానిని గుఱించి చెప్పలేము. కాని యీపురాణమును గుఱించి బంగళీవిశ్వకోశమందలిలేఖకుఁడు తనకు సమస్తము తెలిసినట్లుగనే యీ క్రిందిరీతిని నొక్కిచెప్పుచున్నాఁడు:

“క్రీస్తుశకము ౧౭౭౭-వ శతాబ్దిలో బ్రహ్మాండపురాణము యనదీప్యమునకు వెల్లెనని యిదివఱకే చెప్పియున్నాము. ‘కవి’

భాషలో దాని యనువాద మొకటి కలదు. భవిష్యద్భాజవంశానుశ్రితమునఁ దక్కు మిగిలిన యన్ని విషయములలోను బలిగీష్ట బ్రహ్మాండపురాణ మిప్పటి బ్రహ్మాండపురాణమునకు సరిపోవుచున్నది. భవిష్యద్భాజవంశము మినహాగా మన మీ యనువాదమున నాది బ్రహ్మాండపురాణముయొక్క ప్రాచీన స్వరూపమును గాంచఁగలము. అష్టాదశమహా పురాణములలోని కెల్ల నిదియే యత్యంత ప్రాచీనమైనదిగ మనము గ్రహింపఁబడి యుండును.” [సం. ౧౧, పుట ౨౯౪]

ఇప్పటి బ్రహ్మాండపురాణముతో సరి పోల్చి చూడఁగలుగుటకు ‘కవి’ భాషానువాద విషయానుక్రమణికావివరములను గుఱించిన సమాచార మీ వ్యాసకర్త యెక్కడ నుండి సంపాదించెనో నాకుఁ జెలియదు. నాకునలెనే యీతనికిఁగూడ డాక్టరు ఫ్రెడ్రిక్కుగారి వ్రాతలే యాధారమైన యెడల వాటి వలన నిత స్పష్టముగ నిన్నివివరములు తెలియవచ్చునని నే ననుకొను. ‘కవి’ భాషలోని యీ పురాణము నితవఱ కేఁగితిరుఁడు ననువదిం చుటకుఁ బూనుకొనకపోవుట చాల విచారకరము.

పురాణము లన్నిటికి సామాన్యధారము

ముఖ్యములగున రెండు ప్రాచీనపురాణములకు మూలమొక్కటే యని కనిపెట్టఁగలిగితిమి గనుక మిగిలిన పురాణములలో ననేక మీ రెండుపురాణములనుండియే ఏర్పడియుండునని మనము సులభముగఁ జూపవచ్చును. అష్టాదశపురాణములలో బ్రహ్మసంహిత

బడు బ్రహ్మపురాణములోని చాలభాగములు మక్కికి మక్కి విష్ణుపురాణములోని భాగములే కాని వేఱుకాదు. దాదాపుగ భాగవతపురాణములోని కథ లన్నియు— (శ్లోకముల మాట కాదు. ఇది పురాణపద్ధతినిగాక కావ్యపద్ధతినివ్రాయఁబడినదని మన మెఱుఁగుదుము)- విష్ణుపురాణమున నర్జింపఁబడినవి. గరుడపురాణములోను, మఱికొన్ని యితరపురాణములలోనుగల శ్రాద్ధకల్పమునకు సంబంధించినచాల యధ్యాయములను విష్ణుపురాణములోఁగూడ దానికి సరిపోలిన భాగమునఁ గాంచనగును. ఇంతయేల, వైష్ణవపురాణము లన్నియు కూడ ములోఁగాని, లేక విషయములోఁగాని ముఖ్యముగా నీవిష్ణుపురాణమునుండియే పుట్టిన వని చూపవచ్చును. ఈవిధముగనే యనేకములైన శైవపురాణములకు వాయుపురాణము మూలాధారముగఁ గనఁబడును. శైవ వైష్ణవ పురాణములలో విషిత మతాభిమానమును బరికొల్పుచు వ్రాయఁబడినభాగములు, భవిష్యద్వృత్తాంతములు, స్థానిక మాహాత్మ్యములు - ఇవి యన్నియు నితీవలఁ గాలక్రమమునఁ గ్రొత్తగఁ జేరినభాగములే.

ఒకసిద్ధాంతము

ఇవియన్నియుఁ బర్యాలోచించి, క్రీస్తుశకము మూడునాలుగుశతాబ్దాలవఱకుఁ బురాణమనుపేరుతో నొక గ్రంథముమాత్రమే యుండెననియు, దానినే యస్వపకాని, యటు

తరువాతకాని బ్రహ్మాండమను పేరుండియుండుననియు నే నొకసిద్ధాంతమును బ్రతిపాదించుచున్నాను. దానిలో ౧౨,౦౦౦ ల శ్లోకములకంటె నెక్కువయుండవు. ఆపురాణములోని భాగములు క్రమముగా దానినుండివేఱుఁడి ప్రత్యేకపురాణము లయ్యెను. ఈ విధముగఁ దఱిగిపోవుటవలన మూలపురాణము కాలక్రమమున నన్నగిల్లి నామమాత్రావశిష్టమయ్యెను. మూలపురాణభాగము లన్నిటిలోనికి గొప్పవియు, మొట్టమొదటఁ జీలిపోయినవియు విష్ణు వాయు పురాణములై యుండును. కొంతకాలమువఱకు (అంత్యగద్యము మొదలగువానిలో) నేయేభాగము లేయేమూలగ్రంథములోనివో తెలుపఁబడుచువచ్చెను. కాని మతముమీఁది యభిమానము క్రమముగా నెక్కువైనకొలఁది గౌరవహానియని కాబోలు మూలగ్రంథనామమును జల్లెగ జారవిడిచి స్వతంత్రములైన ప్రత్యేకపురాణములుగనే వానిని బ్రకటించుచువచ్చిరి.

అధ్యాత్మరామాయణమును, బ్రహ్మాండపురాణములోని వనఁబడుననేకమాహాత్మ్యములునుగాక దక్షిణ హిందూదేశమున ఈ వ్యాసమునఁ బై నుదాహరించిన బ్రహ్మాండపురాణమునకుభిన్నమైన గ్రంథము బ్రహ్మాండపురాణమను పేరుతోనే మఱియొకటిగలదు.⁷ ఈపురాణమునకే సి. పి. బ్రౌన్ దొర గారి ప్రోత్సాహమున నెవరో యొక పండితుఁడు

7. చెన్నపురిలో గవర్నమెంటువారి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నెం. ౧౩-౫-౧౧ గల వ్రాతప్రతిని జూడుడు.

౧. పొద్దు పురికాము పట్టి

౨. పొద్దు పురికాము పట్టి

౬. సనగాపెరిగిన పసుపుతొట

౭. కల్యాణమహల్ - చింజికోట

మాఖమాసము]

విష్ణు వాయు పురాణములు

తయారుచేసినవిషయవివరణముకూడగలదు.⁸ ఇది వైష్ణవపురాణముగల గణపదును. పూర్వోత్తరభాగములని యందు రెండుభాగములు కలవు. ఒక్కొక్కభాగమునఁ బెక్కు ఖండములు కలవు.

[తా. క. ఈవ్యాస మంతయుఁ బూర్తి చేసినపిదప నేను తెలుగు లిపిలో ముద్రిత మైన రెండు సంస్కృత విష్ణుపురాణప్రతులను అంచుట తటస్థించెను. వీటిలోని యాశ్వాసాంత్యగద్యమునఁగూడ పదునాఱవ శతాబ్దిలోని విష్ణుపురాణాంధ్రానువాదము అంత్యగద్యమున నున్నట్లే కలదు. ఈ రెండిలో మొదటిప్రతిలో⁹ మొదటి యంశము మొదటి యధ్యాయము చివరగద్యమున నిట్లు కలదు:

“ఇత్యాదిమహాపురాణే బ్రహ్మాణ్డే పారాశర్య సంహితాయాం విష్ణుపురాణే పారాశర మైత్రేయసంవాదే ప్రథమాశే ప్రథమోఽధ్యాయః.”

మఱి యేయితరఅధ్యాయముచివరగాని, యంశము చివరగాని యీగద్యముకానరాదు. మొదటియంశము రెండవయధ్యాయమునూని యంత్యగద్య మిట్లున్నది:

“ఇతివిష్ణుపురాణేప్రథమాశే ద్వితీయోఽధ్యాయః”

8. చెన్న పురిలో గవర్న మెంటు ప్రావ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమున కెం. ౪-3-౧౩ రు గల ప్రాంత ప్రతినిజూడుదు. ఇందు నితరపురాణముల విషయవివరణముకూడఁ గలదు.

9. శ్రీశర, విష్ణువిత్ర వ్యాఖ్యానములతోఁగూడ నీప్రతిని వావిళ్ల అనంతసారాయణశాస్త్రిగారును, వాల్మీకిరామవ్యామిశాస్త్రిగారును అదివరస్వతీనిలయ, వివేకరత్నాకర ముద్రాలయములలో ౧౮౫౫ క్రిత సంవత్సరమున నచ్చువేసియున్నారు. దీనిప్రతి యొకటి అదయారు పుస్తకభాండాగారమునఁ గలది.

10. రెండువ్యాఖ్యానములతో నీప్రతిని అయ్యన్న జగన్నాథాచార్యులవారు జ్ఞానలయమున ౧౮౮౨-వ సంవత్సరమున నచ్చువేసియున్నారు.

నేను చూచిన రెండవప్రతిలో¹⁰ మొదటి యంశము మొదటియధ్యాయము చివరమాత్రమే యంత్యగద్యమున నిట్లుకలదు.

“ఇతి సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డే మహాపురాణే ఉద్భృతాయాం పారాశర్యసంహితాయాం శ్రీ విష్ణుపురాణే ప్రథమోఽధ్యాయః.”

పురాణములన్నిటిలో బ్రహ్మాండమే మొట్టమొదటి పురాణమనియు, పారాశరసంహిత యను విష్ణుపురాణము దానిలోనిదే యనియు నీగద్యము వెనుకటిదానికంటెను మఱింత స్పష్టముగఁ బెలుపుచున్నది.

ఈ గద్యము విష్ణుచిత్తుడు వ్యాఖ్యానము చేయునాటికిఁగూడఁ గలదని యాతఁడందానికిఁ జేసిన యీ క్రిందియన్వయమువలనఁ తెలియుచున్నది.

“ఇతీతి: సర్వపురాణానా మాదిభూతే బ్రహ్మాణ్డే మహాపురాణే ఉద్భృతాయాం పారాశర్య సంహితాయాం ఇతి ప్రథమోఽధ్యాయః ఇత్యన్వయః.”

ఈయంత్యగద్యమును, దాని వ్యాఖ్యానము నితరప్రతులలోనుచి తీసివేసిరి.

అచ్చయిన యీ రెండు ప్రతులలోని యంత్యగద్యములవలనవిష్ణుపురాణముప్రత్యేక

పురాణము కాదనియు, నది యష్టాదశపురాణేతాకపురాణములలో మొదట నొకభాగముగ నములకు మూలాధారమైనదని ప్రసిద్ధి జేసి నుండెననియు బరంపరగనచ్చునొకప్రాచీనగాథ నట్టియు బ్రహ్మాండమని పేరు గలిగినట్టియు కలదని నిస్సందేహముగఁ దేలుచున్నది.^{11]}

రాట్టము - ఖడ్గము

పంగనాచుముల రానుచంద్రరావుగారు

ప తిహింపూజునీకుమారకుండు దౌర్భాగ్యులు వాటించు నీ
స్థితి బోధింప రవంత కన్దెఱచిగన్ దీనాశ్రువుల్ రాల్చి దు
గ్గతికి వేసట నొందుచున్ ముఖవివర్ణత్వముతో నునుభా
రతథాశ్రీమణి రాజ్యలక్ష్మి మన యార్యాదేవి కాన్యగదే !

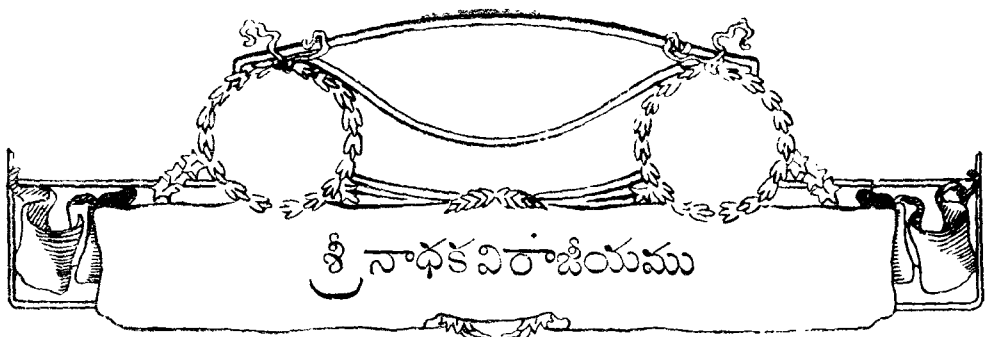
ఋరఖండారతర దేశభాగముల సగవత్కల్పితంబైన యు
ద్ధరవాశిజ్యపుఁ బొలసంద్రమున మైదాగూర్చు నియ్యంత్రికా
గవహాహు ముద్భవింపి మనవైఁ బఱిగ్గ మహాత్ముండు గా
ధి సువారగాగ మ్రొగింప నిలువరాదే మీను శోభ్యుటగన్.

మీకొఱకే మహాత్ముండు సమీశితపుణ్యచరిత్రుఁ డట్లక
ష్టాకులచిత్తుఁడౌచు సమయంబున కన్నము నీళ్లు లేక కొ
ల్పోక ధృతి బ్రచారకులగుడయి చెప్ప విదేశవస్త్రు వే
శ్యాకుసుమాంగి నేవల సగర్భము హైందవు లాలకిననే.

ఆ సన్నగనన, మామిటారపుఁబసం, దాగోటు, లావిత్తరగ,
బాసమ్మోహకశక్తి, పుచ్చమృదు శోభాంగప్రభాయుక్తి, యా
హా, సానున్నదనంబు, లామిసిమి యెఱుఱురంబు, లయ్యారె ! వే
శ్యాసౌందర్యము గాక యేమిటది పాశ్చాత్యనృపత్రుంబులన్.

ఋయి బహుమె లోన సత్వంబులేదు, కట్టుకొనువానిచేతి కక్కఱకురాని
గాణివాసపు టబల నరాలపుట్ట, భారతవీరుఁ డెపుడు జేవట్టదగదు.

శ్రీ నాథకవిరాజీయము

ఓవిరాజ శ్రీపాద రృష్టమాస్తాశాస్త్రి గారు

(ననుకటిసంవిక తరువాయి)

ఫలము—శ్రీ నాథునిగృహము

[కనలనాథుడు, మోచగ్గ చన్న రాయడు, ఫలద
రాయపీమేశ్వరుడు, పృథ్వీంజయుడు, భట్ట
నకుడు అనుబిద్యారులు, అసీమ లై యుండు
శ్రీ నాథుడు, భార్య దుర్గాంబ ప్రవేశము]

(శ్రీ)నాథుడు

(విషయ విషయమిత్యాగిండ్లై మాంబు గలుసాలు
బునఁ గీల్చి)

మ. స్మృతులు శాస్త్రములు బుద్ధిమయులు సరి

శుద్ధాశ్వరప్రక్రియల్

స్మృతులు గావ్యములు గళాతిగతులు

సిద్ధాంతభాగములు

ప్రత్యక్షాన్వితము లంగములును నా

నాభాముల్ సత్కవి

త్వారంబుల్ గొప్ప సేసికట్టిగొనుట

బ్రౌంతు మి మృగిమై.

(అదటకు భార్యాసహితుఁ డై ప్రవేశించి

గావించి కమలనాథునిచెంతకు వచ్చి) తాత

య్యగారూ! మీరు నా కోసమాలుగోలె

బ్రూరంభవిద్య యంతయు జెప్పి చతుర్విధ

కవిత్వతత్వ మెఱిగించి న న్నొకకవి గావించితిరి.

అతిపరిచయంబునఁజేసి మీ కింత

శుక్రమ యైన నేని ముంగిను. మీలు
బాలు నే నేబస్మలును కాదు నేనుజన్మలు
లెల్లి యైన దీప్తికొన బాలు. మీ కిదేనమ
స్కారము.

మ. కనకత్కారగిరు వారాధన

కాబుట్టినాథేశ్వరుల్

ఘనుని బద్ధపురాణమగ్రహకళా

కాన్య ప్రబుధాధపుల్

విషమత్కాకతిసార్వభౌముఁ గవితా

విద్యాధరుం గొల్తు నా

యనుఁగుండాంబు దాత శ్రీకమలనా

గ్రామాశ్రయమొనఁగి.

కమలనాథుడు

(శ్రీనాథుని శిరముపై చెలు పెట్టి) చిరం జన,
చిరు జేవ. సుఖ భవ, సుఖ భవ.

(శ్రీ)నాథుడు

(చెన్నరాయనిచెంతకు జని) గురువర్యా!

మీరు నా కుభయభాషల సాహిత్యజ్ఞులు

గలిగించి, నానాభాషల నెఱిగించి సంగీత

శాస్త్రపారంగతుని గావించితిరి. నేను మీ

కెప్పుడును గృతజ్ఞుడ. చుద్రుగ కొకనూలు

పో గనునట్లు నాయూస్వల్పసత్కారమును స్వీకరింపఁ బ్రార్థితులు. (అని భార్య యాయం గొని రాంకపండులును, ధనంబును నర్పించును.)

చెన్నరాయఁడు

(స్వీకరించి) నేను నీ కుఁ దేశమాత్రగురువును. సంగీతసాహిత్యములు నిప్రాక్షణజన్మసమార్జితములు. నీవు పృథాన్వతితుంబుడవు. నిన్ను మేము స్తుతింపనొప్పదు. నీకు శ్రీయోగ్యనృధియగుం గాక!

శ్రీనాథుఁడు

(ఘోషారాయభీమేశ్వరునిచెంతకుం జని) గురు వరేణ్య! మీ కారణ్యకటాపీఠీణుంబున జేసి నేను తర్క వ్యాకరణ మీమాంసా ధర్మ వైద్య జ్యోతిష శాస్త్రంబులే కాక వేదాంతశాస్త్రంబును సంపాదించఁ గలిగితిని. నేను మీశిష్యుడరమంబువును. లోకములోఁ “గౌరవంతదేవరకు మేటూతఁ ట్రి” పెట్టఁ గల వాఁడు లేఁడు. నాయూస్వల్పపారితోషికముం గ్రహించి నన్నుఁ గృతార్థునిం జేయుఁడు. (రాంకవార్ధంబు లర్పించును.)

ఘోషారాయభీమేశ్వరుఁడు

(నన్వయి స్వీకరించి) నీయీసత్కారంబున కెంతయు సంతసించితిని. నీవు మహారాజాస్థాన మలంకరించి మా కానంద మాపాదితువు గాక! నిన్ను వంటిశిష్యునిం బడయఁ గలుగుట మాభాగ్యవిశేషము. నీకు మంగళంబగుఁగాక!

శ్రీనాథుఁడు

(మృత్యుంజయునిచెంతకుం జని) దేశికాగ్రణీ! మీ రెంతయో శ్రమ కోర్చి నాకు వేదంబు

లును, శ్రౌతంబును, స్మార్తంబును నెఱింగించి ధన్యుజేసిన విద్యాగురువు లగుటయే కాక మంత్రోపదేశగురువు లయి నాజన్మంబు సార్థకుంబు గావించితిరి. మీ కిదే సాష్టాంగనమ స్కారము. (రాంకవాదు లర్పించును.)

మృత్యుంజయుఁడు

(స్వీకరించి) నే నొదఱకో స్వాధ్యాయముం జెప్పితిని కాని నిన్నుఁ బోలె స్వరాత్మరంధ వృత్తేంద్రంబుల పఱు గఱుంగఁ జాలినవాని నొక్కనిం గానను. నీవు పుంభావనరస్వతివి; సకలవిద్యాసనాథుడవు. నిన్ను వేదపురుషుఁడు సర్వదా సరక్షించు చుండుఁ గాక.

శ్రీనాథుఁడు

(భట్టారకునిచెంతకుం జని) ఆచార్య! బ్రహ్మో షాదిపుణ్యంబులే కాక ధర్మశాస్త్రార్థంబు లును, స్వామ్యమాత్యసుహృత్కృతరాష్ట్ర దుర్గబూద్యర్థంబులును నెఱింగించి నాకు లోక జ్ఞానము కలిగించిన మహానుభావులరు మీరు. మీ కిదే యభివందనము. (అని రాంకవార్ధాదు లొసంగును.)

భట్టారకుఁడు

(స్వీకరించి) పుచ్చకాయకుఁ జీవ చెచ్చినవిధం బున నీవు నన్నుఁ బెద్ద చేయుచుంటివి. నీవు నాశిష్యుడ వని పేరు కాని నీవే నాకు గురుం డవు. నికతంబునఁ బ్రోతవడిన నావిద్య లన్నియును గ్రొత్తవడినవి. ఏకసంభాగ్రహి వగు నీకు నాది యపదేశమాత్రంబు. నీకు విజయం బగుం గాక!

శ్రీనాథుడు

(చేతులు జోడించుకొని)

“శా. భారద్వాజవత్సవత్సరే శ్రీనాథా
 పస్తాబసూత్త్రం య
 ద్యారాజీవభవం మారయకుఁ బు
 న్యాచార భీమాబకుఁ
 గాగా మైసతనూజాడక్ష ద్వీజాడ శ్రీ
 నాథాఖ్యుఁడ౯ మిమ్ము న
 త్కారం బొప్పగి గౌరవించి నతులు
 గామిత్రు నశ్రోతముఁ.”

[నమస్కరించుచున్నాడు; తొరపడుచున్నది.]

ఫలము-రాజవీధి

[తంబర మీటును నాడుమఁ బాడుమ నొక
 గాయకుడు ప్రవేశించును.]

నీయము

ద్విపద

విసరయ్య, ప్రజలారా! వేమభూపాలు
 సనపోతరెడ్డి రాజ్యం బది ధాన్య
 వాటిపురుగున వైరుల నదిమి
 మేటిమగం డయి మెలఁగుచుఁ బదియు
 రుద్రేంద్రు ధర యేలి త్రిదివంబు సంగ
 దుకిమగఁడు లేమి ధర యేలుకొంగ
 సతనిపుత్రుఁడు బాలుఁడై యున్నకతన
 కీతిఁ దాల్చె ననవేముఁ డతిసమర్థతను
 వైరుల నిర్జించి వారిదాడులను
 బోరుల వారింపెఁ బోటుబు టగుచుఁ
 గర్జాటరాజుల క్షుహంబునందు
 నర్జితోదయగిరి వారు చేకొనఁగ
 దరినుండరా దని తనరాజధాని
 పెరిమ మీఱఁగఁ గొండవీటికి మార్చె

సంతఁ గుమారగిర్యాఖ్యుఁడు రాజ్య
 మంతయుఁ గొని యేలె నపుడు శ్రీనాథ
 కవిరాజు సంస్థానకవి యయి వాని
 నవిభంబునం దుండి సత్కార మంది
 పోలఁ జేసి మరుత్తభూపాలు చరిత
 శాలివాహనసన్తతి యనుకృతులు
 సలరించెయును బండితారాధ్య చరిత,
 సలిపి తన్మంత్రి కొనంగి పేర్పొందె
 గాటయవేముని సునశక్తికలిమి
 మేటికర్ణాటక మేదిసత్వరుల
 దండయాత్రలు గల్పి తనరుచు నున్న
 కొండవీటిని పెదకోమటి వేమ
 రెడ్డిశౌర్యమునఁ గారించి శాస్త్రపు
 న్దంతయును లేక యదిమి కైకొనియె
 మామి డన్న సుతుండు మంత్రి పెద్దన్న
 ప్రేమాస్పదసుతుండు ప్రెగడయ్య శిష్యుఁ
 డగు సింగమామాత్యుఁ డా రాజుమంత్రి
 యగుటయు శ్రీనాథుఁ డా మంత్రివరుని
 కృతిగ నైషధముఁ దెల్లించి యాభూమి
 వతిచెంత విద్యాధిపత్యవదులు
 నందు వెల్గొందెడు సని మిటికి నేను
 ను దేగి బహుమాన ముదదం గాక!

[అని పాడి నిష్క్రమించును.]

ఫలము-ఆస్థానపాటపము

[శ్రీనాథుడు, వామనభట్టు, మామిడిసింగ నామాత్యుడు
 లోననవారు పరివేష్టించియుండ పెదకోమటి
 వేమభూపాలుడు ప్రవేశించును.]

వేమభూపాలుడు

(సింగనామాత్యుడిక్కు-మొగంబై) మంత్రి
 వర్యా! నీవు ప్రతాపగుణభూషణుండవు, నరి

ణతార్థసంభాషణుండవు, వితీర్ణమహిమార్ణ
వుండవు, విభవయోగసంక్రందనుండవు, సం
చాంగిర్థిరమంత్రరక్షణకళాప్రధుండవు, యవ
నాధీశసభానిరంకుశవచోవ్యాపార పారంగతుం
డవు, మహాసామ్రాజ్యరక్షామణివి; ఇట్టి
నిన్ను బ్రథానమంత్రిగా బడయఁ గనిననా
భాగ్యమే భాగ్యము. మఱియు సకలవిద్యాన
నాధుండైన యీ శ్రీనాథుండు విద్యాధికారి
గను, అభినవభట్టబాణవిరుదాంకితుండగు నీ
వామనభట్టు ఆస్థానకవిగను నాకు లభించుట
నాపుణ్యవిశేషమని సంతోషించుచున్నవాడ.

మామిడి సింగనామాత్యుడు

మహిమండలాఖండలా! నీవు మహాపండితుం
డవు; సర్వజ్ఞచక్రవర్తి బిరుదాంకితుండవు. నీవు
రచించినశృంగారదీపికయే నీ పాండిత్యమును
నేనోళ్లఁ జూటుచున్నది. నీయాస్థానకవి యగు
నీవామనభట్టు నీపేర రచించిన వీరనారాయణ
చరిత్రము నీకీర్తిస్ఫూర్తికిం దావలంబు. సకలవి
ద్యాపారంగతుండైనీయాస్థానివిద్యాధికారిడద
మలంకరించిన యీ శ్రీనాథకవిరాజు నీధర్మశా
సనము లన్నియు లిఖించుచు నీకీర్తిలక్ష్మి
బెంచుచున్నవాడు. మఱియు నీవు సర్వజ్ఞుం
డు; బాహుబలసంపత్తిగలవాడవు; శత్రు
రాజుల నెన్నియొత్తడవ లోడించి రాజ్యప్ర
తిష్ఠం జేసికొనినవాడవు; నైపుణ్యులగు
బ్రహ్మరంజకంబుగా ధరాపాలనంబు చేయు
చున్నవాడవు. నీవు పూర్వరాజధర్మమార్గా
నుసారముగ బ్రవర్తించుచు వర్ణాశ్రమధర్మ
ములం బోషించుచుంటివి. విద్వాంసులకు
భూదానాద్యనేకదానంబు లొసంగి విద్యలం

బోషించుచున్నవాడవు. అనేకస్తనంతాన
ములం గృతార్థుఁ డయినవాడవు. నిన్ను
వర్ణించుటకుఁ జతుర్ముఖు లీకవులే సమర్థులు.

వేమభూపాలుడు

ఏరంగిపురశాసనమును రచించినది యెవరు?

వామనభట్టు

“శ్రీ. విద్యాధికారిశ్రీనాథోపరిశ్రీ వేమభూపాలే
ఆకరో దాకరో వాచాం నిర్మలం ధర్మ
[శాసనం]”

వేమభూపాలుడు

శ్రీనాథకవిరాజా! అన్నదీపీనిర్మిత మయిన
సంతాన సారము నీ వెల్లు వర్ణించితివి?

శ్రీనాథుడు

“నీ కంటసూకరమైన పైటభాసురైల

భారపుటలుబలం బరిక్షుణ్ణ మయ్యె
రఘుకులోద్వహానరర్యోత్రము క్షములైన
చిచ్చుటమ్ములనేడిం జేస దళిం
కుంభసంభవునిహస్తాంభోరహంబున

నాపోశనం బయి ప్రాస మొండె
పాపాణముల సచ్చభల్లగోలొగ్గూ
నవియూఘములచేతఁ గట్టవడియె
ననధి యేభంగి సరివచ్చు ననంగ వచ్చు
నారసాతలగంభరవారి యగుచు
నడగితాపాయ మగుచు శోభాఘ్నమగుచు
ననునమలైన సంతాన వనధితోడ.

ప్రతిహరి

(ప్రవేశించి) మహారాజ! ఎవ్వడో విద్వాం
సుడు రాజధర్మనార్థము వచ్చి హజారముకడ
వేచియున్నవాడు.

మామిడి సింగనామాత్యుడు

శ్రీస్తుముగం బ్రవేశపెట్టెము.

ప్రతీహరి

చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

విద్వాంసుడు

(ప్రవేశించి) రాజ! న్నభ్యుదయోస్తు తే.

మామిడి సింగనామాత్యుడు

(విశ్రమింప నియోగించి) ఆయ్యా! మీనామధేయ మేమి? మీ రేయేవిద్యలయగదా విద్వాంసులు?

విద్వాంసుడు

మహామాత్యశిఖామణి! నాపేరు సింగనాత్యుడు; నేను వైద్యశాస్త్రమందు విద్వాంసుడను.

వామనభట్టు

(శ్రీనాథుని జూచి) విద్వాంసనాథా! నీ పేరు ద్వాంసుని బిడ్డేనుపుము.

శ్రీనాథుడు

వైద్యశిఖామణి! ఆయుర్దాయాభివృద్ధికి మారుగలదా?

వైద్యశిఖామణి

కలదు. నిరంతరేశ్వరాధారణంబును, యోగధారణంబును మందు. యోగధారణంబున శ్వాసనిరోధంబు గావించుకొనుచున్నవారు పెద్దకాలము జీవింపవచ్చును. దీనంజేసియే మార్కండేయుదులుచిరంజీవులైయున్నవారు.

శ్రీనాథుడు

సూర్యసమస్కారములు చేసిన శ్వేతకుష్మపాండుశ్లేష్మచైత్యాదిరోగంబులు వోవు నందు రది నిజమా? కారణమేమి?

వైద్యశిఖామణి

అనమస్కారములు వ్యాయామశాస్త్రసమ్మతములు. వ్యాయామంబున రక్తస్రవాహంబునకు నిరర్థకత్వము గలిగి నిరిశుద్ధియేర్పడును. అపరిశుద్ధియే రోగశాంతికి హేతు నగును. దానికాతంబును సహాయభూతం బగును.

శ్రీనాథుడు

స్నానసంభ్యాదినిత్యకర్మములు పుణ్యస్థలంబులందును నిజమా?

వైద్యశిఖామణి

పుణ్యస్థలంబులే. విశిష్టాహితము లయినసర్వకర్మములును శరీరారోగ్యమునకై పుట్టినవి. ఆయారోగ్యమున మనోనిశ్చలత్వ మేర్పడి భగవదారాధనమునకు సైర్య ములడును. అదేయే పుణ్యహేతు నగును.

శ్రీనాథుడు

మహారాజా! వీని నింక శాస్త్రమునం బరీక్షింప నక్కఱ లేదు. ఈతడు వైద్యపారంగతుడు. ఇంక దేవరచిత్తము. వీనిప్రాప్తము.

వేమ భూపాలుడు

మంత్రినర్యా! ఈవిద్వాంసుని కొక్కగ్రామ మగ్రహారముగా శాసనము వ్రాయించుము.

మామిడి సింగ నామాత్యుడు

వైద్యరత్నమా! మీదేశమేది? మీ కేదేశమున నగ్రహారము కావలయును?

వైద్యశిఖామణి

నేను వెలనాటిసీమలోనివాడను. నా కటనేదే నగ్రహార మనుగ్రహించిన సంతసించును.

మామిడి సింగనామాత్యుడు

(దస్త్రముం జూచి) విద్యాసనాథా! ఈవైద్యా
గ్రగణ్యునకు వెలనాటిసీమలోఁ గృష్ణానదీతీర
మున నున్న పొన్నపల్లె యనుగ్రామమును
దానశాసనము వ్రాయుము. మఱియు నిన్న
వచ్చి ఋగ్వజుర్వేదములఁ బఠింప నిచ్చి విశ్వే
శ్వరపండితునికిఁ దుంగభద్రాతీరమున నున్న
ఆలపాడను గ్రామ మగ్రహారముగా మఱి
యొకశాసనమును వ్రాయుము.

శ్రీనాథుడు

అట్లే చేసెదను. (అని వ్రాయును.)

వేమభూపాలుడు

శ్రీనాథా! పొన్నపల్లిశాసన మెట్లు వ్రాసి
తివి? కొంచెము చదువుము.

శ్రీనాథుడు

“శ్లో. చూడామణి ర్నృపాణాం

దుర్మనఃపరిపథిశైలనభోళిః;

సర్వజ్ఞచక్రవర్తి

పెగకోమటి వేమభూపతి ర్జయతి.”

వేమభూపాలుడు

అమాత్యా! నేఁ జేమేని రాజకీయవ్యవహారం
బులు విమర్శించు నవి గలవా? కలిగిన వాని
నెల్ల రేపు విమర్శింపము. నేటి కీకొలుపు
సాలింతము. [అందఱు లేచి నిష్క్రమింతురు.]

తృతీయాంకము

స్థలము-రాజపీఠి, కొండవీడు

[వలసలు వోవుకొండవీటిపౌరులు ప్రవేశించుచున్నారు.]

గేయము

తీతిపోయె ఋణము, తీతిపోయె మాకీ,
యూరికి నీనాటితో.

1. పెద్దకోమటిరెడ్డిపృథివీధవుడు ధరణి,
విశిచి స్వర్గమునకు వెడలినయప్పుడె.తీ
2. రాచవేముడురెడ్డిరాజేంద్రకులమున,
విషవృక్షమై పుట్టె వేయలచెప్పగ. తీ
3. సింగపుగద్దెపై జేరినదాదిగ,
చెడ్డపనులువాడుచేయంగదలపెట్టె.తీ
4. తనతండ్రి కీర్తికి దావానలంబయి,
ధర్మకార్యములెల్ల వధ్ధంబుగావించె.తీ
5. కవులను మంత్రుల గడఁ జేరనీ డయ్యె,
గడి మించి పన్నులు గట్టి వేధించె. తీ
6. తిండిమా తెల్లున్న నుండంగ నిల్లును,
పండ మాచము నాచి పడఁ ద్రోచె
బ్రజలను. తీ
7. బలుసాకు దిని బ్రదాకఁ దలచి మే మీ
దారి,
వలస వోయెద పయ్యె ననభూము
లంబట్టి. తీతి
(అని పాడుచు నిష్క్రమింతురు.)

(అంత రాముడు భీముడు అనునిద్దఱు యోధు
లాయుధములతోఁ బ్రవేశింతురు.)

రాముడు

భీముడా! ఆయుధాలతో రంగు డని రాజుగా
రాజ్యపించారం లేంటి?

భీముడు

మనరాజు రాణువలేకున్నా డని తెలుసుకొని
కర్నాటకరాజు దాడినస్తున్నాడంట! అందు

కోసం దండును పోగుచేస్తున్నాడు. మనకి యుద్ధం సిద్ధం.

రాముడు

మన పెద్దరా జన్నన్న జేడూ రా లేకపోయి నాడు. నేను నేన నన్నగించి దని తెలుసుకొని రాయలు దేశము మింగెయ్యడానికే వస్తున్నాడు.

భీముడు

పోసీరా! ఎల్లాపోయీ దల్లాపోతుంది. మనము ఈదుప్తరాజుదగ్గర కప్పం పడడంకంటే యుద్ధం చేసి చావడమే మంచిది. సార్గం వస్తుంది.

(తెరలో ఫిరంగులు ప్రేలును.)

రాముడు

అదుగో, అప్పుడే సరరాజులొచ్చిపడ్డారు. కోట ముట్టడించి ఫిరంగులు పేలుస్తున్నారు. మనం పోదామావడ.

(నిష్క్రమింతురు.)

[అపటిక్షేపంబున కత్తులతో, కటార్లతో, నీలెలతో, బల్లెములతో, బాకులతో, విష్ణుతో, నమ్మలతో, తుపాకులతో, ఫిరంగులతో పోరాడు నుభయసేనలు గగనంబడును. కొంతలో గోటికూలును. రాచవేముడు చచ్చును. హత శేషులు పాతిపోవుదురు. శత్రువులు సింహాసనం బాక్రమించుకొందురు. తెరపడును.]

ఫలము—అరణ్యమార్గము

[శ్రీనాథుడు శిష్యులతో నడచుచు బ్రవేశించును]

శ్రీనాథుడు

ప్రేయశిష్యులారా! దానకర్ణుడైన పెద్దకోమటి నేమభూపాలుడు పోయిన యీ యైదోడ్లనూ

డియు రాచవేమునిన త్కారము శూన్యంబగు టంజేసి మహారాజునకు సుగంధద్రవ్యంబు లొసంగి కోటిశ్వరుండైన యవచిదేవతిష్ఠం శను నైశ్యశిఖామణికి హరవిలాస మంకితము చేసి నేను గాలక్షేపము చేయుచుంటిని గదా! ఎల్లకాలము నాబేహారి పోషణంబున నుంట కిచ్చగింపక దేశాటనము చేసి ధన మార్జింపవల యునని బయలుదేరితిమి. మార్గిమధ్యమున మైలారవిధుని మన్ననల బహసితిమి. కర్ణాటక మున కేగునీలో డెలుగురాయని గూడ జూచి పోవుదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

(అపటిక్షేపంబున గోలువుదీరియున్న తెలుగు రాయడు శిష్యులతో శ్రీనాథుడును ఆసీ నులై కనబడుదురు.)

శ్రీనాథుడు

(తెలుగురాయని దిక్కు సరద హస్తము జూపుచు)

“శా. ధాటిఘోటకరత్నఘట్టనమి
ద్దా) ఘోటకల్యాణము
టాటాకారవిలుగలయంతమహా
న్మత్తాహితతోణి భృ
తోటిరాంకితకుంభనీగరసము
త్కూటాటవీర్షగాట క

హ్లాటాధ్రాధి! సాంవరాయని యి
గా! నీకు బ్రహ్మయు వౌ.

“శా. అక్షయ్యం బగు సాంవరాయని యై
గాధీశ! కస్తూరికా

భీక్షోదానము చేయురా సుకవిరా
క్ష్యంబారకస్వమికి

దాక్షా రామపురివిహార వరగం
ధర్వాపురోభామిని
వత్సోజద్వయ కుభికుంభములపై
వాసింఁచు దద్వాసనల్."

తెలుఁగురాయఁడు

కవిరాజా! నీదర్శనంబునంజేసి నేను సన్మృ-
డను. ని న్నెన్నియో దినంబులనుండి దర్శింప
వలయునని తలంచి యుంటి. ఆతఁడపు నేటికి
సఫలమైనది. పెదకోమటివేమభూపాలుఁడీ
ప్రభువనియు దక్కినవారు కారనియు దలంప
కుము. ఇప్పుడు నిరాశ్రయుండవై యున్నవాడ
నని చింతింపకుము. మాప్రభువు ప్రౌఢదేవ
రాయ లతిసమర్థుఁడు; సర్వవిద్యావిదోది. నీ
వాతని నాశ్రయించి తొంటికన్న మిన్నగా
నుడవచ్చును. నేనును మైలారవిభాఁడును దా
నికై ప్రయత్నించెదము. (అని కస్తూరీగంధా
దులతో రాకవాదులతోఁ బసదనం బొసం
గును.)

శ్రీనాథుఁడు

(స్వీకరించి) స్వస్త్వస్తు, సమస్తమంగళాని
భవంతు. (అని ఆశీర్వాదించును.)

[తెరవడును]

ఫలము—మార్గము

[శ్రీనాథుఁడు కిష్కలతో నడచుచు బ్రవేశించును]

శ్రీనాథుఁడు

కిష్కలారా! మనము మైలారవిభానికడఁ గొంత
కాలమును, తెలుంగురాయనికడఁ గొంతకాల
మును గడపితిమి. ఇంక విద్యునగరమునకుం
బోవుదము. విద్యానగరాధీశ్వరుండు వాగీశ్వర

తుల్యుండు. వానికడ డిండిమభట్టాదిమహా
పండితప్రకాండులు పెక్కురు కలరు. మనకు
వారితో విద్యావివాదంబు రాక మానదు.
అందు విజయం బయ్యెనేని జగద్విశ్రాంతవిఖ్యా
తియు సత్యధికవిత్తంబును సంప్రాప్తం బగుం
గావున మనము కళింజయస్రియాణంబుల విజ
యనగరముం జేరుకొనవలయును. మీరెల్లరు
విద్యావ్యాసంగము చేయుచు నన్నుఁ బరస్క
రించుకొని యుండుఁడు.

కిష్కలులు

గురూత్తమా! ఆడిండిమభట్టానండు? వాని
విద్యాపైశచ్య మెట్టిది?

శ్రీనాథుఁడు

డిండిమభట్టు గొడబ్రాహ్మణుండు. అనేకశాస్త్ర
ము లధ్యయనము చేసి యోగాసంధాదిమహా
గ్రంథములు రచించిన వాఁడు. వానిపే రరణ
గిరినాథుఁడు. విజయడిండిమము సంపాదించి
అష్టదిగిజ్వయపటహీకృతవిరుద డిండిమాడంబ
రుం డనియు, డిండిమకవిసార్వభౌముండనియు
బిరుదంబు లంది యున్నవాఁడు. అమృతహం
డితుండు—

“శ్లో. అగ్రే డిండిమతాండవం తత ఇతో

నందివ్రజోద్భోషణం

ద్విత్రా శ్చిత్తసహజ కియాని బిరుద

ప్రతాని పద్యాని సః;

ఆస్తాం తావ దిదం మహేశమకుటీ

కోటీరకల్లోలిసి

కల్లోలస్త్రిమల్లసూక్తివిభవై

ద్వీష్యాన్విశీష్యామహే.”

అని యిట్లు ప్రతిజ్ఞ చేసి తనచేతిలోనికంచు
ధక్క వాయించుచు వాదించి సత్రివాదులు
నోడింతు ననియు, తా నోడిపోయినఁ జన
ధక్కం బగులఁ గొట్టించుకొని తనకవిసార్వ
భౌమబిరుదము విడుచుకొందు ననియు డంబ
ములు వలుకుచు రాజాశ్రయంబు నొంది
క్రిందు మీఁదం గాన కున్నవాఁడు. వానికడ
మనవైదుష్య మెట్లగునో తెలియకున్నది.

శిష్యులు

దేశికాగ్రణి!

“శా. బ్రాహ్మదత్తవరప్రసాదఁడ వును

ప్రజ్ఞావిశేషాదయా

జిహ్వాస్వాతుండ వీశ్వరార్చకఁడ

శీలుండ వభ్యర్థిత

బ్రహ్మాండాది మహాపురాణచయతా

త్పర్యార్థనిర్ధారిత

బ్రహ్మజ్ఞానకళానిధానమవు నీ

భాగ్యంబు సామాన్యమే.”

అని మామిడిసింగనామాత్యశిఖామణి మహా
పరిషత్సభ్యమున వైషధకావ్యము గృతి నొం
దువు నిన్నుఁ బ్రశంసించి యున్నవాఁడు. నీవు
బ్రాహ్మదత్తవరప్రసాదఁడవు. నీకు సాధింప
రానికార్యంబు లీహోకంబున నుండఁ బోవు.
విద్యానగరంబున డిండిము నోడించి నీవు విజయ
పట్టాభిషిక్తుండ వగుదు వనుట నిశ్చయము;
ముమ్మాటికిని నిశ్చయము.

శ్రీనాథుఁడు

నరే; క్రాంతిండు; పయనంబు నేయును. (అని
నడచును.)

శిష్యులు

(అనునరించి నడచును.)

ఫలము-విజయనగరమునందలి శభాధనము

[అపటితేపంబున మంత్రిసామంతాదులును, విద్యాం
సులు, కవులు, గాయకులును నొలవం గొనవు దీతి
ప్రాథదేవరాయలు ప్రత్యక్ష మగును.]

(వైతాళికులుజయజయశబ్దములుపలుకుదురు.)

(కవులు స్తోత్ర పాఠంబులు నేయుదురు.)

(గాయకులు గానం బొనర్తురు.)

(వేశ్యలు నృత్యగీతము లొనర్తురు.)

ప్రాథదేవరాయలు

(మంత్రిదిక్కు మొగం బై) అమాత్యమణీ!

నేడు రాజకీయవ్యవహారము లిత్తననరము
లున్నవా?

మంత్రి

లేవు. నేడు విద్యావ్యాసంగదినము. రేపు
వ్యవహారదినము.

ప్రాథదేవరాయలు

(డిండిమభట్టుం జూచి) భట్టారకా! కొన్ని
నాల్గనుండి నీకు వాక్యార్థయ్యుధము సిద్ధించుట
లే నట్లున్నది. ఇవి నీకు లంఘనప్రాయదినం
బులే కదా!

డిండిమభట్ట!

నా కింక రాఁ బోవుదినంబు లన్నియు లంఘన
ప్రాయంబులే యగును. డిండిముఁ డెట్టిదిట్ట
రియో లోకంబునకుఁ దేటకెల్లం బయినది.

ప్రాథదేవరాయలు

డిండిమా! నీకు వాక్య-లహమే భోజనము
గావున వాదము సత్రివాదము నీవే చేయుచు

నేడు విచిత్రవిద్యాన్యాసంగము గావిపుము;
చూడము.

మంత్ర

(పుచ్చుకొని చదువును.)

ప్రతీహరి

“శ్లో. విద్యాసనాథ శ్రీనాథో

(ప్రవేశించి) జయము జయము మహారాజ !
విద్యాధిపతి నెన్నవో పండితులు వచ్చి నాకే
సత్ర మిచ్చి పుచ్చినారు. (మంత్ర చేతి కిచ్చును.)

నానాశాస్త్రవిశారదః;

విద్యాధికారి సంస్థానే

రాజేంద్రే హాసమాగతః.”

[సశేషము]

జాగ్రత్తసుమ్మ

రాయసం శేషగిరిరావు గారు

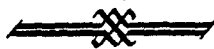
పుష్పములపీడి మారుతు పొందు గోరి
సంజ సంచార మొనరించు సారభంబ!

ఉగ్గుతో, బట్టు చెలియల సిగ్గు విడిచి
చేరి తదియేల నీవు సమీరవరుని?

వలపె యగుఁగాక వలచిన వనితలందు
సహజముగ నుండు జంకును జంపివైచి
కంటి కిరువైన పురుషుని గదిసి పోవ
సతికులముకెంత నగుబాటు సారభంబ !

పోయితివిగాక ప్రియువెంట మోహవశత
సాధముల నుండ కీపు నీసఖుని గూడి
జగమునంతట దిరుగంగ సముచితంబె
వనితలందరు నవ్వరే ప్రేమయనుచు.

ప్రియుఁడు దగువాడటంచు నీవెంచితేమొ
మురిపెములఁ జేర్చి విడిపుచ్చు మోసకారి
చెరిచె నీవంటి నుందర స్త్రీశతంబు
ఖండితము నిన్ను వీడు జాగ్రత్తసుమ్మ !

భారతీయ కావ్యసృష్టి

ఆక్కిరాజు నిత్యారాధన శాస్త్రిగారు

కాళిదాసు ఉపమానవిభుత్వం వియ్యక్త శత్రుంతల

శ్లో. “శోచ్యచ ప్రియదర్శనాచ మనస్కల్యేయ మాలక్యతే
పత్రాణామి శోషణేన మరుతా స్ఫుటౌ లతామాగమి.” (శానంతలమ్)

[ప్ర. శోచ్యురాలై ప్రియదర్శనమ్ము గలుగు, మన్మథస్థిష్టు గన్వట్టుచున్న దీమె
మాగవీలత స్ఫుటియించ మరుతమ్ము, పత్రములయొక్క శోషాదేవతలను.]

ఇది నవవిహంగిత అయిన యువతివర్ణన. అడవు
జ్వోతుట్టి అడవుల్లో పెరిగిన ఈమె సౌందర్యా
నికి ప్రతిఅయిన సౌందర్యం ఉపనలతాగృహాల్లో
కనబడదు. నలతల సౌందర్యం శ్రమతో పెంచిన
ఉద్యానలతలందూ కనబడకపోవడం ప్రసిద్ధమైన విష
యమే.

కాని ఈమె స్థితిగతులు ప్రస్తుత విచారణాం
శాలుకావు. కవివర్ణించిన రూపాన్ని, లావణ్యాన్ని
మనము చూడవలసి వున్నది. కవి కనబరచిన మనోహ
రత్వం యెటువంటిది? ఈ రూపంలో సౌందర్యం
యెక్కడవున్నది? తాను చిత్రించిన రమణీయతతో
మనస్సులను కవి యెట్లా ఆకర్షిస్తున్నాడు? అనేవి ప్ర
సక్తమైన ప్రశ్నలు.

ఈ ప్రశ్నలకు ఉత్తరువులను ఇయ్యడానికి మా
లంలో దీనికి సంబంధించిన పంతులను ఉన్న భావ
మంతా సజీవంగా స్ఫురించేవరకు తిరిగితిరిగి పఠించవలె
ను. ఈ రూపయొక్క మనోహరత్వం ప్రేక్షకుల హృద
యాలను రహస్యంగా హరింపజేసే విచారభావానికి
సంబంధించినది. ఇది సునంతభవంతో కూడి తళతళలతో
చూసేవాండ్లకంట్ల పొగొట్టే నృత్తిసౌందర్యం కాదు. కల
వరాన్ని కలబడనీయకుండా అంతస్తంభిత విచారవిక
రాలై వున్న స్త్రీయొక్క సౌందర్యం గాబట్టి, మంత్ర

శక్తితో వశంచేసుకున్నట్లు, ప్రేక్షకుల చిత్తాలను వశం
చేసుకుంటున్నది. శత్రుంతల సహజసౌందర్యవతి; కృత్రి
మాలంకరణాలతో కూడినది కాదు. కాని

సరసిజ మమవిధం వైవలేనాపి రమ్యం
మననమపి హిమాంశో ర్గత్కృ లక్ష్మీం తన్వతి;
ఇయ మధికమనోజ్ఞః సల్కలేనాపి తన్వీ
కిమివహిమధురాణాం మండనం నాకృతీనామ్.
(శానంతలమ్)

[ప్ర వైవలంచే అనువిధమెహాహ
పంకజమ్ము మనోహరమ్ముగా నుండు
మనమైనప్పటి కీహిమాంశానికి
మచ్చ సౌభాగ్యమ్ము గామించుమించు
నారచీరెను ధరియించినప్పటికి
అధిక మనోజ్ఞయైవున్న దీహన్వి
నినకుగా నెయ్యది వర్తిం నుండు
మండనమ్ముట్లు మధురాకృతలయ.]

అని కవివ్రాశాడు. కాబట్టి ఈ చిత్తరువులో
కనబడేది, విచిత్రంగా అలంకరించుకొని, కంట్ల మూత
పడే తళుకులతో వున్న యువతికాను. ప్రకృతినిగాలం
కరణాలుగల వనవాసిని. ఈమె విరహాకృతత్వం ఈ
వున్న శోభనుగూడా బాధిస్తూ వున్నది. చెక్కిళ్లు పలుక
బడిపోయినవి; నత్నానికి ఉబ్బుతగ్గింది; మగ్ధభాగం

మిక్కిలి కృశించిపోయింది; భుజాలు యొక్కచగా వంగి పోయినవి.

అప్పుడు మరొక పోలమానన ముగం కాతీవ్యము ప్రసవర మగ్యకాంతతరప్రకామవినతావంసాధనిపాండురా.
(కాకుంతలన)

[ప్ర మిగుల వాడిన చెక్కిళ్లు గలదిముఖము
కఠినతాము క్తకుచమైన యట్టి దురము
క్లాంతతరమైన యట్టిది మగ్యమెంతో
వినతమైనవి మాపులు కాంతిలుపు.]

అయినా ఈమె మనోహరత్వానికి వర్ణి మోచ్చి వున్నది. ఈ నిర్దేశపును వున్న ఆయుష్యమంతా “శోచ్యాన ప్రియదర్శనా” అనే మాటల్లో గ్వనిస్తూ వున్నది.

ప్రేక్షకుడి సానుభూతిని లాక్కొని మనస్సును పశంచేసుకొనే ఒకవిధమైన సమ్యాసనత్వం ఈ రూపానికి వున్నది. ప్రకామకోమలమైన మాధవీలతతో ఉప మించి ఈ రూపాన్ని ప్రవర్తించాడు. అది ఉష్ణానిల స్పర్శకు అర్హమైందిగాదు. కాని వాయుహతికి అనులు శోషించినవి. శోషించిన ప్రతిపల్లవంలోను మనస్సును కరిగించే యేదో విశేషమున్నది. ఈవిధంగానే శకుంతలగూడా సంతాపం అనుభవించలేని నవపల్లవ శోమ లత్వంతో వున్నది.

కవి చిరనస్రయోగించిన యీ ఉపమారాజం కండ్లకుకట్టినట్లు చిర్రువును కనబరుస్తున్నది. వసంత కాలంలో మాధవీలత మార్దవవిజృంభణంతో పచ్చగా కన్నులపండువై కనబడుతుంది. కాని నవవిరహం వృ దుడైన శకుంతలాశోరాన్ని మోటుతనంగా పశంచేసు కొన్నట్లే గ్రీష్మవాయువు తన ఉష్ణగ్రతతో లతను స్పృశిస్తుంది. ఆకులు శోషించి కాంతివిహీనాలై వంగి

పోయినా లత మనస్సును హరిస్తువుంటుంది. ఈ భావాన్నే ఉపమ చిత్రించి ప్రత్యక్షంచేస్తున్నది.

మాశవికనుగూడా ఈవిధమైన పరిస్థితులోనే వర్ణించి కవి యిట్లాటిఉపమనే ప్రసాదించాడు. మాశ విక ప్రియసంయోగం దుర్లభమని నిరాశతో ఉపసనం లో కృశిస్తువుండగా అన్ని మిత్రులు మాశాను. విశూ మహిమవల్లనే ఆమె ఆవిధంగా మారిపోయిందని తలుస్తాడు. అప్పు డామె:

శరకాంశపాండు గంధస్థలేయ
మాభాతి పరిమితాభరణా;
మాధనవినిత వత్రా
కతిపయ కుసుమేవ కుండలతా.

(మాశవికాన్నిమిత్రము)

[ప్ర. శలకా ఉష్ణు తెల్ల చెక్కిళ్లు గలది
ఈమె భాసిల్లు మిత్రభూషణములతోడ
పత్రములుగ్గి మాధనపరిణతములు
కతిపయకుమాలతో మల్లెతీగమడ్కి.]

రెల్లగడ్డివలె తెల్లనైన చెక్కిళ్లతో స్వల్పసంఖ్యగల సామ్యులను గురించి వసంతునిచే శోషించి అక్కడకడ ఒకటిరెండు పుష్పాలుగల మల్లెతీగవిధంగా వున్న దని చిత్రించాడు.

మాశవికనుగూడా కవి మైవిధంగానే శోషించిన లతకే పోల్చాడు. లతతో ఉపమింపడంవల్ల రెండు చోట్లా నాయికకు జన్మసిద్ధమైన సుకుమారశరీరస్వృతి స్ఫురిస్తున్నది. గ్రీష్మతాపంవల్ల లతహా, విరహతాపం వల్ల నాయికహా ఇద్దరికీ కాంతిహీనత ఉచితంగా వున్నది.

ఇంతేకాకుండా నాయికకు సామ్యుని విస్తారం లేనట్లుగా, లతకు మితంగా పువ్వులు వుండడం బోప మ్యానికి వున్న సారస్యాన్ని సమగ్రంచేస్తున్నది.

ఆరోగ్య ప్రార్థనము

వడ్డాది సుబ్బారాయుడు గారు

వ్యాసకర్త

సౌఖ్యానుభూతి శీఘ్రముఁ జిక్కి వెన్నున్ని
మూరోగ్యహీనున కార్థికరము

లవగతారోగ్యుఁడౌ వైశ్వర్యవంతుఁడు

కలమకేదారాన గడ్డిబొమ్మ

యాతురుం డగు సర్వభూతలేశునకంఠుఁ

గూలివాఁడారోగ్యశాలి సుఖుఁడు

ప్రేమాస్పదములందుఁ బ్రియతమం బగు ప్రాణ

మారోగ్యరహితున కతిభరంబు

భాగ్యములలోన నుత్తమభాగ్యమైన-యట్టి మూరోగ్యమునకు, సనామయుండు
సర్వశక్తుఁడు, భక్తవత్సలుఁడు వైన-దేవుఁ గారుణ్యసింధుఁ బ్రార్థించికొందు.

క. వికృతి బాపి, శరీరముఁ-బ్రకృతి బాందింపు భక్తవత్సల! కరుణా
మకరాలయ! నీనామము-సకలౌషధసార మని రసన నేమించున్.

శా. సంసారాబ్ధిఁ దరించి నీదరికి రా, సర్వేశ! నీ వాత్మకున్
మాంసాస్త్రాంత్ర పసాఫిచర్యఘటితన్ నౌకం ప్రసాదింపఁగా
హంసప్రేరణ సాగుచున్నను, సిరాగ్యగ్నిగ్రహప్రాగ్బల
స్తంభం జైనటు దోచు; నూల్కొలుపు దార్ధ్యం బార్తభక్తాననా!

చ. మనిచితి వెన్నోసార్లు విషమస్థితులం దొలగించి యిన్నినా
శ్లసఘ! కృపాసముద్ర! గమనాగమనాదుల కీ వనుగ్రహిం
చినపదశాఖ లేమొ పని చేయవు తిన్నగఁ దొంటియట్లు; నా

మనవి చొరంగ నిచ్చి చెవి, మానుపు తద్వికృతిన్ మహేశ్వరా!

మ. దొర యిచ్చుం జెవి యేని, కానరునియందుం గ్రిందియుద్యోగులం
దలు నందారువు లై కనబూతు రత్యంతాదరన్నేహముల్
గురుభావం; బిసుమంత నీచనపు గల్గున్ వేని కేతచ్చరా
చరసర్గంబు చరించుఁ దత్సుభగు కన్సన్నన్ జగన్నాయకా!

శా. నాకే దక్క-యెప్పు డీశ! ధనధాన్యప్రాణిముఖ్యులం,
దాకాలంబున నద్భుతం బడుగకే యాకస్మికం బద్దెటో
చేకూటున్, భవదాత్ర తాననకళా చిత్ర క్రయాపాండితీ
సాకల్యంబున; వేడుచో నిపు డభీష్టప్రాప్తి గాదా, ప్రభూ!

క్రిష్ణశిల్ప మూర్త్యారాధన గీత

(నమకటిసంచిత తరువాయి)

రెండవ యంకురము

క్రిష్ణమధురము లనేకవి; మల నచ్చును. ఒక్కప్పు
జ్యోతికి యీ రెండును నచ్చును. కష్ట మొక
జేత మునుగజేత గొంతులగు గలుగును. ఒక్కయింటి

లోనిది రి కండును నివి
పంక్తియమున నచ్చును.
సంస్కారమంతయు నచ్చులు
కలరు. దైవము గూర్చి
మన యాహులు చాలవు.
అక్షయవనగా-మానాయ
నగా రొకనాడు మాతల్లి
నోదార్చినట్లు-మనస్సులకు
గనబడినది. పుష్పపాపా
పపే, కష్టమో సుఖమో
కనబడునందచ్చి యావి
హించును.

నాగేశ్వర

ఒక్కొక్కటి నాగిలో నొక్కొక్క శాఖ నచ్చుగ
బ్రహ్మ—ఒక్క కొండ బురగా న్నము; నేనొక్క-నో
నలనాడు ప్రబలముగా నుండును. ఒక్క ప్రామాణ్యుల
లోనే కాదు; కొల్లప్రాణులందఱ గావులే; కొండలో
నిండ కొల్లలే; ఇట్లే నల్లు, నొంటరులు నొక్కొక్క
యూర కొల్ల-గుంబము లుండును. నే నెప్పుడైన
కొల్లలను నల్లుల నుండును. అక్కడ నానంద్రం

దలు వెలనాటి పుట్ట. తెలుఁగాణ్యులు తక్కువ. తెలుఁ
గాణాలరు; తెలుఁగు వారిలో ఆణులు—ఆణిముత్యము
లని—ఆమట్టుపట్టునొకయూరిలోనిమాత్రాగారి పుష్పం
బచ్చిహితులక తెలుఁగాణ్యులను నన్ను జూచినపు
డెల్ల “ఏమి న్నట్లే నలనాటిదాన! మీయమ్మ ననక్కాల
నీవు పడుకొనుచున్నావా” యని నవ్విందువాడు.
ఒక్కొక్కశాఖవారి కొక్కొక్కమాట యలవాటు. లోన
నీను ద్రావిడులలో 781, 782, 783, 784 యని
గాలకత్వములు పల్కుదురు. మానాగిలో ననక్కాల,
పడుక్కో-వడము, ఇట్లు కొన్నింటికి ద్విత్వములు. మాట
లను, బొట్టుకట్టలనుబట్టి శాఖలను దెలిసికొనవచ్చు మా
గ్గము కొన్ని నాల్గుండెను. కొల్లవారియైతే మాయమ్మ
వలె గల్గుదు. అణున యమ్మ పిన్నిగారి వస్త్రతి వేలు.
అంబులోను మణికట్టు వేలు, నితరకాలముల కట్టు
వేలు. తలంపున్నచో భేసములను గనిపెట్ట వచ్చును.
అన్ని వాడులలోను—మాయూరం గమ్మవారి దెడు
పెట్టు, కాంచులదికుడిపెట్టు; గొల్లభాగు యొక్కత
యొక్కచేతికి జంపకడియము నొడుగును. ఒక్కత
బొట్టుపెట్టు, నొక్కత పెట్టును. గవరలు పండకేదో
గరింతును. నన్ను నేనొక్కోనుచేయు తెలుఁగాణిమామ
గారిమాగ్గల నావృత్తికి నానంద్రం యును; తననను

తెచ్చనారి ననుట తప్పుగదా! దెప్పనలసికంతస్వాతంత్ర్యమున్న— కొండలు వారిలో మీ గడుసు కూతురి ట్లని, మీ కొవరుణ్ణిని యధికప్రసంగముచేయుదురు. మాతాతగారు లేకపల్లినారు. అసలు తాళ్లపూడి; కల్లూరివారిలోఁ జుట్టజీకము; 'సోమంపీత్వా-సోమయాజి' గారి యల్లుడు మాతాత. ఆయనకాలము నిరాలోచనముగాఁ గడచిపోయినది. ఆయనభార్య, మా మాతామహి, యెట్లో యెట్లెక్కినది. మామాతులుఁడు నాతనికుటుంబము, పాపము, కాలము నెట్టుచున్నారు.

కవిత్వ మన్న మా మామయ్యకే కాదు— నేను మామ యనన, మామయ్యయందును. కొండలు మేనమామనే మామయ్య యని, మేనత్తనే యత్తయ్య యని యందురు. తక్కినవారిని మామ, యత్త యందురు. అదియేనాకభ్యాసము. వైశ్యులలో మామయ్య, అత్తమ్మ యందురు; అది నాకు నచ్చినది. కాని, నా కలవాటు లేదు. కడనెళ్లఁ జెప్పకుండ సగములో విడిచితిని: కవిత్వమున్న మామామయ్యకేకాదు, వారింట నందఱును బక వ్రాసేతి. తెనుఁగు భారతములు, భాగవతములు, రామాయణములు, బల్ల పుస్తకములు గలవు. ఏముక్కువిన్నను దాని పుట్టుపు, పూర్వోత్తరము తెలిసికొనకుండ విడువరు. వారియింటిలో నొకపుస్తక మున్నది. సైత్రకుంభ ప్రతిపస్తు మొదలు ఫాల్గునబహుళరామావాస్య వరకు నెన్ని పండుగలు వచ్చునో యా పండుగలమీఁదఁ బర్యములు— ఒక్కొక్కపండుగ కొక్కొక్కరీతి కల్పనలు; ననుత్యరపద్యములు. వారే లేరు; వారిపుస్తకములుండునా! మరల నెవ్వరు నట్టిగ్రంథము రచించినవారు లేరు. వారేమైరా, గంగలోఁ గడిసిపోయిరి; పుస్తకములే మైనవా, పరమరామక్రితి యైనవి. నేనేమి యెఱుఁగుదును? అట్టిపుస్తక మెవ్వరైన రచించితేమో? నాదాత్రోవగాదు. మాయింట నెంతనేపు ఎనుమతి దిగుమతి; 'బండి యేవేషనులో నున్నది; నేఁడెన్నిగంట లాలస్యము; బండిలో, నెవ్వరైన డి. టి. యస్. వంటివారు వచ్చుచున్నారా' యని తీగటపాలో నడుగుట— ఇంతే. అంతటిదైన లచ్చు కొన్ని తెలిసికొనియుండును. "ఇత్యర్థముల పులుసు ఇతిభావముల యిరుగు"నని తెలిసికొనియెడిదే కాని దానికి దిక్కుమాలిన గతి పవిత్రనముననే పట్టించి

నాఁగు దేవుఁడు. ఇదియే చంచిత్రనఁ జెప్పిన నన్నప్రము.

శివరాత్రి వచ్చిన దనిన మాప్రాంతములలో పితాపురము, కోటిపల్లి, పట్టినము, ముక్తేశ్వరము తీర్థములు. పితాపురములోఁ బాదగయ, కుక్కుటేశ్వరుఁడు; కోటిపల్లిలో సోమగుండము, గోదావరి, సోమేశ్వరుఁడు; పట్టినము లేక పట్టినము— అఖండగోదావరి, వీరభద్రుఁడు; ముక్తేశ్వరము— గోదావరి, క్కముక్తేశ్వరుఁడు. అన్నిచోటుల సత్రము లున్నవి. ఉపవాసములవారికి ఫలాహారములు, భోజనములవారికి సంతర్కములు. పితాపురములో దివాణమువారిసత్రము, రాజరాజేశ్వరి సత్రము; కోటిపల్లి (కోటిఫి) పట్టినములలో తల్లి కామయ్యమ్మగారి సంతర్కములు. స్త్రీలలో జమిందారులు లేరు; ఉన్నను బ్రాహ్మణులు లేరు. ఏపాతిలోను భనికలు, జమిందారులు స్త్రీలున్నను దానధర్మములు సున్న. పూర్వము పురుషార్థము నుండవలదా? (ఆడు) జమిందారులు లనఁగానే విగ్రహని యర్థము. అట్టివారికే దానధర్మములమీఁద మనసుండఁదగని. ఆకామయ్యమ్మగా రెంతమందిస్త్రీల కుపాధిగల్పించినది! ఎంతకుందికి వడుగులు, పెండిండ్లు, తనయెద్ద నుక్కోగములు! కోటిపల్లి విజయనగరముమహారాజులుంగారి దంట— అక్కడ నీయమ్మగారిసత్రము!! పట్టినము కామయ్యమ్మగారిదే; ఆదేవుని ధర్మకర్తృత్వమువారిదే. అడుగవలసివదేమి? ఆమెవిషయము దేశవిఖ్యాతముగదా!

బగ్గిపాడు పట్టినమునకుఁ బాలదగ్గఱ. ఒక్కశివరాత్రికి బగ్గిపాడువారందఱును బట్టినము నెళ్లనలయునని రెండుదినములకుముందే దేర్చుటచెప్పినది. తెల్లవాటిస శివరాత్రియనఁగా నందఱు లేచినారు.

కాల్యాయత్యములు దీర్చికొన్నారు. గొడ్డుగోదలు, పాలుపెరుగులు, పాలము పుట్టలు చూచుకొన్నారు. పాలముల కేమిగలవు? — ఆకాలమునాటికి— కొన్ని యూళ్లలో నెనగచేలుండును. మాయూరినుండి జగ్గయ్యబాబు శివరాత్రి తీర్థమునకు వెళ్ల వలెనని యెవ్వరితోను జెప్పవాఁడు కాదు. పోయి రాత్రి పాలము పాకలోఁ బండుకొనువాఁడు కళ్లమునిండ గింజలున్నను— దొంగదొర వాని చేసులోఁగాలు పెట్టుటకుచేదరు; చండశాస

నుడు. తెల్లవాలుకడ లేచి స్నానములకై గోదావరికిఁ బోవువారు—బంధువులు, వాని సోలము దావునఁ బోవుచు “సీజగ్గఁగూ! నీవు స్నానమునకు రావా”యని యడుచువారు. “నేనురాను; కళ్లములోఁ గింజలున్నవి; మానాన్న యూరజేడు; నేనురాను; మీరు సాం” డనిపెద్ద కేకవేసి మాటలాడుక యున్నట్లే యుండి వీరి కంటె ముందుగా స్నానములకేవులోనికి వెళ్లి నిల్చువాఁడు. బల్లిపాడు గొడవలో నీ ప్రసంగ మేల!—జగ్గయ్యబాబు చతుర్తారకుఁకొఱకు. బల్లిపాటి వారు ఇంట్లోకిరాని, మ్రుచ్చులుపట్టుకొని ‘సరి యీనాఁ టికిఁ బ్రాయ్యులోఁ బిల్లిని లేపవద్దు. హాయిగాఁ బండు కొననిం’ డని తలుపులు తాళములు బిగించినారు. వీరి వారు, వాడవారు సమస్త జనులు “శివా! మహాదేవ”యని బైలు దేతినారు. స్నానముచేసి గుడిలోనికివెళ్లి దేవదర్శనమైన పిమ్మట “నేను—నేను గ్రామగర్జనమునకై సాయం కాలమునకుఁ దిరిగివచ్చెద” నని చెప్పికొని యుండిరి. కొందఱు లింగోద్ధనకాలమువఱకు నుండ నిశ్చయించు కొనిరి.

ఫట్టినింటి వాసనయో యేమో కాని యాయేడు మాయమృకుఁగూడఁ బట్టసము వెళ్లవలెనని యున్నది. “నీవు వచ్చినయెడల మీవాన నన్ను బంపుదురు. రెండు మాఁడునాళ్లు ముందుగా ర” మృతి తమ్ముని పేర నుత్తరము వ్రాసినది. వ్రాయుట కాలోచన కొన్ని నాళ్లు; కాగితమునకై యత్నము కొన్ని నాళ్లు. పెంటపాడు వెళ్లి రహస్యముగాఁబెట్టెలో వేసివచ్చు విశ్వాసపాత్రులెవ్వరని కొన్ని నాళ్లు. ఇప్పటికైనను బిఱాపురమునంటి మహారాజు సగరములో మాటుముల నొక్కటే పోవు. అప్పటి కాలము జల్లి సీమస్థితి యడుగఁజలయునా? చెప్పవలసిదేవనఁ గా మాయమృ యెంత త్వరగా వ్రాసినదో మాయమృ కాయుత్తర మంత త్వరగా నందినది. ఇంక నిప్పటికి నాయుత్తరము మామాయమృ కందుచునే యున్నది. దైవముఁగూర్చి పదేపదే చెప్పఁజాలము. లలాట లిఖితము. ఎవ్వరికర్మ మెట్లున్నదో యెవ్వరెఱుఁగుదురు? ఒక్క వ్యక్తకాలములో మాయూర నలుపురు శూద్రులపట్టువాండ్రు పాకలోఁగూర్చుండిరి. మాడ నొక్కపాలికాపు మాల పిల్లవాడు నున్నాడు. హోరు

మని వాన కురియుచున్నది. మేయుచున్న పశువులలో నొకటి గూకుమడిలోఁ బడినది. కాఁపుబిడ్డ లప్పటికి సుకుమారులు, మాలబిడ్డ సేవకుఁడును గదా! “వెంక! మాడ యాకుమడిలోఁ బడినది; మరలించికొని ర” మృతిరి. ఎంత యడలించిన నది మాడ వినలేదు. ఉత్పన్నమంద బుద్ధులు చెప్పిన మాట వినరు గాని పశువుల కట్టివిపరీత బుద్ధి లేదు. అకార్యము చేయుచున్న యొకపశువును, “కట్టికట్టి! బట్టబట్ట! వైవై! బోడిబోడి” యని యడలించిన నన్నేకదా యుచున్నారని మరలుట వాని పైజము. ఆనాఁ డామాడ వారిపాలిటి కేమిటో కాని మాలబాలుని పాలిటి ధర్మదేవత యైనది.

మాలఁడు: “నాదిగాదువంతు; రామయ్యకాఁపుగారిది. నే నిప్పుడేగావంఁడి బట్టావును మరలించికొనివచ్చితిని.”

కామయ్య: “నేనింకొక సారిపోదానను! నీవిపుడు పోయిరా వెంకా! బాబువచ్చెనా యాకుమడిమాచి కోప పడును.”

మాల: “నేనుబోను; నాకుఁజిన్న గుడ్డయొక్కటియే. సగమునానిపోయినది. గొడుగులే”దని నిరాకరించెను.

నలుగురు కాఁపుబిడ్డలును “సామ్యున్నఁ బోవా”యని మాలపట్టనివానలోనికిబట్టిత్రోసివైచిరి. పాపము, నాఁడు వీరికోసరమో, వానకోసరమో యెద్దుచు మాడవంకకుఁ బోయెను. మాడను మరలించి “కాఁపుగారు! గట్టుకడ మేయుచున్నది గాని యాకుమడి మేయలే” దని పాక వంకఁ జూచుచు సక్కడనుండియే యాచి వచ్చుచుండఁగనే ధామ్యుని యొక్క పిడుగు పాకమీఁదఁ బడి నలువురు కాఁపుబిడ్డలను జంపినది. “ఓనీ, మాగ్రహచారములోనికి నీవు పాల్గొనరావల”దని బలవంతముగా విధి బలమున, దీర్ఘాయుష్కుఁడగు మాలబుడుతను దొలఁగించి వైచిరి. కాఁబట్టి యెవ్వ రెట్లుగురో చెప్పుట కష్టము. ఏల ఈసంగతి తెచ్చితివా? మాయమృ వ్రాసినయుత్తరము సకాలమున కందిన యెడల మా మాయమృ వచ్చు నేమో; మాయమృ యెట్లుకాకుండుటకే యుత్తర మందలే దనుదానికై తెచ్చితిని.

మా యమృకు నేనొక్కతనే. కొడుకులు లేరని స్నానములని దానములని నెట్టి యున్నది. మా నాయన

పడనిప్పువాడుకాదు. “ఈతడవను మన మేతపస్సు చేసి, యేదానధర్మములు చేసి పడనివారము? కొడుకు నకై మన యిష్టమా? చాలును. నోములు ప్రతములు చేసిదననిన నా కేయభ్యంతరమును లేదుగాని యది కుమారుడు కలుగవలయునను నుద్దేశముతో గాదు. అపృష్టము నెవ్వరు చూచినారు? నే నడిగినాడనా, బాబుగా లేల భూమి యిచ్చినారు! పదికుంచములనేల! నలుపురకు నాలుగు గడ్డలున్నవి, వీనికి లేదని, వీండ్లొడనియాప్రభువునకుఁగోచును. అపుడు వారివారికి లభించును. ఇదియే యదృష్టము. ఈయప్తదిగ్గజములు మోయఁజాలని మన భూము లనుభవించుటకేనా మనకుఁ బుష్కలము? భూమిని నిడించుట కాదు! ఇది మనపాట్లకుఁ జాలును. నీ వింతకు స్నానములు దానములుచేసినఁ బరమున కుపయోగింపవలయునే కాని, యిహమునకు నీ నీతిసర్తనము తప్ప నొక్కటియు నుపయోగపడ”దని వారించువాఁడు. “ఉన్నదోలేదో మనము తినక పట్టు పడియున్నారమా? వాడుమాత్రము మనకున్నదాని లోనే...” అని మాయమృ నెమ్మదిగాఁబలుకుచుఁ బనిపాటులలోఁ బ్రవర్తించుచుండునది. ఇది దినమున కొక్కమాటు గాకున్న వారమునకో, పక్షమునకో యొక్కతఁ డన మాయంట జరగుచుండుట గలదు. “అక్కయ్యా! నీ కెందు కే నాన్నకులేని బెంగ?” యని యొక్కనాఁ డంటిని. “నీకేమి తెలియునే, నాన్న మనస్సున నెట్లున్నదో? నేనాడుదానను గనుక పైకనుచున్నానుగాని” యన్నది మాయమృ. అప్పటి కాయభిలాష మెట్టిదో నాకుఁ దెలియలేదు.

కొండలు మేనమామలు వారి వారి యక్కలను బిలుచునలవాటే సాధారణముగ వారి బిడ్డలకు నభ్యాస మగును. మాయమృ మాయమృ “అక్కయ్యా” యనుటవలననే మామను మాయమృ నట్లే “యక్కయ్యా” యని పిలుచుటకు వాడుకయైనది. ఎవ్వరును దానిని మొదట వారింపకుండుటచేఁ గొన్నిసార్ల కది దృఢపడినది. ఏయభ్యాసముగాని తలక్రిందుగా నున్నపుడు నివారింపవలసినదే. వారింపక పోవుటచేతనే కొంప నున్నదమ్ములు కేరులు పెట్టి పిల్చికొంగురు. కొండఱవలెఁ దల్లని నేనక్కయ్య యని పిలుతును గాని మఱికొండఱవలె దండ్రుని బావాయనుట లేదు. ఆపూర్వాభ్యాసము

చేతనే నేను బ్రప్రసంగములో నొక్కసారి యక్కయ్యా యని యంటిని. నేను బిలిచెదనని మాలమ్మ, గౌరు నిద్దలును నట్లే పిలుతురు.

పట్టనము ప్రత్యక్షముగా నేను జూడలేదు. కాని, విప్లవము బరిగినతర్వాత జనులందఱు జెప్పుకొను మాటలనుబట్టి చెప్పుచున్నదానను. గోదావరి పోతగట్టుమీఁదుగాఁ బోయి దిగి పడవమీఁద గోదావరిలోఁబోయి వీరభద్రస్వామిపర్యంతమెక్క నలసినట్లున్నది. స్నానము చేసి గోదావరిలో కొండయెక్కి స్వామిని దర్శించి తిరిగి పోవువారు మరలఁ బడవమీఁదనే యొడ్డునకు రావలసియుండును. శివరాత్రి నాఁటియక్కడి జనసమృద్ధము చెప్పనలవిగాదట. అంపఱకును గొలబుట్టి పడవ మీఁదనే ప్రయాణము. దానికని తలకొక డబ్బు పుచ్చుకొని కేంద్రదాటువేయుట కనేకము దోసెలు తెచ్చిపెట్టెదరు. “మాపడవమీఁదికి రమ్ము; మాపడవ త్రోసి వేసదము. అది బరువుపడవ; మాది దానికంటె నేడువెనుకలు బైలు జేతినను ముందుగాఁ బోయెదము” అని మరకాండ్రు కేకలు పెట్టుచుండురు. ఆమాటలవిశ్వాసముతో దీని లోని వారు దానిలోనికి, దానిలోనివారు దీనిలోనికి మాటుచుండురు. రక్షకభటులు ప్రమాదమున నీఁఁబడిన వారిని రక్షించుటకై కొన్ని దోసెలను, ఈతనేర్చిన పల్లెవాండ్రు మొదలన వారిని గొంచులు ముందుఁ బెట్టుకొని సిద్ధముగా నుండురు. మా బల్లిపాటివారు పెద్దపడవ మాటాడుకొనినారు. ఇతరుల నెక్కనీయకుండ రాకపోకలు కంటికిఁ దామే నిర్ణయించి గుత్తగొన్నారు. శూద్రులందులో నెక్కిన మైలవఁచుమనుశోకచేమాకి నాడు దీక్ష, ఉపవాసము; నీకై మే మెక్కువ యిచ్చెద’ మని పడవవానితోఁ గట్టుదిట్టములు చేసికొనరి. అంపమందియు నొక్కదానిలో నెక్కిరి. పడవలవాండ్రు పోట్రి. మన మొంటియెద్దుబండ్ల వాండ్రు పెంకితనముఁ బడవదానికంటె నొక్కటి ముందుగఁ బోవలయునని పరుగెత్తించి యిరుగులులోఁ జక్రము, జక్రములోఁ గాడి తగులుకొని బండ్లు బోరగిల బడఁద్రోయుట భవశేష్ఠరము రాజమహేంద్రములమధ్యను జూచుటలేదా? అట్లే యీపడవలవారు భూమిమీఁదకంటె నతిలాఘవముగఁబడవలను నీటిమీఁదఁదోలుదురు. “త్రోయరా మన

పడవ; మనకంటే వాడు ముందా.” “అవును నుండరా. అలాగే నుండునుక్కాడి-నురేంతురా.” “ఏలుబడరా, పడరా యేటిలో?” నని యొకరికంటే ఒకరిని ముందుగా దప్పకొనుచు నొకరినొక రెగతాళి చేసికొనుచు “నీ డెని మిది టన్నులు, నాడైదు; నీవు నాతో వచ్చెదవంటరా” యని నవ్వుకొనుచు, “శివా, మహానేవ! వీరభద్రా” యని కేకలు వేయుచుండిరి. ఆ సమయమున మన వీరభద్ర స్యామిచ్చ భక్తిగల బల్లిపాటి భక్తులను పొందిన పడవ మహానటునిడర్పించుటకై పోవుచు మహానాట్యము చేయ నారంభించెను. ఆ బ్రాహ్మణులలోఁగూడ నశ్రేష్ఠుల డు ప్రవేశించినాడో యేమో; కదలుచున్న దని యీవై పునవారావై పునకు, నావై పునవారీవై పునకు నడయాడు టలోఁ బడవ ప్రక్కబరువై, తట్టారగి, యెడ్డ గెడ్డవై, నట్టేటఁ బడవనడుపువారికి స్వాధీనముకాని గూండోళ్లన మతో- జనులలో నల్లకల్లోలముపుట్టి, తొట్రుపాటు మి క్కుటమై, బుడుంగుమన్నది. పడవలనమృత్యును తప్పకొ నుటకై మనవారిపడవవశాలని రాటంక మార్గముననడచుచు న్నదికాబోలును, సమయమునకు సాయము వచ్చువారు కూడ లేకపోయినారు. పడవనాం ద్రోతశీర్షినవారు కావున మిగిలినారు. వారని వీరని చేరునప్పటికి, త్రాడు తంకర ప్రాసదేయునప్పటికిఁ జాలమంది శివైక్యముం బెండిరి. పడవవారగిలఁబడినపుడు దానిక్రిందనుండి రూఁ తచేస్తనవారును రాలేక యుండే యూఁజింపక కుడితి కుండలోఁ జేబారలవైచి “శివా”యనిరి. నలులు వేసినారు; గాలములు వేసినారు. నలుగు రైదుగు రెక్కలైన మనలి వాండ్రు బ్రదికియున్నారేమో కాని శివరాత్రి యీశ్వరి గాఢమై గోదావరి మధ్యమందు మిగిలియున్నవారు “దేవుడా యెట్లు బైటబడెద మెట్లుండెట్లు” మని, “హుడ్డిఁ డున్నాడా, మనవారందఱు నున్నారా! మీరెంతమంది నట్టితిరి? వాడేజీ? వీడేజీ? ఓరయ్యో వీరయ్యో, శిమ్మడా, నాయనా, అమ్మా” యని తొట్రు పాటుతోఁ గొంతనే పలజడిఁబొందిరి. పడవలో బల్లి పాడు బ్రాహ్మణులు తప్ప నెవ్వరునులేరు; ఈశివరాత్రి ఫలము వీరే గుత్తకుఁ బుచ్చుకొన్నార, పాపము! ఈశివ భక్తాగ్రగణ్యులు దూరము పోయి మాడలేని పిచ్చు కుం టులకు గోదావరిని గంగానదిగాను, పట్టనమును మహా శక్యతానముగాను మార్చి యింద్రజాలము గావించిరి. శాశ

ములువేసిన లలుపులు మగల దెవవలసినవని లేకుండ జరిగినవలె- ఆహారకృత్యము దేశమంతట వ్యాపించి కొన్ని నెల లాహారము పుట్టినది. దీని నింతకంటే విరి విగాఁ జిప్పుటకు, మా మేనమామగారి కుటుంబ మండం డుటచేఁ గన్నుల నీరుదిరుగుచున్నది.

అమ్మా! మానాయనయే సంపి, మాయమ్మయే పల్లెయున్నయెడల మాగతి యేమైయుండెడిదో? నేను గూడఁ బోయియుందునో- మావంటివారికా- ఆలోచిం చిన గుండె జల్లుమనుచున్నది. కుట్టిది యొక్కతే ఈవి ప్లవము జరిగినతర్వాత నాల్గుగడియలకు మరమునుండి యొకపల్లెవాఁ డెత్తుకొనివచ్చుచుండఁగా నేడ్చుచున్నది. ఒక్కరక్షకభటుఁడు- “మీస్లిదా, మీషిలా” యని యం పునడుగుచున్నాఁడు. “మాదికాదు, మాదికా”దని యెల్ల వారుఁ దమదంకలనున్న పిడ్డలను, జీతనున్న పిడ్డలను దహ పుకొనసాగిరి. అతికష్టముమీఁద మధ్యాహ్నమున కొక్క రివలన ‘రేక’పల్లివారి చిన్నది, బల్లిపాడని తెలిసినది. బల్లి పాడు తీసికొనివెళ్లినఁ దమయిల్లు గుర్తుపట్టినది. ఇదియే మాలమ్మ.

ఈవార్త తెలిసి మాతల్లిదండ్రులు పల్లి బల్లిపాఁ డులో మిగిలిన యిల్లువాకిలి భద్రపటిలిచిలప్పును దీసికొని వచ్చి పెంచిరి.

“ఏదో సమయములో నేను మాతమ్మన పుత్తెరము వ్రాసితిని గాని నన్నుఁ దీసికొని వెళ్లుటకు రాలేదు; అతఁడువచ్చిన మీరుపంపిన నేను నిట్లే యగుదు”నని మాయమ్మ మానాయనతోఁ జెప్పఁగా, “మాచితివా నీస్వాతంత్ర్యమున నీకొంపహడ మునుఁగవలసినదే. ఏమి పుట్టిమునుగునని నాతోఁ జెప్పకుండ వ్రాసితిమి? ఎవ్వరువ్రాసిరి? యెవ్వరు పెట్టెలో వేసిరి? మనకు మంచి కాలము గనుక యిల్లు పరిమించినది” అని మానాయన గుండెగొట్టుకొనియెను. మాయమ్మ స్వతంత్రముగా నుత్త రమువ్రాయుట తప్పేకదా! పల్లవలయుననిన మానాయన పంపఁగా! అక్షరములు వచ్చినను వ్రాయుటచేతగానిది గనుక ప్రయత్నముతోనే మోక్షకాలము గడవినది. చదువుకొనునప్పుడే యుత్తరములు వ్రాయుట నేర్పు నిప్పటి కాలములోనే నడవిన యెడల మాతల్లి యెన్ని యుత్తరములు వ్రాయునో! అభిపతికిఁ దెలియకుండ

మంచియైన, జెడ్డయిన, మఱియేదియైన స్త్రీయొనరించుటచాలఁ జూరపాటు; గృహిణీగర్భముకాదు. ఇంకేమైన నేనంటినా గురునిందాదోషము వాటిల్లును.

మూడవ యంకరము

గౌరి మామేనర్త వసుమంతులు. మామేనర్త పూర్వస్త్రీగానే చనిపోయినది. వేంకటరామయ్య మామ కూతునాశ్రయించి బ్రదికియున్నన్ని దినములు నల్లని తోపాటు పితాపురములోనే యుండువాఁడు. అల్లుడు పెద్ద చదువరికాదు గాని భనము గలరు. కావున వర్పముగా బిళ్లలవెంటఁ దిరుగు చుండువాఁడు. మామామ తన డబ్బే పెట్టుకొని తననల్లమందు, బట్టు తెచ్చుకొనుచుండువాఁడు గాని భోజన వల్లనిదే. ఆయప్పయిన నందుకొనినకుండఁ బండినపుడెల్లఁ గాఁపులకు ధాన్యమే తోలిపెట్టు మానువాడు. మాతునకేదో రెండేండ్ల కొకసారి నగయని, చీరయని ముట్టఁజెప్పవాఁడు. ఆతని పాదగయాన్నానము, భగవద్గీతలపారాయణము, జాతకపుస్తకములు తిరుగవేయుట, నఱిగియున్నవారికి న్నేహభావముచేత ఫలములు చెప్పట, ఇంతియకాని యొక్కసాక్ష్యమునకని, యొక్కపనికిని యధికరణస్థానములకుఁ బోవుట, ఒకరివ్యవహారములలోఁ జేరుట, తీర్పులు, యుష్టలుబోధించుట యెఱుంగదు. పుట్టినది ఘ్లునీమ; చంకయ్యకోటిని రొంటఁబట్టినను దనకేమి పాపమోకాని న్యాయశాస్త్రము, కాలదోషము, భుక్తము, అన్యాధీనపుతాకట్టులు, వడ్డి వ్యాపారము నిట్టిమాటలే తలకక్కలేదు. తమజేశబిడ్డలో తనకు డొక్కపని కాలేదు. ఈకారణముచే నిస్పృహఁడై పితాపురము చేరినాఁడు.

అమ్మ! మాయూళ్లేమి యప్పటిన్నాళ్ల సంగతి- ఈయుత్తర దేశములో నున్నందున నేనిపుడు జ్ఞాపకముచేసికొనుచున్న దానను గాని, యక్కడ నివుడైన నొక్కగడియ యుండలేకపోదును. మాయింటి చూరు నీరు ప్రక్కయింటివారి దొడ్డిలోఁ బడిన మాయిద్దంతులెనిది మూడవ వారికేల? మాకుం గలహములు కల్పించుట. మాతోఁ జాలకాలమునుండి మాచూరు నీళ్లువారి దొడ్డిలోఁ బడుచున్నవి కాఁబట్టి తగవు పెట్టరాదని చెప్పుమని-వారిలో 'ం; కోర్టుకుఁ బోయితిమా

మూడునిమిషములలో వారిచూరు నీరించి పాపవేయవచ్చు' నని- మేమిద్దఱము మొట్టోయనుచున్నను నంపురమో, రాజమహేంద్రవరమో యొచ్చి కొనిపోవుట- "అబ్బ! మీ చెట్టునీడ మాయింటిలోనికి వచ్చిన ముగించలేండవు; వారికేమి? చెట్టుకొమ్మలు మా గోడమీఁదఁ బడకుండ నటకు మని" వారికి హిరణ్యాక్షవరమిచ్చుట- ఫలవృక్ష నాశము. 'ఇది యేదో దురుద్దేశము. మనతోఁ జెప్పకుండు మూడవయేడు ముగియుచుండఁగా నాయడేల పొలములోనికిఁ బాటిమన్న త్రోలుచున్నాడో; నీ వీసంపత్తరము క్రొత్తవాని కీయఁ చలమకొనినట్లు తెలిసి యుండియు నిట్లు చేసినాఁడు; నాతోరా నన్నాపురమో తణుకో,' అని యావును మాడయు నుండగా నుంజలార్చును. యుగ్యస్నేహమగ్యమున నక్కఱావు. ఇట్లెన్నియని- కొండలు నిరాంటకకార్యములు- కొందఱు దారుకార్యములు- ఏయాట కామడ్డల లోకములో నుండును. వేంకటరామయ్య మామకుం దగిన వారే పితాపురములో- పిల్లకుం దలనొప్పియెత్తిన జాతకము పట్టుకొనివెట్టురు. పెండ్లికని, పొంతనములకని, దత్తతకని, గ్రహచారములకని, డబ్బు పుచ్చుకొనఁడు గావున, దెంపి లేనిపని గప్పించినారు. ఇది బానులేదని మంచి సమయములో వారిని దప్పించు కొనుటకు భద్రాచలము, సింహాచలము, బగన్నాగము యాత్రలు వెడలువాఁడు. వెట్టిచూచు కాకపోయిన- ఇంటనే యుండి యంతయో యంతయో డబ్బు చేరుపెట్టిన నింతతొందర యుండకపోవును- అదియెఱుంగఁడు. సత్కాలక్షేపముతోనే యేకాదశి మరణముం గాంచినాఁడు. మాతు నల్లడు నతనికిఁ గొడుకులైరి.

మాపది నె మిక్కిలి గడుసుది. కాని యామెమాటలను సుబ్బన్నయ్య పఠనీయలేదు. అది యాతనికి నాయనమృతీర్పు- నాయనమృతన మగని పేరని వానిని ముద్దుచేసినది. అడిగినపుడెల్లఁ దనయొద్ద నున్నతృణము, పంపము నెవ్వరికిఁ దెలియకుండ నిచ్చుచువచ్చెను. అతఁడు నితరులవంటి తెలివితక్కువవాఁడు కాఁడు గాన, నవ్వయిచ్చిన దానిలో సగము దాచుకొని సగము నాటకములకో పాటకములకో జెచ్చించువాఁడు. భూములమీఁద వచ్చుదానిలో సగము తనది, సగము మాపది నెది; తన

నగములో నాల్గవవంతు దాపళకము; మిగిలినదివ్యయము. ధనమార్జించినాడు, వ్యయము చేసినాడు; కాని యెక్కువ దుర్వ్యయమే యనవచ్చును. బండ్లు చేయించుట, యెద్దులు, గుఱ్ఱములు కొనుట, యమ్ముట- అందు విశేషము దండుగలే; స్వల్పలాభము- ఏమయినను 'నూలునూలు నన్ను' చెంచినతర్వాత నిన్ను నేం జెంచెద' నని పక్షపాతము లేకుండ ధనలక్ష్మి స్త్రీపురుషులతో జెప్పునటగదా! చీమయైనను గూడ బట్టుటకు మెడలిడియోనా నిలువుల కొలది పుట్టులు ద్రోయును. "అరుగ కుండెనేని గరుడుండేనియు నొక్క యడుగు నరుగలేదు"- "చీమయేని నడచిన యెడల యోజనములు కొలది నడచును"- మావది నె యెడలెల్ల నగలే- మాయన్న యెడల నెలగలబట్టు. అప్పుడువచ్చి చూచిన వారి కాయిత్యంతయో గంభీరముగా నగపడును. ఏలాగున బుట్టినదో ప్రభువునున గౌరి; తర్వాత వారికి సంతానము లేకపోయెను. పనిలేదు; తగినంతవ్యాయామములేదు. మిన్నక మార్పుండి ఫలాహారములు, రాత్రులు నిద్రలేకుండ- స్త్రీబాట- లేక కాట్లాటలేదుగాని- యెట్లో తెల్లవార్చునాడు. ధనమిచ్చుచున్నాడనుగదా భార్యకదియేయూ- బయనియా మెమాటనిర్లక్ష్యముచేసి, ఏదో కొంతపెట్టినదాక నుడుగడచి- ఎట్లునో మాతమని పది- కొంతకాల మిట్లుగడచినది; బోధింపసాగినది; బతిమాలినది. రాత్రియైనంతనే నవ్వును పీళ్ళున్న మునకు దాళమువైచి చెవి యెందోపరాకునబెట్టితి'నని, 'నాకుండల భారముగానున్నది, పిల్లరేండ్చును; గొంచెము చూచికొంటి'ని, 'చీకటి రాత్రులలో పుట్టపావులు మానరాదా'యని- 'మీ శేమి భయము, మీయింటి కే న్నేహితులను రప్పించుకొనరాదా'యని, -ఈమాట తన కిష్టము లేకున్నను, వివేచిని యున్నను- సాహసముగా జెప్పిన మాట. పద్యములు చదివి యోము చెప్పనది- 'మనకన్నుల యెరుట- రంగండ్డిమయ్యనో యెఱుంగరా'యని సాటిమాటలు వినిపించి, వ్యసనములనలక బూర్వులు, నలాదులు, రావణాదులు, - వీరివృత్తాంతమెత్తి- ఒక్కనాడు వీధి తలుపుమున రెండు పాదములు పట్టుకొని కన్నీరు పెట్టుకొనుచు- 'మీబిడ్డను మీరు చూచుకొనుచు యెట్లుగను. ఒక్క-మగనాగమ్య కాంగూడుదు! విశ్రాంతయేలతప్పును! ఇరుగింటియరుగుమీద నొకవిద్యార్థి

చ్చినధనము, నగలునాకకలెదు. భద్రముచేసికొనుచు. నేనన్నము తినను, ఒట్టు పెట్టుకొందును; అదిగో; నన్ను గడ్డము పట్టుకొని బతిమాలవలదు; ఇచ్చినసొమ్ము మరల మీరు పుచ్చుకొనకున్న నెవ్వరికైన దానము చేయుచు; ఎప్పటికైన నిది మీసామేయి. పిల్ల కొక్కనగచేయించి కొనుచు. అదిగో, నాచేయి. పట్టుకొనవలదు; నేనేమి యమ్ముకడుపున బుట్టలేదా? మీరందఱు చెలికాండ్రతో జిల్లుబొల్లు మనుమండ నలయునా? కుట్టిది 'నాన్నా నాన్నా'యని ముద్దుమాటలాడుమన్న నాలో నేనేనా సంతోష పడుట; ఎవ్వరికి జూపి యెవ్వరికి వినిపింపను? పగలెట్లో పనిచెంటు బ్రాద్దుపోవును; రాత్రి యెంటిగా నెన్ని నాళ్లు? నాకష్టము లెప్పుడు గట్టెక్కునో- పిల్లనువిచారించి వెనుకదీసెనను; అదిగో, నద్దవద్దు; నాకా'మీద జేయి'యరాదు. ఇంతటిపాపమును నేను భరింపలేను. ఇంకనా - మీరింక నాకు ధనమియనువలదు, నేనుబుచ్చుకొనను నెదను. మీరెప్పుడయిన నేనడిగిన నిచ్చినారా? నేనేల యడిగెదను? మీడబ్బు మీరుతల- కాదుకాదు, పాడుచేసికొనుచు. శరీరముని విధముల బాడుచేసికొనుచున్నారని భయము. - ఆ: అట్లే, తప్పుగాదు. మీతో జెప్పి, మీకుజూపించి యె' నెడనుగాని- మామామయ్య కెవ్వరైన జెప్పిన దె'యవలసినదేకాని నానోటితోనే నీసంగతిమందుగా జెప్పను- ముందుగానేమి, యెప్పుడును జెప్పను. అట్లు చెప్పెదనని కలలోను మీరుతలంపకుండు. మీయగారవము నాదికాదా? మీసంతోషముమాత్రము నాదికాదు; అగుటకల్గి. చివరకు మీ బాధలన్నియునావి; మీకష్టములన్నియునావి. ఈకన్నుల కవి దూరములుగావు. నానోరమృతమువంటిది. నేను బాధ్యతీదేవివంటి యిల్లా లికడుపున బుట్టినదానను. అదియేవద్దు; దూరముగా నుండియే మాటలాడుచు. మీరెవ్వరెవ్వరిని మట్టుకొని వచ్చినారో - అయినను మీశరీరము నాకు యజ్ఞఫలము నలె బలిత్రయను, బూజ్యమునైనది. నేనందుకని సురముగా నుడుమునలేదు. నాదేహము దుఃఖముచే నడచుచున్నది. వద్దు, పట్టుకొనవలదు. మయిద్దవర్కమెట్లున్నదో యట్లుగను. ఒక్క-మగనాగమ్య కాంగూడుదు! విశ్రాంతయేలతప్పును! ఇరుగింటియరుగుమీద నొకవిద్యార్థి

“సర్వేభ్యో విధిభ్యోలోపవిధిగృహీతా” యని వల్లెందు చున్నాడు. ఆమాట యాయెంటి యెచురిలైన మన యింటికి బట్టినది. పోనిం శింశేనా? ఏదియైనను మీశే ముందు చేయవలెను; నామాటగాని, నాయడుగుగాని యొక్క నాడును ముందుగాదు. మీతోగూడ నన్ను గూడ నేజేతమునకో తీసికొనిపోదు! మీ కెందుకు? నన్ను విడిచిపెట్టేదా! అగు నాబరువు కొంత తగ్గును. ఇట్లు విడిచి చెప్పకుండబోవుటకు మీకేమిగ్రహచారము! ఇంటికి మీ బంధువులను, స్నేహితులను రప్పించుకొన రాదా? సంతములో, సంతర్పణములో చేయరాదా? దుర్వ్యయమేల? అనామకుల సావాసమా మీకు! చూచినవాని కెల్ల సవ్యయమా? ఏమో! మీమాటలను నేను నమ్మక జాలను. సంసారసూత్రమైన నిష్పత్తి కేదయోకాలో విజిగి మాటలబడియే యుండురు. మన కేమాసమున్న నితరుల కాయాసయుండదాయని మీరేలకలంపరు? నాదగ్గలేదు తాళమెక్కడనోపోయినది. ఎట్లో తలుపు తీసికొందురా? గుమ్మరున కడ్డుగాఁ బండుకొందును. మనుష్యులనుదాఁ టినెల్లరాదు. నవ్వుచున్నారా! పోనీ యమ్మ చెప్పినమాట యొక్కటయినఁ జెవికెక్కలేదా! అయ్యో నాతెల్లివి! దొడ్డినమ్మను తలుపువేయవలెచింతినా - పోనీ, పొండు. తెల్లనాటకుండ నిట్లుచేరుడని ప్రార్థనచేయుచున్నాను.” ఇట్లు నిలలో రెండుమాడుసారు లుపన్యాసము-అన్ని యు నట్టివైనవి, అతనినృత్తి యేవో యజేకాని.

అతనికి బంధువులమీద నెంతప్రేమ! చీచీ, ఆమాటతప్ప. అన్నయ్యా! అన్నయ్యయని - నేను; అమ్మాయి, అమ్మాయియని - చెట్లెక్కింకె నెక్కుడు ప్రేమ; తండ్రిగారి యస్థికుల గంగలోఁ గలపుటకని కాశి కేసుచువచ్చి మూడునాళ్లెట్లో చుట్టుదారియైనను వెదకు కొనుచు వచ్చియున్నాడు. “వది నెనుగూడఁ దీసికొనిరా లేదా” యంటిని. ఈ ప్రమాదము స్వల్పదినములేయని తీసికొనిరా లేదు. కుప్పనూర్పులు, పెద్దపనియున్నది. తీరుబడిగాఁ గుటుంబ కూత్ర వచ్చెదమన్నాడు. ఏనో యొక దుర్బుధి- ఎంతటివానికైన వేపకాయంతవెట్టి యుండును. భార్యయం చెట్టి దురభిప్రాయమునలేదు. ఆది యట్లుండఁబట్టియే తనయిష్టానుసార మాటలు సాగు చున్నవని సంతోషము. ఇంటనిల్లులులేకున్న నదియిల్లా

మఱి? భవిష్యత్తును దొనికొనలేకపోవుట గూతనికొ క్కునికేకాదు. భూతమును, వర్తమానమును లోకమును గాంచి కొంత భావి యిట్లుండునని స్త్రీపురుషులెఱుంగుటకు మార్గమున్నది. తోచదు. తోచినను నింతగతియేమి? జాగ్రత్తగానే చాలనాళ్లు శరీరధారముచేసినాడు. ఆహారనిద్రలలో నసాహారవ్యత్యయములే నశిగ్గో గము పుట్టినది.

గుండెలోమాట, యన్నద్యేషము కలిగినది. సూహారములపైనరుది; మూడుపూటలు రెండు, రెండొ కటిక్రింద దిగినది. ఆయొక్కపూటయైనను రెండుముద్దల కంటె నెక్కువతనినఁ గడుపులోదాపు తగ్గిపోయిన ఒరువు- తిన్నయన్నమునీళ్లు, కొన్ని నాళ్లు వసునము- ఇప్పుడైనను వ్యయగుతగ్గలేదు. వైద్యులక్రిందఁ జాలసె లవు చేసినాడు. లోయెంబడి మాటవెడలుటకష్టమగు సితికివచ్చినాడు. “మీకు నెమ్మదిగానున్న దెరువతివేంకట రమణమూర్తి కొండయొక్కదుమనిముడుపుకట్టనా” అనిన భార్యమాటకుఁ బ్రతికాయలంతలేసి గ్రుడ్లుచేసి సంతోషనూచకముగ “ఊ!” యనును. “గుంటూరు వేపచెట్టు గాలి యారోగ్యకరమట, మనమెజిగినవారు చాలమం దియున్నారు. కొన్ని నాళ్లక్కడకు వెళ్లుదమా?” “ఊ!” “కృష్ణనీరు, కనకదుర్గ తల్లివలన, బెజవాడవెళ్లవచ్చును. ఈనీరు గాలిమార్చినఁకొంతమేలేమో” “ఊ!” “నిలకన్నుల నీరు పెట్టుకొనుచున్నారా? నేను బ్రదికియుండినన్ని నాళ్లు మీకేలోపమునలేదు. తలమీదఁబెట్టుకొని కాశీరామేశ్వరములు మోచి తీసికొనిపోయి, పువ్వులలోఁబెట్టి మియుబూజించెదను. మీ రెంతమాత్రమును దుఃఖింప వద్దు. దానివలన నింతకంటె జబ్బెక్కువయగును. ఒక్కయేటికిస్తూ చేతఁబట్టుకొన్నామనిన నెంతదేశమైన మూడు నెలలలోఁ దిరిగివచ్చెదము. ఏయూరెట్టిదో? ఎవరైన మంచివైద్యులు కనఁబడవచ్చును. ఇంతటికంటె నెంతటి కఠినరోగములు వచ్చినవారికిఁ గుదురలేదు? మీ దొక జబ్బుకానేకాదు. ఇంకను ముదురలేదు. జాగ్రత్తపడి ముందే మేలుకొన్నాము. మీరు బెంగపెట్టుకొనవద్దు. మీరు బెంగపెట్టుకొన్నారని నాకు దోచెనా యీ యుపచారమైనను జేయలేను. మీరుధైర్యముతెచ్చికొని నాచేత నెంతచాకిరియైనం జేయించినుండు. రమణారావుగారు మంచిసాధకుడు. ఆయనచేతితో నేమిచ్చిన

నదియవృత్తే. ఆయనయొద్దికి దీసికొనివెళ్లెదను. రెండు పూట లావహారా జాగరిచ్చిన యామగ మొంటుబట్టి నదా మీకు వజ్రదేహమగును. నామాటవినియాడుడు; నాల్గునెలలలో మీ కెట్టియారోగ్యము, బలముకలుగునో-” అనికన్నులనీరు తుడిచి మావది నె పొత్తులలో బిడ్డనువలె గాపాడినది.

వది నె యంటే వది నెగాదు. ఆడు వాండ్రందఱు నామె గుణములు వరవడి పెట్టుకొనవలసినదే. గుణవంతురా లగుతల్లి యింటిబిడ్డలకు గుణములొకరు నేర్వలయునా? ఒకరిం జూచి యొకరు నేర్చికొందురు. గారిమాటలాడ మొదలు పెట్టినది మొదలు- మగవారింటి కెవ్వరు వచ్చి నను మామా, ఆడువా కెవ్వరు వచ్చినను అత్తయనియే కదా పిలుపు! “యథామాతా తథామతా.” ఈచిన్నబిడ్డ గుణమునుబట్టియే యాతల్లి యిట్టిదని యెఱుంగవచ్చును. ఎవ్వరయిన నింటికి రానిమ్ము. ఆమె యెంత యాదరణ! యెంత గౌరవము! కాళ్లుకడిగికొనుటకు నీల్గిచ్చి, దండము పైపాటుచున్న కొల్లాయిగుడ్డ దుడిచి కొననిచ్చి, నీట వేసి కూర్చుండఁజెట్టి, మంచినీరు—వారు త్రాగనిమ్ము మాననిమ్ము—పిత్తాపురము కంచుపంచపాత్రతోఁ దెచ్చి దగ్గఱఁ రెండవఁదెయి సహాయముగాఁజెట్టి గుమ్ముము ప్రక్కనునిలిచిపిల్లలు తేమమా; వది నెబాగుగానున్నదా; పిన్నికుశలమా; తమ్ముడు పెండ్లి శుభలేఖ వచ్చునని యెరుగు మామమమ్మా! పని ‘ఎప్పుడు మాయింటిలో మిమ్ముఁడలచుకొనని దినముండదు. ఎప్పుడో మీయింటి కొక్కనాఁడు వచ్చినారట!—మీరుచేసిన యాదరణము— “ఏమిక్రేమ; ఏమిబంధుప్రీతి” యని మాటిమాటికిఁజెప్పు చుండురు. ఇంతనేపు నిక్కడనే యున్నాడు; “ఎవ్వరో లెక్క యీవలయును; కేపునాహరికిఁ బోయెదరు; ప్రయాణము చేయఁబోవునపు డడిగిన బాగుగాదు; కొం చెము ముందుగాఁబోయి యడుగవలెను; చెప్పులలో, గాలువెట్టు కొన్నవారు మనకునిద్రముగా డబ్బు చేతిలోఁ దెట్టెదరా” యని సందేహించుచునే వెల్లిసారు. వీధిలో నికి వెళ్లినవారి కెన్నో మగ్గి మగ్గ పనులు! అని యొక్క డకో, యెప్పుడో పోయిన పెనిమిటి మర్యాద కాపాడు చుండును. అట్టి గుణవతికి, ధనవంతుడే- యన్నవస్త్ర ములనులోటు లేదు- మనఃస్థయిగ్గము లేకుండఁజేసినాడు.

అతని నేనువలయును? “బాధి కర్మమసాదీ.” వాని మనస్సు మంచిదే- ఆ మనస్సు తన మంచితనముచేత మెత్తని వానిని లొంగదీసికొన్నది. సులభసాధ్యుడు, పాపము! వది నె యింటికి వచ్చినవారు భోజనమున కుం దురని తెలిసిన యెడల వంటచేసి, స్నానాదికముచూచి వీధిలోనికివచ్చి- గిరుక్కున లోనికిఁజని- “ఒక క్షణవాని చే వార్త పంపినారు. వ్యవహారము తొందర- ఆలస్య ముగా వచ్చెననని. మీరుభోజనముచేయు”డని-“మీ పి యంకుఁ డింతలో రారు, మీరులెం”డని, వారు తనభర్త నెఱిగి యుండు రనుకొనుడు- తానుమాత్రము భర్తగౌ రవము నారీతిని గాపాడును. అట్టినితకా యిట్టి మనో వ్యక్తి! అన్నయ్యమాడ వది నెవంటివాఁడేయైన- ఆహా! ఆయింటిగౌరవము-ఆశ్శకంఠులు- చిలుక గోరింకలవలె వారిద్దఱును- ఎంతవైభవముగా నుండునో యని నే నపు డపు డనుకొనుచుండును. ఎవ్వరో వైషమ్యలోఁ గనఁబడి చెప్పినారట!-అతఁ డింక బ్రవీకియున్నను నివృత్తియోజ నము, దానిత్రాడుగట్టిది! బ్రవీకియున్నను వాఁడెప్పుడో గతించినట్లే లెక్క-”యని. పొనిమ్ము. వది నె పసపురాచి బొట్టుపెట్టుకొనుటకైన మఱికొన్ని నా ఘండరానా! అజీర్ణము ముదిరి పోయినది- రాజా గవినర్మగా? సట ములోని కుచేలుని యెడమచేతి చిటికెనవ్రేలునంటి యాతని కాలునేతులు బ్రతుకనిచ్చుననియేనా? తిండి యుడిగిపోయినది; నాలుక యెండుకొని పోకుండ వెండియుద్ధరణితోఁ బాలుపోయుచున్నది. అనియు న సహ్యమైనవి. కాఫీనీళ్లు పోసినప్పుడు గ్రుడ్లు తిరుగఁ బడుచున్నను గొంతులో గురకలు నెడల నతిగట్టము మీఁద మ్రొంగువాడు. హస్తీశ్లేయింతకుఁ దెచ్చినవి. మితి మీఱి రాత్రియనక పవలనక త్రాగి తెచ్చుకొన్నదే. పాపము మఱియొకటి యెఱుంగఁడు. ఆతనిని జంప నల యునన్న- ఏనాఁడైన గాఫీనీళ్లు రెండుద్ధరణులు పోయ కుండిన సరి- ఆనాఁడు మఱేమియుఁ జంపుట కుపాయము లాలోచింప నక్కఱలేదు. తునితీర్థము క్రక్కి వేసినాడు. కుట్టది “అమ్మా! కాఫీ నీళ్లలోఁగలిపిపోయనే త్రాగియున్నుకొను”నన్నది. వెళ్లేతల్లి; దానికిఁగట్టము తెలియునా, సుఖము తెలియునా! అట్లే పోసిన మ్రొంగి మాఁతురు మాటలు వినుచున్నాడు కావునఁ గడసారి

కుఱ్ఱదాని తలమీదఁ జేయివైచి ప్రక్కనున్న వదినె
ముఖముం గాంచి తలనూడించి కూర్చుండుమని మీఁదఁ
జేయివైచి, కంట నీరుపెట్టుకొని “నీవుగనుక నన్నిట్లు
పెంచితివి, మఱియొకరైన నీపాటి కేపెంటమీఁదనో
పాటవేసియుండురు. నేను నిన్నెంతో బాధపెట్టితిని.
నీవుగావున నోర్చి యుంటివి; నన్నింతకాలము రక్షించి
తివి. మీమామనురమ్మని యిల్లువాకిలి భద్రముచేసికొమ్ము.
నేను బ్రదికి భూమిపైన నడుగువెట్టుట వట్టిది. పిల్లకు
నీవే యున్న దానవు. మీ మామయ్య యున్నాఁడు.
నన్ను హఠచిపొమ్ము” అని కన్నులు మూసినాఁడు.

“నన్ను త్నమింప వలయును. మీకుఁ జెప్పకుండ
మామయ్య కుత్తరము వ్రాసితిని.”

(కన్నుఁ బెరిచి) “మంచిపని చేసితివి. రేపా
కేఁడో నచ్చును.”

“తప్పక రావలసినదే-ఒకరిచేత వార్తమాడఁ బంపి
న దానను. అదేమి కన్నులు తెఱచియును నావంకఁ
జూడరు? నన్ను మాచి పొమ్మంటిరి; నేను మావం
గలనా? నన్ను మీరే మఱచినారు. అయ్యో! ప్రాణము
మంచము మీఁదనే పోవునేమో! అమ్మా, వీధిలోనికివెళ్లి
శాస్త్రులు మామను బిల్చికొనిరా; ఇంటిలో మాటలు వినఁ
బడుచున్నవి” అని మాతనుబంపి తానొక్కతయే భూమి
పైదింపి-“అమ్మా! యెవ్వరో క్రొత్తమాను వచ్చుచున్నాఁ
డే” యని-మానాయనను బాగుగా నెఱుంగని గౌరి కేక
వేయుచుండఁగా- అబ్బబ్బ! యేమి చెప్పుదును? అన్నయ్య
కంటె నొక్కక్షణము ముందుగా దొడ్డి నూతిలోఁబడి
వదినె పెనిమిటితోఁగూడ బుష్పవిమానముమీఁద స్వర్గ
మునకుఁ బోయినది. తనవులు శాశ్వతములు కావు; ఎవ్వ
రినైనఁ జూపు తప్పదుగాని వెనుక మందు లున్నవి.

నీ తి ప ద ము లు

౨

సౌరాష్ట్ర - జంపె

కులమునకు భూషణము - కూర్మి సత్పుత్రుండ

ఇం భూషణము పుణ్య-ములు నేయు స్మృతి.

అనుపల్లవి

ఋగ విభూతియే - శాలసద్భూషణము

గరిమ రుద్రాక్షలే - కంఠభూషణము

పురవైరి నల్లఁచుటే - ముఖమునకు భూషణము

హరునిఁ బూజించుటే - హస్తభూషణము

శివకథా శ్రవణమే - చెవులకును భూషణము

సవినయ సదక్షిణమే - చరణభూషణము

భవహరుని దర్శనమే - బహునేత్ర భూషణము

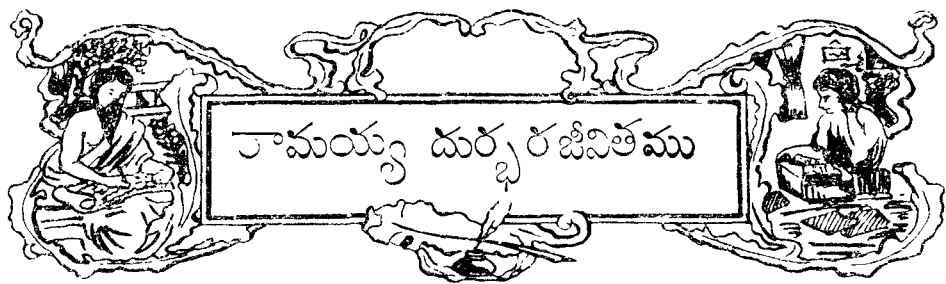
శివపదధ్యానమే - చిత్తభూషణము

శిరమునకు భూషణము - శివచరణపదనము

సరిసదాచారమే - జన్మభూషణము

ఇరవొంద ఏకరా-జేంద్రనుత తుళజేంద్ర,

ధర నన్నిటికి నీవే - తగినభూషణము.

రామయ్య దుర్భరజీనితము

కొమాండురి వేంకటాచార్యులు గారు

మామయ్యతో రామయ్యను యెరగనివా
 గుతా శేషా చెప్తున్న విషయం: మొట్టమొదటి
 కారణం - ఆతడు పయస్సుమీరిన వాడన
 టం; రోజునది-పిల్లలతోటి గుట్టుమట్టుగా
 సంసారం చేసుకోవటం. ఈ రోజులలో
 సామాన్యగృహస్తు సంసారము గడవట మనేది
 బ్రహ్మగఢం ముక్కటాతో సమాన ముటారు.

సాయంకాలము 6 గంట లయింది. రామ
 య్య ఆఫీసు నదలి ఇంటికి వచ్చాడు. రావటం
 తోటి పిల్లలందరూ తనచుట్టూ చేరి వెట్టి
 సంతోషముతోటి ఆడవము మొదలుపెట్టారు.
 రామయ్యకు నీని అగ్గ మేమీ తెలియక
 దిగ్భ్రమంతో పిల్లలకేసి తేరిపార చూసాడు.
 ఇదివర కెన్నడు తేనిసంతోషము ఈరోజున
 పిల్లలో ఆవిర్భూత మైనందుకు రామయ్యకు
 ఆశ్చర్యముగా వుంది. ఈసంతోష మెందుకో
 పిల్లల్ని అమగుదా మనుకుంటుండగానే ఏడే
 ల్ల వయసుగల తనకూతురు దగ్గరకు వచ్చి
 “నాన్నా! రత్తమ్మ పిన్నోచ్చింది” అంది.
 రత్తమ్మ రామయ్యకు మరద లవుతుంది.

రామయ్య ముఖము చిట్టించుకుంటూ
 “అల్లానా” అన్నాడు. ఇంతట్లోకే ఇతని
 భార్య సీతమ్మ—పక్కా లివిలేటలుగలది—
 చిరునవ్వు నవ్వుకుంటూ వచ్చి భర్తతో “ఇటు
 చూడండి, రత్తమ్మ వచ్చిందామోయి” అని
 అంది. ఒక్క నిట్టార్పు విడిచి “బాగానే వుం
 దని అన్నాడు రామయ్య. ఈమాట నవ్వుకు
 నికి ప్రయత్నించాడు కాని ముప్పరోజున
 వెలుతురులాగున నవ్వు మాయ మయిం
 ది. “ఇవాళ మీరు చాలా ఆలస్యంగా వచ్చా
 రేం? నగరుస్తున్నారు కూడాను” అని ప్రేమ
 పుట్టిపడుతూన్నట్టు జాలి గదుర ప్రశ్నించింది
 సీతమ్మ. “మరేమీ లేదు. ఇవాళ ఆఫీసులో
 పని యెక్కువగా వుంది” అంటూ తాను
 తొడుగుకున్న పదులు కోటును పంటినుండి
 విప్పాడు.

మరదలియొక్క అగమనానికి సంతోష
 పడుట ఒకతెక్కలోనిది కాదు. కాని రామ
 య్యకు అప్పటిస్థితి గతులను పట్టి రవంత
 కష్టం కలిగినమాట మాత్రం వాస్తవము.
 రామయ్య మామగారి మూనియను ఆఫీసులో

మాఖమాసము]

రామయ్య దుర్భరబీవితము

గుమాస్తా. ఇతని కిచ్చేజీతం బహుస్వల్పము. ఆజీతం పెచ్చుకుని 15 రోజు లయిందో లేదో అప్పుడే ఖజానా నిండుకుంది. జీతం పేరుచెప్పి ఏమి సంపాదిస్తేనేం రెండు పెద్దపద్దులు మింగే స్తున్నాయి. అందులో ఒకటి ఇంటద్దే; రెండవది కిరాణాకొట్టలో కాతా. ఇక ప్రతినెలా మూడవరోజుకి గృహాయజమాని ఇంటద్దికి గడపమీద కూర్చుంటాడు. మనిషిదగ్గర ఖచిత మెక్కువ. అంటువ్యాధి ఎల్లాగయితే పట్టుకుని వదలదో అల్లా పట్టుకుని అద్దె యిచ్చేదాకా వదలడు. ఇందువిషయమై పాపము రామయ్య అప్రియత్నంగా కంఠాయ పడేవాడు. ఇంక కోమటాయన ప్రతాపం చెప్పనే అక్కరలేదు.

ఈనంగ తిల్లా పుండగా పాల కయ్యే డబ్బుకి మితి లేదు. పాలని పైకి పేగేకాని అవి పాలుపురంగులో పుండే స్థితి. ఈఖర్చులంతా యెదుకలు ఎల్లలు పాలు లేకుండా పుండ లేరు. ఇవి గాక పల్లలకు బడిజీతాలంటే, సంశ ఖర్చు లంటే; ఇటువంటి వెన్నో వున్నాయి. ఈలాగ ప్రతినెలా రామయ్య పాతబొకీలు తీర్చటమూ, కానలసిన సరుకులకు కొల్తబొకీలు చెయ్యటమూ అలవాటైపోయింది.

వీటి నన్నిటిని బట్టి రామయ్యకు మనస్సులో మరదలు వచ్చిందని ఉల్లాస మేమీ లేకపోయింది. 'మళ్ళీ అదనపుఖర్చులు ఈమె రాకవల్ల కలుగుతున్నయిరా భగవంతుడా' అని గుండె గుభిల్లుమంది. ఆయన హృదయం లో పూడే ఉత్సాహమంతా పోయి ఒక్క నిట్టూర్పు వదిలాడు. నీతమ్మ దానిని కని

పెట్టి చిటచిట లాడింది. ఇటువంటి ఆశ్రువిచారణనమయంలో, అతిభక్తిమునకును, ఉత్సాహ హీనమైన దారిద్ర్యమునకును మనస్సునందు జరుగుచున్న శాంతిసమరసమయమందు ఘనత వహించిన మరదలుగారు గది ప్రవేశించి మందస్మితముతో బావగారిని కుశలప్రశ్న వేసింది. దానికి రామయ్య లేచినంతోపాటు తెచ్చిపెట్టుకుని ఆమెను ఆహ్వానించాడు:

“ఒహా; రత్తమ్మమరదలుగారా? ఎంత దయ వచ్చింది. పిల్లా జెల్లా కులాసాగా వున్నారకదా? పెంకటవతి (భర్త) నిన్ను ఒక ఊణమైనా యెడబాసి పూడలేదు కదా. ఒక్కడైనపు యెల్లా రాగలిగావు?”

వయస్సులో పుండేమో రత్తమ్మ; ఈ మాటలకు కొంచెం సిగ్గుపడింది. నీతమ్మ కనుమీమలు ముడిచింది. ఆయనమాటలు మన్మథుని బాణా లనిపించాయి. రామయ్య హాస్యం చెయ్యటంలో గట్టివాడని ఇదవరలోనే పేరు పొందాడు. రత్తమ్మ తన కొడుకు వట్ల బాగుచేసుకుండా మని పచ్చా సని చెప్పింది. ఈముక్కలు వినే విసహంతోనీ రామయ్యకు సహము విరిగిన ట్టుంది. ఇట నరదాకా ఆమె కులాసాకే వచ్చి ఒకటి రెండు రోజు లుండి పోతుం దనుకున్నాడు. ఇప్పుడొక విష అధమపక్షం రెండునెల లయినా పుండాలి. ఈఖర్చుతా తనసత్తిమీద విరుచుకు పడుతుందనే విచారంలో మునిగిపోయాడు. ఇట్టి వ్యాకులతతో చేరిన ఆలోచనలు అలలవలె తొందరగా వచ్చిపడ్డాయి. కళ్ళలో నున్న కాంతి తరిగింది. ముఖము నల్లపడింది.

రామయ్యగారి సాహసము పరీక్షించటానికి వచ్చిన రోజుల్లా కనపడ్డాయి.

“పిల్లవానికి జ్వరము వస్తోందిట. వెంకట పతికి శలవు దొరికింది కాదు. అతడు మందు కయ్యే ఖర్చు పెట్టుకుంటాడు గాని శ్రద్ధతీసు కునేవాడైతేవరూ లేరని మీపద్దకు రత్తమ్మను సంపాద” అని అందు నీతమ్మ.

“ఓహో, ఇక్కడనుంచి రయినంసారా లని పోయిందాలి కాబోలు? నేనే మొయ్యిల్ల పూజారిని” అని సవాదము రామయ్య.

“మొయ్యిప్తము వచ్చినట్టు తిరగండి, యివ్వ వద్దన్నాను? మనుష్యులకు మంచి మర్యాదా ప్రాజ్ఞాని” అని కోపముతో ఒక్క ఉరుము ఉరిమిది నీతమ్మ. ఈవరిహసాలకి సప్రసూ నింబడింది రత్తమ్మ.

“ముందుగానే ఖర్చుకి వెంకటపతి ను. ౧౦ రత్తితో సంపాద. తర్వాత మీ రేమయినా చేసుకోండి” అని నిసవిన లండుతో చూపా యిని చేతిలో పోగింది నీతమ్మ. దానికి రామ య్య భార్యకేసి కృతజ్ఞతాపూర్వక మైన చూపుచూసాడు. కృతజ్ఞుడగుచుంటేరేమో? ఆమర్నాడే ఒక అజ్ఞానమునకే తీర్చులిసి పుది. తలనెనిగలుపుగా పట్టు చేతిలో బడి నందుకు రామయ్యకు కొంచెము ఒడుదొడుకు శాంతించింది.

భోజనా ల ముతర్వాత అతిథులకు పడు కుంటానికి చోటు చూపెట్టటంపైను వచ్చింది గొప్పచిక్కు. గొప్పగొప్పవాళ్లంతా సాధా

ల్లోనూ, హంసతూలికాతల్పాల్లోనూ గడుపు తారు రోజులు. ఇందుకు వాళ్లు ఏనాడో పెట్టిపుట్టారు. రామయ్యబోటి కష్టజీవి జీవనం గాలి వెలుతురు లేని ఇరుకైన అద్దెకొం పల్లో చెయ్యక ఇంకెక్కడ చేస్తాడు చెప్పండి! వాళ్లు కష్టపడాలి. కష్టాలన్ని బీదవాళ్లకి కాక పోతే భాగ్యవంతుల కుంటాయా బాబు! ఈ

ప్రకారంగానే రామయ్య మనస్సునకు సమా ధానం చేసుకున్నాడు. భర్తలు ఎంతసేపూ తీసుకొచ్చి పడేసారుకారనే గోలగాని, ఇంట్లో ఇరువురిది ఎదిలే దనే విచక్షిత ము ఆడవాళ్లకు లేదు. ఇంకొకటి పట్టుకు లోభించి తీసుకొన్నందుకు నీతమ్మ భర్తను అపవృత్త కోసిం దంటే సమ్మది.

కష్ట మనుకున్నదాని కల్లా ఏదో ఒక చారి ఉండనే వుంది. పిల్లలగుంపు సంరక్షిని ఒక గదిలోకి తోసారు. వాళ్లు నిద్రల్లో కూడా మితాయికోసము కలవరించటం మొదలు పెట్టారు. రామయ్య పడుకగది భార్యా మరద ల్లాక్రమించారు. రామయ్య బిఛాణా సామాను కొట్టుదగ్గరకు మార్చారు. మంచముమీద కూర్చుని రామయ్య ఒక్కనిట్టార్చు నెదలొ డు. ఈవరిదాపులేని ప్రపంచములో తన నిజ స్నేహితుడై నిలిచియున్న చుట్టను గొప్ప ఆనక్తితో కాల్చటము మొదలుపెట్టాడు. దోమలు, చిమ్మటలు పెద్దధ్వనితో ఆటపాట లకు ప్రారంభించాయి. ఆనిద్ర లేనికల్లకి మధ్య మధ్య పెద్దపెద్ద మొత్తములతో అదనపు ఖర్చులు కళ్లకి కట్టడము మొదలుపెట్టాయి.

సే వాం జి లి

శేరిలింగంపల్లి వామదేవరాయలు

౧

వామదేవరాయలు

ప్రియమైన గావి నా నిష్ఠామూ సేకరము
 మృత్యువదనములన్నియు బహుమతిగా
 పరిగ్రహించి నా నిష్ఠామూ సేకరము
 పరిగ్రహించి నా నిష్ఠామూ సేకరము
 పరిగ్రహించి నా నిష్ఠామూ సేకరము

ప్రియమైన గావి నా నిష్ఠామూ సేకరము
 మృత్యువదనములన్నియు బహుమతిగా
 పరిగ్రహించి నా నిష్ఠామూ సేకరము
 పరిగ్రహించి నా నిష్ఠామూ సేకరము
 పరిగ్రహించి నా నిష్ఠామూ సేకరము

౨

సే. తనకున్న అంశులను నాకునున్న అంశులను కలుపుకొని
 చిల్లరలను నాకున్న అంశులను నాకునున్న అంశులను
 కలుపుకొని చిల్లరలను నాకున్న అంశులను
 కలుపుకొని చిల్లరలను నాకున్న అంశులను
 కలుపుకొని చిల్లరలను నాకున్న అంశులను

౩

సే. సుఖసంతోషములను నాకునున్న అంశులను
 సుఖసంతోషములను నాకునున్న అంశులను
 సుఖసంతోషములను నాకునున్న అంశులను
 సుఖసంతోషములను నాకునున్న అంశులను
 సుఖసంతోషములను నాకునున్న అంశులను

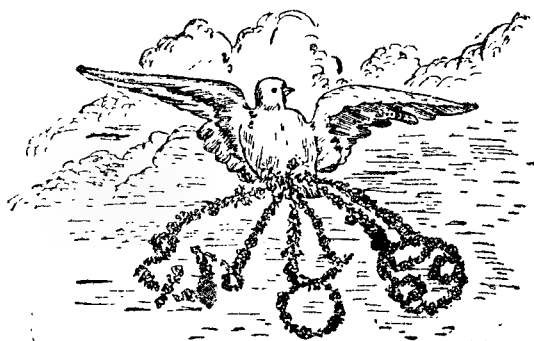
సంపూజనోల్లాస సమయమం దెప్పుడైన చిటుకనివెత జ్ఞప్తి చేసినానా ?
సంసేవనోత్సాహ సమయమం దెప్పుడైన దాసునికష్టంబు దడవినానా ?
ఏమిచేసినానా యెఱుంగనితనముచే-దష్ట లున్న దిద్దం దగును గాని
కొనరి కొండఁ జేసి కోఁగితురంటయ్య!-పాపనస్వభావ! దేవదేవ!

౪

సీ. హస్తప్రస్థలచిత్రాబ్జపీఠము నిగ్ని దీన నాథుని సుగూ నేనుఁజేసి
సమ్మదోన్మత్తతామ్ర సలిలధారలఁ దెచ్చి బివితేశ్వరు సభిషక్తుఁజేసి
ఆనందమయవాక్య) సూనమాలిక లిచ్చి శ్రీతజనానను సులంకృతునిఁజేసి
ప్రణయలీలోచ్చాస్వన సనసహోలిక నూచి దివ్యధాముని వినోదతునిఁజేసి
చేరి చేతులం నేమిచు శుష్పహో?-కలసి కరచువీరం గామశుభ్రహో?
అలరి అమోఘోక్తు లాలించు శుష్పహో?-తెలియు శుభ్రహో? ఆన తీరు శుభ్రహో?

౫

సీ. పాడించి సేవిత సలికతేఁ బాలదే పలుకని బంగారు భాగ్య మేల?
సమ్మించి సేవిత నవ్వితేఁ బాలగె నవ్వని రతనాల నాణ మేల?
మురి మించి సేవిత ముట్టితేఁ బాలదే ముట్టని ముత్యాల మూట లేల?
శోభించి సేవిత చూచితేఁ బాలదే చూడని నీలాలమేడ లేల?
పలుకుచీదలేని భర్తవల్లకియేల?-రసమయంబుగాని రాగమేల?
స్వామి దనువ లేని సంకీర్తనములేల?-జీవసంబులేల?—దేవదేవ!

సు ప్రభాతము

శ్రీవాసు దేవరావు

“అట్లయిన నీవు నామాట వినవు?”

“ఎన్ని సార్లు చెప్పవలెను? నామనోరథము; నామనోగతము. ఇదివర కెన్ని సార్లు చెప్పియుందునో. ఇంకను నట్లే యడిగిన నేమి చెప్పదును?” అని కమల కనుజులు ముడిపడ నసూయతో ననెను.

“అది కాదు; కమలా, మూర్ఖుల బట్టుడలనన, అవిశేషమున సాధాగణముగాఁ జేయుపను లనాలోచిత కృత్యములై పోవును. ముందుగానే ముందు నెనుక లాలోచింపకున్నఁ బిదపఁ బశ్చాత్తాపమునకుఁ బాలుకావలసివచ్చును. కావున, నీవిషయమున నట్లు కానీక పూర్ణముగా విచారణ చేసియే—ఆలోచించియే—చేసి—”

“లేదు—లేదు, కృష్ణరావు, నేఁ జేసినది పూర్ణా లోచనాంతరముననే; పశ్చాత్తాపమునకుఁ గారణ ముం డదు” అని కమల నిశ్చయాత్మకస్వరమున ననెను.

“నీ కట్లు తోచుచుండును; కాని, నీయీయవి చారకృత్యమువలనఁ దప్పక నీకుఁ బశ్చాత్తాపముకలుగక మానదు. నీవు గొప్పవారియింటిబిడ్డవు; విద్యావతివి; జ్ఞాన నతివి; సురూపనతివి. ఇట్టి నీవు కాసుకుఁగొఱగాని బిచ్చ గాని—పొట్టపూటికై పరులకొంపల నాశ్రయించు గర్భ దరిద్రుని—ప్రేమించి వరించుటయన—”

“ఇదుగో, కృష్ణరావు, పవిత్రముగ ప్రేమ కుచ్చనీచభావములు లేవు. అది శ్రీమంతులకడనే యుండువలయునని నియమము లేదు. పటాభిషేకము

నవలంబించియుండదు. గొప్పవంశములోనే పుట్టవలయు ననుటనుబట్టియు నుండదు. కాని దానికిఁ బరస్పరగుణ స్వభావ ప్రియతయే ముఖ్యము. విప్రులగనముండియు, గొప్పవంశమునఁజుట్టియుండియు, భార్యాభర్తల నుద్వ భావములలో భూమ్యాకాశముల కున్నంతయంతరమున్న నేమిలాభము? ఇట్టియొడ నిర్లభుకు సుఖ మొదవుట యరుదు. అరుదేటికి?—సామ్యమే లేదు. కావున, నే నాధనమును వంశమును బట్టికొని కూర్చుండుటలో నర్థము లేదు. అవి నా కనననరములు.”

“నీకు నాపైఁ బ్రేమ లేనేలేదు?”

“వరలనుకల నామాటయొ యుచ్ఛరించుటకు నాకే సిగ్గుచున్నది.”

“కమలా, యింక నొకమారు నొక్కి చెప్పు చున్నాను. బాగుగా నాలోచింపును; పిదప నేమి ప్రశ్నోత్తరమిచ్చెదనో యిమ్ము.”

“అనవరము లేదు. ఇంకను నే నాలోచింపవలసిన యవసరము లేదు; నాయానిశ్చయము నిశ్చలము.”

కృష్ణరావున కధికసంతోష మొదవను. ఆక్రోధ భరమున నాతఁ డిట్లని పలికెను:

“నీనిశ్చయము చలోపదు కదా? చాలును. నీ తండ్రి చూడరిద్రునకు నిన్నిచ్చి వివాహమునేయ నె ట్లంగీకరించునో చూచెద. మీతండ్రివలననే నీయాదృఢ నిశ్చయమును మార్చింపకున్న నన్ను మారు పేరునఁ బిలు వుము.”

కమల కిప్పు డధికతరకోప మునయించెను. ఆమె యువస్థే గంభీరముగ నీగితిని బోధన.

“నీయినదరింపుల నే నణుమాత్రమును లెక్క నేయను. బాబానగర నీయటలు సాగవు. నాయీ దృఢనిశ్చయము నాన్నగారికిఁ దెలియకుండలేదు. బాబాయనంగున కంగీకరించియే గున్నారు. కావున, నిప్పును నీవు వచ్చినత్రోవబట్టి పోయెదవా, బాబాను బిలువనలెనా?”

“ఏమి? ఇంకపరాభవమా? నీవలననా?”

“దౌహను. నావలననే! నీవే మనుష్యుడవై యుండిన, మరలమరల నిట్లు సిగ్గులేక యిక్కడకు వచ్చుచుండవు!”

“ఏమి? నీ కీమాట లెరికిఁ జెప్పమంటివి? ఈ కృష్ణరావుకే?”

“అవును అవును. నాకట్టెదుట నిలిచియున్న యీకృష్ణరావునకే. నాయాగదిలోనికి వచ్చుటకు నీకెట్టి కార్యములును లేవు. ఎవరును నిన్నిక్కడికి రమ్మని పిలువలేదు. వచ్చినట్లే తిరిగిపోయెదవా లేక——” అని కవల సంతోషోద్రేకమున ననెను.

“ఇట్లుమాడు, కమలా, అయినదేమో యైపోయి నది. ఇట్లుకోసింపకుము. నాయాయొక్కమాట——కాదు విన్నపము——నున్నింపుము. నావిన్నపమోించి మన్నిం

చితివా, నాప్రాముఖ్యమునంతవఱకు——అట్లుపై పైతము——నీకెట్టిలోటు నొనవనీయను. ఇంకను సధికముగాఁ జెప్పవేటికి? నీవు నాశరీరమందలి మాంసముఁ బిడికెడు గోరినను విచారింపకయేయాయఁగలను నీపై నాకెంత ప్రేమకలహో మాటలతోఁ జెప్ప నలవికాకున్నది. నాయాహృదయకవాలమును తెఱచిచూచిన, ననట నీయం దీ ప్రేమతక్కు వేటొక్కటి నీకుఁ గానరాఁబోదు. నీవు నన్ను నిరాకరించితివా, నాజీవితము పాషణ ప్రాయమగును. నీనంగడమును, మావంగడమును గూర్చి పోల్చిచూచుము; ఆలోచింపుము. ఇరువంగడములను సమానముగాఁ గులఁదూచిచూచుము. ఆహ! యిట్టియెడ నీమెడదన నీభ్రమ యెట్లు చొచ్చెనోకదా! నీవు నేను నొక్కచోట నాటలాడుచుంటిమి; ఒక్కచోటఁ వెరిసితిమి. అప్పటినుండియు నిన్నేతీరునఁ బ్రేమించుచుంటి నే గూలోచించుము. నన్ను భగ్నాకునిఁ జేయట నీయట్టి సులభమ, సద్గుణానికి, వివేకవతికి ఊచితమననా?

తనపలుకు లెట్టి పరిణామ మొదలించునో చూడఁ గోరి కృష్ణరావీ విధముగ శాంతముతోఁ బలుకుచుండెను. కాని, యిద్దానఁ గవలహృదయము కరఁగజర్యెను; సమాధానము కాకపోయెను. కాని, యితని యీలఘ్న రహితవర్తనమున కామె కధికకోపము, ననూయ కలిగెను. ఆమె తుద కనూయతో నిట్టులనెను:

“కృష్ణరావు, నీకుఁ జెప్పవలసినదేదియో యొక్క మాటే చెప్పివేసితిని. ఇంక నూరకే నాకాగూసము కలిగించుటలో——చెప్పినదానినే మరలమరల చెప్పించుటలో——లాభ మేమున్నది? ఇట్టి యవివేకపుఁ బలుకులు, ఆచరణము నీకుఁదగునా? ఇకనైన నాయందుఁ గృపయించి నన్ను వీడిపోమ్ము.”

“ఏమి? నిను వీడి పోమ్ముచున్నావా? ఇదిగో పోవుచున్నాను. మదినుంపుము.”

“చక్కగా నుంతును!”

కృష్ణరావు తనతీక్ష్ణకటాత, ము లామెపైఁ బరపి మీసముదువ్వి, పండ్లు పటపటమని కొలుకుడుఁ గోపావేశముతో వెనలిపోయెను.

౨

అప్పాశీపంతు పునహామండల న్యాయస్థానమున నొక్కసుప్రసిద్ధన్యాయవాది. ఇతని కీప్రతిలో విపుల ధనము లభించుచుండెను. అంతయే కాక పునహానగరమున నీతని కొక పెద్దయిల్లును మిక్కుటముగ చరాస్త్రము నుండెను. అతని కేకొంతయును లేదు; కాని, తనయనంతర మీ విపులసంపదకుఁ దగినవారనుడు లేక పోయినను విచారముమాత్ర మాతని విడువకయుండెను. అయినను సాతని కొక్కపుత్రమాత్ర మున్నది. ఆమెయే మనము ప్రథమ ప్రకరణమునఁ జూచిన కమల. అప్పాశీపంతునకు వయసు నట్టే ముదిరియుండలేదు. కలవడైదు నలువదాఁటొండుండెను. కాని, కమల కనంతరము పదేనుపదాలు పత్సరములవఱకు నేసంతానముఁ గలుగ కునికి, నికఁ గలుగునను నాసయే లేదు. కావున సాతఁడును, సాతనిభార్య లక్ష్మీబాయియు, సాతనితల్లి రమాబాయియు నీయొక్క బాలిక కమల నత్యంత ప్రేమతోఁ బెంచుచుండిరి. ఈబాలికయం దనేకసద్గుణములుండెను. అతుల రూపవతి. రూపమున కనుగుణము గనే యామె విద్యను నాణ్ణించి సుసంస్కృతయై యుండెను. లక్ష్మీబాయి యాబాలికను గృహకృత్యనిర్వహణమునందును సుశిక్షితను జేసియుండెను. ఇట్టి యాసుత పరగృహవాసమున కరుగునగుదా యని తోచినపుడెల్ల నాయంట నందఱకు మిగుల వ్యాకులమగుచుండెను. కాబట్టి యాబాలికకుఁ బదియఁటేడులు వచ్చినను బెండ్లిమాలయే యెవ్వరును దలపెట్టరైరి. అప్పాశీపంతు సూతనాచారపరులలోఁ బ్రముఖుడు. మాటలచే మాత్రమే కాదు; క్రియారూపమునను నట్టివాఁడే! ఇంట నితని కెదురాఁడువా రెవ్వరును లేరు. కావుననే యతని తల్లియు, భార్యయు నతనికి వ్యతిరేకముగాఁ బలకరైరి. అయినను, బదియేనేడులు వచ్చినప్పటినుండియుఁ దల్లియు, బల్లియు నీతని పెంబఁబడిరి. “ఇక నైనను పండ్లినేయకున్న నెట్లు? ఇంక సంతకాల మీడేరినట్లు నింట నుంచుకొనవచ్చును! ఇలాకమునకు వెనువకపోయినను, సంఘమునకు వెనువకపోయినను, బుద్ధి తెలిసినట్లు——” ఇంక నేమేమియో యనుచుందురు. అన్నిటికిని మన యప్పాశీపంతు తలనూపుచు “ఆ, త్వరలోనే

చేసెద. నేను నావిచారముననె యున్నా”నని సమాధానపఱచుచుఁ గొంతకాలముఁ గడపెను. యదృష్టవశమున నప్పాశీపంతునకుఁ గమలకై పరుని వెనకవలసిన యవసరము కలుగ లేదు. తనమనసున కెక్కినవరు నొక్కని సాతఁడు మనసున నిర్ణయించి యుండెను.

అప్పాశీపంతు నాశ్రయమున వినాయకుఁడను యువకుఁడు విద్యాభ్యాస మొనర్చుచుండెను. ఈ యువకుఁడు పసితనముననే తండ్రికి మార్మెపోయి, దిక్కరియుండు, నప్పాశీమిత్రు లొకకొండు తీబాలుని నీతనియింట నుంచుకొనఁ బ్రార్థించిరి. పంతు నందున కంగీకరించి, యాబాయిని కాశ్రయ మొసంగి పుట్టిన వలెఁ బెంచుచుండెను. ఈబాయిని చాచకయ్యము, విద్యార్జనాచేక్ష, వినయశీలస్వభావముఁ గని యాయంట నందఱకు సాతనిపై నధికానురాగ ముదయించెను. ఈ కుటుంబము దన సుగుణసంపదలచే నెల్లర డెందముల నాకర్షించుకొనెను. ఈవిధముగ వినాయకుఁ డుత్తమ విద్యావంతుఁ డయ్యెను. చిరపరివయము మూలమునను, నేకస్థాననివాసము మూలమునను జిన్న సాఁటినుండియే కమలా వినాయకు లమితానురాగబద్ధులై మెలగుచుండిరి. వయసు పైఁబడినకొలది ఆయనురాగము దృఢమై ప్రేమగమరి, యాయరుపురుషు లోలోననె యనేక విధముల నుద్విగ్ధు లూరుచుండిరి. చాణాక్షుఁడగు నప్పాశీపంతున కెట్లో యావిధము తెలిసెను. అతఁడును లోలోననె యానందించుచు మిన్నకుండెను. ఇక వరశోధనావశ్యకత లేకపోయినందునకు మిక్కిలి సంతసిం చెను. ఇట్లు కొంతకాలముఁ గడువ నీరహస్య మింటను దెలిసెను. అందఱు నిందున కనుకూలురై యుండిరి.

అప్పాశీపంతు నింటిపొరుగింట సదాశివరావును గృహస్థుఁడు నివసించుచుండెను. ఈగృహస్థుఁడు దూది వర్తకమున మిగుల ధనవంతుఁడై యుండెను.

సూతనికి గృహస్థుఁ డను పుట్టు సూతకుం డెను. కృష్ణరా వీలోకమున పవతెరించినఁబంట తల్లి పరలోకముఁ జేరెను. తల్లిలేని బిడ్డఁడని తండ్రి మిగుల గారామున నీబాలునిఁ బెంచెను. అతఁడు పోయినదే త్రోవ! పలికినదే పలుకు! ఈవిధమునఁ బెరుగుచుండెను. అంగవిద్యలో నాలుగైదు రంగములు నడిచి పాఠశాల

వదలివేసెను. పగటివేళల ద్యూతక్రీడలందును, రాత్రి వేళల నాటకములు, ఉత్సవములు, పాటకచ్చేరీలు మొదలగు నన్యవ్యసాయములకు గాలముం గడుపసాగెను. ఇన్నిమాట లేటికి? కృష్ణరావునకు నింట నిష్పంఃము లేకపోవుటచేతను, దగిన శిక్షాము లేకపోవుటచేతను, నానావిధ వ్యసనములలో లక్ష్మి సదానంద తన్మయుడయ్యెను. ఇరుగింటనున్న సుందరతరుణి తనకుం బత్ని కావలయునని యితఁ డిచ్చనహించెను. నిజముగనే యితఁ డికిఁ గవలపై గాఢానురాగ మునయిండెను. కాని, యాశ్రమము బీర్లుచేసిరిగా 'విషయోన్మత్త'మనియఁ లేటలపడి యుండెను. నిజము చివునకెయి! ఈవిషయము రెండ్రది కెఱంగింప నాతఁ డిష్టాశీపంతుకడఁ బ్రస్తావించెను. కాని, పంతు "నీవలభారమును గవలయే నహించియున్నది. సకలముం నన యిష్టానుసారము జరుపుకొనును. ఇందున నే నేనంబంధమును గల్పించు కొనలే" దని స్పష్టముగాఁ దెలిపించుటపై, సదాశివ రావు హతాశుడై యూరకుండెను. తమ కొకనాఁడు కృష్ణరావు స్వయముగనే యేకాంతమునఁ గవలను సందర్శించి, తనకోరిక జల్పించెను. అస్పృహయై కట్టి ప్రత్యుత్తరము లభించినదియు, నేవిధముగ హతాశుడైనదియు, భగ్నహృదయుం డైనదియుం బ్రభుప్రభులమున నుడువఁబడియున్నది.

అనంతరము గొలఁది దినములలోనే కమలా వినాయకులకుం ద్రియమైనట్టియు, గృష్ణరావున కప్రియమైనట్టియు వివాహమయి, కవల యభిషిక్తియు సిద్ధించెను.

3

కమలావినాయకులకు వివాహమయినది సుందరమైనదిగా గదలినది.

అష్టాశీపంతుగాఁ గ్రథాభివృద్ధులమున వినాయక రావున కుత్తరవిద్య లభించి డి. ఏ., యల్. యల్. డి., పదవి లభించుటఁ గని యష్టాశీపంతునకుం దనశ్రమయు, భవవ్యయము సాధకమయినదని మిగుల నానందము కలిగెను. సంఘమునకుం గీడుమున కృష్ణ రావుమూలమున, ప్రోత్సాహమునఁ గమలావినాయకుల

కనేక సంకటము లొదవుచుండెను. సాటివారల నలన వీరి కనేకసంకటము లొదవెను వాని నన్నిటిని మిక్కిలియోర్పుతో నోర్చియుండిరి. మదగజమును గని కునక మెంత మెఱిగిన దాని కేమిలోటు? కమలావినాయకు లీ మొఱుంగునక్కల దెదరింపుల కణుమాత్రముం బలింపవైరి.

వినాయక రావునకు న్యాయవాదిపట్టము లభించిన నెంతసే రెండుసంవత్సరములకు బోధాపంథానమున న్యాయశాఖలో నొక గొప్పయుద్వోగము లభించెను. అతఁ డుద్వోగమునకుం బోవుట కిదియే మొదటి సారియగుటచేఁ దా నొక్కఁడేపోయెను. కవలను దీసి కొనిపోలేదు. ఆసమయమునఁ గవల యిందుక యనాగోగ్యమున నుండెను. అంతయే కాక క్రొత్తయూరు. తగినవతి మొదలగునది ముందు ఏర్పడిచినపిమ్మట పీచికోనిపోన నందియుండెను. కాని, వనమొకటి నే య నెంచిన నది నేకోకటి యరుచుండును గదా! ఆరంభ సంవత్సరములను గవల కానూతన సంసారశకటము నడిపిందు ననకాశము లభింపలేదు. కవల యనాగోగ్యమయ్యెయ్యండి కొంచెముగ నిమ్మకొలచి లేచి యలునిటుఁ దిరుగ్రహారంభించిన నెంతసే లక్షీబాయికి నున్యపుజ్వరము తగిలెను. అందుండి యామె యిందుక యనాగోగ్యము వడియుచుండ నప్పాటి పంతులకు సంధిపాతము సంప్రాప్తమయ్యెను. ఇట్టి సంకటములలోఁ దోచుండును విదచి మగనికాపురము దిద్దఁ బోవుట కాయవతి కవకాశము చిక్కనియ్యెను. వినాయక రావుమాత్ర మప్యవహరము నెలపుచీకొని యిక్కడికి వచ్చుచుం బోవుచుండెను. అదియుం గాక కవల విత్తగృహనిర్వహణభారమంతయుం దానహించిమివులఁ బశుశ్రతోఁ బరుపుచుండుటచే వినాయక రావున కష్టయధికముగా నెలవుచీకొనినచ్చి యిరుండున ననంతము లేకపోయెను. ఇప్పుడు రోగము అష్టాశీపంతుల గృహమును ద్యవించిపోయెను. దీపాచలి సమావించుచుండెను. ఈపంథున కల్లుండునచ్చును. మరలేపోవునపుడు కనులకు బంపకలయిననని యష్టాశీపంతు నిశ్చయించి యుండెను. కవలను వివాహమైన దాని నేవో కారణముల మూలమున అనేకవిఘ్నము లొదవుటచే నొక్క దీపా

నశిపంసుగయుఁ దగినరీతి జరిపియుండలేదు. దీపావళి యల్లుండ్రపంసుకుదా! సుమారు తను యింట పల్లరు సుఖరూపమున వచ్చినకష్టములన్నియుఁ దలఁగి లేదుటచే నీపంసుకు వహిస్తాభిషముతో జరుప నిశ్చయించి యుండిరి. సకలము నొకపక్షముదనములకు ముందే నిన పటుదుదుండిరి.

దీపావళి యింక నెనిమిది దినములే యున్నది. అప్పాశీపంతు తన నునోగతము నెఱంగించుదుఁ దన బంధుమిత్రాదులతో రావలయునని వినాయకరావున కాహ్వానమును బంపెను. ఇంట సర్వము నిండియున్నది; ఆనందము తాండవ మాడుచున్నది. పెండ్లియింట వైక మిట్టి కోలాహల ముండను.

వినాయకుని వ్యవహారమును వితంతులై, నిరాధార యైయున్న యమనమును బ్రతికలు లిగించిరి. కాని, వ్యవహార గోపికాబాయి “నాకు నేమి మానాలోగ్గులుగనుండుటచే నేను రానందుకు విచారముచున్నది. యమునను బంపురునన్న నాకిక్కడ నుపచాము నీయువా ర్యారను లేకు” అని ప్రత్యుత్తరము పంపెను. అన్నిటికిని వినాయకుడే ముంగునకు రావలసివచ్చెను. గోపికాబాయి వ్యర్థతాటచే నీప్రసంగము కోరునజాలదని పంపితఁగియుండెను. అయినను వినాయకచాప్యన నుత్తరము వ్రాయవలసి వ్రాసెను.

తన యాంతరంగికమిత్రులలో నొకరివలఁ గడిసి చినత్రయోదశినాటిరాత్రి పునహాకు వచ్చెనని వినాయకరావుకడనుండి యుత్తరము వచ్చెను.

రేపు గ్రహత్రయోదశి; రేపురాత్రి వినాయక రావు వచ్చును. కావున నింట నందఱును మహాదానంసాగరమున నీరుదుండిరి ఇంక గవలమాటఁ జెప్ప నేటికి? “ఎప్పు డీనాడుగడచి తెల్లవారు నా, ఎప్పుడు రేపుపలు గడచి రాత్రియగునా, ఎప్పుడు తన..... వచ్చునా? ఎప్పుడు తాను లజ్జననతనవనయై హరతియిస్తునా?” అని యీతరుగ మనసున ననేకవిధములఁ జలహాయుదుండెను. ఆమె యానందము స్వర్గము ముట్టియుండవచ్చును. ప్రతిక్షణము నీమె లెక్కించు దుండెను. ఎట్టెట్లో ఛినత్రయోదశి యుదయమయ్యెను. నేడు కవలయానందమునకుఁ బారమే లేకపోయెను.

దీపావళి నిమిత్తమై గృహ ముత్తహాతి సునోభి రమై యుండెను. అందునను ముందరి చావడి మిక్కిలి యింపుగా శృంగారింపఁబడి యుండెను. సాయంకాల నయ్యెను. అప్పాశీపంతు తన బండి నెక్కి స్త్రీమనుకుఁ బోయెను. భూమశిల మానాడు కొంచె మాలస్యముగ వచ్చునని తెలిసెను. అంతఁ బంతు తన బండిని, నేవకుని స్త్రీమనున వినాయకునికొని కుంచి తానొక చాడుగ బండిలో నెక్కి యింటికివచ్చిచేయెను. బంకివచ్చువేళయు నయ్యెను. కవల వినాయకునివచ్చు త్రోవయందు వృష్టి యుంచియుండెను. బంకివచ్చుకు వినవచ్చెను. తన భర్త వచ్చెనని గూమె వీధింకఁ జూచెను ఆబండి యట్లే నెడవిపోయెను. ఈబిడుగ నెన్నియో బండ్లవచ్చుకు వినవచ్చెను. ఒక్కబండియుఁ దను యింటికడ నాఁగ లేదు. చాలఁ ద్రొద్దుపోయెను. బండిరా లేకు. వినాయక రావును రా లేకు. ఇంకను బరిపజేను నిమిషములు వేచి యుండి పంకు గుడ్డులను గరించి స్త్రీమనునకు నెడలెను. అచట జనసమృద్ధులు లోయుండెను. అచట విచారణ చేసెను. బండివచ్చి నెడలిపోయియు నొకగంట నేపైనది. ఈబండిలో వినాయక రావు రా లేదు. భగ్గుచౌరయము తో నాతఁ డింటికి మరగివచ్చెను.

వినాయకరావు రాకుండుటచే నింట నెల్లరకు ముఖ్యముగాఁ గవలకు మిక్కిలివిషాద ముదయించెను.

“నన్నునని తెలిపిన నిమ్మకు నాతఁడు రాకుండు వాఁడు కాఁడు. ప్రకాశాసమయమున నేదైన విప్పు సునవిననకొందమా ఆ నెంటునే ‘పైగ్రా’ మిచ్చి యుండునే! పైగ్రామును రాకుండుటచే నాతని కీబండి మిగిలిపోయియుండునచ్చనని యూహింపవలసియున్నది. నేటిబండి మిగిలిపోయినందునఁ దప్పక యుదయపు బండికి నచ్చును.” అని యప్పాశీపం తింట నందఱును సమాధానపఱచెను.

అందఱును నమ్మిరి. ఆరాత్రిగడపుట కవల కెంతో కష్టమయ్యెను. ‘ఎప్పుడు తెల్లవారునా’ యని కళ్ళులు మూయుకుండెను. అనేకవిధపరస్పరవిరోధకల్ప నాతరంగదోషికలలో నూఁగుదు నామెయుండ నెట్లో తెల్లనారెను. నేడు సరకచతుర్దశియగుట జనులందఱు సరుణోదయాత్పూర్వమే మేలుకొనిరి. అందఱు

సప్తాంశానందోత్సాహములు తాండవమాడుచుండెను. అనేకులు సుంగళస్నానము చేయుచుండిరి. స్నానాంతరమున సుంగళద్రవ్యములు పేనులకు రావి, నానా విధా మూల్యాలబరాభరణములు కైసేసి నగర వాసీ సరణములు చేసితోడర్చనమున కరుగుచుండిరి. ముందటి నాటివలెనే యప్పజీపంతు స్త్రీమనుకడకు వినాయక రావుకొడుకు బండి సంఘియుండెను. బండిపోయియు రెండుగంటలకాల మయ్యెను. వినాయకరావు రాలేదు. అప్పజీపంతుగృహమున నందఱకు విచారమయ్యెను; చింతింపసాగిరి. నేటిదినము మహదానందమునక గడుప సర్వసన్నాహములతో నుండ, దీర్ఘకాలము నుండియుఁ గోరుచుండు నీకోరిక ఇప్పుడు నష్టమైనందున నెల్లరకు మిక్కిలి దుఃఖమయ్యెను. కమలామృదయచా—ఆస్తితిగో నుండువాఁగలనే తెలియవలయును!

౪

ఇంకను రెండుగంటలకాలము గడచెను. అప్పజీపంతు విష్ణుస్వామినాయుతోఁ బూజితో నొకపడక కుర్చీయందుఁ బరుండి విచారమున్నుండెయుండెను. 'టెలిగ్రాఫ్' కచేరినుండి యొకభటుఁ డొక 'టెలిగ్రా'మును దెచ్చి యాతనిచేతి కిచ్చెను. దృష్టుతుచేసి భటునిఁ బిలిపేసి యా 'టెలిగ్రా'ను తేలికబట్టికొనెను. దానిని విప్పుట కతనికి ధైర్యము కలుగలేదు. 'టెలిగ్రా'ము వచ్చినతోడనే యతనిదేందము పరిపరివిధాలోచనాకల్లాలములతో నిండిపోయెను. అనేకవిషయాలకు శంక లుదయించెను. తుద కట్టెట్లో మనసును బిగబట్టి దాని విప్పి చూచెను. ఆనెంట్ నాతఁడు పాపాపాపిగ్రహమునలే నిశ్చలుండయ్యెను! శరీరమున గోమాంచములు నిక్కఁ బడినవి! చేతిలోని కాగితము జారి నేలఁబడియెను. ఈవిషయ మింట నెవరికిని దెలిసియుండలేదు. నేపకున కొకనికిమాత్రము తెలిసియుండెను. వాఁడును దగ్గఁబడి యేమియుఁ జేయఁజాలక, లోనికరిసి, మెల్లఁగ లక్ష్మీ బాయికిఁ జెప్పెను. ఆమెయు నాత్మతామె బయటికి వచ్చి భర్తస్థితి గనెను. ఆమెకు నుండెలు చెదరిపోయెను. కాళ్లు నిలువఁజాలకపోయెను! నోరెండిపోయెను; మొగము వాడిపోయెను. స్వల్పకాలముననే యింట నందఱకు నీ 'టెలిగ్రా'ముసంగతి తెలియవచ్చెను. అందఱు

నాత్రముతో, భయముతో, దుఃఖముతో, నచటికి నచ్చిరి. ఎవ్వరికి నేమియుఁ దోచుట లేదు. అందఱును దుఃఖవిషయములై పోయిరి. కడకప్పజీపంతు తిండుక ధైర్యముఁ దెచ్చికొని యిట్లనియెను:

“ఇందు జబ్బేలాటిదో వివరించలేదు. కాని వ్యాధి భయంకరమైనవనియు, చికిత్స జరుగుచున్న దనియు మాత్రమే యున్నది. కాబట్టి మనము 'టెలిగ్రా'మిచ్చి పైసంగతులు తెలిసికొనుటకం 'టె'నేనేస్వయముగనిప్పుడే మన డాక్టర్ త్ర్యంబకరావును వెంటఁగొని బరోడాకుఁ బోయిన బాగుండును.” ఈసలహా యందఱకు సమ్మత మయ్యెను. వెంటనే బరోడాకుఁ బ్రయాణపన్నాహము కావింపసాగెను. తమకుటుంబవైద్యుడును, పరమమిత్రుడునునగు డాక్టరు త్ర్యంబకరావున కీయుదంతమంతయుఁ దెలుప నాతఁడును బ్రస్తుత స్థితిగతుల నెఱిగి బరోడాకు నెడలసిద్ధమయ్యెను. వారు మధ్యాహ్నపు బండికి బయలుదేర నిశ్చయించిరి.

బయలుదేరువేళ కింక నొక్క గంటకు ముందుగ మఱొక తంత్రీవార్త వచ్చెను. అప్పుడు మాత్ర మాతని కొదవిన దుస్థితి వర్ణింపలేము. కనరు విప్పుటకైనను నాతనికిప్రేమలలో శక్తియుండలేదు. ధైర్యమునశించెను. దేహమంతయు గడగడ వడచుచుండెను. దిశా నొక

యున్నట్లునివలె, బ్రాంతునివలె పై పోయెను. ఇంకనింట నాడువారిబాములు చెప్పనక్కరయేలేదు. వృద్ధ, రమా బాయి కమలను దనచెలితుక దీసికొని “పడువకు తల్లీ, మంచిమందు తిప్పించిన ద్వారలో నే నిమ్మళించునులే!” మృతి యోదార్పుచుండెను. కాని, యామెస్థితి యెట్లు లుండెనో యామెకే తెలియును! ఆమె కన్నులలో నొక్కబొట్టు నీరైనలేదు. కాని కన్ను లెల్లవడి వాచి యుండెను. లక్ష్మీబాయిశూన్యాంతఃకరణముతో భర్త నిస్తేజముఖమనంగ గాంచుచు తిచ్చపాటుతో నిలిచి యుండెను. ఆమె కన్నుల నశ్రువులు ప్రవహించు చుండెను. ఇంక గమలస్థితి నిర్దింపనలవిగాదు! అప్పాజీ పంతున కాలంతి చదువుటకు దోచలేదు; తోచినను ధైర్య మొనవలేదు. రమాబాయి కుమారుని సమీపించి “అప్పా, నుదుటివ్రాత తప్పింపజాలము కదా! వ్యర్థ ముగా మనసున కీపాధయే! దీనిలో నేమున్నదోచదివి చూడుము. ఏమున్నమాత్ర మేమిచేయగలము? ఎట్లును నీవు బరోడాకు...” ఆపై బలుక లేకపోయెను. కంతము రుద్దమయ్యెను. అటుపిమ్మట బంతు బహుకష్టముతో జెవరియున్న ధైర్యమును మరల నొక్కటిగఁజేర్చి తెచ్చు కొని ఆటెక్కిగామును జదివెను. అంతే; నిశ్చలుండై పోయెను; నిస్తేజుడైపోయెను. తలపై బెద్దబండ పడి నట్లయ్యెను. తటాలున గుర్చిలోబడిపోయెను. దుఃఖా వేగమున నాతఁ డేడ్చుటకును మరచిపోయెను.

ఈతని యీ భయంకరస్థితి గని యందఱును నిజము తెలిసికొనిరి. గృహమంతయు రోదనస్వనితో నిండిపోయెను. కమలయో యొకానొకపడువునలె పెను బొబ్బలుపెట్టి యేడ్వసాగెను. వృద్ధరమాబాయి కీ యు దంతము తెలిసినవెంటనే యామె పెద్దపెట్టున నవ్వుసా గెను! నోటికివచ్చినట్లెల్ల వదరసాగెను. ఆకస్మికభయం కరదుఃఖాహుతి నున్మాదనియై పోయెను!

ఇప్పటి యీవృత్తాంతము వర్ణించుటకు మా లేఖని ముందునకు సాగ నిరాకరించినది.

అప్పాజీపంతుగారి గృహముపై నేడు దుఃఖ మహాపర్వతము పడెను. అందఱు నా కొండక్రింద జిక్కికొనిరి. పాపము, కమల యాకస్మికముగా దుస్సహ దుఃఖముద్రమున మునిగి పోయెను. ఆమె సౌభాగ్య

రవి యస్తంభతుండయ్యెను! దుర్భరవైధవ్య మీబాలిక కింతలోనె సంప్రాప్తమైనది! దురదృష్టము!

✽

అప్పాజీపంతుగారియింటిపై నిట్టి మహా తరచుఃఖ పర్వతము కూలిన యాదినము మనకు హైందవులకు బరమపవిత్రమైన, మహాత్మ్యసదాయకమైన నరకచతు ర్దశి యని పాఠకులకుఁ దెలిసియే యున్నది. దీపావళి పండుగ మన కెంతటి యానందదాయకమైన పండు గైనది మనకందఱకుఁ దెలిసినవిషయమే! అట్టి యీ యానందోత్సవసమయమున పైతము, కొందిటు వీణావేణు గానాకర్ణనమునఁ దల్లినులైయుండ, మఱికొందఱాస్త బంధుజనవియోగమునకై రోదనము సల్పుచుందురు. దైవచిత్రము లిట్టివే!

పునహానగరమున సకలదిశలయందును నానంద మహాత్మ్యములు తాండవమాడుచుండెను. ఆనగరమున నివసించుచున్న మన యప్పాజీపంతు గారియింటఁ గ్రూ రుండగు కాలుఁ డానాఁడె తన సామ్రాజ్యమును స్థాపిం చెను!

నాలుగుదినములు గడచినవి. వీరందఱకు దుఃఖా వేగ మిందుక తగ్గెను. కాని, పాపము, దీనానాధయగు కమలయొక్క వదనము దుఃఖపూర్ణమై, వివర్ణమై, మలి నమై యుంటఁ గని యెల్లరఁడందమును నీరగుచుండెను! తమయొక్కతయగు మాతన కింతలో నిట్లు దుస్సహవైధ వ్యముపిట్ట పిడుగుగఁ దలపైఁబడుటజూచి యేతలిదండ్రుల హృదయములు విదిర్ణ ములు కాకుండఁగలవు? డాక్టరుప చరించుటచే వృద్ధరమాబాయి కిందుక నిమ్మళముగ నుం డెను. కమల మొదటి రెండుమాఁడు దినము లొక్క మెతుకన్నము—అన్న మేల! ఒక్కగ్రుక్కఁడు నీరైన— దీసికొనకపోవుటచే మిక్కిలియు నశక్తయై పోయెను! మాటలాడుటకు నామెకుఁ ద్రాణలేదు. ఆమె యింత వఱకును నెట్లుజీవించియున్నది నూ యనియు నాశ్చర్య ము కలుగకపోలేదు! ఆసమయమున డాక్టర్ త్రైంబక రావుగారుమాత్రము లేకుండిన నిజముగానే యాబాల జీవించియుండదు. అతఁ డీమెయెడల నధికత్రస్థనహించి యుపచరించుటచేతనే యామె జీవించినది.

అయివవదినను తల్లివారెను. ఉపయ మేకుగంట లుండును. అప్పాశీపంతు తన ప్రాతకృత్యములు సరి పేర్చి దేవపర్యవముజేసి యప్పుడే పంపపాళీలో నచ్చి కూర్చుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి బయట ప్రోవడై బారెను.

ఇంటిముందగ నొకబండ్లి గూడెను. అందుండి యిరువది నాలు గిరువదై దేదకుల యువకుఁ డొకఁడు దిసి చేత నొకచిన్న పెట్టెబుట్టుకొని బండివానికి నద్దెయిచ్చి మెల్లమెల్లగ నప్పాశీపంతు నింటిలోనికివచ్చుచుండెను. అప్పాశీపంతు తన క్షీణత్రయములను వికసింపజేసి శంకితాంతకరముతో నేకాగ్రవృత్తులతో నా యువకుని గాంచుచుండెను. ఆతనిదెందమున ననేకవిచారివికారము లొక్కపెట్టి న వ్యాధ్యుడయ్యెను. అప్పుడాతడు భ్రాంతిగొన్న వానివలెఁజూపఁటెను. అయువకుఁడప్పాశీపంతును సమీపించి హనస్యభుండై గౌరవప్రేమ పూర్వకముగా నావృద్ధునకు పంగి నమస్కరించెను. ఆతనియెదుట నిలిచెను. అయువకుని ననిమేష లోకములతో నప్పాశీపంతుమాదుచు నిండెను. ఆతని శరీరమున గాలక లుదయించెను. తనకేదైన ప్రయత్న గణేమో యని యతనికి శంకఁబడెను. ఉన్మత్తునివలె పైపొందెను. యువకుని తెప్పనేయక చూచుచుండ నాతనినోసినాక

ఈతని యీవిచిత్రావస్థ, సమ్యక్శరీరము, వాడియున్నరూపము, ననంబధవాక్యములు గని యా యువకుని హృదయమున నినేకశంక లుదయించెను. దేహము వివరణనాగన! అతఁడు కరుణాపూర్ణస్వరమున “నిదేమిట్లు పలుకుచున్నావ? మీ యా—”

అప్పాశీపం శీవాశ్శముఁ బూర్తిచేయనీయకయె యిట్లుఁను: “నీవు నిజముగా న వివనాయకరాజేనా? లేక, యీభయంకరగుఱాఘాతమువలన నానతివనించినందున నాక్లిష్ట పనఁబడుచున్నదిగా?” యనెను.

ఈ తునివాక్యములు విని వివనాయకని హృదయము కరణిపోయెను! భయభివృద్ధిస్వరమున నాతఁడు “ఎట్టి దుఃఖాఘాతము? నాకేమియుఁ దె యున్నదెట్లు? నే నిదే కొంక నునుండి యిప్పుడే వచ్చుచున్నావే” అనెను. ఇంతలో నేట్రాగఁ గూలోనన యతనికిఁ బడమెను.

“ఇనటఁగూడ నేదియో భయంకరవిషయము జరిగియుండవలయును” అని యతఁడు తనలోఁ దిక్కించుకొనెను. క్షణాక్షకాలమున నీయఁగూ నజిజుని రూఢి యయ్యెను. కొందెముధైర్యము కలిగెను. అతఁడు శాంతి మతో నిట్టులనెను—

“ఇచ్చట జరిగినదన్నియు నాయూహనుబట్టి తెలిసికొంటిని. అదియే నిజమనియుఁ దోచుచున్నది. ఇంటి నుండి బరోదాను నాకేపుముగ టెల్ గ్రాం పచ్చెనో, ఆవిగముగ నె యింఁగూడ నేదియో కలిగియుండవచ్చును. నిజమేనా? మీ కిచ్చట టెల్ గ్రాం గాని, బాబుగాని వచ్చియుండెనా?”

అప్పాశీపం తిప్పుడిందుక శాంతిపొందెను.

“నీ కింటినుండి యేచుని తంత్రీవాగ్ద వచ్చినద?”

“మాయమృగారికిఁ జాల జబ్బుగా నున్నదని నే నిక్కడికి ధనత్రయోదశంత్రకి రావలెనని నిశ్చయించితిని. ఆముండటి నాడే అమృతభయంకర రోగిగ నడి తయై యున్నది. తలతఱము రావలెనని యమన చేరిన నాకుఁ దలచివచ్చినది. ఆకారణమున నేనిక్కడకువచ్చుట మాని కొంతకాలమునకుఁ బోయితిని. అప్పుడే నేను మీకు టెల్ గ్రా వంశియుండవలసినదేకాని యమృతగారి వ్యాధి

స్మికముగా “నేను గలఁగనుచుండలేదు కదా?” యను నాకృము వెలువడెను.

విషయమై మనసు కలవరపడియుండుటచే నాకామాట తోచినదికాదు. ఆవంటనే నెలపుదీసికొని కొంతకాలమునకు బోయితిని. అక్కడినుండి యింటికిబోవుటకు రెండుదినములు పట్టును. అప్పుడు జూడగలుగుదునా లేదా యని మనసు తల్లికి బోవుమండెను. ఇట్లొకచోదా మామయ్య నరకవశుర్దానమునకు ఉదయస్నానముచేసి పూజచేసికొనుచుండెను. అప్పుడు నాకత్యశ్చర్యమయ్యెను. ఇది యేమి గొడబంగారము! నీమియుం చెలియదు! విచారింపఁగా మామయ్య రోగగ్రస్తయై కాలేదని తెలియవచ్చెను. ఇంటిలో నుండి యెవ్వరు నాకుఁ దంత్రీవార పంపియుండులేదట! ఈ కార్య మేవేకళాన్యూఁడో, ఏలుంఁడో చేసియుండవలయునని స్పష్టమైతి. వాని నేప్పిమనవైన శిషింపక మాననని నిశ్చయించితిని. మఱొకరికిఁ దంత్రీవార కార్యాలయ మిరువదిమైళ్లదూరమున నున్నది. అచటకిఁ బోయిరమ్మటకు రెండుదినములుపట్టును! అక్కడికిఁ బోవలెనన్న రెండేడ నాలుబండ్లలోనో, లేక నడవయో పోవలెను. అందునకును సమ్మతించితిని. కాని మామయ్య నన్ను బయటికిఁ బోనీయవయ్యెను. అదియు సమంజసమే. దీర్ఘ కాలానంతరము నేనింటికివచ్చుట, అందునను దీక్షానశ్చే మహోర్ధ్వ న సమయమున నన్నట్లు పోనిచ్చును? సవత్రయోదశంత్రీ కిక్కడికి వస్తునని తంజిపంపితినియు, నటు రొకపోవుట మిఁదండులు విచారపడుదురనియు, మిఁకొక తంత్రీవారఁ బంపి, యిట్టి తెలిగ్రాము నావ్వరు పంపిగో కనుఁగొనవలయుననియు, మామయ్యకుఁ జెప్పితిని. ఎంతచెప్పినను వినదు. “రెండుదినములు విచారింతురు! తేనుసమాచారముఁ దలుపును నొకజాబుఁ బంపినబాలును!” అన్నది. అందుపై మిఁకొకబాబు వ్రాసితిని. “అని యనుచునుండఁగి యింపాలాధిటుఁ జొరకబాబుఁ దచ్చి యిప్పటివంటకు కిచ్చును. వినాయకుఁ డాబాబుఁ గాంచి “యిదియే నేవ్రాసినదా” బఁచు. “నేను జాబువ్రాసితిని. గాని, యది మిఁకుఁ జేరుటకు మాఁడునాలుగుదినము లగునని నే నెఱుంగుదును. ఆజాబు మిఁకుఁ జేరుచును నెంత యాతురపడుచుందురో, యని నాకుఁ దోచి, మాయవ్యతో నట్లే చెప్పితిని; సమాధానపరచితిని. ఆసాయం కాలమే నేను బయలుదేరితిని. ఇప్పుడు వచ్చిచేరితిని.

ఆరెండుదినములలోఁ దంత్రీవారాధికారికి జాబులు వ్రాసి, నాకు వచ్చిన తెలిగ్రాములు పంపి, యిట్టి నీచ కృత్యము నేసిన దెవ్వరో తెలుపుఁడని కోరియుంటిని. అనుభవము తప్పదందురుకదా? ఇది నిజమని నాకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. తంత్రీవారాధికారికి తెలిగ్రామిచ్చినప్పుడే నాతేనుసమాచారముఁగూర్చి మిఁకునొక నొక టెలిగ్రా మంపవలసియుండెను. నామనస్సు స్థిరముగ నుండుకపోవుటచే నప్పుడు నా కామాట తోచలేదు. నే నసినతంజికి బదులు నేను బయలుదేరు నోరకే వచ్చిచేరినది. నాకుఁ జేరిన తెలిగ్రాము యమున నేరున నుండెననియు, రామా అనునాతఁడు తెచ్చెననియుఁ గార్యాలయాధికారి నాకుఁ చెప్పెను. మన యిక్కడి కృష్ణరావునకు రాము అను ప్రాణమిత్రుఁ డొకఁడుండుట మనమందఱ మెఱుంగదుముగదా! అతఁడు కొంతకాలమున కేదోపనియుండిపోయియుండెనని నన్నెఱిగినయొకఁడు నాతోఁ జెప్పెను. ఇవియన్నియు యోజింపఁగా నీకృష్ణరావునకు నీ నీమఁడు కృష్ణరావు ప్రోత్సాహమున రాముఁడు చేసియుండవలయునని నేటపడుచున్నది.

ఈ స్మృత్యంతముంతయును జెప్పి, యింట్రికత తెలుగు నాతఁడుతో వినాయకుఁ డెప్పటివంతును జూచెను. ఈతఁడు నుడివినదంతయు విన్నపిదప నప్పాతిగారి వ్యాసయమందఁ సంతకాంగకారము మాయమై పోయెను! సకలోదంతము నీతఁడు వినాయకునకు వినిపించెను. అప్పు డాతనిసంతయము దృఢపడియెను!

కమల నెప్పుడువర్చింతునా, యని వినాయకరా వాతురపడుచుండెను. కాని, ప్రస్తుత మామెయున్న స్థితి గతుల నెఱిగి, యిప్పు డాతురపడిన నామెకు హర్షవాయువు కలుగునేవా యని చూచి, క్రమముగ సకల స్మృత్యంతములు నామెకుఁ కలుపబుచ్చినని తలఁచెను. అన్వేషింపఁతు తనకువచ్చిన తెలిగ్రామును దెచ్చుటకై లోని కరిగెను.

లక్ష్మీబాయి వంటయింటఁ గమల కౌవగ మిచ్చుచుండెను. పం తచటికిరిగి “ఇదిగో యిప్పు డింటికివచ్చిన నా చెవిరో చూచితివా? వినాయకుఁడు-మనవినాయక రావు వచ్చియున్నాఁడు. శ్రీముముగాఁ దేరు కాలచి

తెమ్ము. మనవి నాయక రావు వచ్చియున్నాడు—ని నాయక రావు!”

అని వచ్చింది యప్పాజీపం తన్నోట్టువాసి బయటి కరుదెంచెను. ఈతని యానందపూరితమున కంతస్వరమును, హాసస్పృఖమును లక్ష్మీబాయి యాశ్చర్యచకితలో చనములతోఁ జూచెను. ఆమెస్థితియు విచిత్రముగనుండెను. అప్పాజీపంతునకుఁ బోలెన నేవిధముగ సందేహ మొదలవెనో యామెను నావిధముగనే సందియును పొడమెను! దుఃఖభరమున నతఁడు భ్రమించియుండలేదుకదా! “అనగా?” నని యామె భర్త నడిగెను. కాని, ప్రత్యుత్తర మిచ్చుటకు భర్త యందుండలేదు. చేతనున్నపని నట్లే వదలి యామె బయటికి వచ్చెను. ఈమెను గాంచి నంత వినాయక రావు నవ్వుచు “అత్తా, నేను స్వర్గస్థుడనైతి నని మీరందఱు నతిశయముగ దుఃఖించుచుందురని, మిమ్మోదార్పుటకై యొక్కమారు మిమ్ముందఱుఁ జూడఁగోరి స్వర్గఃపరోహితమొనర్చి వచ్చియున్నాను” అనెను. ఇదేమిచిత్రము! ఏమిమా? లక్ష్మీబాయి కిదియేమియుఁ దెలియలేదు. తెప్పమాయకయే యతనిఁ గాంచుచు నిలిచెను; తడవీమెను సంకయాందోళనమున ముందుట తగదని యప్పాజీపంతు యధార్థమంతయుఁ దెలిపి “ఇదిగో అమ్మతో నీసంగతులేవియుఁ జెప్పకుమా! ఈయానందభార మామెకు మిక్కుటమై మరల భ్రమించి పోవునేమి! పో, పొమ్ము. స్త్రీప్రముగా తేనీరు కాచి తెమ్ము; చాల నలసియున్నాఁ” డనెను.

లక్ష్మీబాయిపూదయ మత్యంతానందప్రభులైన యొసెను. పతి సూచించినట్లు తేనీరు కాచుట కామె వెడలిపోయెను.

వినాయక రావు తంత్రీవార్తాపత్రికను బహిష్కార్యముగాఁ దిలకించుచుండెను. “దీనిలో మనోహర పంతుని వ్రాలున్నది. ఈతఁ డెవ్వఁడో? నిజముగ వ్యక్తియో లేక కల్పితవ్యక్తియో తెలియుట లేదు. మాన్నే హితులలో నీచేరువా నెవరును లేరు. కొంతకాలమునుండి నాకుఁ బంపినవరునాఁడె మీశ్రీవార్త పంపఁబడియున్నది. సరే దీనిజాడయుఁ బూర్తిగానె తెలియఁగలదు! బహోదా. తంత్రీవార్తాధికారి నాకుఁ జిరపరిచితుఁడు! అతనికి వ్రాసినచో సకలము నిజము తెలియఁగలదు!”

అని యనుచునుండ వీరిద్దఱకు “టీ” త్రాగుటకు లోపల నుండి పిలుపు వచ్చెను. వీరిద్దఱు మాట్లాడుచునే తేనీరుఁ గ్రోలుచుండ, లక్ష్మీబాయి కమలగదిలోని కరిగెను. కమల యప్పటికింకను నిద్దుర మేల్కొనియుండలేదు. ఆమె కిటివల రాత్రులలో నిద్రపట్టుటలేదు. కాని, తెల్లవారుజామునఁబట్టును. ఈయుదయమెండెక్కవఱకు మేల్కొనుట లేదు. లక్ష్మీబాయి మెల్లఁగ నామెనుంచుము చెంత కరిగెను. మెల్లఁగఁ దట్టి లేపెను. వినాయకుని వృత్తాంతమంతయుఁ గొంచెము గొంచెముగా నామెకుఁ దెల్పి వినాయకుఁ డరుదెంచినాడనియుఁ దెలిపెను. ఆయకల్పితానందమున స్వర్గమునకరిగిన తనపతి మరల నరుదెందుట యను నమృతముకన్న నధికమధురవార్త విని కమల కేమితోఁచియుండునో, యామె హృదయ స్థితి యెట్లయియుండునో, యూహించుభారము పాశకులపై మోపుచున్నాము.

అనంతర మీయానందవార్తఁ దెలుపుటకై యప్పాజీపంతు త్ర్యంబక రావుగారి గృహమున కరిగెను.

వినాయకుఁ డరుదెంచినకాలమున వృద్ధరమా బాయి యింట నుండలేదు. కొంతనేపటికి వచ్చెను. త్ర్యంబక రావుగారి శ్రద్ధాభక్తులవలన నామె నెమ్మదిగా నుండెను. నిన్నటినుండియే యామె లేచి తిరుగుచుండెను. ఆమె వంటయింట నుండెను. లక్ష్మీబాయి కమలను వదలి వంటయింటి కేతెగెను. ప్రేమాదర్శకస్వరమున నామె మెల్ల మెల్లఁగ నామదుసలిమనసున కాయాస మొదటకుండునట్లు సకలము నివేదించెను.

కమల యానందమునకు మేరలేదు. ఆమెహాసమునకు మార్పు కనుపట్టెను. ఒక్కతఱకాలమునకుఁ బూర్వముండిన ప్రేతకళ మాయమైపోయి యామెముఖ మండలమున నానందాదృశకళలు నెలకొనినవి. జలమున, స్థలమున, కాష్ఠమున, పాషాణమున అన్నిటియందును నానందమే దృగ్గోచరము కాసాగెను. ఆవంటనె యా బాలలేళ్ళిపోయి, ప్రాతఃకృత్యములు నెరవేర్చి కచేరి చావడి కరుదెంచెను. అదట వినాయకరా వొక్కఁడె వార్తాపత్రిక జదువుచు గూర్చుండియుండెను. కమల తనకనుదమ్ములను వికసింపఁజేసి, యాతురములతో, నాతని

ఏల మీరు కామినియా తైలమును మాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిస్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా:

- కామినియా తైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది.
- కామినియా తైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.
- కామినియా తైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళిమగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.
- కామినియా తైలము సువాసన తైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఓషధులు ఇందులో గలవు.
- కామినియా తైలము పుట్టెను చల్లదనమును గలిగించి మెడకు విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు,

ఆలోచింపుడు,

ఆర్థరును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డుపత్రిక తెలిపినది:—“ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ వారిచే పంపబడిన అత్తెరులు, వాసన తైలములు విభజింపబడి, పరీక్ష చేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేవని రుజువుపరచబడినది. కామినియా వాసన తైలమునందు మనోహరమైన అత్తెరు చేర్చబడినది. మెడకుకు చలువను గలిగించును.”

సి. యు. ఆర్. కాస్టెల్లా, ఎస్. ఏ. నర్సయ్య, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:— “కామినియా తైలము మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా మంతుకు, పుట్టెకు త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిఫార్సు చేసితిని.”

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1-0-0

వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0-6-0

బుడ్డి 3 కి ధర రూ. 2-10-0

,, ,, ,, 0-12-0

హెచ్చరిక:—ప్రతివర్షమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియా తైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అశుభనష్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతని చేరును మాకు తెలుపుచు, అర్థరును మాకు నేరుగా పంపుము. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి చేరులేని నష్టముగలుగుటకు గలవి, తక్కువరకముని “శ్రేష్ఠమైనదని” తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోస పోవుము. ఎల్లప్పుడును కామినియా తైలమునే పట్టుపట్టి తెచ్చించి వాడుము. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించకద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ,

285, బహ్మమునీదు, బాంబాయి.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావాలేనా?

అటులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు ఆటోడిల్ బహోస్ను పునయోగించుడు

కొన్ని బిందువులను మీ చేరుమాలపై చిల్కినతోడనే యింపగు, పువ్వుసంబంధముగు సువాసన నీచుట్టుపట్లవ్యాపించును. ఇంతటిరహస్యమైన, మనోహరమైన సువాసనను నీవు బజారులో కొను యితర అత్తరులలో సొందజాలవు.

‘ఆటోడిల్ బహోస్’ అను పేరును యిప్పుడు జ్ఞాపకమునకు తెచ్చుకొనుడు. దానిని ఒక మా రుపయోగించుడు. దాని మనోహరమైన, కాశ్యమైన సువాసనకు తన్మయత్వమును చెందుదువు.

$\frac{1}{2}$ బౌన్సు బుడ్డి నెల రు. 2-0-0

$\frac{1}{4}$ ” ” ” రు. 1-4-0

1 గ్రాము ” ” రు. 0-12-0

మాదిరిసీసా ” రు. 0-2-0

సువాసనగలకార్డులు రు. 0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు దయచేసి ‘ఆటోడిల్ బహోస్’ అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుడు. అన్ని చోట్లను అమ్ముబడును. సోత్ ఏజెంట్లు:—

ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెనీ, 285, జమ్మానుసీరు బజారు, బొంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏవైనను సరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులను బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైనను సరే, చేహమున యితర చోట్లైనను సరియే, నడుమునొప్పి, నాయువునొప్పలు, పడిశిము, గొంతు రాపిడి, కాళ్లనొప్పలు, కీళ్లనొప్పలు, నాడినొప్పలు, బెణుకునొప్పలు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

‘ఆటోడిల్ బహోస్ సాల్స్’

అనుచోనిచే హెచ్చుగ్గును. ఇది పునశ్చింతించు అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేల్మీదైన తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులముగ లంఘనము లెక్కువ మేలగును ఆనొప్పియొక్క బాధనుండి తొలగించును. వేలవేలు దీనివల్ల లాభపడిరి.

నెల బుడ్డి 1 క రు. 1-0-0.

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అద్భుతమగు బానివారిణి ఫలమును కనుగొనుటకు యీ క్రింద కేర్పరిచిన అంగడినుండి 2 అణాలను శ్యాంపిలుపెట్టి తెప్పించుకొనవచ్చును.

మెస్సేజ్:— డి. పి. వెరెక్, 259, నైనాబజారు, మద్రాసు.

సోత్ ఏజెంట్లు:— ఆంగ్లో యిండియన్ డ్రగ్ అండు కెమికల్ కంపెనీ,

285, జమ్మానుసీరుబజారు, బొంబాయి.

జూదము నిలుచుండెను. ప్రేమానందములు ప్రబలమై గూఢాచారిని దిబ్బాధిపతి పోయెను! నోట మాట వెడలదు! ఈవికార మామె శరీరమంతటను గగన్పూర్వకముగా విడిచెను! శత్రుకవలములు నాలుగను ముగళితము

లయ్యెను! కనుమూయునంతలో నామె వినాయకుని బాహుపంజరమున బద్దయైపోయెను!

ఇవల రమాబాయియు నానందతన్మయయై పోయెను. ఆమె వినాయకుఁ డున్నెడకుఁ బోయి పరస్పరబాహుపంజరబద్ధులైయుండు నాయుద్ధతి నిట్లే కాఁగి కొంచీ ప్రేమానందాద్రువుల నాయుద్ధతి మంగళస్నానముఁ గావించెను.

అస్పృశీపంతున కీడినమె దీపావళిమహాత్మన మయ్యెను. వినాయకుఁడు బరోడాతంత్రీవార్తా కార్యాలయాధికారియగు శ్రీధరపంతునకంపిన తంతి కామరు నాఁడె జబబయివచ్చెను. సమీపమునఁ గల తిరునామకలవికానండున లేఖయే వ్రాసియుండెను. అం దిట్లు లుండెను:

“అస్పృశీపంతుగారి కొకటివెంట నింకొకటిగాఁ బంపిన రెండుతంత్రీసంఘములుఁ గొని కృష్ణరావు దేశాయి యనుగృహస్థుఁడు తానె స్వయముగాఁ దెచ్చి యుండెను. వానిపై ‘మనోహరపం’ తనివ్రాలుండెను. కృష్ణరావు పక్షముదినములక్రిందట నీయూరునకు వచ్చిన ‘శ్రీసంగీతనాట్యసమాజము’ వారిలోఁ గలిసి వచ్చియుండెను. నాకతనితోఁ బరిచయము లేదు. ముఖపరిచయమే. అన్నియుఁ దిన్నఁగా విచారణనీయఁగాఁ దెలిసినవిషయము దివియే.”

ఈవిషయముఁ జదివి వినాయకున కింకొకటి జ్ఞప్తికివచ్చెను ఈకృష్ణరావు బరోడాకు నటకులతో వచ్చియుండుతఱి, నాకఁడు తొందుగాఁ దనకడకు వచ్చుచుండెను. అట్టి సమయములలో నొకనాఁడు మాటల పరుసను “నేను దీపావళీపండుగ కింటికివచ్చెద” నని యుండెను. కావునఁ దా నేనాఁడు బయలుదేరినదియు బాడతెలిసి యీకృష్ణరావు పక్షతత్కృష్ణ మొనర్చి యున్నాడని తేటపడెను. ఇది యిట్లని యస్పృశీపంతు నకుఁగూడ వినాయకుఁడు తెలిపెను! కవల కృష్ణుని ప్రేమ నిరాకరించి, ప్రేమభంగ మొదలించియుండినందున నాదుష్టుఁ డీమగ్గు కకాలవైశిష్యదుఃఖ మొదలించి, యాగీతిని దననూఁడు తీర్చుకొనెను! యనన్యమాధానముఁ గావించుకొనెను! కాని, యిందున నానిమనమున కెంతటి సమాధాన మొదలయ్యుండునో దైవమెఱుంగును!

పౌరాణికకృష్ణలీలలు మనసుందలియుఁ జదివి యున్నాము. కాని, మన యీ గూఢునికకృష్ణలీలలకు, నాలీలకు వెంత భేదమున్నదో గూఱోచింపుఁడు!

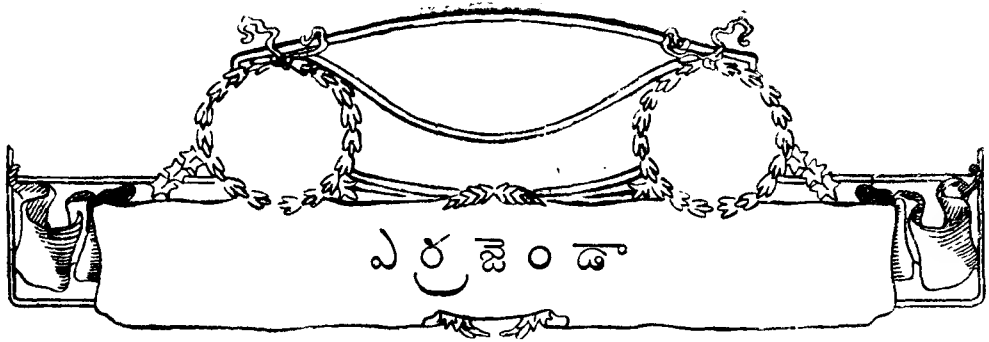
అస్పృశీపంతుగారిగృహమున నందఱకు—అందు ముఖ్యముగాఁ గవలకు భీమకాంధకారభరితమైన యనూ వాస్యనిశేవలె దుర్గర దుఃఖిమయకాళరాత్రి సమాప్తిఁ జెంది ఆనందమయసుప్రభాతమయ్యెను ఈసుప్రభాత సమయమునఁ బ్రకాంతమును, లేజోమయమును బాలాదుఃఖివర్ణకిరణప్రసారముల నస్పృశీపంతుగారి కుటుంబము విలసిల్లెను!

నెలయేఱు సన్నిధానము సూర్యనారాయణకౌప్రి గారు

అలలచేతల నిరుగలంకులకు నొత్తఁ
బడిన రీతిగఁ దగు శ్లోకరుస ల్లు
నానితాఁకుల గగ్గలుపాటు గొన్న
శాలుపు వహియింపఁ జక్కఁగా మొగ్గకొడిసి,
గీ. వాంశికనికుంజకము లేలపాట పాడ
శరవణము పిల్లనవుల సన్న నేయఁ
గానఁబడునట్లు తమ మోహకము తెఱంగు
దారి సరికట్టి పెనురాలు బారుదీర్చు.
గీ. మలయపవనాంకురములకు మనసు గడల
నడవిపువ్వులు వేణియం దలవరించి
సురుగుఁగందంబు వెమ్మేను మోయ నలఁది
యంచపూఁబోండ్లతో మాటలాడుకొందు.
గీ. ప్రక్కప్రక్కల కొదుగుదు వారిత్తెఱ
దావకప్రేమరాజ్యంబు ధన్యజన్ముఁ
డైన వేనికి గుత్త కీయంగఁ దలఁచి
యేగదా? తెల్పఁగదా? నెలయేటి బోటి!
గీ. నిన్ను నాగు కవిత్వమందిరమునందు
నిలిపి స్వాగత వర్షింతు నేను గవనిఁ
బ్రకృతిసౌందర్యచిత్తశోపానకుండను
సుకృతవశమున నిన్నుఁ జూచుట లభిం చె.

(రషియా దేశపుకథ)

సెవోలోడ్ మిఖిలోవిచ్ గార్బిన్

‘సీమన్ ఇవనోవ్’ రైల్వేలైనుమీద కాశలావాడు. అతడు కాపురమున్న యింటికి పన్నెండు వెర్స్టుల * దూరమున ఒక రైలు స్టేషనున్న 10 వెర్స్టుల దూరమున ఒక రైలు స్టేషనున్న ఉన్నది. అక్కడకు నాలుగు వెర్స్టుల దూరములో ఒకమిల్లు నిరు టిసంవత్సరము కట్టినారు. దాని ఎత్తైన నల్లని చిమీనీ (పొగస్తంభము) అడవిని దాటి కని పించుచున్నది. ఇంతకు సమీపములో యితడు కాపురమున్న యింటివంటి కాశలాయెళ్లు తప్ప, మనుష్యులు కాపురముండే యిళ్లు లేవు. ‘సీమన్ ఇవనోవ్’ వ్యాపిగ్రస్తుడు. చాలా చితికి పోయాడు మనిసి. తొమ్మిదిసంవత్సరము లకు పూర్వము ఒకసైనికోద్యోగివద్ద, వార్తలు కొనిపోయే సైనికుడుగా ప్రవేశించి యుద్ధ మయోధ్యోతము అతనికొలుపులో నేకినాడు. ఆతడు ఆకలివేసి బాధపడ్డాడు; చలిలో పడవడ వడకాడు; ఎడలో మలమల మాడాడు; ఘోష పులుగా ఉన్నప్పడూ, హిమము కురిసేట ప్పడూ నలభైయైదే వెర్స్టుల దూరమునడి

చాడు; ఫిరంగి బారుల కెదురుగా ఉన్నాడు;— కానిదైవబలముచేత కాబోలు ఒక్కతుపాకిరవ్వ అయినా అతన్ని రాసుకుపోలేదు. పూర్తిగా ఒకవారమురోజులు, సైనికదళము సైన్యముఖ మున ఉండెను. ఆరోజులలో వారూ, వారి కెదురుగా పల్లములో ఉన్న తురుప్పులూ ఎడతెగకుండా ఫిరంగుల బరువెట్టుకొంటూనే ఉన్నారు. ఉదయముమొదలు సాయంకాల మువరకూ కాల్చడం ఆగలేదు. సీమన్యొక్క కామందు సైన్యముఖములోనే ఉన్నాడు. రోజుకు మూడుమార్లు, అతడు తనఉద్యోగ స్తనకు, కొండచరియలో ఉన్న సైనికుల వంట యింటినుండి, టీ కాచే పాత్రా, భోజన సామగ్రి తీసుకొని పోయేవాడు. వంటయింటి నుండి టీపాత్రపట్టుకొని ఉద్యోగస్థుని దగ్గరకు వెళ్లడానికి ఒకబయలు దాటవలసి ఉన్నది. తుపాకిగుళ్లు విజ్ఞమని అతని సమీపమునుంచి పరుగెత్తి రాళ్లకు తగిలి శబ్దముచేసేవి. సీమన్ భయపడి ఏడ్చేవాడు. కాని తాను వెళ్లడం మాత్రము మానలేదు. ఉద్యోగస్థు లందరూ

అతన్ని చాలా మెచ్చుకొన్నారు—ఎప్పుడూ వారికి పెచ్చుపెచ్చునీ టీ దొరికేదీ! యుద్ధములో గాయపడకుండా అతడు తిరిగివచ్చినాడు కాని పాపము కాళ్లలోను చేతుల్లోను నొప్పులు పట్టు కొన్నవి. అప్పటినుంచీ అతడు చాలా చిక్కులు అనుభవించాడు. ఇంటికి వెళ్లాడు—అతని తండ్రి కాలం చేశాడు; నాలుగేళ్ల కొడుకు కూడా గొంతుకలో జబ్బుచేసి మరణించాడు. నీమనూ అతనిభార్య మాత్రం మిగిలారు. వ్యవసాయంచేస్తే పనిసాగిందికాదు. ఎల్లాసాగు తుంది? కాట్లా చేతులూ వాచిపోయి ఉంటే భూమి దున్నడం ఎలాగ? ఇంక స్వగ్రామంలో ఉండడం ఇష్టంలేక సాఖ్యంకోసం వెతుక్కుంటూ కొత్తస్థలాలికి వెళ్లాడు. నీమనున్నా, అతని భార్య 'ఘోర్ కోవు'లోను, 'డాను' లోనూ రైల్వేలో ఉద్యోగంకోసం, ప్రయత్నించారు. ఎక్కడా వారికి అదృష్టదేవత ప్రసన్నం కాలేదు. కొన్నాళ్లకు అతనిభార్య నాకరికి వచ్చుకుంది. అతడు తిరగడం ప్రారంభించాడు. ఒకమాటు అతను రైలుమీద ప్రయాణమై వెళ్లడం తటస్థించింది. ఒకచిన్న స్టేషను దగ్గర అతడు బయటకు చూచాడు. స్టేషనుమేష్టరు తనకు పరిచయుడా ఏమిటి చెప్పాలనిపించింది. నీమన్ స్టేషనుమేష్టరు కేసిచూచాడు. స్టేషను మేష్టరు నీమన్ కేసి చూచాడు. ఒకరి నొకరు పోల్చుకున్నారు. తాను పనిచేసిన పైనికో ద్యోగి యితడే కదా అనుకున్నాడు నీమన్. "నీవు ఇవనోవ్ కావా?" అన్నాడాయన.

"అవును, దేవరా, నేనే!"

"నీ విక్కడకు ఎలాగవచ్చావు?"

నీమన్ యావద్వ్యతాంతము అతనితో చెప్పినాడు.

"ఇప్పు డెక్కడకు వెళ్తున్నావు నీవు?"

"నాకు తెలియదు; దేవరా!"

"ఏమిటీ, త్యాష్టం, నీకు తెలియదా?"

"అవును, దేవరా, ఎక్కడ పనిచెయ్యడానికి సిద్ధపడినా లాభం లేకుండా ఉంది. ఏదైనా పని దొరుకుతుందేమో నని నేను ప్రయత్నాలు చేస్తూవుండవలసిందే కదా దేవరా!"

స్టేషనుమేష్టరు అతనికేసి చూచి ఆలోచించి ఆప్పు డన్నాడు, "చూ డబ్బాయి; ఇప్పటి మట్టుకు స్టేషనుదగ్గర ఉండు. నీకు పెళ్లి అయి దనుకుంటాను. కాదా? నీ భార్య ఎక్కడ ఉంది?"

"అవును దేవరా, నేను పెళ్లి చేసుకొన్నాను. నాభార్య 'కుర్ సక్' లో ఒక వర్తకునివద్ద నాకరిచేస్తున్నది."

"సరే. నీభార్యకు ఉత్తరం వ్రాయి. ఆమెను ఇక్కడకు రమ్మని చెప్పు. ఆమెకు శ్రీపాసు ఇప్పిస్తాను. కాపలావారి యిల్లలో ఒకటి త్వర లోనే కాళీ అవుతుంది. ఈ సెక్స్ ప్రధానో ద్యోగితో నీసంగతి చెప్పతాను."

"నేను కృతజ్ఞుడను దేవరా!"

అందుచేత అతను స్టేషనుదగ్గర ఉండిపోయాడు. స్టేషనుమేష్టరు వంటింట్లో అతడు సాయం చేస్తూవుండేవాడు. పుల్లలు కొట్టివాడు; పెరడు తుడిచేవాడు; ప్లాటుఫారం తుడిచేవాడు. రెండు వారాల్లో అతనిభార్య వచ్చింది. నీమన్ తన

సామాను ఒకతోపుడు బండిలోపెట్టి తనకావలయుంటికి వెళ్లాడు. కావలయులు కొత్తది; వెచ్చగా ఉంది. అతనికి కావలసినంతవంట చేరుకు ఉంది. ఇతనికి పూర్వం ఆయిట్లో కాపురమున్నవాడు పాడులూ కూరమొక్కలూ పెంచుకు పెట్టి పోయాడు. అవి వీరికి దక్కినవి. లైసుక్క సుమారు అరవకరం దున్నానికి వీలుగా ఉన్న భూమి ఉన్నది. సీమన్ చాలా సంతోషించాడు. భూమిని ఎల్లానేవ్యం చేయడమో, ఒక ఆవునీ, ఒక గుర్రాన్నీ ఎల్లా కొనుక్కోవడమో, ఆలోచించడము మొదలు పెట్టాడు.

అతనిపనికి కావలసిన వస్తువులన్నీ అతనికిచ్చారు—ఒక ఆకుపచ్చజెండా, ఒక ఎర్రజెండా, ఒకలాంతరు, ఒకబూరా, ఒకసుత్తీ, స్క్రాఫ్లు బిగించడానికి రెంచీ, ఒకగునపమూ, ఒక తవుగాలా, ఒకచీపురూ, కొన్నిమరమేకులూ, ఇనపగడ్డగోరులూ. అతనికి రెండుపుస్తకాలు కూడా ఇచ్చారు—రైల్వేరూల్సు, టైము టీబిలూ. మొట్టమొదట సీమన్ కు రాత్రిళ్లు నిద్ర పట్టనే లేదు. అస్తమానం టైము టీబిలు చదవడమే. ఇక రెండుగంటలకి రైలు వస్తుందంటే అతను తనబీటు తిరిగి వచ్చి ఇంటి నద్ద ఉన్న బెంచీమీద కూచుని చూస్తూండేవాడు—రైలుపట్టాలు అడుగుతున్నాయేమోననీ, రైలుబండి చప్పుడు వినిపించదా అనీ. రైల్వేరూల్సు అన్నీ అతనికి కంఠతావచ్చాయి. వర్ణక్రమాచేసుకుంటూ చదువుకోవలసివచ్చినా అతడు సర్వమూ నేర్చుకోకలిగాడు.

అది వేసంగి. పని చులాగ్గానే ఉంది. ముద్దమంచు కురియడం లేదు కాబట్టి అది తీసివేసి బాగుచేయ్యవలసిన పని తప్పింది. అలైనుమీదకు ఆట్టేరైళ్లూ రావు. కాబట్టి సీమన్ రోజుకు రెండుమార్లు తను చూడవలసిన వెంట్లు చూచీవాడు. అక్కడక్కడ ఒక్కొక్కమేకు బిగించడమూ, పట్టాలమధ్య మన్ను సరిగ్గా ఉందా లేదా అని చూడడమూ, పట్టాలమధ్యనుంచి నీరు పోవడానికి పెట్టిన కాలవ గొట్టాలు బాగా ఉన్నాయో లేవో చూడడమూ అయినతర్వాత ఇంటికి వచ్చి భూమినేద్యం సంగతి ఆలోచిస్తూ ఉండేవాడు. కాని యింటిపనులు చేసుకోడానికి మాత్రం ఒకచిక్కు ఉన్నది. అతడు ఏమైనా చేద్దామని అనుకున్నట్లయితే రైలురోడ్డు మేస్త్రీ ఉత్తరువుకోసం వ్రాసుకోవాలి. ఆమేస్త్రీ సెక్షను ప్రధానోద్యోగికి రిపోర్టు పంపాలి. ఇవన్నీ అయి అతనికి ఉత్తరవు వచ్చేటప్పటికి పుణ్య కాలం రవంతా అయిపోయేది. సీమన్ కూ, అతనిభార్యకూ చేతినిండా పనిలేక ఏమీ తోచడంలేదు.

రెండునెలలు గడిచినవి. సమీపంలో ఉన్న కావలవాండ్లతో సహవాసంచేయ మొదలు పెట్టినాడు సీమన్. అందొకడు చాలా ముసలివాడు. అతడు యిల్లుదాటి బయటకు రావడమునకైనా శక్తి లేనివాడు. అతన్ని తీసివేసి యింకొకరిని ఆస్థానే వేస్తారని గట్టిపదంతికద్దు. అతనిభార్య అతనిబదులు లైనుమీద పని చేసేది. ఇంకో కావలవాడు బక్కపల్చగా ఉంటాడు కాని కండలు అవుపిస్తూ ఉన్నవి.

కుర్చవాడే. ఇద్దరిబీటలూ కలిసేచోట సీమన్ మొట్టమొదట అతనిని కలుసుకొన్నాడు. సీమన్ టోపీతీసి బుర్రవంచి సలాముచేశాడు. “ఖులాసాగా ఉన్నావా అబ్బాయి” అన్నాడు సీమన్.

అబ్బాయి ఓరచూపుతో అతనిని చూశాడు. “నీవు ఎలాగ వున్నావు” అని సమాధానం చెప్పి వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయాడు. కొన్నాళ్లైన తర్వాత వారిభార్యలు ఒకరి నొకరు కలుసుకొన్నారు. సీమన్ భార్య ‘అరీనా’ పొరుగు కావరి భార్యను పలకరించింది. ఆవిడ ఏవో రెండుముక్కలు చెప్పి వెళ్లిపోయింది. సీమన్ నొకమారు ఆమెను కలుసుకొని, “ఏమిటి సంగతి, అమ్మాయి, నీభర్త మాట్లాడనే మాట్లాడడు?” అన్నాడు. అమ్మాయి మొదట మాట్లాడక ఊరుకొని తర్వాత అన్నదికదా, “నీతో ఏవిషయమై అతను మాట్లాడాలి? ఎవరిగొడవ వారిది.....మీగొడవ మీరు చూచుకొందురూ, పుణ్యముంటుంది.”

అయితే యేమి, ఒక నెల గడవకుండా వారిద్దరూ స్నేహితు లైనారు. సీమనున్నా ‘వాసిలీ’ యున్నా రైలులైనమీద కలుసుకొన్నప్పుడు వారిద్దరూ గట్టుమీద కూర్చొని పొట్టి పొగాకుగొట్టాలు వెలిగించి ఏరీతిగాజీవితం గడిపేరో చెప్పకుంటూ ఉండేవారు. ‘వాసిలీ’ సాధారణముగా మాట్లాడేవాడు కాదు. కాని సీమన్ తన స్వగ్రామాన్ని గురించి, యుద్ధాన్ని గురించి చెప్పేవాడు.

“జీవితంలో యిన్ని అన్నీ కాదు నేనువడ్డకప్పములు. కాని భగవత్కృపవల్ల ఆట్టేకాలం

కష్టపడలేదు. భగవంతుడు నాకు అదృష్టం దయచేశాడు కాదు. పరమేశ్వరుడు ఎంతఅదృష్టం యిస్తే అంతే. అదీ సంగతి, వాసిలీ ప్రిఫేరించ్” అని సీమన్ చెప్పాడు.

వాసిలీ ప్రిఫేరించ్ తన పొగాకు గొట్టమునూ నుసి రైలుపట్టామీద కొట్టిదులిపి నిలబడ్డాడు. “భగవంతుడిచ్చే అదృష్టంకాదు మనకు వ్యతిరేకంగా ఉంటుంది, మనుష్యులు. మనుష్యులను మించిన క్రూరమృగములు ఎక్కడా లేవు. తోడేళ్లు తోడేళ్లను తినవు; మనుష్యులు బ్రతికిఉన్న యితర మనుష్యులను తింటారు.” “అన్నా, కాదు; తోడేళ్లు తోడేళ్లను తింటవి. అబద్ధ మంటావా?”

“అప్పటికి వచ్చిన మాట ఏదో అన్నాను. అయితేఏమి? ఇంతకంటే క్రూరమైన మృగములు వేరేలేవు. మనుష్యుని దుర్మార్గతా, ఆశా, లేకపోతే బ్రతకవచ్చు. ప్రతివాడు నిన్ను బ్రతికిఉండగా పట్టుకొని ప్రింగివేద్దామని వడుపువేసుకు ఉంటాడు- నోటితోకొరికి ప్రింగి వెయ్యడానికే.”

సీమన్ ఆలోచించాడు.

“నాకు ఫెలియడు అన్నా. బహుశా అలాగు అయివుండవచ్చు; కాని, అలాగ అయినట్లయితే అది భగవదాజ్ఞ.”

వాసిలీ అన్నాడుకదా, “అలాగయితే మనము ఒకరితో ఒకరు మాట్లాడతగ్గ దేదీలేదు; మనకు జరిగే ప్రతిఅన్యాయమూ భగవంతుని మీద పారవేసి కూర్చుని దుఃఖించి మాటయితే మనము మనుష్యులము కాము, పశువులము. నేను చెప్పేదది.”

అతడు వెనక్కుతిరిగి వెడతానని చెప్పకుండా వెళ్లిపోయాడు. నీమకూకూడా లేచి నిలబడ్డాడు. “అన్నా, నాతో అంతకఠినంగా మాట్లాడ తావేమి” అని వెనకనుంచి కేకవేశాడు.

అతడు తిరిగి చూడలేదు. మళ్ళీ దగ్గర వల్ల ములో అతను దిగి అగుపించకుండా ఉండే దాకా అతనికేసి నీమకూనిలబడి చూచాడు. అప్పుడతడు ఇంటికి తిరిగి వచ్చి భార్యతో అన్నాడు, “అరీనా, మర పొరుగువాడు మా దొడ్డవాడు! వాడు మనిషికాడు, పగబట్టి మృగము.”

అయినా వారిద్దరూ విరోధపడలేదు. త్వర లోనే వారిద్దరూ మళ్ళీ కలుసుకొని కూర్చుని పూర్వమువలెనే ప్రసంగించారు. ఎప్పుడూ ఒక్కటే విషయం.

“చూచావు స్నేహితుడా, ఆ మనుష్యుల మూలాన్ని కాకపోతే మనము కాపలాయిళ్ల లో కూర్చోనే కూర్చోము” అన్నాడువానీలీ. “కాపలాయిళ్ల కేమి? ఆవి పాడుగా లేవు. వాసయోగ్యముగానే ఉన్నవి.”

“వాసయోగ్యమే, వాసయోగ్యమే. అంత కన్న నీవేమి చెప్పతావు. ఇంతకాలము నీవు జీవించావు, ఏమీ నేర్చుకోలేదు. ఇంతకాలం నుంచి చూస్తున్నావు, ఏమీ చూడనే లేదు. కాపలాయింటిలో నై తేయేమి, యితరస్థలాల్లో అయితేనేమి, బీదవాడు బ్రదికే బ్రదుకు ఏ మాదిరిగా ఉంటుంది? నెత్తురు పీల్చేవాళ్లు వాళ్లు; నిన్ను బ్రదికి ఉండగానే తినేస్తారు;

ఒకరక్తపుచుక్కైనా మిగలకుండా నిన్ను పిడిచి పిప్పిచేసి నీవు ముసలివాడ వైనతర్వాత పండు లకు పనికివచ్చే తుక్కుకింద తీసి పారవేస్తారు! నీకు ఎంతజీత మిస్తున్నారు?”

“కొంచెమే వాసిల్లిపిప్పిచేనిచ్; 12 రూబుళ్లు.*”
“నాకు పదమూడున్నర; ఎందు కీతేడాఉండా లి? కంపెనీరూల్సు ప్రకారం మనఅండరికీ ఒక్కటే జీతం. నెలకు పదిహేను రూబుళ్లు; గీషమూ, వంటచెరుకూఉచితం. నీకు పన్నెండు రూబుళ్లు, నాకు పదమూడున్నరరూబుళ్లు ఇవ్వ మని ఎవరు ఉత్తరువు చేశారు? అదీ నిన్నడ గవలసిన ప్రశ్న. కాబట్టే పం చెయ్యవచ్చు గదా అంబావు కాబోలు! రూబులున్నర— వాళ్లు పదిహేనూ ఇవ్వడం తటస్థించితే— మూడురూబుళ్ల తేడాకోసం నే చెప్పడంలేదు. క్రిందటి నెల రైల్వేడైరెక్టరు యీదారిని వెళ్లి నప్పుడు నేను ట్రేషనుదగ్గర ఉన్నాను. అప్పుడు ఆయన్ని చూశాను. ఎన్నో గౌరవచిహ్నము లున్న వాయనికి. ప్రత్యేకంగా ఒకబండి వే యించుకొని అందులో ఆయన ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. ఇవతలికి వచ్చి ఆయన ప్లాటుఫా రంమీద నిలబడ్డాడు.....నే నిక్కడ అట్టేకాలం ఉండేది లేదు. ఎక్కడకు తోస్తే అక్కడికి వెళ్లిపోతాను.”

“ఎక్కడికి వెళ్లుతావు నీవు, పిప్పిచేనిచ్? పోనిద్దూ; ఇక్కడ నీకోయిల్లు ఉన్నది. వెచ్చగా ఉంటు న్నావు; కాస్తపొలం ఉన్నది. పని చెయ్యగల భార్య ఉన్నది.”

“కాస్తపాలం! నాకాస్తపాలంకేసీ నీ వెప్పుడైనా చూశావా? ఒకరైమ్మైనా అందులో లేదు. పోయినవసంతముతువులో కొన్ని కాబేజీలు అందులో మొలవేశాను. రోడ్డుమేత్రి వచ్చి, ‘అస్లి కేషక్ పెట్టుకొన్నావా? ఉత్తరువు పొందావా? ఈక్షణంలో అవి లాగి పారవెయ్యి; వాట్ల ఆనవాల్లేనా అక్కడ ఉండడానికి వీలు లేదు’ అన్నాడు. అప్పుడు తప్పత్రాగి ఉన్నాడేమో అలాగ అన్నాడు. ఇంకొకప్పుడైతే మాట్లాడక ఊరు కొనును. మంచీచెడ్డ తెలియని మత్తుసిథిలో ఉన్నాడు. .... ‘మూడురూబల్లు జల్మానా!’”

వాసిలీ తన పొగాకు గొట్టమును మాట్లాడకుండా కొంతసేపు పీల్చి ఈరితిగా అన్నాడు. “అంతటితో సరిపెట్టేడు; లేకపోతేనా, చచ్చేటందుకు తన్ని వదలిపెట్టేవాడిని.”

“కానీ, కానీ, అబ్బాయీ, నీవు తొందరమనిపివి; చెప్పుచున్నాగా.”

“నేను తొందర మనిపిని కాను. సత్యాన్ని గురించే నేనుఅలోచిస్తూఉంటాను; సత్యాన్నే మాట్లాడుతాను. అవలేదు, వాడినని పడతానులే. సెక్స్ ను ప్రధానాధికారికి నిర్వాదు చేస్తాను.”

అతడు నిర్వాదుచేశాడు.

సెక్స్ ను ప్రధానాధికారి లైను పరీక్ష చేయడానికి వచ్చాడు. ఇంక మూడు రోజులకు

‘పీటర్సుబర్గ్’ పట్టణమునుంచి కొందరు గొప్ప వాళ్లు ఆదానిని రైలుమీద వెళ్ళబోతున్నారు. వాళ్లు రావడానికి ముందు సమస్తమూ సక్రమంగాఉండవలెను. కాబట్టిలైను పరీక్ష జరుపవలసివచ్చినది. అననరమైనచోట మన్నురాళ్లు పట్టాలమధ్యపోసి దట్టించారు; ఎత్తులల్లాలు సరిచేశారు; పట్టాలక్రింది అడ్డుదూలాలు పరీక్షచేశారు. బంధాలు పట్టాలకు సరిగా ఉన్నవో లేవో అని సుత్తులతోకొట్టి చూచారు. మరమేకులు గట్టిగా బిగించారు. స్తంభాలకి కొత్త రంగులు పూశారు. తెవెలు క్రాసింగుల దగ్గర పచ్చమన్ను చల్లారు. ముసలి కావాలావాని భార్య పట్టాప్రక్కలను పెరిగిన మొక్కలను లాగి పారవేయడానికి అతనిని బయటకు పంపించింది. సీమక ఒకవారం బాగా కష్టపడి అంతారైటుచేశాడు. అతడు తన ‘కాఫ్టా’* ఉతికి బాగుచేసి చిరుగులు కుట్టుకొన్నాడు. డవాలీబిల్ల ఇటికపాడుముతో ధగధగ మెరిసీలాగ తోమినాడు. వాసిలీకూడా చాలాకష్టపడి పనిచేశాడు. సెక్స్ ను ప్రధానోద్యోగి తోపుడుబండిలో వచ్చాడు. నలుగురు కూలివాళ్లు ఆబండి నడపడానికి పనిచేస్తున్నారు. బల్లచక్రాలు బజ్జమని చప్పుడవుతున్నాయి. బాడిగంటకు ఇరవైవేర్స్టుల వేగముతో పరుగెత్తుచున్నది. చక్రాలు హోరుమంటున్నవి. సీమక కావలాయింటికి అది రందని వచ్చింది. సీమక పరుగు పరుగున వెళ్లి సిపాయి వలె నిలబడి

* కాఫ్టా అనగా రషియాలో ప్రజలుతొడుగుకొను చొక్కా. వడుము దగ్గర పటకతో బిగినదానికి వీలుగాఉన్న చేతులు పొడుగు చొక్కా.

సర్వమూ నిశేదించాడు. సమస్తమూ సక్రమంగా ఉన్నది.

“ఎంతకాలంనుంచి నీవు ఇక్కడ ఉన్నావు?” అన్నాడు ప్రధానాధికారి.

“మే నెల రెండవతేదీనుంచి దేవరా!”

“సరే, మూచిది. నూటఆరవైనాల్గురో నెలగు నగ్గర ఎవరున్నాడు?”

తోపుసుబండ్రిలో ఆతనితోకూడా వచ్చిన రోడ్డుమేష్ట్రీ “వాసిలీ స్పిరిడోనోవ్” అని చెప్పాడు.

“స్పిరిడోనోవ్, స్పిరిడోనోవ్.....? ఉహూ. ప్రందతుడు చివాట్లు తిన్నాడు వాడేనా?”

“అవును వా.”

“సో చూడ్డము పోనియ్యి.”

కూలివాట్ల షోపుసుబండ్రి సహజడానికి పూను కొన్నాడు. బండి బయలుదేరింది. సీమకా దానివైపు చూస్తూ ఆనుకున్నాడు “నాపొరుగువాడు ఏదో తమాషా చేస్తాడు మొత్తం మీద.”

కొడుగుతులై సతర్వాత సీమకా తననని చేసుకోడానికి వెళ్లాడు. పల్లములో ఉండగా ఎవరో ఒకమనిషి తైనుస్రక్కనుంచి నడుస్తూ ఉన్నట్టు చూచాడు. ఆతనికి తలమీద ఏదో తెల్లగా ఉన్నట్టు కనిపిస్తోంది. సీమకా జాగ్రత్తగా చూచాడు. వస్త్రాన్ననాడు ‘వాసిలీ.’ చేతులో ఒకకర్ర బాబుమీద ఒకమూటా పెట్టుకొని వస్తున్నాడు. ఒకచెంపమాత్రం జేబురుమలుతో కట్టు కట్టుకొన్నాడు.

“ఎక్కడకు వెళ్తున్నావోయి అబ్బాయి” అని సీమకా కేక వేశాడు.

వాసిలీ చాలా సమీపానికి వచ్చాడు. ఆతని ముఖము వికలముగా ఉంది. సుద్దలాగ తెల్లబడి పోయినది. కళ్లు ఉగ్రముగా ఉన్నవి. మాట్లాడడానికి ప్రయత్నించాడుకాని మాట సరిగా వచ్చింది కాదు. “నేను పట్టణానికి, మాస్కో, బోర్డోకు వెళ్తున్నాను.”

“బోర్డోదగ్గరకా.....అలాగా అలాగా! షిర్కాదు చేయడానికి కాదా? వదలిపెట్టదూ, వాసిలీ స్ట్రీపెనిచ్, మరిచిపోదూ!”

“కాదన్నా, నేనుఎంతమాత్రమూమరిచిపోను. మరిచిపోయేరోజులు వెళ్లాయి. చూడు నన్ను మొహంమీద ఎల్లా కొట్టాడో; రక్తం కాలి పోతోంది. బ్రతికి ఉండగాను మరిచిపోతానా? ఇలాగ వదలిపెడతానా?”

సీమకా ఆతనిచెయ్యి పట్టుకొన్నాడు. “వదలి పెట్టదూ, స్ట్రీపెనిచ్. నేనుచెప్పేమాట సత్యం; ఇప్పుడున్న పరిస్థితులు బాగుపడవు సుమీ.”

“పరిస్థితులు బాగుపడడమా? నేను బాగుచెయ్యలేనని నాకు తెలుసును. భగవంతుడిచ్చేఆద్యప్రాన్ని గురించి నీవు చెప్పిన మాటా వాస్తవమే. నాఆద్యప్రం నేను బాగుచేసుకోలేను. కాని సత్యాన్ని అనుసరించవలసి ఉంటుంది గాదూ.”

“ఏమిటి జరిగిందోచెప్పు”

“ఏమిటి జరిగిందా! అన్నీ పరీక్ష చేశాడు. తోపుసుబండ్రి దిగి ఇంట్లోకి వెళ్లాడు. జాగ్రత్తగా ప్రతీదీ పరీక్ష చేస్తాడని నాకు తెలుసు.

అచేతనే అంతా సరిగ్గా ఉంచాను. వెళ్లి పోవడానికి సిద్ధంగా ఉండగా నేను ఫిర్యాదు చేశాను. నన్ను చూచి మండిపడి అన్నాడు గదా: 'ఇదిగన ర్నమెంటు తనిఖీ. ఇప్పుడు నీవు పాదులను గురించి ఫిర్యాదు చెయ్యడానికి వచ్చావా? ప్రీవీసభ్యులకు సంబంధించిన విషయమిది. నీ కాబేసీల గొడవతో ఇప్పుడా రానడం?' నేను అనకుండా ఉండలేక పోయాను. ఒక్క మాట అన్నాను. ఆ ప్రతిచేదు. కాని అతనికి కోపం వచ్చింది. నన్ను మొహంమీద ఒక్కటి వేశాడు; నేను అలాగ నిలుబడిపోయాను. వాళ్లు బండి తీసుకుపోయారు. నేను తెలివి తెచ్చుకొని మొహం కడుక్కొని బయలు దేరాను."

"కావలాయితీ సంగతి?"

"నా భార్య అక్కడ ఉంది. ఆమె అంతా సరిగ్గా చూస్తుంది. వాళ్లు వాళ్ల రైల్వే విరగడైపోను." వాసిలీ లేచి వెళ్లి పోవడానికి సిద్ధపడ్డాడు.

"సెలవు, ఇవనిచ్ నాకు న్యాయం జరుగుతుందని చెప్పలేను."

"నడిచి వెళ్లాలనా ప్రయత్నం."

"నేషను దగ్గర బూర్గుబండిమీద వెళ్లనివ్వమని అడుగుతాను. రేపు మాస్కోలో ఉంటాను." ఒకరివద్ద ఒకరు సెలవు తీసుకొన్నారు. వాసిలీ ప్రయాణమై వెళ్లాడు. చాలాకాలం అతడు ఎవరినీ కనిపించలేదు. అతని భార్య అతని పసంతా చేస్తూన్నది. రాత్రింబగళ్లు నిద్ర లేదు. పెనిమిటికోసం కనిపెట్టుకుండడంవల్ల సగమై

పోయింది. మూడవరోజున ఇన్స్పెక్టరుగారి రైలు ఆదారిని వెళ్లింది. ఒక ఇంజను, ఒక సామానుబండి, రెండు షుట్లను బట్టాను. వాసిలీ అప్పుడక్కడ లేనేలేడు. నాలుగవో జన సీమక వాసిలీ భార్యను కలుసుకొన్నాడు. అస్తమానం ఏకపక్షంవల్ల ఆమె మొహం పొంగిఉన్నది. కళ్లు ఎర్రగా ఉన్నవి. "నీ పెనిమిటి తిరిగి వచ్చాడా?" అని ప్రశ్నించాడు.

ఆమె చెయ్యి ఆడించి, ఏమీ చెప్పకుండా వెళ్లిపోయింది.

చిన్నతనములో సీమక 'విల్లో' శాఖలతో పిల్లింగ్రోవులు చెయ్యడం నేర్చుకొన్నాడు. విల్లో కర్రలో బెండు ఊడకొట్టి అనసరమైన చోట్ల రంధ్రాలు పొడిచి చివర పీచిచేసి ఎంతో బాగా ఏపాట పడితే ఆపాటపాడడానికి వీలుగా ఉండేట్లు పిల్లింగ్రోవులు చేసేవాడు. కనిలేక భాళీగా ఉన్నప్పుడు చాలా గొట్టాలు చేసి బూర్గుబండి గార్డుకూ, తనకూ, పరిచయం వుండడంవల్ల అతని ద్వారా పట్టణం పరిపాలించేవాడు. మార్కెట్టులో అమ్మగా ఒక్కొక్కదానికి రెండు కోపెక్కుల* వంతున అతనికి ముట్టింది. తనిఖీ అయిన మూడో రోజున, ఆరుగంటలబాడి చూడడానికి భార్యను యింటివద్ద అట్టేపెట్టి కత్తి తీసుకొని పిల్లింగ్రోవులకు కర్రలను కొట్టడానికి అతను అడవిలోకి వెళ్లాడు. తన బీటు చివరదాకా వెళ్లిరైలు మార్గం మోచేతిమలుపు తిరిగిన చోట గట్టుదిగి అడవిలోనికి వెళ్లాడు. అరవెరెన్టు దూరంపైని

* ఒక కోపెక్కు రూబల్లో నూగోవంతునా నెనెను.

ఒక పెద్ద తేమప్రదేశ మున్నది. దాని సమీపంలో పల్లంగోవులు యెక్కడానికి అనుకూలంగా ఉండే విల్లోకర్తలు దొరుకుతవి. ఒక మోపుకర్తలు కొట్టి యింటికి వెడదామని బయలుదేరాడు; అడవిలోనుంచి నడుస్తున్నాడు. సూర్యుడు పడమర అస్తమించబోతున్నాడు. అంతా నిశ్శబ్దము. పక్షుల రుతములూ, కాలిక్రిందపడ్డ ఎంజుకుల చప్పుడూ మాత్రం వినపడుచున్నవి. సీమకా మరికొంత దూరం నడిచాడు. రైలుపట్టాలు సమీపించాడు. ఒక లోహపు నస్తువుమీద ఇంకో లోహపునస్తువును కొట్టితే పుట్ట శబ్దమువంటి శబ్దము అతను విన్నట్లు భావించాడు. సీమకా వడినడిగా నడుస్తున్నాడు. ఆప్రాంతాల రైలు పట్టాలకు ఏమీ వరమృతులు లేవు. “ఏమిటి ఈశబ్దము” అని అత డాలోచించాడు. అడవి పొలిమేర అలాంటిది. రైలుగట్టా కనిపించింది. రైలు లైనుమీద ఎవరో కూర్చుని ఏమో చేస్తున్నారని నమ్మకంగా సీమకా అతన్ని సమీపించాడు. ఎవరో మరమేకులు ఎత్తుకుపోవడానికి సిద్ధురని అత డనుకున్నాడు. సీమకా చూచాడు. ఆమనిని లేచాడు. అతనిచేతులలో గుసప మున్నది. దానిని ఒకపట్టా క్రింద పెట్టి ఒకవైపుకు కదపాడు. సీమకా కట్టు చీకట్లా గ్రమ్మినవి. కేకవేస్తూ మనుకున్నాడు. మాట రాలేదు. అమనిని వాసిలేఅని అతడుచూచాడు. అతనికేసి గబగబ పరుగెత్తుకు వెళ్ళాడు. వాసిలే గుసపమూ, రెండు చేత్తో పుచ్చుకొని గట్ట అవతలవైపునుంచి పారిపోయినాడు.

“వాసిలే స్టి పెనివ్! అన్నా! నాయనవు గావు! తిరిగి రావు! గుసపము నాకియ్యి! రైలుపట్టాయధాస్త కారం పెట్టుదాము. ఎవరికీ తెలియదులే. తిరిగిరా, పాపంకం తగలకుండా సీతత్మను కాపాడుకో!”

వాసిలే తిరిగి రాలేదు. అడవిలోకి వెళ్లిపోయాడు.

ఊడదీసినపట్టా దగ్గర సీమకా నిలబడ్డాడు. కర్తలమోపు క్రింద పారవేశాడు. అప్పుడు నచ్చేబండి సామానుబండికాదు. ప్రయాణీకులు ఉండేబండి. దాన్ని అడవికి అతనివద్ద సాధనాలేమీ లేవు. జెండులులేవు. వట్టిచేతులతో రైలుపట్టా సరియైన స్థలంలో పెట్టడము సాధ్యము కాదు. మేకులు బిగించడమూ సాధ్యముకాదు. ఎక్కడికేనా పరుగెత్తాలి. సాధనాలు తేవడానికి తప్పకుండా అతను తన యింటికి పరుగెత్తవలసి ఉన్నది. భగవంతుని సహాయం ఉండాలి!

పగర్చుకొంటూ సీమకా యింటిపైపు పరుగెత్తాడు. పరుగెత్తుతున్నప్పుడు ఏమిటం క్రింద పడిపోతానో అని అనుకొన్నాడు. అడవి నెలువడి పరుగెత్తాడు. అతనియింటికి యింకదూరం సుమారు రెండువందలగజాలు ఉన్నది. మిల్లు తాలూకు కూత అప్పుడే వినిపించింది. ఆరు గంటలయింది. ఆరుగంటల రెండు నిమిషములకు రైలుబండి రావై ఉన్నది. కరుణామయుడైన భగవంతుడా! ఏపాపమూ ఎరగని ప్రయాణీకులను కాపాడవా! సీమకాకు జరగబోయే సంగతిఅంతా కనిపిస్తూనే ఉంది: “ఇంజను

వస్తుంది. ఊడదీసిన పట్టాలో దాని ఎడమవైపు చక్రాలు తగులుకుంటవి. ఇటూ అటూ ఊగు లాడుతుంది. తిరగబడుతుంది. రైలుపట్టాలను పైకి లాగుకుపోతుంది. పట్టా క్రింది దూలలు వదలిపోతవి. సరిగా లక్కజేతైను మలుపు తిరిగింది; గట్టు ఇరవై అయిదు గజాలు ఏట వాలుగా ఉన్నది లక్కజేత. ఆ రైలుబండిలో మూడోక్లాసు బు.....స్త్రీలు, చిన్న పిల్లలు క్రిక్కిరిసి కూర్చునిఉంటారు ..... ఏమి వస్తుందో తెలియకుండా వారంతా కూర్చుంటారు. భగవంతుడా! ఏమి చేయ్య మన్నావు. సంతగట్టిగా పరుగెత్తినా ఇంటికి వెళ్లి తిరిగిరావడమునకు న్యవధిచాలదు.....! సీమన్ యింటికి వెళ్లలేదు. అంతకన్న వడిగా పరుగెత్తుకొంటూ వెనకకు వెళ్లాడు. బట్ట తెలియకుండా తరవాత క్షణంలో ఏమి జరుగ బోతుందో తెలియకుండా పరుగెత్తాడు. రైలు ఊడదీసిన స్థలానికి పరుగెత్తి వెళ్లాడు. అతడు ఎడవేసిన కర్తలమోపు లక్కజేతన్నది. వంగి ఒకకర్త తీసుకొని-సందుకో తెలియదు- ఇంకా ముందుకు పరుగెత్తాడు. రైలుబండి వస్తూ స్పెట్ట: అతను భావించాడు. గూరము నూచి రైలుకూత వినిపించింది. రైలువట్టాలు కొంచెము కొంచెము చదురుతున్నవి. ఇంకా పరుగెత్తడానికి అతనికి శక్తిచాలదు. పట్టా ఊడ దీసినస్థలానికి రెండువందల గజాలు ముందు ఆగాడు. ఆక్షణంలోనే అతడు ఏమిచేయసలసి ఉంటుందో ఛట్టున తట్టింది. తన కంపే తీసి వేశాడు. అందులోనుంచి ఒక జేబురుమాలు తీశాడు. తన కాలిబోడులోనుంచి కత్తిని పైకి

లాగాడు. సిలువవంటి చిహ్నము తనముందు ప్రేలితో గాలిలో వేసుకొన్నాడు. భగవంతుడా రక్షించు!

మోచేతికిపైన ఎడమదండలో కత్తినిగుచ్చాడు. వేడినెత్తురు ప్రవాహము ఉబికివచ్చింది. జేబు రుమాలు ఆరక్తముతో తడిపాడు. ముసళ్లు తీశాడు. విడదీసి కర్తకు కట్టాడు. ఎత్తుగా ఎత్తి పట్టకొన్నాడు—అతని ఎర్ర జెండా.

జెండా ఊపుతూ లక్కజేత నిలుచున్నాడు. అప్పుడే అతడు రైలుబండిచూచాడు. ఇంజను ప్రవహమాత్రం అతనిని చూడలేదు. బుడి నమీపిస్తుంది. రెండువందల గజాల దూరంలో బరువుబండి ఆడడం ఎవరికీ శక్యం కాదు.

జెబ్బనుంచి రక్తముఊరికేకారిపోతోంది. చేతిని ప్రక్కకు అణచిపెట్టాడు. దానిపల్ల ప్రవాహం కట్టపడుతుం దనుకొన్నాడు. కానిరక్తం ప్రసహిస్తూనే ఉంది. రక్తలోపడ్డ గాయం లోతుగా ఉంది. అతనికి తల తిరుగుతోంది. కళ్లముందర పల్లటిఈగలు ఎగురుతున్నట్లు అయింది.....కట్టి చీకట్లు గ్రమ్మిపవి.... చెప్పుల్లో గుంటలు వాయిచిన శబ్దము విని బుహోంది. బుడి అతనికి అప్రపంచమే లేదు. దానిశబ్దము వినిపించడంలేదు.....అతని మనస్సులో ఒక్క-తే అలోచన! “నేను నిలుబడ లేను—నేను పడపోతాను— జెండా క్రింద పడనేస్తాను—బుడి నామీదనుంచి పోతుండ; డ్యూర్యా చేప్రా! రక్షించవా.....!” అతని కళ్ల మనకలుగ్రమ్మిపవి.మనస్సుశూన్యమైనది. జెండా వదలివేశాడు. ఆ నెత్తురుజెండా క్రింద

పడలేదు. నివరించయ్యా దానిని పట్టుకొన్నది. నివరించయ్యా దానిని పట్టుకొని పైకెత్తి పోయింది. ఇంజను ప్రవరు దానిని చూచాడు. వాల్చుమూసివేశాడు. ఇంజనుమరల వెనక్కు త్రొక్కివేసాడు. పైలుబండి అనివేశాడు.

ప్రముఖులు బట్టబడి గుంపులు గుంపులుగా నడుచును. బట్టతార క్రిందతో ఒకడు స్మృతి తప్పి పడిపోయినాడు చూచారు. ఇంకొకడు అతని

ప్రక్క నిలబడి కత్తి కట్టి నెత్తురుజెండా ఎత్తిపట్టుకొని ఉండడం చూచారు.

వాసిలీ ఒకనూటు చుట్టూచూచి తలవంచు కొన్నాడు.

అతడన్నాడు, “నన్ను కట్టివేయండి. పైలు బండి ఉండదనింది నేను.”

—[చింతాపీక్షితులు చేసినతప్పుమా.]

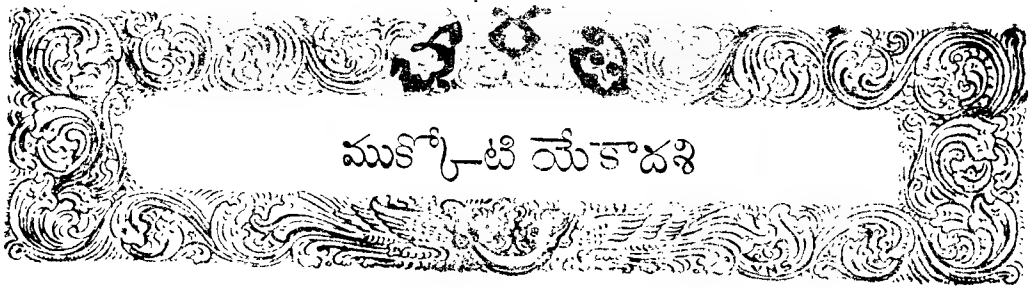
కీ ర ము

జలుమాలు సీతాంబయ్య దేవర గారు

సలలిత రామసీమలు నీ నీరించి
ప్రవృత్తి పే నేనందఱులకు బవ్వలగాచి
మలయపసినుని ముఖరసూనితోడ(?)
వృద్ధామధురమై కుతూహల మేలమిచి
ప్రకృతి లులనీయకమును బడుకొనుచు
గవికుమార, సౌఖ్యమును గాచినావు
సతతమును నువు న్వేద్యుని పాడినగుట
గాల మత్స్యక ముదరూతుల గడపనావు
ఇక నెన్నో నీ మురిపెనా, సుకమ?

భావనమాహానమగు సీతనువు గాచి
సహజమాధుర్య మగు గాన సార మరసి
లలనుపడు యువకును బెంబడి కడప
పంజరంబున బంధించబడెద మీవు
స్వేచ్ఛ కెడచి టనుచు ఆ నానీరూతులకు
ప్రహేళిక కుబూ దుమను నెవ్వరినగుట
బంగమున మోతనంద నొనరించు(?)
కినిరత్నంబు నరసి నర్థిల్లు, సుకమ?

ముక్కోటి యేకాదశి

[జ జ్ఞా ను పు]

ఈ యేకాదశి కపే రెట్లు కలిగినది? (తలుగు)
 మూడు + (సంస్కృతము) కోటి—
 ప్రాచీనమునంటిది. మూటికి కోటికి సంబంధ
 మేర్పడి యుండుపై నేకాదశి కలుసుకొనినది.

ముక్కోటి యనగా మూడు కోట్లు.
 మూడుకోట్ల దేవతలందును శ్రీరంగమో
 మఱియు నెట్లయో దివ్యక్షేత్రమున జేరుదురను
 ప్రతీతిగలను. దేవతల సంఖ్య ముప్పది మూడు
 కోట్లగుట? మూడుకోట్లకే లెక్క వచ్చిన
 యెట్లు మిగిలిన ముప్పదికోట్లుల కే యేకాదశి
 ముఖ్యముగా? మఱియు నీ ముప్పదిమూడు
 కోట్లను ఒకవోట నుండునాడుగాను. ప్రమా
 ణము:—“నీతివాదివ్యేకాదశశ్చ; పృథ్వ్యా
 మధ్యైకాచశశ్చ...” దివియందు పదునొకకుడు;
 పృథివియందు పదునొకకుడు; అప్పులు ఒకనొ
 కుడు. ఈవిధమున నివేదనవిధ గము చేర్పడి
 యుండున నమూడుకోట్లు నేన్వాయమున నేమ
 కము చేయగలిగి?

ఈమూడుకోట్లను దేవతలుగాను. మూ
 డుకోట్ల స్థిరాబిమునియు, ఇవియన్నియు
 మంగళక్షేత్ర శుద్ధద్వావశ్యకమునదయమున విను
 పతికొండమీదనుండు స్వామిపుష్కరిణిని ద్రవే
 శించున నియు, అప్పుడున్న ముచేసిన విశేష

ఫలము గలదనియు పురాణస్తోత్రావైమయమున్న
 ది. ఎట్లయో యొక దివ్యశక్తిచే తీర్థము లందు
 జేరగలిగినను తగ్గతమాహాత్యము ద్వాదశికి
 చెల్లినది కాని యేకాదశికి జెప్పబడలేదు.
 ద్వాదశ్యేకాదశులు కైక్యభావము సమర్థింప
 నలయునా? లేక లక్షణావృత్తి బ్రయోగించి
 ద్వాదశీమాహాత్య మేకాదశికి సాధుండునగు
 నా? లేక దశమ్యేకాదశీద్వాదశులు గలని
 యేకాదశీప్రశస్త్యుత్పాదనము చేయునా?
 “మానేతు మార్గక్షేపాన్య ద్వాదశ్యాం పూర్వ
 పక్షకే, అరుణోదయవేళానూత్రి ష్టు లోకేషు
 విశ్రుతాః; తిస్ర కోట్స్వర్ణకోటిచ తీర్థానాం
 సుమహామతే, సాన్నిధ్య తత్ర కుర్వతి
 స్వామిపుష్కరిణీజలే” ఇత్యాదివాక్యములు
 వామనపురాణాంతర్గత వేంకటాచల మాహా
 త్యమస్తుత్తమున బూడనగు.

ఈ రెండువిధముల కయ్యసంయోగము
 గల్గించి ద్వాదశికి జెప్పినదనియందు నేకా
 దశికినిగూడ సంస్వయింపజేసినను అందున్న
 ఫల ముపాదింపబడియున్నదియే కాని ము
 క్కోటిపకాదశీప్రయత్న ద్వారదర్శనప్రసంగ
 మట లేకున్నది.

ఏకాదశాంగమును జూచినను ముక్కోటి యే కాదశికి “శ్రీరంగాదిదివ్యక్షేత్రేషు ద్వార దర్శన” మ్మని న్రాయబడియుండునే కాని స్వామిపుష్కరిణీస్నానఫలము చెప్పబడుటలేదు. ద్వారదర్శనమాహాత్మ్య మీయేకాదశి కెట్లు కలిగినది? సామాన్యముగ నేకాదశి భరత ఖండము దగ్గరను చాతుర్వర్ణ్యమునకు ప్రతదివసమై, యుగవాసదివమై యున్నది. ముక్కోటి యేకాదశియను ప్రమితి కేమిమా ధారముగలదో విచారించవలయును. శ్రీరామ ననమి, నృసింహజయంతి, కృష్ణాష్టమి, ప్రథమై కాదశి, నరకచతుర్దశి, దీపావళ్యమావాస్య, రథసప్తమి, మహాశివరాత్రి లోనగునవి తిథి ప్రధానములై ఆసేతుహిమూచలమగు వ్యాప్తిని గలిగియున్నవి. ఈ ముక్కోటి ప్రాయశ్చముగ మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలో మాత్రమే ప్రచురముగ నున్నది. ఉత్తరరాజ్యములలో దీని ప్రచారమే లేదు. మద్రాసు ప్రెసిడెన్సీలో నీ పేరందరికి తెలియియున్నను, అన్నిగొప్ప విష్ణుక్షేత్రములలో దీనియనుష్ఠానము శ్రీరంగములో నున్నంత ప్రతిష్ఠను బొందియుండలేదు. కంచీకి గరుడనేన, కాళహస్తికి శివరాత్రి, తిరువళ్లూరికి వైయమావాస్య, అరుణాచలమునకు దీపదర్శనము, భద్రాచలమునకు శ్రీరామననమి మొనట్లు శ్రీరంగమునకు ముక్కోటి ప్రసిద్ధమైయున్నది.

పరమైందుమాసములలో దగులు నేకాదశుల పరిగణనమున ముక్కోటియని యొకటి పేర్కొనబడియున్నటులు లేదు. ఏకాదశి మాహాత్మ్యమును జూడ మార్గశీర్ష (ఆగ్రహ

యణి) కృష్ణపక్షైకాదశి మొదలు ప్రతినక్షము నకు నచ్చు నేకాదశుల క్రిందిపేర్లన్నది యున్నవి:—

మార్గశీర్ష బ ౧౧	ఉన్నన్నా
,, శు ,,	మోక్షా
పుష్య బ ౧౧	నగలా
,, శు ,,	పుత్రదా
మంశు బ ౧౧	షట్టిలా
,, శు ,,	జయనా
ఫాల్గున బ ౧౧	విజయా
,, శు ,,	ఆమర్దశి
చైత్ర బ ౧౧	పాశమోచనీ
,, శు ,,	కామదా
వైశాఖ బ ౧౧	నయాధినీ
,, శు ,,	మోహినీ
జ్యేష్ఠ బ ౧౧	అనరా
,, శు ,,	నిర్జలా
ఆషాఢ బ ౧౧	యోగినీ
,, శు ,,	పద్మా
శ్రావణ బ ౧౧	కామికా
,, శు ,,	పుత్రదా
భాద్రపద బ ౧౧	అజా
,, శు ,,	నామనా
ఆశ్వయుజ బ ౧౧	ఇందిరా
,, శు ,,	పాంకుశా
కార్తిక బ ౧౧	రమా
,, శు ,,	ప్రబోధినీ
అధికమాస (మఘమాస) బ ౧౧	నమలా
,, శు ,,	సుభద్రా

అధికమాసములు గలసి ఇరువదియారు ఏకాదశులు గుచున్నవి.

మార్గశీర్ష మేఘ మొదల బలుకబడినదన
“మాసానామార్గశీర్షోఽహం” (భాగవద్గీతా ౮.
౧౦, స్కం. 3౫.) అని చెప్పటకు గలకాండము
యిచ్చటను నర్హింపగలదు.

ముక్కోటియేకాదశినిగూర్చిన యీ
చర్చయందు మార్గశీర్ష ప్రశంస ముఖ్యమగు
చున్నది. మార్గశీర్షము హేమాతప్రాసం
భము. ఈ మాసమునే “గోవతుమం
రికలు దేశకవలేచి చని కాళింగజింబులుం
దోగి జలతరంగుల నినుమునం గాత్యా
యనీహాదంబు శేరి.....మాసప్రత్యయ సలి
సిరి.” (భాగవతము: దశమస్కంధము, హేమాత
వర్ణన). “అండాత్ తిరుప్పావై” యని ప్రసిద్ధి
జెందిన ముప్పది యరవదశ్యము కీ మాసమే
యాలగుననెడిది. ఇదియే కొంచె మించుచు
చుగ ధనుర్మాసమునకు సరిపోవునది. సంక్రమ
ణములబట్టి మాసపరిగణనను చేయువారికిని
చాంద్రమానము ననుసరించువారికిని దినములు
గొన్ని నెచ్చుతగ్గులు గలుగుచున్నవి. ఇతియ
భేదము. మార్గశీర్ష వికారమే ద్రావిడమున మార్గ
శియైనది. మన దేశమున మాసపరిగణనములమా
వాస్యాంతమై నెలయుచుండ నొత్తరాహులు
(People north of the Vindhyas) పూర్ణిమా
తమాసమును గ్రహించియున్నారు. అందు
చేత వారిమాసమున మాసమునకంటె నొక
పక్షము మూడుగ ప్రారంభమగును. వారు
కృష్ణప్రతిపత్తునుండి మాసమును తెక్కించు
టచే నేకాదశీపరిగణనమందు మార్గశీర్ష కృష్ణ
కాదశి మొదట దగులుటకు గారణమైనది.

మొత్తమునకు ముక్కోటియేకాదశిధను
ర్మాసశుక్లై కాదశిగనున్నది. పుష్యశుక్లై కాద
శికిలోఁబడి కిమాప్యవసమకరాయనగతుడగునేని
ముక్కోటి మార్గశీర్ష శుక్లై కాదశీదినమున నీ
సౌమ్యకురు గ్రహ్యమగుచున్నది. ఈ యక్ష
యవత్సరమున నిటులే యాచరింపబడినది.

చాంద్రమృగశీర్షమును సారధనుస్సుం
కనువర్తింపజేసిమాతము. వామనపురాణమున
“మాసేతుమార్గశీర్షాశ్చ ద్వాదశ్యాం పూర్వప
క్షకే” యని స్పష్టముగ జెప్పబడి యున్నది.
ఇక భవిష్యోత్తరమునను, స్కాందమునను
“ధనుర్మాసే సింహే పక్షే ద్వాదశ్యా మధ్యా
హ్నః” ఇత్యాదిగలదు. గీతాచార్యుండు గూడ
మార్గశీర్షమునే యాత్మవిభూతిపదముగ జెప్పి
యుడుటచే మనము మార్గశిరమునే స్థిరము
చేసికొందము. ముక్కోటియేకాదశి వైష్ణవా
యములందే విశేషముగ పాటించబడుచుండుట
చేతను, ద్రావిడప్రజలను సారమంశముచే
యాచరించుచుండుటచేతను ధనుర్మాసమున
శుక్లై కాదశి కీర్తిపవిత్రతలు సాధవిధించివి.

ఉదాహృతపురాణసమాఖ్యములుబాద్యన
శిని జాటుచున్నవి. అనుభవమున నేకాదశికి
గలక్తిర్ని ద్వాదశికిలేదు. శ్రీరంగక్షేత్రమాహా
త్యయమున ముక్కోటిఏకాదశినిగూర్చి విస్తార
మగు ప్రశంస యుండగలదు. ఆగ్రంథము
లభింపలేదు. నెల్లూరురంగనాయకులపేటలో
నెలకొనియుండు శ్రీతల్పగిరిరంగనాథస్వామి
వారి సన్నిధియందు మాత్రము ముక్కోటి
ప్రయత్నముగ ముక్కోటిద్వాదశిసాయాహ్న

మున నామనపురాణాంతర్గతశ్రీస్వామిపుష్కరిణీమాహాత్యక్రవనన మనాదిగ జరుగుచున్నది. ఆ పురాణవాక్యములు ద్వాదశిస్తావమాత్రములయి యున్నవి.

ముక్కోటియే కాదని యిటులుండవైకుంఠై కాదని యను నొకమాట గలదు. ఈ రెండవదములకును విషయమగు నేకాదశియొక్కటియే. కొందరు ముక్కోటియనియు కొందరు వైకుంఠై కాదశియనియు విలుతురు. ముక్కోటియనుటకు కారణము విమర్శింపబడినది. ఈయేకాదశికి వైకుంఠసంబంధ మేలకలిగెనో విచారింపవలయును. ఈయేకాదశియెల్లపుడును మకరసంక్రమణమునకుఁ బూర్వము వచ్చుచుండును. ఉత్తరాయణ ప్రవేశమునెదురూచుచుండును. ఉత్తరాయణ ప్రవేశము పుష్కరశుక్లై కాదశిని దాటినప్పుడెడల మార్గశీర్ష శుక్లై కాదశియే ముక్కోటి లేక వైకుంఠై కాదశిగ నిర్ణయింపబడుచున్నది. మార్గశీర్ష శుక్లై కాదశికి “మోక్ష” యని పేరున్నటులు యేకాదశీనామకట్టికయందగు జూపబడి యున్నది. ఈ పేరు నాధారపరచి వైకుంఠస్థాపియే మోక్షమనుభావముతో దీనికి వైకుంఠై కాదశి యను పేరు ప్రసిద్ధమై యుండునా? ఉత్తరాయణదక్షిణాయనములు రెంటిలో పూర్వతరమగునది “అనావృత్తి” (పునరావృత్తిరహితము) నొనంగునని గీతాది ప్రమాణములుండుటచే సూర్య ఉత్తరాభిముఖుడగుటయే సవితృమండలమధ్యవర్తి యగు శ్రీమన్నారాయణుని పరమధామం బగు వైకుంఠమార్గము

ము సూచింతు లగుచున్నదను భావమును బురస్కరించుకొని ఈయేకాదశికి వైకుంఠై కాదశి యని ప్రసిద్ధిగలుగుటకు గారణమై యుండునా? ఇరువదియూ నేకాదశులకు ఇరువదియూ గు నా మ ము లుండియు “వైకుంఠ” నామమాగణమున జేరలేదు. ఆ యిరువదియూ గు నామములు గాక విశేషకారణములచే గొన్ని యేకాదశులకు విశేషనామములు గలిగియున్నవి. శయనై కాదశి, పరివర్తనై కాదశి, బోధనై కాదశి, భీష్మై కాదశి ఇత్యాదులుదాహరణములు. వైకుంఠై కాదశి మార్గశీర్ష పుష్కరముల నడుమ వికల్పముగ నున్నది. కార్తికశుద్ధచతుర్దశికి వైకుంఠచతుర్దశి యను పేరు గలదు. కారణమేమియో?

మరియు వైకుంఠై కాదశినాడు వేకువన ఉత్తరముఖముగ నుండు నొక ద్వారముకడ ద్వారదర్శనోత్సవము జరుగుచున్నది. “అగ్ని రోజ్యతి రహస్యుక్షస్మణ్మాసా ఉత్తరాయణమ్” (భగవద్గీత అ. 8.) అనియు, “ధూమో రాత్రి స్తథా కృష్ణ స్మణ్మాసా దక్షిణాయనమ్” అనియు ప్రమాణములుండుటచేత ఈ రెండవదముల సంధి రాత్రిందివముల సంధివలె నుండునుగాన నేకువజాము (ఉపాకాళము) ద్వారదర్శనమునకు బ్రశస్తమనవచ్చును. ఉత్తర ద్వారముగ నుండుటయందగు విశేషముండవలయును. ఇది సూర్యుడు ఉత్తరాభిముఖు డగుటకు సూచకమా, లేక శ్రీవైష్ణవసాంప్రదాయసంకేతమగు త్రిపాద్విభూతి ఉత్తరమునకు సంబంధపడియుండు ననుటకు సూచకమా?

చాతుర్వర్ణ్యమాచరించుచుండు పండు గులు పర్వములు నెవ్వయో జ్యోతిష విశేష ములకు గాని, కర్షకాది వ్యాపారములకుగాని, మహాపురుషచరిత్రములకు గాని పొందుపడు నట్లులున్నవి. ఈ ముక్కోటి ఇంద్రగణ ముల జేరనదియు స్వప్రపంచలేమ. ఇది పండుగు గాదు; పర్వముగాదు. చాతుర్వర్ణ్యమువారనుష్ఠించు మిగత సంకేతములు గూఢములై

పామరదృష్టికి మూఢభక్తివై నాధారపడి యున్నట్లులు తోచుచున్నవి. అట్లుకాక ఇవి యన్నియు సహేతుకములనియు, విమాంసా సంచారమునకు ఒప్పినవి యనియు శాస్త్రీ యములనియు హేతువాదోపసత్తులచే విశదీక రింపబడినయెడ వైదిక మతోద్ధరణమునకు గొప్పసహాయముగ నుండును.

వ్యాసకర్త

భ్రాంతి విచ్ఛేదము

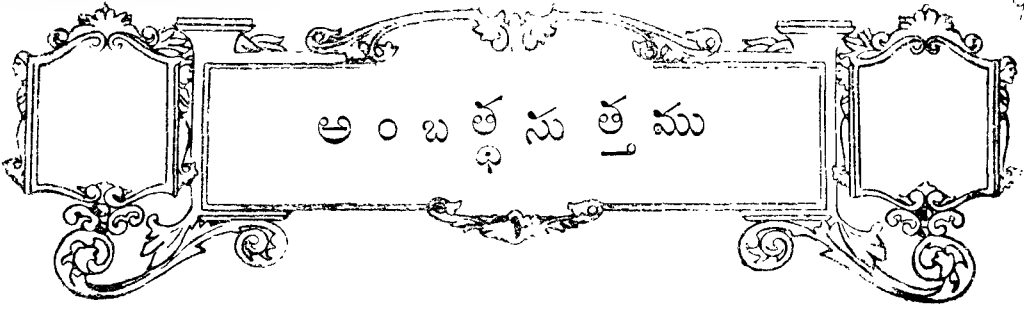
మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రి

(లలితకవితాకార్యస్థానము)

ఏదియైతను నీతోన కేకమగుట
నీకు భిన్నముగా నేది నిలువనేర్చుకొ.
శాశ్వతానందమూర్తి! నీ చందమెరిగి
తిరుగువానికి చేతులు దివ్యపదవి.
కలదు కలదంచు నెల్లరు బలుకుచుంటు
గాఢయత్నముపాలయి గాసినడితి

గనులువిప్పినమాత్రాన గానబడెడు
నిన్ను గనుగొనజాలక యిన్నినాళ్లు.
నిన్ను గన్నారజూచిన నిమునమండె
మున్ను కేగొన్నభ్రాంతి నిర్మూలమయ్యె
జగముచుట్టము బాడగన్న జగమునుండి
అంధకారమ్ము దూరమై యరుగునటుల.
(ఆనందగానమామంజి)

[అంబత్తు సుత్తము]

కె. రంగాచార్యులుగారు, యమ్. ఏ., బి. యల్.

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

6. “వత్త” అని యంబత్తును పట్టి యాననముపై నుండి లేచి, పొట్టురసాదికి నమస్కరించి, యాడుకర్మములఁ బూచిన రథం దెక్కి, బ్రాహ్మణముల వక పరివృతుండై, యిట్లానంకల వనముం జేరినను. రథంబు పోవుటకు పీటైనంతసేపా కామర్యము ననుసరించి పని, రథమునుండి దిగి, కాలే నడకను వనంబులోనికిం జరిగెను.

వ్యాసకర్త

గురుండిరి. వారియొద్ద కంబత్తుఁడు చని “ఇపు డెవఁడు ప్రాతుఁడును గోతముఁడును? అతనిదర్శనమునకై మే మిచ్చటికి వచ్చితిమి” అని నుడిచెను.

8. భిక్షుకులు “ఈ బ్రాహ్మణ్యమునకుండైన యంబత్తుఁడు సువంశోద్భవుఁడును, విఖ్యాతఁడైన బ్రాహ్మణపొట్టురసాది వాత్రుండునై యున్నవాఁడు. భాగవతుఁ డట్టివానితో కాస్త్రాగ్రముజేయ సవర్థుఁడు కాఁడు” అని యిట్లు వితర్కించుకొనుచు అంబత్తుతో నీరీతిగనుడిచిరి. “ఓయీ! అంబత్తు! అదగో అచట వాని వాసంబు. తలపు మాయఁబడి యున్నది. నీవు చచ్చుట లేక గొట్టి మెల్లఁగ దగ్గి యగ్రభ్రమండుముపైఁ గొట్టము. భాగవతుఁడు భీమదర్శము కలవాఁడును తెలియను.”

9. అంబత్తు డట్లునల్లెను. భాగవతుఁడు తలపు తెలివిన నంబత్తుఁడు లోనికిం జరిగెను. మఱియు నాతనితో బ్రాహ్మణ్యమునకుఁబను లోనఁ బ్రవేశించి భాగవతునితో మర్యాదామానసములను వాక్యములఁ బోగు ననుసాగించుటల నొనర్చి, యచితతాపవములపైఁ గూరుచుండిరి. అంబత్తుఁడును నేడెఱు యొకరితి మర్యాద వాక్యములఁ బోగు భాగవతుఁడు మారుమండి యుండఁగ నిలకడ లేక తొంగరపాటుతో నిటునటుఁ దిరుగుచుండెను.

10. భాగవతుఁడు: “ఓయీ! అంబత్తు! ఈరీతిగ నీవు బహువృద్ధులను నాచార్యులతోడను, కడు మడు సలుఁచును నీకరువులను గురువులను వైవవారలతోడను నింపనటుఁ దిరుగుచు, నానీనుఁడవై యున్న నాతో సంభాషించుట కూ?”

11. అంబత్తుఁడు: “గోతముఁడా! నిశ్శయముగ నట్లు కాదు. బ్రాహ్మణుల డెవ్వ డైనను నడుచుచుండ నట్టివానితో నడుచుచునే భాషించెదను. ఆనీనుండై యున్న బ్రాహ్మణునితో నానీనుఁడవై, సఖోపవిష్టుండైన బ్రాహ్మణునితో సుఖోపవిష్టుండవై నాక్రచ్చెద. కాని ముండితులతో నను, మభిక్షుకలతోడను, నీచద స్కులతోడను, బంధుపాదవచ్చులతోడను నే నీవుడు భాషించుచున్నటులనే భాషించెద.”

గోతముఁడు: “అంబత్తుఁడా! నీవిచలకు వచ్చినపు డేదెఱు కొరి వచ్చితివి. కాని నీకేయద్వేషములతో నిచటకు వచ్చితివో వానిపై నీగొడ్డిని నిగడించుము. ఈయంబ

త్తుడు బ్రాహ్మణులయినవడు. తనపాండిత్యముం గూర్చి గర్వింబియున్నను మర్యాదాహీనుడై యున్నవాడు. అట్టి మర్యాదాహీనత్వము శిష్యురూపిత్వములనల గాక మఱియొకటి సంగభవించును !”

12. అంబఘ్నేడు మర్యాదాహీనుడనిపిలువబడుటచే భాగవతునిపై నాగ్రహహూని, భాగవతుడు తన యాచరణమును గర్వించుటచే నాతనిఁ దిరస్కారభావముతో గౌరవహీనముగ నిరసించుచు నీరీతిగఁ బ్రత్యక్షముః “శాశ్వతములు, ఓయీ! గోతముడా! మర్యాదాహీనులును, సనాత్యులును, దుష్టిలురును, సులభహృదులును, తీక్షణకర్ములునై యున్నవారు. దాసులు, భృష్యులు, ద్రవ్యులు నయ్యు వారు బ్రాహ్మణులను గౌరవింపరు; అర్చన చేయరు; దాసుల నోసంగరు. ఇయ్యది, యోగోతముడా! యుక్తమైనది కాదు” అనుచు నీరీతిగ నంబఘ్నేడు శాశ్వతలయందు హీనభృష్యత్వము నాగోపించెను.

13. “ఓయీ! అంబఘ్నేడా! శాశ్వతులు నిన్నెట్లుచూసింబిరి?”

అంబఘ్నేడు: “ఓయీ గోతముడా! నేనొక పర్యాయము స్థానసాధి కార్యములకైఁ గపిలస్తుపురంబునకుఁ జని, యచట శాశ్వత సంఘాగారమునకుఁ జని యుంటిని. ఆశాలయందు శాశ్వతవృద్ధులును, యౌవకులును నచట సునంబు లగు నాసనముల నలంకరించి యుండి, స్తోమింతులై, యెండ్లగుండులతోఁ బరిహాసం బొనర్చుచు, నంగుళిప్రతోదకములనే నొండొరుల నవ్వించుచుండిరి. మఱియు వారల పరిహాసమునకుఁ గారాము నేపై యుండునని చింతించుచుంటి. అంతియకాక నాకు వారలొసనమైన నోసంగలేదు. అట్టిది, యో గోతముడా! యుక్తముగాని, సరళంబుగాని యైన ప్రచర్తన కాదు. శాశ్వతులు దాసులయ్యు, బ్రాహ్మణులను మర్యాదఁ జూపింపక, యర్చన చేయక, దాసుల నీయక యుండుట యసమంజసము.”

ఇట్లు అంబఘ్నేడు బ్రాహ్మణులయినవడు చెందు పర్యాయములు శాశ్వతలయందు దాసత్వ ముగోపించెను.

14. గోతముడు: “ఓయీ! అంబఘ్నేడా! లానంబల్పంబగు స్త్రీనిహంగన య్యుఁడన గూటియందుఁ దన

కిచ్చనచ్చినట్లు మాయచచ్చును. ఆకపిలస్తునందు శాశ్వతుల వారి స్వస్థానమందుండిరి కదా? కాన నట్టి స్వల్పకారమునకై నీ వనమానితుఁడవైతివని యొచిందుట సమమైనది కాదు.”

15. అంబఘ్నేడు: “ఓయీ గోతముడా! తుత్తియులు, బ్రాహ్మణులు, వైశ్యులు, కూడ్రులు నను నాలుగు వర్ణములవారు నరులలో నున్నారు; మఱియు నీనాలుగు వర్ణముల వారలలో తుత్తియు వైశ్య కూడ్ర జాతులవారు బ్రాహ్మణులనువలెగాని నేలు కారు. కాన నోగోతముడా! శాశ్వతులు భృష్యులై యుండియు నిట్లు బ్రాహ్మణుల గౌరవింపకయు, బూజింపకయు, వారికి దానము లొసంగకయు నుండుట పాడికాదు.”

ఈరీతిని మూడవపర్యాయము బ్రాహ్మణులైన అంబఘ్నేడు శాశ్వతులను దాసులుగఁ బరిగణించుచు నిరసించెను.

16. అపుడు భాగవతుడును “ఈ అంబఘ్నేడు శాశ్వతులను నిరసించి నీచులలోఁ దృప్తులగుఁ బరిగణింపఁ గృతనిశ్చయుండై యున్నాడు. ఈతని కులగోతములఁ గూర్చి నే నెందులకుఁ బ్రశ్నింపఁ గూడదు?” అని విత్తిర్కించుకొనుచు నాయంబఘ్నేనితో నిట్లు వాక్రమింపెను:

“అంబఘ్నే! నీ గోత్రం బెద?”

అంబఘ్నేడు: “నేను కష్టాయనుడను.”

భాగవతుడు: “సరియే కాని నీవు నీ మాతృగోత్రమునఁగాని, పితృగోత్రమునఁగాని పరికించి చూచి యాయాగోత్రములలో నుద్భవించిన ప్రార్థుల జన్మములఁ బరికించిన శాశ్వత లాకష్టము నీ యజమానులనియు, మీరు వారి దానీజనులలో నొక్కఁడూ మె సంతతివా రనియుఁ దెలియఁగలదు. శాశ్వతులన్న నో ఒక్కొక్క (ఇష్టైశు) వంశంబునకుఁ జెందినవారు.

బహుప్రార్థమున, నోయీ! అంబఘ్నేడా! ఒక్కొక్క నరసొలుఁడు తనభార్యలలో నత్యంతప్రియయగు నామెసంతానమునకు రాజ్యము నిప్పింపఁ గోరి, పారికంఠెఁ బెద్దవారలగు ఒక్కొక్కఁడు, కరండుడు, హత్తినికుడు, సినిపురుడు అను నలువురు

కొవరులను రాజ్యబహిష్కృతులగు నొనర్చెను. అట్లు దేశమునుండి వెడలఁగొట్టబడి వారు హిమాలయపర్వత నితంబములయందు మహావృక్షకోభితతటసహోపరసామీ ప్యంబున వసియించుచుండిరి. మఱియు వారు కలపవి త్రులైన గళంకము గావండునట్లు తమ యక్కడెల్లఁ ద్రును వివాహమాడిరి.

అపుడు, ఒక్కొక్కపక్షిపాలుడు “నా పుత్రులెచ్చట నున్నారు” అని యమాత్యులఁ బ్రశ్నించెను.

“సార్వభౌమా! హిమాలయనితంబప్రదేశముల నొక స్థలంబున సహోవరతటంబుల నొక మహావృక్షంబున్నది. అచట వారు వసింపచున్నారు. మఱియుఁ గలరుదకి హానికలుగకుండఁ దమ తోఁబుట్టువుల వివాహమాడిరి.”

అపు డొక్కొక్కభూపాలుడు విస్మయంబుతో నిట్లు చెప్పెను: “అయ్యవలెలు బహుసత్వయుక్తులు; బల! వారు పరమశక్యులు.”

అందువలన నోయా! యంబత్త! వారు కావ్యులని వ్యవహరింపఁబడుచున్నారు. దిస యను నొక్కొక రాజయొక్క దాని యొకతే కృష్ణవర్ణోదేతుడగు బాలునిఁ గనెను. జన్మించినతోడనే కృష్ణవర్ణోదేతుండైన యాశిపుత్రుఁడతా! నన్ను స్నానము చేయించి, యీ మా లింగము లేకుండఁ బరిసంభ్రమఁబును. నేను నీ కుపకారముఁ గావింపఁగలను” అనెను.

ఓయా! అంబత్త! ఇప్పుడు నరులు దయ్యములు దయ్యములని చెప్పుచున్నట్లు కాలములలోఁ గృష్ణవర్ణము కలవారలను దయ్యము లని చెప్పుచుండెడివారు. అప్పుడు వారిట్లనిరి: “ఈశిపుత్రుఁడే పుట్టిపంబునే మాటలాడెను. కృష్ణవర్ణముగల దయ్య మొకటి జన్మించెను” అని. అయ్యదయ్య ఓయా! యంబత్త! కన్టాయనుల యుత్పత్తి. కాన నోయా! యంబత్త! నీమాతృపక్షమునఁగాని, పితృపక్షమునఁగాని, కులగోత్రములఁ బరిశీలించి చూచిన శాస్త్రులు మీయజమానులై యొకప్పుడుండి రనియు, మీరు వారి దాసిసంతతివారనియు స్పష్టమునను.”

17. భాగవతుఁ డిట్లుబ్రాహ్మాయువకునితో సభామాఁ గావింప నచటనున్న బ్రాహ్మాయువకు

నిట్లు చెప్పందొడంగిరి: “అర్చనీయుండగు గోతముఁ డిట్లంబఘని దాసీకులోద్భవ్వండని యత్యధికముగ ననాదరింపకుండుఁ గాక! అంబత్త! నునులోద్భవ్వఁడును, సద్వంశజఁడును, వేదములయం సహారమైన జ్ఞానముకలవాఁడును, పండితుఁడును, వేదాధ్యయనసంపన్నుఁడును; ఈవిద్యులఁజూచుమై గోతముఁడా! ప్రశ్నించిన సరియగు నుత్తరముల నాతఁ డియ్యఁగలవాఁడు.”

18. భాగవతుఁ డిట్లుబ్రాహ్మణులతోఁ జెప్పెను: “అట్లే కానిండు. మీగ లింకొకకతి నాలోచించిన మీరే యీవాగ్దావమును నాతోఁ గావింపవలసియుండును. కాని మీర లీరీతిగ నాలోచించుటచే నంబత్త! మాటలాడనిండు.”

19. బ్రాహ్మాయువకులు: “మే మట్లేచింతించుచున్నాము. మేము నోరు విప్పవైన విప్పము. ఈవిషయములలో నంబత్త! డెర్చనీయుం డగు గోతమునకుఁ గనిన సమాధానముల నీయ శక్తిగలవాఁడు.”

20. భాగవతుఁ డపుడంబఘనితో నిట్లుచెప్పెను: “ఇపు డొక యుచితంబగు ప్రశ్న వొడముచున్నది. నీ క్షిప్తును లేకపోయినను నీ వద్దానికైఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగవలయును. నీవుస్పష్టమైన జవాబు నీయకపోయినను, క్షిప్తుం బగు విషయమునుగూర్చి మాటలాడినను, మాటలాడక మానమును కరించినను, నిచ్చటనుండి నిర్గమించినను దక్షిణాపే నీతల ప్రక్కలగును. కడుముదుసలలగు బ్రాహ్మణులుగాని, నీకు-చార్యులుగాని, యట్టి యాచార్యుల మాచార్యులుగాని మాడుకొని సంభాషించినపుడు కన్టాయనుల యుత్పత్తిఁగూర్చికాని, వారి మాటఁజునికొంటికాని యేమి వింటివి?”

భాగవతుఁ డిట్లు నుడివినపిదప నంబత్త! డేమియుం బలుకక యూరకుండెను. కాకన్గింహండు తిరిగి మాప్రశ్న నడిగెను. అంబత్త! డేమియుం బలుకకయురకుండెను. అపుడు భాగవతుఁ డిట్లు చెప్పెను: “అంబత్త! నీ విపుడు నాప్రశ్నకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగుము. మాకీభావము వహించుట కిది సమయము కాదు. నీలయన నెన్నఁ దైనను తథాగతునిచే నుచితంబగు ప్రశ్న ముఁడుపర్యాయము విడుగంబడి జవాబీయక యూరకున్నచో నట్టివానిశిరము ప్రక్కలఁడును.”

21. అసమయంగా బ్రహ్మచారియగు నింద్రుఁడంబట్టి మిఁదగు జాబ్యుల మానావసింఁడంబు మాన్తముల గరించి, యంబట్టి యా గోత్రమప్రశ్నముల కుత్తరిమియకున్న వానితలం బగలఁగొట్టి నెంచి యాకాశంబున నుత్తరించెను. భాగవతుఁడును, బ్రాహ్మణాంబట్టిఁడును నావ్రజపాణిం జూచిరి. నుతీయు నంబట్టి ఁడ భయంఁరదృశ్యమును గని భయకంపితుఁడై రక్షణార్థము భాగవతునిచేతఁ జేరి, నమ్రాధూతుఁడై “భాగవతుఁడేమి చెప్పెను? నుతీయొకపర్యాయము నెలవొందు” అని నేడుకొనెను.

“అంబట్టిఁడా! నీ వేమి మోజింపునుంటివి?”

అంబట్టిఁడు: “ప్రాజాన్తాండవ గోత్రముఁడు చెప్పినరీతినే నేవింటిని. అయ్యదియే కష్టాయనల జన్మక్రమము; మఱయు, గోత్రమునిజేఁ జెప్పఁబడినవానినే కూర్చున్నగఁ బరిగణించుచున్నారు.”

22. ఆకఁ డెల్లు చెప్పినవివర బ్రాహ్మణులలో సందోభంబు జరించి, కలగలగలం బాద్యవించెను. “బ్రాహ్మణుఁడైన యంబట్టిఁడు హింజయ్యుఁడని చెప్పుచున్నారు. వానికుటుంబంగా నుత్తరం బరి నుతీవుచున్నారు. నుతీయు నాతఁ డాక గూఁడుగానిసి యొక్క సంతతివాఁ డనియు, శాస్త్రు లాతని యజమానునియును బ్రకటించుచున్నారు. ఎవ్వనిపల్కులు గర్వస్వరూపంబులో యట్టి శమూగోత్రముఁడు విశ్వసనీయుఁ డని మే మూహింపవలెన నూహింపలేదు” అని గూఁడ్రాహ్మణయువకులు చెప్పిరి.

“ఈబ్రాహ్మణుల, దాసీకులొద్దవునిగ నంబట్టి సత్కఱతము నిరసించుచున్నారు. వారిమామగము నుండి యాతనిని నేఁ గాపాడెదను” అని యూహించుచు వాఁలతో భాగవతుఁ డిట్లు లనియెను.

“జన్మకారణమున నంబట్టిని సభ్యముగ గర్హింపవలదు. ఆకష్టాండు మహర్షి యయ్యె. ఆతఁడు దక్షిణాపథంబునకుం జరి, యచట మంత్రంబుల తెన్నఁగఁ జెయించి, ఒక్కొక్క పార్శ్వపునీకడకుఁ సరిగిపెచ్చి, మద్దరూపియను నానృపాలుని పుత్రుకను దనకు భార్యగ నొసంగు మాని కోరెను. అందుల కాధూపాలుఁ డిట్లు

చెప్పెను: “ఏమీ! మీని దుండగీరినను! నా దాసీ పుత్రుం డయ్యు నీతఁడు నాపుత్రుకను దన కిచ్చి వివాహము చేయు మానుచున్నాఁడు.” అని యాకపితుఁడై యాతఁడు బాణంబు నొకదానిని విల్లున నెక్కపెట్టెను; కాని యానారాచంబు నాతఁడు విడువలేకపోయెను. నుతీయు నద్దాని వింటినుండి తీసివేయలేకపోయెను. అపుడు రాజామాత్యులు కష్టాబుషికడకుం జని “ముని సత్తమా! పుడమితీనికి హాని యేమియు లేకుండఁ బ్రసాదించువు” అని యాతని వేడుకొనిరి.

కష్టాండు: “రాజున కేమియు హాని లేదు. అయినను నరపాలుఁ డానారాచంబు నధోభూమిపైఁ బ్రయోగించినఁ దనరాజ్యం బిల్ల నిర్ణీరంబై యుండు.”

అమాత్యులు: “ధూవునకును, రాజ్యమునకును గూడ హాని కలుగకుండునట్లు చేయు మంత్రపనవర్య!”

కష్టాండు: “రాజునకుఁ గాని, రాజ్యమునకుఁ గాని హాని లేకుండ నుండు. అయినను నారాచంబు నాకాశంబులోనికిఁ బోవిడిచిన నీరాజ్యమునం దంతట నేనుసంవత్సరములు వర్షములు కురియకుండును.”

అమాత్యులు: “ఆర్య! నృపునకును రాజ్యమునకును హాని లేకుండఁ జేయుము. హానియు వర్షములు కురియునట్లు చేయుము.”

కష్టాండు: “రాజునకును, రాజ్యమునకును హాని కలుగదు; నుతీయు వర్షములు గలుగును. రాజమాత్రమి నానారాచంబును జ్యేష్ఠ పుత్రునిపైఁ బ్రయోగింపవలెను. ఆరాజుగూర్చున కేమియు నెన్న సంభవింపదు. ఆతని చంద్రుకత్తెన హాని కలుగదు.”

అప్పు డాబ్రాహ్మణులు ఒక్కొక్కఁడ కీనృత్తాంత మంతయు నివేదించుచు నిట్లనిరి: “రాజా! నారాచంబును పుత్రునిపై నుంచును; అతనికి హాని సంభవింపదు. భయమైనఁ గలుగదు” అన రాజును నారీతిగ నావరించెను; హాని యేమియుం గలుగలేదు. నరపాలుఁ డీసంభవములవలన భీతుఁడై, బుద్ధి కలది, తనపుత్రుకయైన మద్దరూప యను నామె నాకష్టాన కిచ్చి వివాహము చేసెను. బ్రాహ్మణులారా! మీ రంబట్టిని దాసీకులొద్దవుం డని దూషించరాదు. ఆకష్టాండు మహర్షి యై

మౌఖమాసము]

అంబత్థనుత్తిము

యండె" అనుచు సంబత్తునితో నీరీతిగ ముచ్చటించెను: "అంబత్థా! నీ విందుల కేమి చెప్పుచువు? త్నత్తియ యువకుం డొక్కఁడను బ్రాహ్మణకన్యతో రమింపఁ బుత్తుఁ డొక్కఁడను జనించినాఁ డనుకొందము. బ్రాహ్మణకన్యయందు నట్లు జనించిన త్నత్తియపుత్తుని బ్రాహ్మణులు లుచితాసనపానీయంబుల నిచ్చి సత్కరింతురా? లేదా?"

అంబత్థుఁడ: "ఔను, అట్లే వారు కావంతురు."

గోతముఁడు: "అట్టి వానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రంబులఁ బఠియింపించెదరా? లేదా?"

"ఔను; అట్లే చేయుదురు."

"అయిన నట్టివానికి బ్రాహ్మణులు తమకన్యల నిచ్చి వివాహముఁ గావంతురా? కావంపరా?"

"అట్లే చేయుదురు."

"అట్లైన త్నత్తియు లట్టివానిని రాజ్యాభిషిక్తునిగఁ జేయుదురా?"

"గోతముఁడా! అట్లుచేయరు."

"ఎందుల కట్లు చేయరు?"

"ఏలయన నట్టివాఁడు మాతృపక్షమున సుదకు లోద్భవుఁడు కాఁడు."

25. "మఱియు నేమనియెదవు? అంబత్థా! బ్రాహ్మణయువకుం డొక్కఁడు త్నత్తియకన్యతో రమింపఁ బుత్తుఁ డొక్కఁడు పుట్టించె ననుకొందము. అట్లు త్నత్తియకన్యయందు బ్రాహ్మణయువకున పుట్టించిన పుత్తుని బ్రాహ్మణులు లుచితాసనపానీయంబుల నొసంగి సత్కరింతురా?"

"అట్లు చేయుదురు."

"అట్లైనను బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమునందుగాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవునైవే ద్యంబులను గాని, యుపాయనముగ నొసంగఁబడిన భోజనమును గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"అట్లు చేయనిత్తురు, ఓ గోతముఁడా!"

"బ్రాహ్మణు లాతనికిఁ దమమంత్రంబులఁ జెప్పుదురా?"

"ఆ, అట్లు చెప్పుదురు."

"అట్టివానికి బ్రాహ్మణులు తమకన్యల నిచ్చి వివాహము చేయుదురా?"

"అట్లే చేయుదురు."

"అట్లు లైనను త్నత్తియు లట్టివానికిఁ దమరు యుక్తవై న రాజ్యాభిషేకసంస్కారము నొనర్తురా?"

"అట్లు చేయరు."

"ఎందులన?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! అట్టివాఁడు పిఠ్యపక్షమున పుట్ట త్నత్తియకులోద్భవుండు కాకపోవుటచే నభిషేకార్హుఁడు కాఁడు."

26. "అట్లులైన, ఓయీ! అంబత్థుఁడా! స్త్రీలను స్త్రీలతోను, బురుషులను బురుషులతోను, బ్రాహ్మణ త్నత్తియులను బరీక్షించి మాచిన త్నత్తియులే యుత్తము లనియును, బ్రాహ్మణులే యంతకంతకై దమ్మున వార లనియును స్పష్ట మగుచున్నది.

మఱియు నోయీ! అంబత్థుఁడా! బ్రాహ్మణు లేదియో యొక కారణమువలనఁ దమలో నొక్కని ముండనంబుఁ గావించి భిష్యులు నాతినిశిరముపైఁ బోసి దేశమునుండి కాని, సగరమునుండి కాని బహిష్కరించిన నట్టివాని నుచితాసనపానీయంబుల నిచ్చి బ్రాహ్మణులు సత్కరింతురా?"

"ఓయీ! గోతముఁడా! అట్లుచేయరు."

"అట్లు కాకున్న బ్రాహ్మణు లట్టివానిని శ్రాద్ధభోజనమందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవునైవేద్యంబులను గాని, యుపాయనముగ నొసంగఁబడిన భోజనమందు గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?"

"గోతముఁడా! అట్లుచేయరు."

"అట్టివానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రపాఠంబుఁ జేయనిత్తురా?"

"మంత్రాగ్రయనంబుఁ జేయనియరు గోతమా!"

"బ్రాహ్మణకన్యల నిచ్చి యట్టివానికి వివాహము చేయుదురా?"

"తమకన్యలవద్దగఁకు రానీయరు."

27. “ఓయీ! అంబఘ్టడా! నీవిందుల కేమి చెప్పునువు? క్షత్రియులు తమలో నొక్కని నీరీతిగఁ దేశమునుండి కాని, నగరమునుండి కాని బహిష్కరించిన నట్టివాఁ డుచితాశనపానీయంబు లొసగఁబడి బ్రాహ్మణులచే సత్కరింపఁబడుచున్నాడా?”

“అట్లు సత్కరింపఁబడుచున్నాడు.”

“మఱియు బ్రాహ్మణు లట్టివానిని వ్రాధభోజన ముందుఁ గాని, పాయసాన్నమును గాని, దేవతానైవేద్యంబును గాని యుపాయనముగ నొసగఁగఁబడిన భోజనముఁ గాని తమతో భుజింపనిత్తురా?”

“భుజింప నిత్తురు.”

“అట్టివానిచే బ్రాహ్మణులు మంత్రపాఠంబుఁ జేయనిత్తురా?”

“చేయనిత్తురు.”

“బ్రాహ్మణాకన్య నిచ్చి యట్టివానికి వివాహము చేయుదురా?”

“బ్రాహ్మణాకన్యల నిచ్చి వివాహము చేయుదురు.”

“అందుచే నోయీ! అంబఘ్టడా! క్షత్రియుండు ముండితుండై, యథోగతిం జెంది, దేశనగరబహిష్కృతుండైయుండియు, క్షత్రియుండైయు త్తమం డనియును, బ్రాహ్మణుం డంతకంటె నధమం డనియును స్పష్ట మగుచున్నది.

28. మఱియు బ్రహ్మదేవులలో నొక్కరుండైన సనత్కుమారుండై యీనదనములను జెప్పెను:

‘కులమునకు నాధిక్యము నిచ్చి శ్రేష్ఠత్వము నిర్ణయించు నరులకు క్షత్రియుండై యుత్తమండు; కాని వివేకసంపన్నుఁడును, బరమసాధువృత్తిమంతుఁడు నైన నరుండు దేవతలలోను, నరులలోనుగూడ శ్రేష్ఠుండు.’ ఈవచనము ఘనార్థయుక్తంబై, సనత్కుమారబ్రాహ్మచేయుక్తముగఁ జెప్పఁబడినది. ఓయీ! అంబఘ్టడా! నేఁగూడ నీరీతిగఁ జెప్పెదను:

కులమునకు నాధిక్యము నిచ్చి శ్రేష్ఠత్వము నిర్ణయించు నరులకు క్షత్రియుండై యుత్తమండు; కాని

వివేకసంపన్నుఁడును, బరమసాధువృత్తిమంతుఁడునైన నరుండు దేవతలలోను, నరులలోనుగూడ శ్రేష్ఠుండు.”

“నోతముడా! ఆవచనమునఁ జెప్పఁబడిన వివేకం జేమి? సాధువృత్తి యనున దెట్టిది?”

“అంబఘ్టడా! నేను జెప్పిన వివేకసాధువృత్తి విషయములలో బన్యవంశములకును ‘నీయంతటి వాడెను నేను; నావలె నీవు గౌరవాగ్ధుఁడవు కావు’ అను వాక్యములను బ్రేరేపించు గర్వమునకును ప్రసక్తిలేదు. వివాహసంబంధములలో నట్టివిషయములకుఁ బ్రసక్తియుండును. అంబఘ్టడా! జన్మకులములకుఁ గాని, యుత్తమకులగౌరవమువలన నైనను వివాహసంబంధము లెల్ల నైనను సంభవించు గర్వమునకుఁ గాని, లొంగి లోఁబడి యుండు నరు లుత్తమవివేకసాధువృత్తముల కతిదూరంబున నుండురు. అట్టి జాత్యాదిబంధముల నధిగమించియే నరుం డత్మున్నరం బగు వివేకసాధువృత్తుల నధిగమింపఁగలఁడు.”

“ఓగీతముడా! ఆసాధువృత్తి యెట్టిది? నియ్యది యావివేకము?”

“ఓయీ! ప్రపంచమున సజ్జానియుఁ, మూర్ఖుఁ యుండును బ్రబుద్ధుండును, సత్యవార్ధులన నమరణించినవారల కసమాననియంతయు, మానవులను దేవతలను నాచార్యుఁడును, అర్హతజ్ఞుఁకొరఁ డుచ్చించె నని యనుకొందము. అట్టివాఁ డితరుల సాహాయ్యము లేకుండఁగనే యాధ్వంబులను బ్రహ్మమాగలోకంబులును, బ్రాహ్మారాజన్యవైశ్యులచేఁ బూరితంబైన యథోలోకంబును గల బ్రహ్మాండంబుల లెక్కఁగఁబరీక్ష చేసినట్లు జ్ఞానంబు కలిగియుండును. అట్టిజ్ఞానమును సంపాదించి యాజ్ఞానము నితరులకు బోధచేయును. జన్మవృద్ధినిష్పత్తుల మనోహరంబైన సత్యమును సమాలముగఁ బ్రకటించి, యుత్తమజీవనమందైన పరిపాకమును బరిపూతత్యమును దెలియఁజేయుచున్నాడు.

గృహస్థు కాని, యట్టివాని సంతానములో నొక్కఁడు కాని, నీదకులోచ్చవులలో నొక్కఁడు కాని యిట్టి సత్యవచనములకుఁ జెవియొగ్గి విని, తథాగతునియందు నమృతముపుట్టి, యట్టిసన్మృతముచే నిట్లాపించును.

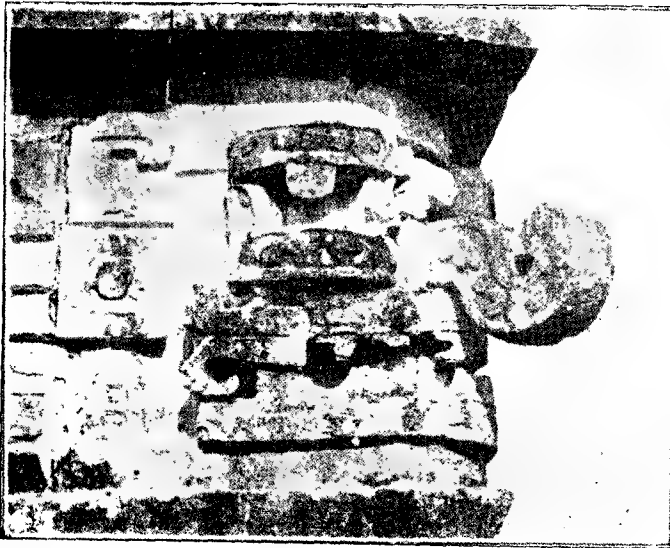
మధ్య అమెరికాలో క్రీస్తు 5-వ శతాబ్దం ?

కోపాన్ పట్టణమందలి 'మయ' శిల్పములు

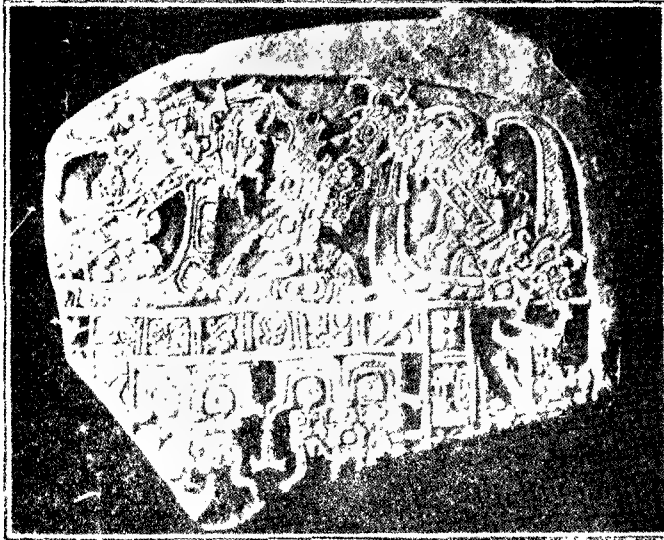
కోపాన్ పట్టణపు ప్రంభశిల్పములందు, ఏనుగుతలలును, అం దొకదానిపై మావటీడును చెక్కబడి యున్నవని కొందరును, అవి యేనుగుతలలుకాక 'మాకా' చిలుకల ముక్కులని కొందరును చెప్పుదురు. ఇవి చెక్కిన కాలమున ఆదేశమున ఏనుగే లేనపుడు శిల్పి యేనుగు నెట్లు చెక్కు ననువారు కొందరు; అక్కడ ఏనుగు లే కున్నను విదేశశిల్పముల ననుకరించియుండవచ్చు ననువారు కొందరు. మొత్తముమీద ఈ శిల్పములం దాసియా ఖండపు నాగరిక తాచిహ్నములు చాల కన్పడకమానవు. అమెరికాలోని పూర్వకాలపు నాగరికత ఖండాంతర ములనుండి ప్రాపించినదా, లేక యచ్చటనే యుద్భవించి వర్ధిల్లెనా యను సమస్యను సాధించు నవసరమున నాధారభూతము లగు ఇట్టి శిల్పములు ఖండాంతరముగ ఆసియాను నూచించుచున్నవి.

ఇందలి (Calendar Column) 'కాలెండర్ కాలమ్' (పంచాంగము) 'మయ'ల తిగులన, తిథిగణన పద్ధతిని నిర్ధారణనేయుట కుపకరించును. ఇదిహూడ ముచ్చట గూర్చుచున్నది. ఈ శిల్పము లన్నియు నిపుడు బ్రిటిషుమ్యూజియమ్ లో ప్రత్యేకాగారమున నుంచబడినవి.

ఆసియా అమెరికాలకు పూర్వ మెన్నడైన సంబంధముండియుండెనాయేమి ?

౧. వర్షాధిదేవుని నాసిక— (చిచిన్ ఇట్జా, యుకాటక్) యుకాటక్ లోని 'మయ' శిల్పుల అతివిచిత్ర శిల్పముల కొక మంచి యుదాహరణము.

౨. మయి దేశము: మరసంబంధ మగు ఒక శిల్పము—మయిశిల్పమున వికృత యుద్ధాహరణమిది.—ఇందు గగనాధి దేశిక, తత్సంబంధమైన ఇతర శిల్పములు.

3. కోపాళ పట్టణమున ఒక చెక్క-నెట్టెభాము—ఏనుగులూ ఒక మూసానీడు చెక్క-
యొక్కవి—(విశముక్తి కళ-భాగము)

౪. ఆ (3 వ చిత్రము) స్తంభమున కేయడ-టిభాగము—ఎడమ ప్రక్కను వంగియున్న మావటిడు; కుడి ప్రక్కనున్న రోనుగు వైభాగము శిథిలమైపోయినది.

“రాగరజోయుక్తమార్గంబైన సంసారంబు మిక్కుటములగు నడ్డంకులతో గూడుకొని యున్నది. ప్రాపంచికవస్తువుల బరివర్జించినవాని జీవితము వాయువువలె నిర్బంధములు లేకయున్నది. సంసారమున మునిగియున్నవాని కిట్టి యుత్తమజీవనంబును సంపూర్ణముగను, శుద్ధముగను, సుతృప్త్యంతతోను ననుభవించుటకు వీలు లేదు. అందుచే శిరోజములను, గడ్డమును డోరము చేయించి, కాషాయవస్త్రముల ధరియించి, సంసారమును బరిత్యజించి పరివ్రాజకుడ నగుదునుగాక!

అట్లైన చిరకాలంబుననే కొద్ది దినము గొప్పదైనను రిక్తమును బరిత్యజించి, యల్పసంఖ్యాకవస్తువులను బహుసంఖ్యాక వస్తువులను బంధువర్తమును విడనాడి, శిరోజములను, గడ్డమును ముండవలయు కావించి, కాషాయవస్త్రముల ధరియించి, సంసారమును వ్యజించి, సన్న్యసిండును.

అట్లు సన్న్యాసియైన పిదప నాతడు సంసార పరిత్యాగికి నియతమగు నిగ్రహము కలవాడై జీవనాశ్రమ నడుపును. ఋజుస్థితియం దాతః డానందముంబొందును. మఱియు నాతడు త్యజింపవలసిన బహువస్తువులయందును నెగ్గంగ నను. విఘ్నల బరిగ్రహించి తదాచరణపరాయణుడై యుండును. సువాక్యర్మలక్షణ బరివర్తింపఁబడు. అతని జీవనాధారములు పుణ్యాత్మకములై యుండు. ఆతని యాచరణము పూర్ణమయ్యును. మఱియు నాతని యింద్రియకవాటంబు సురక్షితమై, అనాహుతిత్వంబు, నిరాశ్చర్యంబు, యానందపరిమయంబునై యుండును.

జీవహింస పరిత్యజించి పరివ్రాజకుడైన గోతముడు ప్రాణిహింస కతిమోరుండు యుండు. దండంబును గృహణంబును విసర్జించి, భూర్భుత యనిన లజ్జఁజేందుమ, గృహవాయుంబు, జీవజంతువులయందు దయఁబూని ప్రవర్తించును. ఇయ్యదియే గూతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

అంతటం బసదానిఁ బరిగ్రహింపక శ్రమణులైన గోతముఁ డ నాత్మీయ వస్తుపరిగ్రహణమును

జేయఁడు. ప్రదత్తం బసదానినే పరిగ్రహించుచుఁ దనకు దానము లీయఁబడు ననునమృతముతో నాతఁడు సత్యముగను, మనశ్శుద్ధితోడను గాలమును గడుపును. ఇయ్యదియే గూతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

అసత్యమును వ్యజించి గోతమముని యసత్యము నుండి బహుమారమున నుండును. ఆతఁడు సత్యముం బల్కును. సత్యవర్ధంబును దప్పఁడు. విశ్వసనీయుఁడును, నమృతదగినవాఁడు నైయుండి యాతఁడు తనమాటఁ దప్పఁడు. ఇయ్యదియే గూతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

పైశున్యమును విసర్జించి గోతమముని యపవాదమునకు దూరుండు యుండు. ఇనటవినినమాటల నింకొకచోటఁ జెప్పి యిచటనుండువారలకు శత్రుత్వముఁ గలుగఁజేయఁడు; ఇంకొకచోట విను మాటల నిచటఁ జెప్పి వారలకును శత్రుత్వముఁ గలుగఁజేయఁడు. అట్లాతఁడు భిన్నమతులైనవారలఁ గలియఁగట్టువాడై, స్నేహభావమున జీవించువారలను హెచ్చరించుచు, సంఘాతయై, శాంతభావంబుల బద్ధభావుండై, శాంతమయములగు వచనములఁ బల్కుచుండును. ఇయ్యదియే గూతనియందు శీలముగఁ బరిగణింపఁబడుచున్నది.

గృప్తభాషణముల విసర్జించి గోతమముని యనార్యసంభాషణంబు విడనాడును. ఏవచనంబు నిర్దుష్టంబో, యెయ్యది చెవులకింపుఁ గలుగఁజేయునో, యెయ్యది మనోహరంబై వ్యాధిహంబై యుండునో, యెయ్యది సుఖిలంబో, యెయ్యది జనుల కింపై నారిప్రేమ కాన్పదించై యుండునో యట్టి భాషణములనే గూతఁడు కావించును.

అనగ్గకప్రలాపంబుల విడనాడి గోతమముని వ్యర్థసంభాషణములనుండి మోక్షముగ నుండును. యుక్తసమయంబున సత్యసంసారములను, సార్థంబులను ననువచనంబుల, మతమువిషయమై కాని సంఘవినయవిషయమై కాని యుచ్చరింపను. మనమును నిమగ్ననలసిన వచనములను యుక్తస్వప్నైరములతో స్పష్టముగ విశ్లేషించి సరియగు వచనములం బల్కును.

గోతమముని బీజములకుఁ గాని శాకములకుఁ గాని హాని చేయఁడు.

నిశాసమయంబునఁ గాని, యపరాహ్ణమున యుక్తకాలము మించినపిదపఁ గాని భుజింపక దినమున కొకపర్యాయమే భుజింపును.

నాట్యగానప్రదర్శనంబుల మేలలయందుఁ గాంచఁడు. మాలాసుగంధలేపనభాగణాదులచేఁ దన్ను దా నలంకరించుకొనఁడు.

ఎత్తనఁ గాని, పెద్దనైనఁ గాని సెజ్జల నుపయోగింపఁడు.

సువర్ణరజలంబులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

అపక్వతండుకాదులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

మాంసమును బరిగ్రహింపఁడు.

కన్యాస్త్రీజనంబులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

దాసదాసీజనంబులఁ జేకొనఁడు.

అజావిక మేషంబులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

శూకరకుక్కురాదులఁ జేకొనఁడు.

గజాశ్వశ్వనులఁ బరిగ్రహింపఁడు.

కృష్ణఘోషులంగాని యకృష్ణఘోషులం గాని స్వీకరింపఁడు.

సందేశకర్తగ నుండఁడు.

క్రయవిక్రయంబులఁ జేయఁడు.

తులతో నంననంగా గాని, కాంస్యహుటంబు గాని, మానములతో నంననంబు గాని చేయఁడు.

లంచముల నిచ్చుటయు, పంచన చేయుటయు, గృతపంబుగ నంనరించుటయు లోనగు కుటిలంబు లగు మార్గముల ననుసరింపఁడు.

వికలీకరణంబును, పరియు, బంధనంబును, బాటలంగాచి కొట్టుటయు, గొల్లగొట్టుటయు, నను నుచ్చండుకర్మలఁ జేయఁడు. ఇయ్యవి యాతినియందు శిలములని యెన్నుకొనఁబడుచున్నవి.

కొంతమంది తాపసులును, బ్రాహ్మణులును భక్తియుక్తులగుచుండఁ బ్రవృత్తంబగు నాహారముం భుజియించుచు, బీజాంకురములకుఁ గాని, మూలంబుల

వలనను, శకలంబులవలనను, పర్వంబులవలనను, పుట్టి పృథ్విజేందుచున్న యోషధులకు గాని హానిచేయుచు జీవింపుచుందురు. గోతమముని యట్టిబీజాంకురములకుఁ గాని, పృథ్విజేందుచున్న యోషధులకుఁ గాని హాని యొనర్పఁడు.

కొంతమంది సన్న్యాసులును, బ్రాహ్మణులును భక్తియుక్తులగువారలచేఁ బ్రవృత్తంబగు నాహారముం భుజింపుచు, సంచితంబులగు భోజనపానీయవస్త్రస్తామగ్రిశయ్యాపకరణసుగంధవ్రవ్యామిషంబుల నుపయోగించుచు జీవింతురు. గోతమముని యట్టిసంచితవస్తువుల నుపయోగింపఁడు."

కొంతమంది సన్న్యాసులును బ్రాహ్మణులును భక్తులగువారలచేఁ బ్రవృత్తంబులగు భోజనంబులఁ గుడుచుచు మేలకప్రేక్షకంబుల ననురక్తులై యుందురు. అట్టి వెవ్వి యనినః—

1. నాట్యము
2. గీతము
3. నాదిత్రము
4. మేలకప్రేక్షకంబులు
5. ఆఖ్యానములు
6. పాణిస్థరములు
7. వస్త్రాలికము
8. పంథిహులవాచ్యము
9. శోభనగరకము
10. చందాలవంశిభోషణము
11. గజాశ్వసుహిషాజావికకుర్కురలవయస్థులచే
12. నియుష్ఠంబులు, మల్లయుష్ఠంబులు, సాము
13. మిథ్యాయుష్ఠంబులు
14. నామానశీపకనంబు
15. యుష్ఠవ్యవేశంబులు
16. సేనానిరూపణంబు.

గోతమముని యిట్టిప్రేక్షకముల నుండి మారముగ నుండును.

కొంతమంది సన్న్యాసులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తులచేఁ బ్రవృత్తంబగు భోజనమును భుజించుచు క్రీడాశిల

నానురస్తులై యుండురు. అట్టి క్రీడానిలయు లెవ్వ యనః—

1. ఎనిమిదిగాని, పదిగాని విరుసలైన వర్గములు గల ఫలకములతో చతురంగము మున్నగు నాటల నాడుట.

2. అట్టియాటలనె యాకాశంగాన ఫలకంబు లున్న వని యనుకొని యాడుట.

3. పరిహారపథము:—అనంగ భూమిపై వ్రాయఁ బడిన చిత్రంబుల ననుసరించి చనుమఁ బాదము లుంచవ లసిన ప్రదేశములలోనే పాదముల నుంచుట.

4. సంతికా:—సఖంబులతో నొకరాశినుండి కదల్చుకుండగనె వస్తువులనుగాని, మనుజులనుగాని వేటు చేయుట లేక యట్టివాని రాశిగఁ జేయుట. రాశి కద లిన నానూటయం దట్టివాఁ డోడిపోయినట్లు పరిగణిం పఁబడును.

5. ఖలికా:—అక్షుర్యము.

6. ఘటికము:—నిన్నకట్టతోఁ గొట్టుట.

7. చేతిని లాక్షాద్రవంబునఁ గాని, పిండికలిపిన నీళ్లలోఁ గాని మంచి “ఏమి కావలయును” అని చెప్పు చు నాచేతిని గోడ్పైఁ గాని, భూమిపైఁ గాని కొట్టి కోరిన గజాశ్వాదిచిత్రములఁ జూపించుట.

8. కందుకక్రీడ.

9. పర్ణములతో బూరాలను జేసి యూడుట.

10. క్రీడనకములైన లాంగలములతోఁ గన్నా యూడుట.

11. వంకకము:—భూమిలోఁ బాతఁబడిన రెండు కట్టలపై నడ్డుగ నింకొకకట్టను గదలకుండఁ గట్టి యట్టి యడ్డుకట్టపై మొగ్గులు వేయుట.

12. తాళపత్రములతోఁ జేయఁబడిన వాయువే మణులతోఁ గ్రీడించుట.

13. తాళపత్రములతోఁ జేయఁబడిన మానము లతో నాడుట.

14, 15. క్రీడనకంబులగు శకటంబులతోఁ గాని, బాణములతోఁ గాని క్రీడించుట.

16. ఆకాశంగాన వ్రాయఁబడిన యక్షరములఁ గాని, గూడుమన్నహాని వీపుపై వ్రాయఁబడిన యక్ష రములఁగాని పోల్చుకొనుట.

17. ఆడుమన్న మిత్రునియూహలం దెఱిగొనుట. గోతమముని యిట్టిక్రీడాశ్లోలనములనువిసర్జించును.

18. అంగవికృతి గల నదల నుపసాగి మను కరించుట.

కొండలు మనులను, బ్రాహ్మణులను భక్తి యుక్తులగు నరులచేఁ బ్రవర్తించు భక్త్యముల భుజియిం చి, యెత్తెనవియును, విశాలములైనవియును నగు నెజ్జ లపైఁ బరుండియుండుటయం దనురస్తులై యుండురు. అయ్యవి:—

1. ఆచారసాధవు కలిగి యెత్తెన యాసందుఁ.

2. జంతువుల యాకారములతో శోభితంబులగు శోభుగల పల్కంకములు.

3. దీర్ఘంబగు నజలోమంబుచేఁ జేయఁబడిన ప్రచ్ఛదపలుములు.

4. చిత్రకములు.

5. (పటికలు) తెల్లని దుప్పటులు.

6. పుష్పములచేఁ జిత్రింపఁబడిన కంబళులు.

7. దూదిపరుపులు.

8. సింహవాహ్మప్రూడిరూపములచేఁ జిత్రములైన దుప్పటులు (వికటికా).

9. అంచులుగల కంబళ్లు. (ఉద్దోమి) రెండు ప్రక్కలను రోపములుగల కంబళ్లు.

10. ఒకప్రక్కనే లోమముగల కంబళ్లు.

11. మణులచేఁ గట్టుబడి యలంకరింపఁబడిన దుప్పట్లు.

12. కాశేయములు—పట్టుదుప్పట్లు.

13. పోడశనటకులు నాట్యము చేయుటకుఁగనిన తివాచీలు.

14—16. గజాశ్వరథసంబంధములైన కంబళ్లు.

17. అజినములు చేర్చి కుట్టి తయారుచేయఁబడిన దుప్పట్లు.

18. వృగమాలృకాచర్యనిర్మితములైన దుప్పట్లు.

29. ఉత్తర (శీర్ష) స్పదముగల తివాచీ.

20. శిరముక్రిందును, బావముక్రిందును, నుందుటకుఁ దగిన యొట్టితలగడలుకల సెజ్జలు.

కొండలు మునులును, బ్రాహ్మణులును భక్తులచేఁ బ్రవర్తించు భక్త్యములఁ దినుచు, దమ్ముఁ దామలంకరించుకొనుటయందు చనురస్తులై యుందురు. అవి యొట్టి వనినః—సుగంధిపూర్ణంబులను దేహంబులపై రాయుటయు, దేహమర్దనంబును, నభ్యంగస్నానంబును, మల్లలవలె దేహంబుల లగుడములచేఁ దట్టించుకొనుటయు, నద్దములును, నంజనములును, మాలులు, (సౌందర్యార్థము కపోలములకు లేపనముగ నుపయోగించు) రక్తచర్మద్రవ్యములు, గాత్రమార్జనద్రవ్యములు, కంఠణములు, కంఠహారములు, చేతికణ్ణులు, నావగముల నిమిత్తమై వేత్రనిర్మితపేటికలు, కృపాణములు, ఛత్రములు, శిరోవేష్టనములు, కిరీటుములు, చిత్రితపాదుకలు, చామరంబులు, దీప్తాంగలంబులుకల భౌతవస్తుప్రకరణాలు. గోతమును నిట్టి దేహలంకారవస్తువులనుండి దూరముగ నుండును.

“కొండలు మునులును, బ్రాహ్మణులును, భక్తులచేఁ దత్తంబులను భోజనములను దినుచు నింద్యసంభాషణానురక్తులై యుందురు. అవి యొట్టి వనినః—

భూపాలురయొక్కయు, జోరులయొక్కయు, నమాత్యులయొక్కయు కథలు; యుద్ధములయొక్కయు, భయోత్పాతకములగునట్టియు కథలు; భక్త్యపాసీయవస్త్రశయ్యామాలాసుగంధములఁ గూర్చి సంభాషణములు; బాంధవ్యములం గూర్చియు, నుపకరణములం గూర్చియు, గ్రామములంగూర్చియు, నగరములఁ గూర్చియు, బట్టణములఁ గూర్చియు, దేశములఁ గూర్చియు సంభాషణములు; స్త్రీలం గూర్చియు, పీఠులం గూర్చియు నుడువులు; విభిన్నమాలను, నీటిరేవులందును (లోకాభిరామాయణము) సంభాషణము; పూర్వప్రేత కథలు; అన్యవస్థితప్రలాపములు; భూసముద్రస్థులగూర్చి విమర్శనము; సత్త్వాసత్త్వములం గూర్చి వితర్కము—ఇట్టి నింద్యసంభాషణములందు గోతమును పాల్గొనఁడు.

కొండలు బ్రాహ్మణులును మునులును, భక్తులప్రవర్తభక్త్యములం దినుచు నిట్టి వివాదసంజనకవాక్యములం దనురక్తులై యుందురు; అట్టి వనియనః—“ఈ సిద్ధాంతము విధియు, నీకుఁ దెలియుదు; నాకుఁ దెలియును.”

“ఈసిద్ధాంతవిధులవిషయమై నీకేమి తెలియును?”

“నీవు మిథ్యాసిద్ధాంతములం బడినాడవు; నేనుచితమార్గానుసారిని యున్నవాడను.”

“అంతమున రావలసినవానిని బ్రథమమునఁ జెప్పునుఁ బ్రథమమున రావలసినవాని నంతమునఁ జెప్పుచున్నావు.”

“నీ వింత దీర్ఘముగఁ బరికల్పించినది పరివర్తింపఁబడినది.”

“నీవాద మారోపితం బైనది” (నీవాదమును ఖండించుటకు సంసిద్ధుడనై యున్నాడను.)

“నీవు నిగ్రహితుడవై నాడవు” (నీవాదము తప్పని నిరూపింపఁబడినది.)

“వాదప్రమోక్షముకొఱకుఁ బ్రయత్నింపుము” (నీవు స్పష్టముగ లేనివానిని స్పష్టముగఁ జేసికొనుటకుఁ బ్రయత్నింపుము).

“ఈచిక్కునుండి తప్పించుకొనఁగలిగినదన్నియొకొనుము.”—

గోతమును నిట్టి వివాదవచనములనుండి యతి దూరమున నుండును.

కొండలు మునులును, బ్రాహ్మణులును దత్తభక్త్యములం దినుచు వార్తాహరులై యుండుటయందును, సంక్షేపారులగు మధ్యవర్తులగు నుండుటయందును నభిరతమనస్కులై యుందురు. ఎట్టులనః—రాజులను, బ్రాహ్మణులను, క్షత్రియులను, నమాత్యులను, యువకులను, “అటు పాము; ఇచ్చటకు రమ్ము; ఈవస్తువును నీతోఁ గొంచుము; అనటినుండి దానిం దెమ్ము” అని యాజ్ఞాపించుచుండ నట్టివారలకు మధ్యవర్తులుగను, సంక్షేపారులుగను నుండ నభిరతమై యుందురు. గోతమును నిట్టి నీచకృత్యములనుండి దూరముగ నుండును.

కొందఱు మనులను, బ్రాహ్మణులను భక్తజన సత్తములను భక్త్యములం దినుమఁ గూహకులై, లానకులై, వైవిధ్యములై, నిష్ప్రేక్షితులై యెల్లప్పుడును లాభముపై లాభము నభీలపించుచుందురు. గోతమముని యట్టి మాటమనుండియుఁ, దుష్ప్రచారములనుండియు దూరమై యుండును."

కొందఱు మనులను, బ్రాహ్మణులను, భక్తజన ప్రసవత్తహారముం భుజియించుచు సన్న్యాసలంబనమువలన గర్హ్యవ్యాపారములచే ధనసంపాదనఁ జేయుచున్నారు. అట్టి తుచ్ఛవ్యాపారము లెవ్వి యనినః—

1. సామద్రుకము—చిరాయువు సంపదమున్నగు నానిని బాలరహస్తపాదముల యందైన చిహ్నములచేఁ జెప్పుట.

2. నిమిత్తములచే రాబోవుదానిం జెప్పుట.

3. కులిశంగాలనుండియు, నుత్పాతములనుండియు శకునంగాలఁ జూచుట.

4. స్వప్నార్థములఁజూచిరాబోవుదానిం జెప్పుట.

5. దేవాలక్షణములఁ బట్టి శుభాశుభకృతము.

6. మూషికాభిన్నమైన వస్త్రంబులఁ బరీక్షించి శకునంగాలఁ జెప్పుట.

7. అగ్నిహోమములఁ జేయుట.

8. దర్శిహోమములఁ జేయుట.

9—13. ఊక, తోడు, బియ్యము, నెయ్యి, నూనె మున్నగువానితో దేవతలకు హోమములం జేయుట.

14. ఆనగింజల నోటనిడి నమలి, నోటినుండియే నన్నులో నుమిసి హోమము చేయుట.

15. దక్షిణజానువునుండి కారురక్తముతో దేవతలకు హోమముచేయుట.

16. అంగుళిపర్వంబులఁ బరీక్షించి, మంత్రంబును బఠియించి యట్టిమనుజుండు కులీనుఁడో, యశుష్టవంతుఁడో, యశుష్టహీనుఁడో చెప్పుట.

17. నాస్తువిద్య—ఇల్లు కట్టుటకుఘటంబు యుక్తమైనదో కాదో నిర్ణయించుట.

18. క్షుత్త్రవిద్య.

19. శివవిద్య—ప్రేతలను శ్మశానమునందు బాధించుట.

20. భూతవిద్య.

21. భూరివిద్య—మంటియింటియందు వసియించునపుడు ప్రయోగించు మంత్రముల జ్ఞానము.

22. అహివిద్య.

23. విష బాధితుని చికిత్సచేసి హనిలేకుండ బాగు చేయుటయు, విష ప్రయోగముచేయుటయు మున్నగునవి.

24. కేలుకాటుఁ గుదుర్చుటయు.

25. ఎలక కాటుఁ గుదుర్చుటయు.

26. పక్షికాస్త్రము (అనఁగ పక్షులభాష లెలిసికొనుట.)

27. కాకతాస్త్రము (అనఁగ కాకములు కనుపించుటం బట్టియు వాని యాటపులం బట్టియు రాబోవు వానిం చెల్లెసికొనుట.)

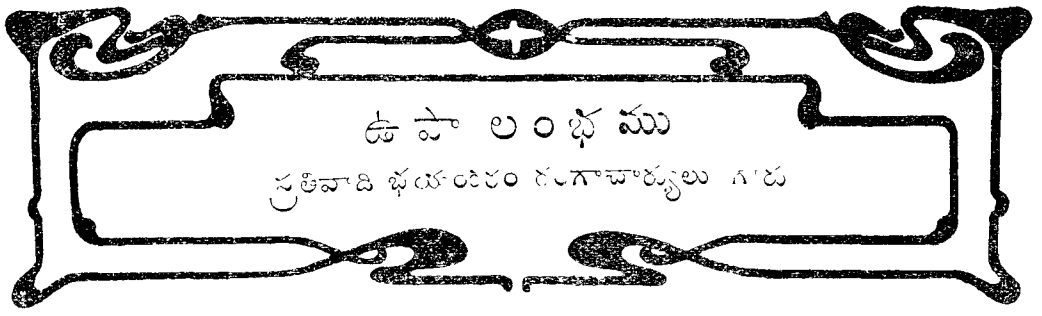
28. మనుజుని యాయుర్దాయమును బూర్వనిరూపణంబు చేయుటయు.

29. నారాచములు తగులకుండ నుండుటకుఁగాను రక్షకరండంబుల నొసంగుటయు. (తాయెతులా?)

30. మృగచక్రము. (జంతుభాషాజ్ఞానము).

గోతమముని యట్టి గర్హ్యవిద్యలనుండి దూరముగ నుండును. (సకేషము.)

ఉ పా లం భ ము

ప్రతివాది భయంజరం గుణాచార్యులు గారు

పాపమునలు జలనిదుభాన నుండి
సంతసంబున నాట్యము నలుపుచుండు
వైన నాది శ్రీవానిజ మకట! నీకు
నన్వలికి ద్రోసివేయఁగా నయ్యెనేమి!
తారకలచెంత మెల్లఁగాఁజేరి తేజ
ము నుపహారంబుగాఁ గొనఁ బెనఁగి చూడ;
కాని దూరముగాఁ ద్రోయఁ బూని తీవు
న్యాయమెకొ న నీ భక్తు న్నహార మిపుడు!
భయంబునఁగూఁచుకొనిన బారినుండి
కాచెనపు నీయ యానిశాకాంత వైన
ఘోరమోహంబుకొనిన బారినుండి
యధ్ధరింపఁగ నెనుకొనుచుంటే నన్ను!
సౌరభచ్చాయమున నివాసం బునందు
మనఁగల చూచి వాయువునాహుఁగాని
నామనోమందిరపు వీధి ననువృత్తె
నిచ్చగింపపు పొరనడిగోని నకట!
విశదమైయొప్పు నీస్తభావితతి మధుర
తరముఁ గావించెద మనఁగలయముఁ గాని
నాడు భాగ్యరయంబింక గాదటంచు
నాశ వీణగఁజేతుంటే యకట నన్ను!
కరుణతోఁ బల్లవంబుల విరుల నాత్మ
మందహాసాంచితంబులై మనఁగఁజేతు
వైన నిమకయును శ్రద్ధఁ బూననయ్యె
నాడు వీరనల్ల వానందమందు!
లీల నాయమనాతరగాని మిషను
హృదయముగ నాట్య మివాసరింతు వైన

నామెకట నొక్కననియఁ గన్పడ ననహృద
వైన తాపము పీడించునా యైవే!
దీపభంజనే! కరముని నూచియుని
యాత్మరాగంబు దానిపై నమరఁజేతు
వైన నాప్రేమదీపాలు నంటుటయును
బాగ యొందించునా నీకు భారమిచ్చును!
రాగ మొప్పుగ శారవరజనిం జేరి
ప్రీతిమొను దానితోఁగూడి క్రీడఁబు
వైన రవ్వారకంబు నావైన జూప
నదియు లాస్యకరంగా నగునొ నీకు!
ప్రకటమౌనట్లు నీయనురాగ మెల్లఁ
బ్రకృతినుజరి ప్పి శ్రద్ధగఁజూచు
వైన ననురాగపు చిత్రమె నాను
హృదయముగ భీషణుని వర్ణించె నన్ను!
బాంబూశుల్ల నమునివైన జేరి
హాయిగాఁ బాటఁబాడుచు నలగుచుంటే
భాగ్యహీనమైన్వలి నావర్ణ శాల
భూస్యమై యేడ్చుచుండె నిక జూప
కుహుకుహు యటంచును నవె కొన్ని మధు
రముగ నానందరూపితరనముఁజేయుఁ
గాని దీపహతా నాడునాక్రందమునకు
సంత మెప్పుటికిని గర్జింయ్య నకట!
సాంస్కరాగవరీతమై జగతిమొల్లి
విఘటనునర్హ మయమట్లు వెలసె; విడి
గదలనాడురనన్దనుఁ గాంచెయైన
నామనోహర! కేగఁ గన్పడఁగ రావే!

[హిందీ "విశ్వమిత్ర" నుండి]

తెలుగురాయడు-పంట మైలారెడ్డి

కుంభూరి ఈశ్వరదత్తు గారు, బి. ఏ.

దైవదేవరాయని సుప్రసిద్ధచమూపతు
 యోగి, జరిత్రయందును, ఆంధ్ర
 వాఙ్మయముందును బేరొందినవారు శూర
 శిఖామణులుగు తెలుగురాయడు, పంటమై
 లారెడ్డియనువారలు. ఈ తెలుగు రాయ
 డేశ్వరను విరయమున జరిత్రకారులయందు
 వివిధాభిప్రాయములు జనించినవి. సుప్రసిద్ధాం
 ద్రచరిత్రకారుడు తన ఆంధ్రులచరిత్రము
 మూడవభాగమున నిట్లు వ్రాయుచున్నాడు.
 “ఇతడు శ్రీమన్మహామండలేశ్వరమేదినీ మీ
 నరగండ కఠారి సాళువరాయ విభాళమహా
 రాజయొక్క కుమారుడైన శ్రీమహామండ
 లేశ్వరమేదినీ మీనరగండ కఠారిసాళువశంభు
 రాయదేవమహారాజపుత్రుడైన శ్రీమన్మహా
 మండలేశ్వరమేదినీ మీనరగండ కఠారి సాళువ
 ధరణీవరాహ తెలుగురాయడుగాని మఱి
 యొక తెలుగురాయడు గాదు. ఇతనిరాజ
 ధాని పెలనాటి సీమలోని కృష్ణాదీ ముఖద్వా
 రముననున్న శ్రీకాకుళమని తెలియుచున్నది.
 తెలుగురాయని తండ్రియగు శంభురాయ
 డును, సాళ్యమగు జయించిన శంభురాయ
 డును, వేర్వేరుపురుషులుగాని యొక్కరుగారు.
 ఈ తెలుగురాయని శాసనములు పెలనాడు

పొదిలి సీమలోను, సింహచలములోను గన్ప
 ట్టుచున్నవి. ఇతడు ప్రాథదేవరాయల పట్
 మున గజపతులతోడి యుద్ధమునందు రాజమ
 హేంద్రవరము రెడ్లకు సాహాయ్యముచేయు
 సందర్భమున నీతడు 1428 వ సంవత్సరము
 నందు సింహాద్రికిఁబోయి దానశాసనము
 వ్రాయించెను. కాని రెడ్లను జయించి యాదేశ
 మును నాక్రమించినవాడుగాఁడు. ఇతఁ డా
 త్రేయ గోత్రుడు.”*

శ్రీ వీరభద్రరావుగారు తరువాత
 పుటలో ససంతామాత్యకవినిగూర్చివ్రాయుచు
 ‘ప్రసిద్ధాంధ్రకవి యగు నసంతా మాత్యుని
 తండ్రి తిక్కన తెలుగు రాయనికి మంత్రిగ
 నుండెనని తెలియుచున్నది’ అని వ్రాసి యు
 న్నారు. వీరు ‘భోజరాజీయమును’ జూచి
 యద్దానిని సరిగ జేపించి యుండినచో నిట్లు
 వ్రాసియుండరు. అసంతామాత్యుడు తనతండ్రి
 యగు తిక్కన శ్రీకాకుళమందలి యాంధ్రవల్ల
 భుడైన శ్రీహరి పాదారవిందసేవకు డగు
 హరిభక్తుడని వక్కాణించి యుండనే కాని
 యచ్చట పరిపాలన మొనర్చుచుండిన రాజు
 నరపాలకుని యాస్థానమునందు మంత్రిత్వ

* ఆంధ్రులచరిత్రము, మూడవభాగము, పుట90. ఈవిషయచరిత్రయు శేషాద్వీపు లేక నాల్గవవిజయ
 నగరచరిత్రమునందు బేరొంటిని.

వదవి వహించి యుండెనని నర్జించలేదు. భోజ రాజీయమునందలి యీ వద్యమును జూడఁడు. లేదు.*

సీ. విలసితంబగు కృష్ణవేణ్యమలాప హా
రిణి భీమరథినా ధరిశ్రియందుఁ
దనరు నద్రిత్రయాంతరేద్దియగు పావ
నక్షేత్రమున శోభనమ్ములెల్ల
ధరనివాసం బగు పెరమగూరి పురంబు
నందు విద్యజ్ఞనానందమైన
దీననస్థితిచేతఁ జెన్నొంది వంశక
ర్మత్యగుఁడై బ్రభుత్వమఁద
నెమ్మి బ్రత్యక్ష పరమపద్యమ్మునంగ
నొప్ప శ్రీకాకుళమ్మున కొడయఁడైన
యంద్రనల్లభ హరిసేవ నలరుచుఁడఁ
బెక్కుభంగుల ముమ్మడి తిక్కవిభఁడు.

పై కారణముచేతనే కాబోలు శ్రీవీర భద్రరావుగారు 'ఇతని రాజధాని వెలనాటి నీమలోని కృష్ణానదీ ముఖద్వారమున నున్న శ్రీకాకుళమని తెలియుచున్నది' అని వ్రాసి యున్నారు. ఇంతనఱకును బ్రచురింపబడిన తెలుఁగురాయని శాసనములలో నెచ్చటను

శ్రీకాకుళేశ్వరుఁ డితఁడని వక్కానింపఁ బడ లేదు.*

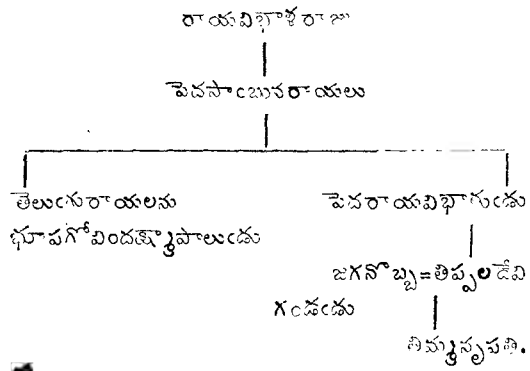
తెలుఁగురాయనిగూర్చి తెలుపు శాసన ములు రెండు, నెల్లూరిజిల్లా శాసననపుటము లందుఁ బ్రకటింపఁబడినది. రెండును పొదిలి గ్రామమునకు సంబంధించినవి. అందు మొద టిది తెలుఁగురాయని తండ్రియగు శ్రీమేదినీ మీనరగండకతారి సాళువసాంబురాయ దేవ మహారాజుపై యున్నది. ఇది యీసాంబు రాయదేవ మహారాయలు తన తండ్రిమైన రాయవిభాళదేవ మహారాజు పుణ్యమునకుఁ గాను వ్రాయించిన శాసనము.¹ రెండవ శాసన ము తెలుఁగురాయని తమ్మునికుమార్తెయగు తిప్పలదేవి, తనభర్తయగు జగనొబ్బగండని యొక్కయు, దన కుమారుడగు తిమ్మనృపతి యొక్కయు, దన పితృమాతృ పితృజులయొ క్కయుఁ బుణ్యమునకుఁ గాను భారద్వాజ గోత్రుడైన తమ్మనార్యునకు అగ్రహారమును ధారపోసియిచ్చిన శాసనము.²

* ఆంధ్రకవులచరిత్రము (పూర్వమునైనము) ప్రథమభాగమునందు అనంతమాత్యకవిగూర్చి వ్రాయుచు శ్రీవీరేశలింగముపంతులవారు ఇట్లు వ్రాసినయున్నారు: "ఈవియొక్క తండ్రిమైన తిక్కన కృష్ణామండలములోని శ్రీకాకుళమునకుఁ బ్రభువుగానుండిన చూర్మచల్లభుని కొలవులొనన్నట్లు పై గ్రంథమున నే చెప్పఁబడినది." ఆంధ్రులచరిత్రము మూడవభాగము ముద్రింపఁబడునప్పటికి ఆంధ్రకవులచరిత్రము పునర్ముద్రణము గావింపఁబడ లేదు. పై వ్రాత ననుసరించియే తెలుఁగురాయఁడు శ్రీకాకుళాధినాథుఁడని ఆంధ్రచరిత్రకారుఁడు వచించి యుండును. కాని శ్రీవీరేశలింగముగారు తమ నూతనకవుల చరిత్రమునందుఁ బైవాక్యమును గొందెనుమార్చి యిట్లు వ్రాయుచున్నారు. "ఈవి తనతండ్రియైన తిక్కన కృష్ణామండలములోని శ్రీకాకుళమున కొడయఁడైన యంద్ర చల్లభుని సేవయందునుండినట్లు."—(పుట 391). ఇప్పుడైనను శ్రీ పంతులవారు ఆంధ్రవల్లభుఁడు మేదినీవల్లభుఁడైన భూకాంతుఁడో, లక్ష్మీచల్లభుఁడైన శ్రీహరియో స్పష్టముగఁ జెప్పలేదు.

1. Nellore Inscriptions, P. 26, pages 1184-1185. శా. శ. 1313.

2. Nellore Inscriptions, P. 39, Page 1205. శా. శ. 1360.

పై శాసనముల ననుసరించి తెలుగురా
యనివంశవృక్షము నీదిగువనిచ్చుచున్నాడను:

రెండవశాసనము ననుసరించి తెలుగు
రాయనిగొత్త, మాత్రేయగోత్రమనియు, నితని
నామము భూపగోవిందుడనియు చెలియుచు
న్నది. ఇతని శాసనములు పొదిలిసీమలో,
గాన్పించుచున్నదీనిని నితడు తత్ప్రతిపా
యకుఁ జేమోంబుని సందియము గలుగు
చున్నది. ఇతని శాసనముకంటి సింహాచల
ములో నరాహస్యసింహస్వామివారి యాల
యమున నున్నది.*

ఈ శాసనమునందు 'కన్నడదేశమందలి
తెలుగురాయడు' అని యితనిగూర్చి వ్రాయు
బడియుండుటచేతను, 'సామవ, కళారి, ధరణి
వరాహ' అను కన్నడరాజ్యాధీశుల బిరుదులు
తెలుగురాయని సంస్థలకుఁ గలిగియుండుట
చేతను, ఈ తెలుగురాయని వంశమువారు
మొదట కర్ణాటకులై, తరువాత నుద్యోగధర్మ
మునఁ బ్రాథమికరాయని కాలమున నుదయగిరి

రాజ్యమందలి పొదిలిసీమ కధిపతులైనట్టి,
తెలుగుదేశమునందు స్థిరనివాస మేర్పఱచు
కొనియుండురు. ముఖ్యముగ మన తెలుగురా
యని కాలముననే వీరు ఉదయగిరి రాజ్యము
నకు వచ్చియుండును. తెలుగుదేశమునకు వచ్చి
దేవరాయ మహాకరుణాకటాక్షులబ్ధ రాజ్యం
దైన మొదటిరాయలగు భూపగోవిందమ్మ
పాలుడే తెలుగురాయడని పేర్కొనిచి
యుండును.

త్రైలిశేషులైన శ్రీవీరేశలింగముసంతుల
వారు శ్రీనాథకవినిగూర్చి వ్రాయునపుడు తెలు
గురాయనిగూర్చి ముచ్చటించుచు నితడు
కుమారకంపరాయని దక్షిణాదిగిరిజయయాత్ర
యందు సాశ్వమాగుజయించిన రాజగంభీరదు
ర్గాధిపతియగు సాంపరాయని కుమారుడని
వక్కాణించి యున్నారు. పై సాంపరాయని
నామము 'నకలలోకచక్రవర్తిరాయ' నారా
యణశంభువరరాయలు. వీరిశాసనములు కనఁ
బడినంతవఱకుఁ దమిళభాషయందున్నవి.
అతనికిఁగల బిరుదులకును, తెలుగురా
యనితండ్రి బిరుదులకును పోలికయెంత
మాత్రమును లేదు. అదియు గాక,
కుమారకంపరాయల కాలమునందున్న శంభున
రాయ లెక్కడ? ప్రాథమికరాయని కాలము
నందున్న పెదసాంబురాయ లెక్కడ? కాల
వివర్యన దోషముగూడఁ బట్టినది. కావున
శ్రీపంతులవారివ్రాత నిరాధారమైనది.

* "స్వస్తి శ్రీకృష్ణవర్షంబులు 1350 అగు శేటిప్లవసంవత్సర ఫాల్గుణ కృష్ణ 7 గురువారమునను, కన్నడదేశ
మందలి సంభారాయనికొడుకు తెలుగురాయడు తనకుఅభిష్టార్థసిద్ధికిఁగాను శ్రీనరసింహగునికినిత్యమును సన్నిధిని
జెలుంగను అఖండదీపాలు రెండునవర్పించెను."

శ్రీనాథమహాకవి—తెలుగురాయడు

శ్రీనాథ మహాకవికిని, తెలుగురాయని
కిని మైత్రియున్నట్లు శ్రీనాథ కవికృతము లని
చెప్పబడు క్రిందిచాటుపద్యములవల్ల తెలియు
చున్నది.

శా. ధాటీఘాటకరత్న ఘట్టనమిత
ద్వాష్టిక కల్యాణసుం
టాటకార విలుంగలునిత ఎహా
న్మత్తాహితతోని భృ
త్తోటీకౌకిత కుంభినీధరసము
త్కూటాటవీర్గుట క
ర్ణాటాంధ్రాధిప సాంఘరాయని తెలు
గా, నీకు దీర్ఘాయవౌ.

శా. అక్షయంగుర సాంఘరాయని తెలు
గాధీశ, కస్తూరికా
భీతాదానము నేయరా, సుకవిరా
ద్భ్రంబారక శ్రేణిక
దాతారామ పురీవిహార వరగ
ధర్వా పురోభామినీ
నతోజద్యయ కుంభికుంభములపై
వాసించు దద్వాసనల్.

ఆంధ్రసారస్వతమునందు మహాయోగ తెలుగు
రాయడు

ఆంధ్ర సారస్వతమునందు మఱియొక
తెలుగురాయని ప్రశంసకలదు. మడికిసిగన్న
కవి, తన పద్యపురాణోత్తరఖండమునందు
తెలుగురాయనిగూర్చి ముట్టభివర్ణించెను.

మ. గురిజాలాన్వయ దుగ్ధవాద్ధిశశి ది
క్కుంభీంద్రహస్తాభ బా

ధుర భూభారధురీణ నిశ్చలమహా
దోర్దండుఁ డుగ్రాది భీ
కరుడై దిక్పరివ ర్తికర్తి నెగడం
గా భూరిగోగాఢ్యుడై
వరగెం ధాత్రిఁ తెలుగు రాయడు జగ
త్ప్రఖ్యాత రాజ్యోన్నతిక.

ఈమడికి సిగన్న పదునాల్గవ శతాబ్ద
మధ్యమందున్న కవిభామణి. కృతికతియు
నాకాలమువాడేకాని యన్యఁడుకాబాలఁడు.
ఈతెలుగురాయని గీరికొనివచ్చి పదునైదవ
శతాబ్దమధ్యమునకుంగల మన తెలుగురా
యనికి ముడిపెట్టుట దుస్సాధ్యమైనకార్యము.

పంతుమెలారెడ్డి

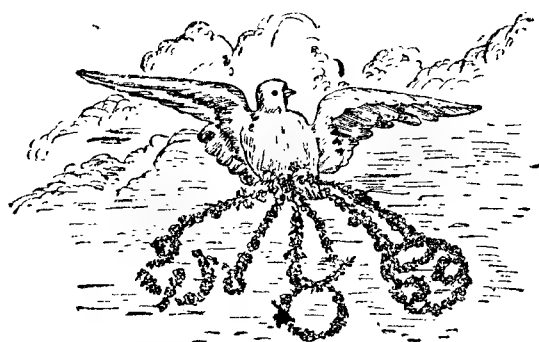
ప్రథమరాయల విశ్వామునకుఁ బాత్రు
డైన నేనాధిపతులలో మెలారువిభండో
క్కఁడు. ఇతని తాత తండ్రినూరారెడ్డి; తాత
పోతిరెడ్డి; తండ్రి ముమ్మడిరెడ్డి; తల్లిముమ్మా
బ; ఇతనికి ధరణివరాహుఁడు, చాహతమ
ల్లుఁడు, ఘంటానాదుఁడు అను బిరుదవిశేషము
లుకలవు. ఇట్టి శూరచూడామణి తనకొడఁగూ
ర్చిన కొండంత జయముల కత్యంత సంతోష
స్వాతుడై రాయ లొకదిన మితని బిలిచి
నీ కేమికావలయునో కోరుకొను మనెనట.
అతనతఁడు తనకేమియు నక్కఱలేదనియు,
దనస్రభువుయొక్కయు, దన్ములమునఁ దన
యొక్కయు క్షేమముమాత్రము గావలయున
నియు, సందులకై బ్రహ్మణోత్తముల కొకచక్క
నియగ్రహారముదానముచేయుట కాజ్ఞయొనఁ
గుమనియు వేడుకొనెనట. అత రాయ లతని

కోర్కె కలరియందులకాజ్ఞయొసంగెనట. అంత
తత్ప్రకారము మైలారెడ్డి (శా.శ. 1351 క్రీ.శ.
1429) సంవత్సరము కేలకనామసంవత్సర మా
ఖిమాసమున భాస్కరక్షత్రమున, హేమ
కూటమున నివసించు విరూపాక్షదేవునిసన్ని
ధి, పూంగినాటిసీమలో గుండ్లకమ్మనదియొడ్డు
నందు పోలవరమను గ్రామమునకు
చేజెర్లయను నామమిడి, బ్రాహ్మణుల
కగ్రహారముగా ధారవోసిను (Copper
plate No. 18 Nellore Inscriptions). పంట
మైలారెడ్డినిగూర్చి పలువు శాసనములకి
శ్రీ గోపినాథరావుగారిచే 'వివిగ్రహియా య
డికా'యందు ప్రకటింపబడినది. ఈ శాసనము
చెన్నపట్టణములో తిరువళిక్కేయందలి కవి
భూషణము తాతాచార్యులవారియిటు నున్న
దట. ఈ శాసనమునందు మైలారెడ్డి తనకు
గురువగు సింగరాధ్యనకు అద్దంకి నీమలోని
కమ్మవిషయములనలి పక్కలిపాడు గ్రామ
మును ధారవోసియిచ్చును. ఈ శాసనకాలము
క్రైస్తవమాసమున 1428 సం. జనవరి 14-వ
రోజీ యగుచున్నది. ఈ శాసనము ననుసరించి

యితడు వైష్ణవమతాభిమానియై బ్రాహ్మణ
భక్తుడై విభ్యాతిగాంచినట్లు చూధిగ చెప్ప
నగును.*

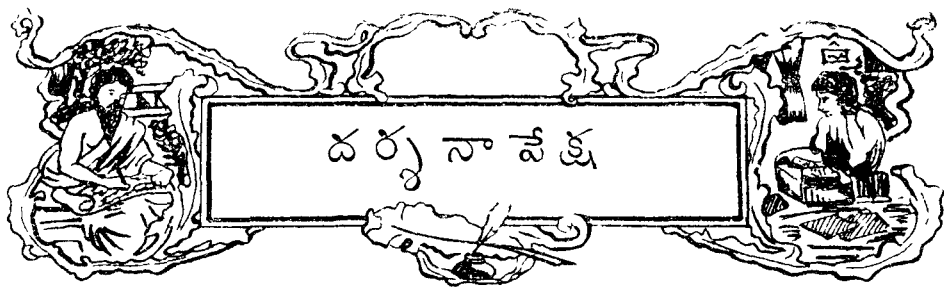
శ్రీనాథుడు అవసానకాలమునందు
గట్టముల ననుభవించినట్లు, నానమయమున
నతడు విలపించుచు జెప్పెనన్న పద్యమునందు
తెలుగురాయని గూర్చియు, మైలారెడ్డిని
గూర్చియు నామశాకవి యిట్లు ప్రశంసించెను:

శ్రీ. కాళికా విశ్వేశ్వరగలసె వీరారెడ్డి
రత్నాబరము లేరాయణిచ్చు
రంభగూడెదెనుగురాయరాహుత్తుండు
కస్తూరికేరాజు బ్రస్తుతితు
స్వర్గస్థుడయ్య విస్ససమంత్రి మణి హేమ
పాత్రొన్న మెవ్వనిపక్షి గలదు
కైలాసగిరిబండ మైలాపవిభుడేగి
దినవెచ్చ మేరాజు చీర్వగలడు
భాస్కరుడు మున్నె దేవునిపాలి కరిగె
కలియుగంబున నిక నుండ గట్ట మనుచు
దవిజకవివరుగుడియల్ దిగ్గ రనంగ
నరుగుచున్నాడు శ్రీనాథు డమరపురికి.

వార
యత

పదయును

దర్శనావేక్ష

అప్పల వీరవెంకట చోగయ్యశాస్త్రి గారు

అరిగో, గోసముదాయమంతయును

సంపదమోహగా నున్న ! ద
య్యదయే సచ్చికజైలు; నావెనుక
సత్యామోదముకా గుచ్చుచు
న్నదయే కృష్ణునిసాధరాజ; మచె
యాహా! వార్ధి యుప్పుగుచు
న్నది నామాననమట్ట; లీయననిలో
సక నేన ధన్యాత్ముడన్.

వ్యాసకర్త

* * * * *

సీ. ముందుగా వచ్చి సముద్రుడు పాదముల్ గడిగి యాతీర్థంబు ఘనతఁదొల్పె
నవనుడు సతతంచె వైసయి హయగా వీచె సువాసనల్ పెల్లివిరియ
వసుధ కోమలమైన సచ్చికపాన్నుపైఁ బవళింపఁ జేసె నకా భక్తితోడ
శుకకళాశాలిల్ సొంపుగా నటుపైన నోకొట్టుచును నన్ను బోలపాడె
నహహ! నీప్రాంగణంబులయందు సంచరించువారలె యతిధి నీరీతిఁజేయ
బాల్యమిత్తొండవును సహపాతివగుచు-నెంతగా నీవు నకాగారమితొ కృష్ణ!

* * * * *

సీ. అతిథిని మోకవేళ యుదరితువో, లేక శుష్కదేహుండటంచు జూడరావో?
బ్రహ్మముండ నటంచు భక్తిజూపెదో, లేక వేదపాఠుండటంచు బ్రేమగనవో?
సహపాతి నని నన్ను నన్నుతితువో, లేక జీర్ణాంబురుండని చేరజనవో?
మిత్రుడ నని నన్ను మెచ్చుకొందువో, లేక “ని న్నెఱుంగ”నటంచు నన్ను ననెదో?
ఏదయైన సభక్తుండ నితదవ్య-పావనబగుదర్శన భాగ్యమునకు
చ్చినాడను కృష్ణుండ పాదవయ్య కృష్ణ! భక్తితోకైకపాల! గోపాలబాల!

దేశరాజు సూర్యనారాయణ గారు

ప్రస్తుతము హిందూదేశమున వసించు నానాజాతులలో పారశీకు లొకరు. వీరు దాదాపు 1300 సంవత్సరములనుండియు భారతదేశమును మాతృభూమిగా స్వీకరించి దినదినాభివృద్ధి గాంచుచున్నారు. పారశీకులు పురాతనపు “ఇరాక్” జాతివారు. ఇరనులు నేటి ఖిజ్మిషము లైపోయినను ఒకానొక వృధు మిక్కిలి బలముగల సామ్రాజ్యమును వరిపాలించినట్లు గొప్పగొప్ప చరిత్రేతిహాసములును, వారిమతమును ఖిజ్మిషముగా జూచుచున్నవి.

వీరు మనదేశమున కెట్లు వచ్చి నిరవధి పోయినది వినుటకు ఆంధ్రయువకులు కుతూహలపడగలరు. ఈదేశమున వీరి ప్రాచీనపు చరిత్ర చాలనరకు, హైందవుల చరిత్రను బోలియే యుండును. ఇతియేకాక హిందూ మతమును, “జోరాస్ట్ర”మతమును ఆచారవ్యవహారములందు పోలికగల్గి యున్నవి. సంస్కృతమును, జంషును సంబంధముగల భాషలు. మరియు రెండుజాతులను, ఎక్కువసామిన్యమున నివసించుచుండినందున వాటికి మిక్కిలి దగ్గరబంధవ్యమున్నది.

పారశీక సామ్రాజ్య పతనమునకును, ఇతరదేశముల నాశనమునకును ఎంతయో వ్యత్యాసములేదు. పారమార్థికము కట్టబోయి, వెనువెంట బుద్ధకుశలతయు క్షీణించగా పాశ్చాతీయ ప్రపంచీకసామ్యములకు దాసులై రాజకీయ, సాంఘిక, మతధర్మములు సత్తిక్రమించుటచే అధికారము, అభివృద్ధి, క్షీణించుటయేకాక మరేమి కాగలదు?

క్రీస్తుశకము 633 న సంవత్సరములో ఆరబ్బును అరిష్టాదేశముపై దాడివెడలమొదలిడిరి. ఆకాలమున పారశీకులు శిబిరమునందు మనఃస్పర్థలు పుట్టియున్నందున ఆరబ్బులకు కొంచెము లంభము కలిగెను. మహోత్సాహమున దివిలోడుకాగా వారికి ధైర్యము వృద్ధి పొంది వీరి రాజ్యముక్రమనే యెడారిలో మకాము చేసిరి. అచ్చట కలీఫ్ శాసనమునల్ల మరికొంతవైద్యముగూడ నచ్చి కలిసికొనెను. వీరిపైకి మిహరాక్ అను ప్రవ్యాధివతి పారశీక వైద్యముతోడ దాడివెట్లెను. కాని యత హోడింబడి చంపబడెను.

పారశీకుల కనీకీర్తి దుఃముదయించుచున్నదో యన వారి సామ్యమునందంతటను

కలతలు పుట్టెను. దానినలితముగా బలహీను షును, రాజ్యస్యహారములయం దనుభవ శూన్యుడును నగు రాజు సింహాసనమునకు వచ్చెను. ఈతనిపేరు యజ్ఞదజార్డు. ప్రజ లీత నిని ఆరబ్బులమీదికి వెళ్లగట్టు పురికొల్పిరి. యుద్ధమొకను నరిగా మొదలుపెట్టక ముచుపు సరివ్యను రాజసభకు 14 గురు మహమ్మదీ యులు రాయబారమునకు వచ్చిరి. రాజు వారితో నిరసనభావముతోడ మాటలాడుచు కొంతతడవు గఱపెను. తదుపరి సంభాషణలో వా రేయుద్దేశముతోడ నచ్చటికి వచ్చియుం డిరో, నేల తమపై కత్తిగట్టిరో యడిగెను. వారిలోని నాయకుడు చెప్పెను: “ఇస్లాము రాజ్యము ప్రపంచమున దంతటను వ్యాపింప జేయునని అల్లం తనయుక్క ప్రవక్తద్వారా మా క్యాజ్ఞాపించెను. ఆయాజ్ఞను మేము శిర సావహించి మీకు తెప్పించున్నాము. మా మతమును స్వీకరించి మా సోదరులు గొండు; లేదని—యుద్ధములేకుండ జేసికొనదలతురేని— కప్పము గట్టుట కయ్యకొనుడు.” అని. దురభి మానము, అహంకారము బాలుడగు రాజు మనము నా నేగిండ్ల గా కోపమున “పురగు పుట్టలు మీకాహారము; బంటు గొర్రెల మాచ్చు మీదుస్తులు. సంతమాత్రపు వారలని మాసామ్రాజ్యమును విధించ దలచెదరా? ప్రపంచమందలి నానారాష్ట్రములలో కెల్ల మీది పేదరాజ్యము. మీరు అజ్ఞానులు; మృగ ప్రాయులు; కండ్లు చెరచి, భ్రమమాంద్యముల నుండి మేల్కొనుడు. మీ దేశమునందు కరవు దుర్భరమగునని మీకు కూడుగుడ్డలనిస్తుము.

మీ ప్రభువుల సన్మానితుము. మరియుమిమ్ము సౌఖ్యసంపదల నిచ్చి పాలించుటకు ఏలిక నిస్తుము.” అని నలికెను. రాయబారులలోని యాలోచన గలవా డొకడు తిరిగి జవాబు చెప్పెను: “రాజా! మీరు వర్ణించిన దంతయు నొకవిధముగా నిజము. ఏలయన పూర్వము మేము కీటకముల భక్షించుచుంటిమి. మరియు మాలోగొండరు తమకాహారము చాలకరుడు టచే దమబిడ్డల జంపుకొనితిని. మేము ఆధము లుగా నుండియుంటిమి. ఇదంతయు పూర్వపు చరిత్ర. నే డపరిగితులు మీ రి స వి. అల్లం తమ ప్రవక్తను మాకై పంపించెను. అట్టివానియొక్క ప్రశస్తవాక్కులతోడ అల్లం మాతో మాట్లాడెను. మమ్ముల తన్ను సమ్మి తనయనుచుల గమ్మనెను. వారి ద్వారా నర్వేశ్వరుడు సత్యమై, లద్వితీయమైన యిస్లాం మతమును అంతట ప్రచారము చేయ నని విచ్చెను. అందువలననే మేము ధైర్యముతోడ ప్రఖ్యాతిగల రాజ్యములకెల్ల పెడలి ఇస్లాము గాని, కప్పముగట్టుటగాని, యదియును గాని మొదల తుదినరకు యుద్ధముగాని కోరుడని చాటుచు దరుగుచున్నాము” అని.

యజ్ఞదజార్డుయొక్కకోపాసలముమిన్ను ముట్ట “రాయబారు లని సన్మానింపకుదునని వెంటనే మిమ్ముల విగతజీవులుగ జేసివైచెడి వాడ”ననెను. విమృట నాతడు హేళనకై వారి లోభ ముఖ్యునినెత్తిపై మంటిగోనె నొకటి పెట్టించి“యదియే కప్పము నేను మీకిచ్చునది; ఇంతకన్న వేరొండు మీరు పొందజాలరు.

మృగప్రాయులారా! పొండు. దుస్తుము కొద్ది రోజులలోనచ్చి నేనానాహితముగా మినాయయకుని 'కడేసిమా' కంసకములలో పూడ్చి గలడని మనవిచేసికొను"డని చెప్పి తన నౌకరులకు వారిని సాగనంపుడని సగర్వముగ నాజ్ఞాపించెను.

అయితే రాయబారులుమాత్రము సంతయు సంశయించిరి. తమ నేనానాయకుని వద్దకు జని "ఇరిప్యాదేశపుమన్ను మన"దని ఉత్సాహముతోడ బలికి గోనె నాతని పాదముల కడ హర్షముతోడ నర్పించిరి.

అంతట కడేసియాయుధ మారంభమాయెను (క్రీ. శ. 636). అందు పాఠశీకులు పరాజయ మొందిరి. నెంటనే మద గూను, వారి ముఖ్యపట్టణము, అరబ్బులవశమాయెను. యశోదజార్డు అందునుండి పారిపోయి హొల్వాను జేరి యచ్చట మరియొక యుద్ధములో గూడ నోడింపబడెను. పాఠశీకరాజు గొప్ప సేనను గూర్చుకొని కడపటి యదృష్టముగూడ పరీక్షింప నెంచెనుగాని నహాపండుయుద్ధములో పాఠశీకరాజ్యము పూర్తిగా పడిపోయెను. యశోదజార్డు మరల పారిపోయి నీచముగా మరణించెను. పాఠశీకులు నాశనము చేయబడిరి. అరబ్బులు ఇరాను ప్రభువులైరి.

అప్పటినుండి దుఃఖికర మగు రంగము మొదలిడెను. అరబ్బులు కత్తిమాసి తమ మతమును పాఠశీకులకు బోధించి స్వీకరింప బలవంతపెట్టజొచ్చిరి. వందలకొలది కష్టముల కోర్కక మరణించిరి. వందలకొలదిమతములలో

గలిసిపోయిరి. కొలదిమంది మాత్రము తమ పూర్వపుమతమునకు—అగ్ని దేవత నముగాగల మతమునకు—బద్ధులైయుండి దేశము విడిచి పోయిరి. వారు భారతవర్షముపైపు దృష్టి సారించిరి.

ఆపదలు ఒంటరిగా రావు. అవి గుంపులు గుంపులుగా ఒకటి విడువ మరియొకటి వచ్చి ధైర్య సైర్యముల పరీక్షించుచుండును. సముద్ర మధ్యమున నీకొలదిమతపీఠలను తుపాను ఎవర్కొనెను. మతము కొరకు దేశమును విడిచిరి. వారి నిష్ఠుడు మృత్యువు నీటిపైదరుమ జొచ్చెను. కాని వారు ధైర్యమును వీడలేదు. అట్టికష్టదశలో భగవంతునికన్న వారికి వేరు దిక్కునరు గలరు? వైసప్రార్థన చేసిరి.

"హే సర్వజ్ఞమూర్తి! ఈ మహాపదలో మాకు చేయూత నొసగుము. రానున్న ఘోరమరణమునుండి విముక్తి నొందించుము. స్వప్రకాశా! కష్టపరాపర గడతేర్చి హృదయ పుటముల వికసింపజేయ వేడుకొనుచున్నాము. తమ కటాక్షమునలన మమ్ము చుట్టకొనిన తుపాను నెమ్మదింపజేయగలవను దృఢసంకల్పమున నెదురుచూచుచున్నాము. తమతోడు కలిగినంతవరకు, హే ప్రభా! యిడుమల లెక్క చేయము. భక్తపోషకుడవను దృఢవిశ్వాసము మాకు కలదు. రక్షించుము. దయామయా! ఆపద బాపి హిందూ దేశపుటాడ్డున జేర్చగలవు. ప్రభో! నీదయకు గానుకగా నచ్చట పవిత్రమగు నగ్ని ప్రజ్వలింపజేసి మ్రొక్కు చెల్లించుము."

ప్రార్థన విశేషోదయన గాలివాన యాగెను. సన్ జాను నొద్ద వారు ఓడదిగిరి.

సన్ జాను హిందూదేశమున సత్త్విమపు యోజ్ఞున నొకచిన్న పట్టణము. జాతీరాజాయను ప్రముఖుడు దానిని బాలించుచుండెను. ఆతడు దయగలవాడు; విజ్ఞాని. పాఠశాలలు శమకు నిలువనీడ నిమ్మని నారిలో నొకనిచే రాజు కడకు విజ్ఞాన మంపిరి. శౌర్య ముట్టిపడు నా భక్తశిరోమణియొక్క దృశ్యమున కచ్చేరు వొంది రాణా వారినిగూర్చి విపులముగా సంగతుల వినగోరెను. తమస్థితిగతులనుగూర్చియు, మతవిషయమునను రాజున కాతడు బాగుగా నచ్చజెప్పెను. మతవిషయమై విశదముచేయుటకుజెప్పిన క్రింది 16 అంశములును రాజు నకు ఎక్కుడు ప్రీతిని గలిగించి తావిచ్చునట్లు చేసెను.

1. హారామకదా, సూర్యుడు, సంచ భూతములను పూజించుట.

2. స్నానము జేయునప్పుడును, ప్రార్థన చేయునప్పుడును, అగ్నికి పూజ లొనర్చునప్పుడును, మరియు భుజించునప్పుడును హాసము నవలంబించుట.

3. వైవహికబలలో సుగంధద్రవ్యములు, పూలు వాడుట.

4. గోవును పూజించుట.

5. సవిత్రమైన నుస్తలు, సూద్ర అనగా చొక్కా, కుస్తీ అనగాత్రాడు, మరియు రెండు ముడతలుగల టోపీని ధరించుట.

6. వివాహకాలమందుగానములచేతను, మేళతాళములచేతను ఆనందించుట.

7. స్త్రీల నలంకారభూషితల జేయుట.

8. తటాకములు, బావులు త్రవ్వించుట మొదలగు ధర్మకార్యములందు విరివిగా ఖర్చు చేయుట.

9. స్త్రీపురుషులమొక సమా సాదార్య మును జూపుట.

10. గోమూత్రము సవిత్రమైనదిగా భావించి శుద్ధిచేసుకొనుటకు వాడుట.

11. ధ్యానము, భోజనముల వేళ, సవిత్రమైన సడికట్టు (యజ్ఞోపవీతము) ధరించుట.

12. అగ్ని దేవుని ధూపములతోడ పూజించుట.

13. దినమున కైదు సర్యాదుములు ధ్యానము చేయుట.

14. వైవాహిక బంధుత్వము, సవిత్రత ఎక్కువగా గణించుట.

15. పితృక్రియల ప్రతిసంవత్సరము నాచరించుట.

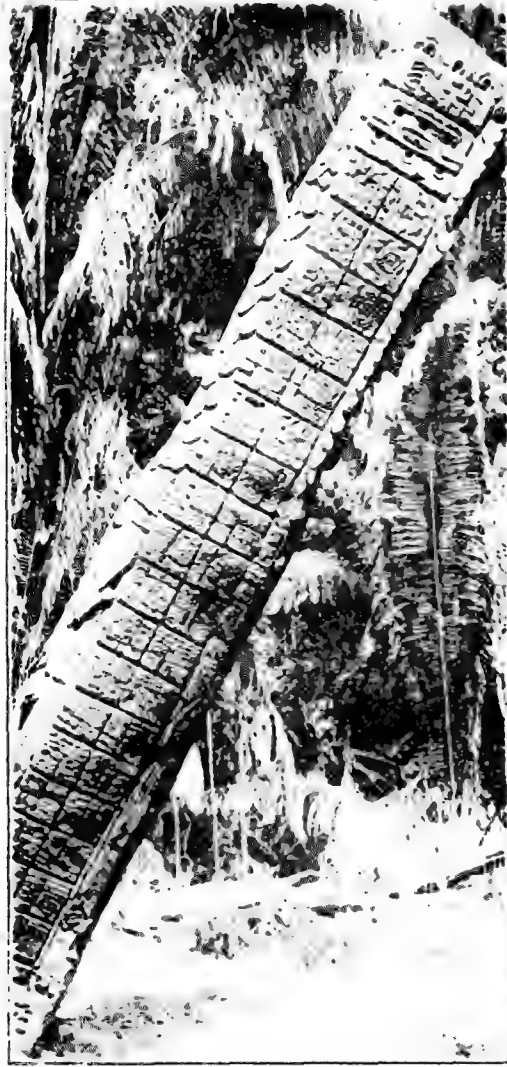
16. ప్రసవమునకుబూర్వము పిమ్మటను గూడ స్త్రీలుఎక్కువనియమములుసాటించుట.

విజ్ఞానకు లీవిషయములు మత విషయములైన ఆచారములుగా దెల్పుగా రాజును ఆతని అనుచరులును నమ్మబిరి. వాసును పూజనీయమైన భారతదేశమున సన్ జానాగో సీరవాక్యము లేర్పరుచుకొనిరి.

పిమ్మట నారిమ్రొక్కుబడికి తగునట్లుబక దేవాలయము అగ్ని దేవునకు గట్టిరి. అందు

౫. ఆ (3 వ చిత్రము) పుంధముగలది యొక యేనుగుతల - (కుడి ప్రక్క భాగము)

౬. ఒక క్యాలండర్ కాలమ్ (హంపింగము)-Calendar Column-దీనినిబట్టి మళ్ళీ అమెరికా నాగరికతాభివృద్ధికాలమును తెలిసికొనవచ్చును.-[క్రిస్టిగ్వా కడ ఒక వాలియున్న స్తంభము.]

కొటిలపూడి స్వస్థినివాసిధ్వంస గారు

చారిత్ర ముఁదనసంపుటము తొమ్మిదవ సంచిక
యందు (పే. ౮౭-౮౮) ప్రకటించిన శ్రీకృష్ణరాయల
జన్మదినము మను వ్యాసమును రచించినవారు పీఠే.
బొబ్బిలో సంస్థానమున వీరు సిద్ధాంతతులగ నున్నారు. వీరి
వయసు డెబ్బదినవత్సరములు.

* * *

✓ శ్రీమతి డాక్టర్లు లక్ష్మి దేవి, యం.బి., బి.ఎస్.,

శ్రీమతి లక్ష్మిదేవిగారు డాక్టర్లు ఆచంట లక్ష్మి
పతి (యం.బి., బి.ఎస్.) గారి పుత్రిక. శిల్పీవగరము

నది తేడీ హార్డింగ్ వైద్యశాలలో నేడు సంవత్సర
ములు వైద్యవిద్యనభ్యసించి యం.బి., బి.ఎస్. పరీక్ష
యందు బయముగాంచిన యాంగ్లయువతీమణి యిప్పటి
కీమే యొక్కతయే. డబ్ల్యూ. యం. యస్. ఐ. (Trai-
ning reserve of Women's Medical Service
in India) పట్టమును పొందుటకై మాడు సంవత్సరము
లు వైద్యశాలయందు పనిచేయ నీమే నియమితయయ్యె
ను. తరువాత నీమే వైద్యశాస్థ్రమున నెక్కుడుసామర్థ్య
మును గడించి ఉత్తమ పట్టములను గాంచ నిష్కాండు
నకు బోవును. ఇట్లే యింకను గొంప రాంగ్రనోదరీ
మణులు ప్రవీణులగుచునే ఆంగ్లదేశ మచిరకాలమున
మహోన్నతస్థితినిజేంది యిరరరాష్ట్రములను మేలుబంతి
కాగలదు. మమ్ముం దీయవబిజ్ఞాన సామర్థ్యసలము నాం
గ్రలోక మనుభవించి నానందమును గాక!

* * *

పిణాచార్య కుమురారావు సం. మొక్కలశాస్త్రిగారు

పిణాచార్యకుమారావుగారు ప్రజేకులు, పితా
పురము. వీరు అప్పవప్పుగు శాంతినికేతనమునకు బోయి
తను ముగ్గుపిణాగానముచే నన్నటివారల నానందింప
జేయుచుందురు.

శివ ప్రబోధము

పండితారాధ్యుల నాగభూషణము గారు

వివాసరమైన తామున మేను కృశింపగ రాజతాచలం

వాసము నోసరించి జటివై జడముం బొనరించె దక్కటా,
వాసరనాధచండకనవార మహాష్ణభరంబు నెట్టలీ
నేనవియండు బార్వతిని వీడి భరించెదు నాగభూషణా!

చ. సడలనిభక్తి నీదుడదసారస యుగ్మకమున్ సతంబు దా
నెడద భజించుచున్ సకల మీపె యటంచు సంగర్భలెల్ల నే
ర్పడరగ జేయుచున్న సకటా కడగంటనుజూడ వద్రజ్జ
బడతులనీగతిక్ వెతలపాటొనరించుట నీకు బాడియే.

చ. చలువల జిమ్ముచున్ మిగులసౌఖ్యదమై యెసలారు నాహిమా
చల విలసన్నునే కలితసానుతలంబుల శీతలానిలో
జ్వలదళిపుంజరంత విశాలనికుంజ గృహాంతరంబులం
దెలమిని బార్వతిని గవియ కేటి కిటుల్ జపింతు నొంటిమై.

క. అనుకూలయగుచు నీదరి-ననయము ప్రేమించి మనలునబ్బదళాఠీక్
జనవునలో గొనకకటా!-మునివృత్తి వసించెదేల ముగ్ధుడవగుచుక్.

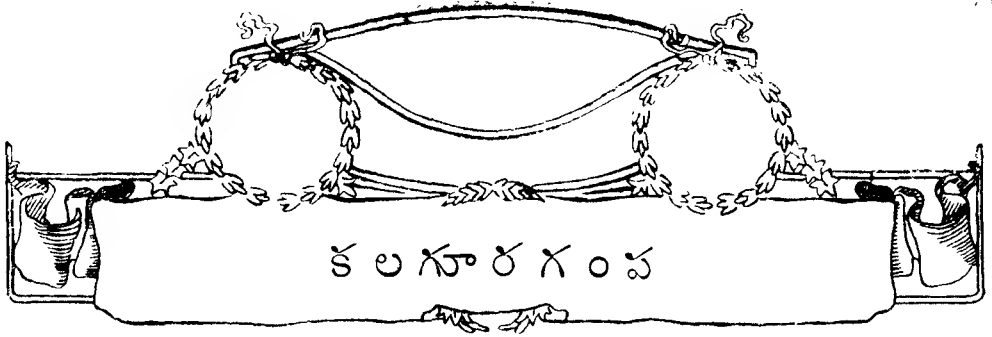
శా. స్త్రీలోలుడని కేలి నేతురనుచున్ జుతితువో లేక నీ
క్షలసాచలమున్ విడంగ మదిలో గట్టుబుగా దోచెనో
ప్రాలేయాచుభ్యద్వతంసము నినున్ బ్రార్థిండు చల్లితో
చాలుజాలును జాలు లెమ్మికను నీసందేహము ల్మనుమి.

శా. ఏకాంతంబున నాలతాంగిగొన నీకిట్టంబు లేకున్నచో
నాకన్యామః శ్రీశ్రీనే యడుగరాదా యట్లు లభించుటల్
నీకుం బోలదటన్న మిత్రులకు నేనిం బ్రోచాదా వృథా
మూకన్యంబు నహించి యట్లు దనముల్ పుచ్చింగి మేలే శివా!

సీ. ఆనుమతింకయున్నె యుండజేర్చి నీవు తనకుదావచ్చునెనజనయన
సమ్మతింకయున్నె సతి నొసంగుటకు నీయడుగులంటి భజించు నద్రుచుడు
సంతరింకయున్నె యింతిగైకొన్న విశ్వహితంబుగోరు నన్యన్నగణము
బయలుదేరకయున్నె బద్ధానురాగయా లలన నీతోడ గైలాసమునకు
లేనిదోనిసందేహంబులూని హూని-వౌచనే, వృథాకాలయాపనం బొ
నచ్చెదవు ధైర్యమేది సుందరినివీడి-చాలుచాలును లెమ్మిక నీలకంఠ!

గీ. అఖిలలోకావసంబును నాశ్రితాన-భీమనోరథసిద్ధియునొ మహాత్మ్య
కాన నీహాసమునువీడి కాంతగుడి-లేగసుఖములనందు మోనాగభూష!

౧. ఎచ్చరిక

[౧౯౨౨ వ సంవత్సరము జనవరి నెల
'నూడరక రివ్యూ' సంచికయందు *సంపాద
కుడు వ్రాసిన నాల్గవలేఖ' నుండి.]

“హిందూ మహాసముద్రముపై ప్రయాణముచేయు
నప్పుడు సముద్రవ్యాధులు బాధింపకున్నను ఇంగ్లీషుచా
నలు (యూరపునకును ఇంగ్లండునకును నడుమనుండు
సముద్రభాగము)పై ప్రయాణము చేయునపుడు బాధిం
చునని వినియుంటిని. ఇది విశ్వాస్యమే యగును. ఏలయనః
భారతదేశమునకుండు ఇంగ్లీషువా రత్యల్పసంఖ్యాకు
లయినను కొట్లకొలది నున్న భారతీయులకన్న వెంపు
గొల్పవారుగ నున్నారుకదా! ఇక హిందూ మహాసము
ద్రమునకన్న ఇంగ్లీషు చానలు ఉపద్రవకరమన్న నేమి
వింత? కాని, నేనుమాత్రము ఎట్టి యుపద్రవమునకు
పాలుగాక సుఖముగనే చానలను దాటగలిగితిని.

* * * *

దోషముండి లంఘన నగరమునకు రైలులో
ప్రయాణము చేయుచు ఇంగ్లండులో గొంతభాగమును
గాంచి దేశలక్ష్యము నారయగిల్గితిని. ఎంకదేశ కవిపుం
గవుడు—శ్రీద్వీజేంద్రలాల్ రావు—“బ్లిూర్ దేశతా
మాత్”, అనగా ‘బ్రిటిషుదేశమునందలి భూమియు
నితరదేశముల భూములనలెనే పృథ్వికార’మని నుశివెను.

“ఇంగ్లీషువారు ధనవంతులు, శక్తిమంతులు, మే
ధావులు వైయున్నారు. వా రింగ్లండుభూములనుండి బం
గారమును, రత్నములను త్రవ్వి తీసికొని ధనవంతులు గా
లేదు. వా రింగ్లండునందలి భూసారము ఇతరదేశము

లందలి భూసారముకన్న విశేషమును సుతక్ష్ణమును
నగుటచే శక్తిమంతులును, మేధావులును గా లేదు. కేవ
లము వారికిగల యభినివేశము, ప్రయత్న మే వా రట్టివా
రగుటకు గారణము. ఇతరదేశములవారును నట్టి యభి
నివేశముగల్గి ప్రయత్నించినచో దామును ఇంగ్లీషువారి
వలె ధనవంతులు, శక్తిమంతులు, మేధావులు నగుదు”
రను విశ్వాసము నాత్యదేశీయుల మనముల నెలకొల్ప
నీకవి యిట్లు ప్రబోధించెను.

మఱియు నేను ఇటలీ, స్విజరులాండు, ఫ్రాన్సు
దేశముల సంచారము చేసితిని. అచ్చటి సాలముల
యందు పచ్చని పచ్చిక మొలచియుండెను. చెట్లు పచ్చ
ని చిగుళ్లతోడను, పలువన్నెలుగల పూవులతోడను నల
రారియుండెను. నదులు, సరస్సులు మనదేశమునగల
నీటివంటి నీటితోడనే నిండియుండెను. కాని బంగరు
పచ్చిక, బంగరు చిగుళ్లు, పూలు, బంగరు లేక వెండినీరు
నెచ్చటను గాన్పించలేదు. అచ్చట ఆహారమునుగైకొంటి
ని. మనదేశపు ఆహారమురుచికిని దానిరుచికి నిందుకదేని
భేదము కాన్పింపలేదు. ఉదకమును గ్రోలితిని. మనదేశ
పు ఉదకమువలె నుండెనేకాని, అస్పృశ్యముగా నుండు
లేదు. ఈదేశములనుండి కాదు; ఇంగ్లండునందును
అన్నిట ఇట్టి సాధార్యమునే కాంచి వింతచెందితిని.
కాని, కట్టా! యూరోపియనులు, ఇంగ్లీషువారు యూ
రోపియనులు ఇంగ్లీషువారుగనే యున్నారు; మనము
మనముగనే యున్నాము.

* * * *

నేను యూరపునండును ప్రయాణముచేసిన
యన్ని ప్రైలుబండ్లయందును సాగత్రాగువారికి ప్రత్యే

* నూడరక రివ్యూ సంపాదకులు యూరపుసంచారము చేయుచు తమ సంచారచరిత్రమును, అనుభవ
ములను లేఖలుగ్రాసి తమ ప్రత్రీకయందు ప్రకటింపింపుదుంకిరి. వానియందలి నాల్గవలేఖ.

కము గడులున్నవి. భారతదేశమునగూడ నిట్టి యాచారమును రైల్వేవారివలంబింపవలెను.

* * * *

పాశ్చాత్యులు దాల్చు బట్టలంగూర్చి యిట గొంత చెప్పవలసియున్నది. ఇటలీ, స్విజరుల్యాండు, ఫ్రాన్సు, ఇంగ్లండు, జర్మనీ, జెకొస్లావేకియా, ఆస్ట్రియా, దేశములయందలి స్త్రీపురుషులను జూచితిని. యూరపు ఖండమునందున్న రషియా, హాలండు, నార్వే, అమెరికా దేశముల స్త్రీపురుషులను జూచితిని. వీరందరికిని వస్త్రధారణమున సామరస్యము చాలవలెను గలదు.

* * * *

ఈసామరస్యము చాల విలువగలది. భారతీయుల వస్త్రధారణమునందలి భిన్న భిన్న వైఖరులంబట్టి వీరు వీరీ ప్రాంతములకు జెందినవారని గుర్తింపగలము. వస్త్రధారణమునందలి యీవిభిన్నత వీరియందు విభేదభావము సుత్పాదించి ఐకమత్యమునకు భంగమును గల్గించుచున్నది. పాశ్చాత్యులయం దట్లుకాదు. వేరువేరు దేశములవారైనను పాశ్చాత్యులు-తమలో దాము కలహించిన కలహింతురు గాక-తామదలు నొక్కతెగవారేయనియు, ప్రామ్యలు వేరనియు తలంతురు. వస్త్రధారణమునందలి సాధర్మ్యమే వారియం దీయభిప్రాయ మభివృద్ధి చెందుటకు తోడ్పడుచున్నది. ప్రపంచమునందలి యితరదేశములతో బోల్చి చూచినను పాశ్చాత్యుల యొకమత్యమున కీవస్త్రధారణ సామరస్యమే మధ్యకారణ మగుచున్నది."

* * * *

౨. డెయిలీ మెయిలు పత్రికచరిత్ర

['ఇండియన్ రివ్యూ' మాసపత్రికతో ఇంతియాజ్ మహమ్మదుఖానుగారు (యం. ఏ. లండన్) వ్రాసిన వ్యాసమునుండి]

"డెయిలీ మెయిలు" దినపత్రిక ప్రపంచమునందలి యెల్లపత్రికలలో ప్రసిద్ధిగాంచి ప్రజాదరణమును బడెనది. యూరపు, అమెరికా ఖండములయందలి యితర దినపత్రికలు ఈపత్రికతో పోటీచేయజాలవు.

ఈపత్రిక కార్యస్థానము లండనుపట్టణములో ఫ్లీటువీధి (Fleet-Street) ప్రక్కన నొక యిరుక్కైన సందులో థేమ్సు (Thames) నదియొడ్డున నున్నది.

ఈపత్రికను ప్రారంభించినది 'లోర్డు నార్త్ క్లిఫ్' (Lord North Cliffe) అని ప్రఖ్యాతిగన్న 'ఆల్ఫ్రెడ్ హోర్ముస్ వర్త్' (Alfred Hormasworth). పత్రికయే దేశబలమని పత్రికాప్రయోజనము నినుమడింపజేసినా డితడు. పత్రికను తక్కువవెలకు విక్రయించి దేశీయులకందటకు పత్రికాపతనము నలవాటుచేసి నిత్యకృత్యముగా నొనర్చిన దీక్షదే.

ఇతడు చిన్నతనమున వార్తాపారుడుగా నుండెను. ౧౮౮౮ వ సంవత్సరమున తనసోదరుడగు 'సెసిల్' (Cecil) అనునాతనితో గలిసి తొలుత 'ఆన్సర్సు' (Answers) అను పత్రికను ప్రారంభించెను. 1894 వ సంవత్సరమున 'ఈవినింగ్ న్యూస్' (Evening news) అను పత్రికను విక్రయమునకు దీసికొని తనబుద్ధికుశలతచే దాని నభివృద్ధి గొనితెచ్చెను. పదపది 1896 వ సంవత్సరమున నీ 'డెయిలీ మెయిలు' పత్రికను ప్రారంభించెను. పాత కుల యభిరుచిని, ఆదరణమును బెంపొందించు వృత్తాంతములను సంగ్రహించి ప్రకటించుటయందు నేర్పుగల 'నార్త్ క్లిఫ్' తెలివి తేటలు, చాకచల. పత్రిక కచిరకాలముననే ప్రఖ్యాతిని, వ్యాప్తిని గడిగించినవి. అప్పుడు అందముగ ముద్రించిన ౧౨-౧౩ కేజీలుగల యిట్టి పత్రిక వెల అరపెన్ని (రు ౧-౦-౬) మాత్రమే. ప్రస్తుతము దానివెల రెండింతలుగ-ఒక పెన్ని (రు ౧-౦-౦)గ-నున్నను టైమ్స్ మొదలయిన ఇతరపత్రికలకంటె చాకగనే యున్నది.

పత్రికా కార్యస్థానమున్న వీధియందు రాత్రి ౧౦ గంటలపుడు-లండను నగరచుంతయు మాటుమూగి యున్న సమయమున-కార్యస్థానమున రాత్రులయందు పనిచేయువారలకు చాకగా నాహారపదార్థముల నమ్ముటకై పెక్కు హోటళ్లు తెఱచియుండును. రాత్రులు పత్రికలను దేశదేశములకు గొనిపోవు రైలుబండ్లయొద్దకు పత్రికలతో నిండినసంపులను దీసికొనిపోవుటకై మోటారుబస్సు లనేకములు కార్యాలయము వాకిట సిద్ధముగా నిలిచియుండును. రాత్రి ౧౦ గంటలకు

కార్యాలయమున వెలువడుపత్రిక మరునాడుదయమున
౬ గంటలకు 'ఇన్వర్ నెస్' (Inverness)—(స్కా-
ట్లెండు ఉత్తరువుకొన నున్నది)—పట్టామున పంచి
పెట్టబడును.

కార్యస్థానము పైయంతస్తున సంపాదకీయవర్గము
ను, కంపాజిటరులును ఉండురు. అచ్చులు తయారు
చేయునట్టియు, అచ్చులు మార్చునట్టియు యంత్రములు
౪౫ అచ్చుట నిరంతరము పనిచేయుచుండును. అనటి
యంద్యోగులసంఖ్య 1200. వారి జీతము వారమునకు
౨ మొలులు ౪౦ సానులవరకు గలదు. పత్రికను అచ్చు
త్తి, మడిచి, బంగీట్టి, ముద్రవేసి, ఒకనిమిషమునకు
౧౫౦౦ ప్రతులను సిద్ధముచేయు యంత్రములు, ౧౫
గజముల పొడవుగలవి, ౨౦ ఎడతెగక పనిచేయుచుం
డును. రాత్రి ౧౦ గంటలకు అచ్చుమార్పు తయారయిన
పత్రిక ౧౧ గంటలకు పూర్వమే ముద్రితమై చందాదా
రులకు చదువ సిద్ధముగ నుండును, ప్రతి ౨౪ గంటల
కును పత్రిక నాలుగుదుమారులు ముద్రణములను గాం
చును. అందు రెండు ముద్రణములు దేశాంతరములకు
బోవునవి—ఒకటి 'పారిసు' (Paris) నగరమునకు
ను, రెండవది మ్యూనిచ్ (Munich) నగరమునకును
(జర్మనీలోనిది) బోవును.

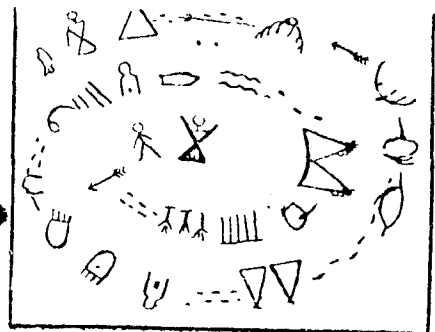
ప్రతిదినము నికరముగ ౨౦ లక్షల పత్రికలు
వెలసోవును—బ్రిటిషుద్వీపములందు (లండను పట్టణము
సహా) ౭౪ లక్షలు; లండను పట్టణమునను విదేశ
ములయందును గలసి ౧౨౪ లక్షలు. ఇతరపత్రికలవలెనే
యాపత్రికకును ప్రకటనలవలన సభికాద్యయము వచ్చు
ను. పత్రిక ముఖ్యవ్యత్రములయం దొకవ్యత్రము ప్రకట
నకు గావలయునన్న నొక ప్రకటనమునకు ౧౭౦౦
పానులు సొమ్ము ఇచ్చినను ప్రకటనమును పత్రికయందు
గాంచుటకు కొంతకాలము వేచియుండవలెను. ప్రకట
నలవలన ప్రతిదినము నీవ్యత్రకు ౭౦౦౦ పానులు ఆదా
యము వచ్చును."

3. ప్రపంచమందలి యొక విచిత్రభాష

✓ ['మాధురీ(హిందీ)పత్రిక అక్షయ పువ్య
మాస సంచికనుండి.]

"అమెరికాలోని 'రెడ్ ఇండియన్' జాతివారు
(Red Indians) ఒక విచిత్రమున భాషను వ్యవహరిం
చుచున్నారు. దానిని మనము చిహ్న (Sign) చిత్ర
(Picture) భాషయని చెప్పవచ్చును. తెలిసోర్చియా
దేశముండగు విలియమ్ బామ్కిన్ అనునాతడు వారిభాష
కొక నిఘంటువును 'Indian Sign Language' అను
పేర రచించియున్నాడు. అం దతడడు దాదాపు 800
సంజ్ఞలకర్థము లిచ్చియున్నాడు. కడచిన 41 వత్సరముల
నుండి యాతడడు ఇండియనులభాషనభ్యసించుచుండుటచే
నాతడొసంగిన సంకేతాకర్థములు సరిగనుండునని తలచ
వచ్చును. మొదట నతడడు ఎఱ్ఱఇండియనులతో (Red
Indians) బరిచయము గలిగించుకొనెను; పిదప వారితో
సంజ్ఞలమూలమున భాషింప నేర్చుకొనెను; పిమ్మట
వారిభాష నేర్చుకొనెను; తరువాత క్రమముగ వారి
యాచార వ్యవహారములను, విచిత్రమున చిత్రభాషను
నేర్చుకొనెను. చిహ్న భాషకు గొన్ని యుదాహరణము
లివట నీయఁబడుచున్నవి. ఈచిహ్నములు సర్వవేళ
వ్యాప్తము లగుటచే వాని ననతికాలముననే యభ్య
సింపవచ్చును. మనదేశపుజనులుగూడ ఆచిహ్నములలో
న నేకము లుపయోగించుచున్నారు.

ఈపై నిఘంటువులోనే 220 చిత్రరూపశబ్దముల
యర్థములుగూడ నొసఁగఁబడియున్నవి. ఈశబ్దములను
అక్కడి పూర్వులు రాతిబండలమీఁదను, కట్టలపైనను,
చర్మములమీఁదను వ్రాయుచుండెడివారు. ఈ చిత్ర
శబ్దములు కథలు వ్రాయుట కెక్కువ యుపయోగపడె
డివి. ఈక్రిందిచిత్ర మట్టికథ నొకదానిని వివరించుచు
న్నది. దీనిని నట్టనడుమనుండి చూచు మొదలిడవలెను.

పరుసగా నానిఅర్థము ఇది:—

ముగ నుండెడిది. ఒకజాతివారు ఇంకొకజాతివారిలో

“ఒకపురుషునకును స్త్రీకిని కలహము వచ్చినది. గలిసికొన్నపుడు ఈభావయందే తమ భావములను పురుషుడు వేటూడుటకు బోగోరెను; స్త్రీ వెల్లడి చేయుచుండెడివారు.

వలదనెను. కాని పురుషుడు వినక, ధనుర్భావములు తీసికొని యడవి దెసకు బోయెను. దారిలో వర్షము వచ్చినది. ఆతడు తడియకుండ దాగుటకు స్థలము వెదుకసాగెను. అతనికి రెండుగుడిసెలు కన్నడినవి; కాని ఒకదానిలో మహామారివచ్చిన యొక కుట్టివాడును, రెండవదాని లో స్వామికముతో బాధపడు నొక మనుష్యుడు నుండిరి. ఆగుడిసె లలో వీలులేక యాతడు పరుగునఁబోయి యొక నదియొడ్డునఁ జేరుకొనెను. ఒకచేపను బట్టుకొనెను. దానిని తినెను. రెండుగోలు లక్కడనే విశ్రాంతి తీసుకొనెను. మఱి ముందునకు సాగుచు ఒక పందిని జూచెను. దానినిఁగూడఁ జంపి, తనపొట్టను బెట్టుకొనెను. పొంగాఁబోగా నతని కొకగ్రామ ము తటస్థించెను; కాని అక్కడి వాళ్లందఱు నతని శత్రువులగుటచే నీతఁడు పొడిపావలసి వచ్చెను. అక్కడనుండి పరుగెత్తి పరుగెత్తి యతఁడొకసరస్సునదగ్గఱకుఁబోకొనెను. అక్కడ నొక లేడిని జూచెను. దానిని తనబాణముచే జంపి, దచ్చినలేడి నీ డుకొనుచు నిల్లు చేరుకొనెను. అతనిభార్యయు, పుత్రుఁడు నతనిజూచి చాల సంతసించిరి.”

ఈభావ కేభావయు సాటిగాదు. ఇది చాల భావోత్సాహమైనది. చిహ్నభావ, బహుళ, ప్రపంచమున మొట్టమొదటిభావ అయియుండును; భూమియందెల్ల ప్రదేశములయందుండియుండును. మన భావ తెలియనివారికి నైగలను జేసియే మన మనోగతభావములను దెలియఁజేయఁగల్గుదుము. ఈభావ ఆవశ్యకము ననుసరించియే యుత్పత్తియై యుండును. ఉత్తర అమెరికాలో ఎన్నియో జాతులును, ఎన్నియో భాషలు నుండుటచే పగస్పరాభిప్రాయములఁ దెలిసికొనుట కష్ట

1. శోకము. 2. ఉంచుట. 3. రమ్ము. 4. ఇచ్చు. 5. సాము. 6. వార్తాపత్రిక. 7. పుస్తకము. 8. భవిష్యత్తు. 9. బాలిక. 10. చూర్లము. 11. నాట్యము. 12. ధాన్యము. 13. తప్పించుకొనుట.

అడుగుటకు మనము చేయిచాచినట్లే, ఎట్టయిండి యనులు పిలుచుటకు వ్రేలాఁపుదురు. కండ్ల నీరుకారు చున్నట్లుచేయు సంజ్ఞ శోక భావము నెంతయు బాగుగఁ బ్రకటించును. జుట్టునులిపెడు సంజ్ఞ స్త్రీని, బాలికను దెలియఁజేయును. చేతులు క్రిందుమీదుగ నుంచుటచే నాట్యము సూచితమగును. ఇట్లే యింకను తెలిసికొనునది.”

ర. శాకతీయులు శూద్రులు

“సుజాత” పత్రిక ౧ సం. సంచిక ౧ యందు ఆంధ్రపరిశోధక సంఘమువారు (హై

ద్రాబాదు) ప్రకటించిన 'నడ్లమాను' శాసన మునుండి.]

“ఈశాసనము చాల ముఖ్యమైనది. ఇందు కాక తీయులు చతుర్థ కులజాలని స్పష్టముగా వ్రాయబడి యున్నది. ఆ స్లోకములను* చిక్కింద నుపహరించు చున్నాము:—

అస్మజ చతుర్థోఽగ్ధా న్యుభవాహూరుపావతః,
అన్యా న్యుచ్చానహదీని భూతాని ఫాసరాణిన.
అ, స్వీకృతవస్థోక్త ధర్మనిర్మలచేతసః,
జాతా ద్విజాతయః పశ్చా చతుర్థకుల మజ్జ్వలన్.
త త్రానేకస్మపాలబాలభిభృతాం పీరాంకవస్థోదధిం
పర్వం దగ్ధచనగ్రణం సమచగ్ర స్తీవ్ర ప్రతాపానలః;
యస్మ్యదంచిత కాకతీశ్వర కులక్షీరాబ్ధి సంవర్ధనః
ప్రాధానాంకృతి సంద్రమా సమభవత్ ప్రోలాభి
ధానో నృపః.”

గి. శనిగ్రహము

[‘అంధ్రహోరాట్ల’ సంపు-౨, సంచిక ౧ నుండి.]

“ఒకనాడు శివుడు కైలాసపర్వతముపై ముప్పది మూడుకోట్ల దేవతలతో కొలువుండ శనిగ్రహము లేచి తనప్రభావము నుగ్గడించెను. అప్పుడు శివుడు “ఓ శనీ! నీవు నన్ను మాడ ఏడింపగలవా?” అనెను. ‘ఓ’ యని శని గ్రహము తలయూపెను. సరే, ఆరుమాసములు గడువు ఏర్ప టుచుకొనిరి. శనిగ్రహమునుండి తప్పించుకొనుటకు మహా దేవుడొక అడవిలో మారుమూల నొకగుహయం దా యర్ధసంవత్సరము గడపెను. పిదప శనిగ్రహమును బిలువ నంది “నీప్రతిజ్ఞ యేమైనది?” అని యడిగెను.”

“దేవదేవా! నీవు నాప్రభావముచే గాతున్న నీ సమస్తసుఖములు వీడి ఇట్లొరుమాసములు గొండిలో గానుకొనియుండువే” యని సమాధానము చెప్పెను.

౬. కీ.శే. జపానుచక్రవర్తి గారు

జపాను చక్రవర్తిగారు మొన్న క్రిష్టమసుపం దుగునాడు కాలగర్భము నొందినారు. వీరి జీవితాం

* ఈ స్లోకములయందు సంజేహములు పొడకట్టుచున్నవి. శాసనమూలమంతయు దివ్యులతోగూడ ప్రకటించియుండిన బాగుండెడిది.

తము చాలదినములనుండి గడియలలెక్కపై నుండినది. వీరి జీవితం దైదుసంవత్సరములకాలమునుండి రాజ్యవ్యవ

హారములయం దుత్సాహముతో ప్రవేశము కలిగించు కొనకుండిరి. కాని, పాపము! జపానుప్రజలు వీరి మరణ మునకు జాల దుఃఖించుచున్నారు. నూతన చక్రవర్తి ‘హిరోహిటో’ గారు సింహాసనము నధిష్టించిరి.

౭. నూతన జపానుచక్రవర్తి నందతులు ✓

‘హిరోహిటో’ చక్రవర్తి వయసు ౨౫ సంవత్సర

ములు. అతి ప్రాచీనకాలమునుండి యెడతెగక వక్రవర్తి పదము నధిష్ఠించుచున్న రాజవంశము వీరిదే. అందు ౧౨౩ వ. సం. వ. ప్రవర్తి. చిన్న నాటినుండి రాజాభిమాన గర్వపుష్కలము నధిష్ఠించి యేకాంతముగ కాలము గడపు నమకటికాలపు యువరాజులగుటగాక యీనాటి రాజపుత్రులగు ప్రజలతో గలసిపెలిసి యుండువాడు. నేతకేశములగు సంగరించి రాజకీయార్థిక సాంఘికవిషయపరిజ్ఞానము నాస్థించినాడు. సంస్కరణాభిలాష యీ వక్రవర్తికి మేంకగగలను. డెయిలీ మెయిలుపత్రికలో యఫ్. యె. మెన్స్టాగురు "హిరోహిటో" జపాను దేశ సింహాసనము నధిష్ఠించుట ఆసియాఖండము నాత్మ సంస్కరణ పథమున నొక ముడుగు ముందుకు వైచుట" యన్నాడు. ఇది సత్యము. ఈనాడు జపానుదేశమున జాతీయ జీవితము గాంచుచున్న సత్వరవికాసమున పాశ్చాత్యదేశము లెవ్వయు ననుసరింప జాలకున్నవి.

✓ 'పల్లెకుబిసెనును' పత్రికనుండి

✓ ౧. బాటియారోగ్య, శిశువ్రదర్శనములు

చెన్నపురి, ౧౯౨౭

దేశాభివృద్ధి దేశమందలి ప్రజలపై నాధారపడి యుండును. ప్రజలయభివృద్ధికి వారి సంపూర్ణారోగ్యము పరమావశ్యకమైనది. ప్రజలయంకొక్కొక్కరును చిన్ననాటి నుండి మంచియారోగ్యమును గలిగియుండవలెను. పిల్లలయారోగ్యమునకు తెల్లలే మూలకందములు. తల్లులారోగ్యసూత్రములను తెప్పగొని పిల్లలయారోగ్యమును బాగుగకావలెను. ఈ నాటి కడుగుందులేకదా సనిగా పెరిగి యావనవంతులు నజమల్లశకీరులు నయి ముమ్మందు దేశోద్ధరణమునకు బూనుకొనవలసినవారు? కట్టా! అట్టినిజువులు పెక్కురు ఆరోగ్యహీనులై అకాలమృత్యువువారి బడుచున్నారాదా! ఇట్టి దుస్థితికి ఆవివేకము, స్త్రీవిద్యా

భావము, దారిద్ర్యము కదా కారణములగుచున్నవి. వివేకవంతులకు నే కొలదిమంది తెల్లలైనను తమపిల్లలసంరక్షణమున దగినబాగుగకావలెనని వహింపక ప్రేమాంధులై యిచ్చకువచ్చినట్లు లాహోరాదులనొసంగి వారి నారోగ్యసూక్ష్మలనుగ జేయుచున్నారు. చిన్ననాడారోగ్యము నశించిన వారు పెద్దలయినపుడు దుర్బలశకీరులు; దుర్బలరోగపీడితులు నయి దుఃఖభూయిష్టులు జీవితమును గడుపవలసినవారగుదురు. ఆరోగ్యవంతులకు ప్రజావేదకదా దేశమున కుత్సాహస్థంపద ! అట్టి సంపదను బడయజాలని దేశము దారిద్ర్యమునకు బట్టినిల్లనుటకు సంశయింపనక్కరలేదు. కావున వివేకవంతులకు పురుషులు ఆరోగ్యమార్గములను, సంగత్యాభిభావమున బాగుగ చిలిపి కొని తమసతీమణులను బోధించి తామును, వారును, తమ యొక్కయు, తమపిల్లలయొక్కయు ఆరోగ్యమును కాపాడుకొనుట కెల్లవిషయల ప్రయత్నింపవలెను. ప్రతిమనుజునకును సనిదర్శనముగా నారోగ్యసూత్రములను బోధించు నుద్దేశముతో ఆరోగ్యప్రదర్శనము లీనాడు పలుచోట్ల జరుగుచున్నవి.

చెన్నపురమున నీయారోగ్యప్రదర్శనములు జనవరి ౧౪వ తేదీమొదలు ౨౦వ తేదీవఱకు వారమురోజులు జరిగినవి. ఈపట్టణమున నిమి నాల్గవనూరు జరిగిన ప్రవయూరసియను శిశువు

పేరు: బాబు టార్పి.

దేవాంగకులమునకు చెందిన హైందవశిశువు

దేవను పలువురు స్త్రీలు పొదిగా పెరిగిన తమయ్యలబిడ్డలను చంకనిడి కొని యీ ప్రదర్శనమునకు వచ్చిరి. ఆరోగ్యము, పుష్టి గోగియున్న బిడ్డలకు గొండలోకి వయసును, జాతిని అనుసరించి వెండి బంగారు పదకములు, గిన్నెలు, ఇత్తడిసామానులు, జాకెట్టులు మొదలయిన బహుమతు లొసగిరి. ఇతరశిశువులను జాకెట్టులను, టాప్సులను, తినుబంతులను బంచిపెట్టిరి. ఆ పిల్లలెల్ల లెల్లరకు నానాడుతుప్పిగా మృష్టాన్నభోజన మిడిరి. శోతియు మాటుయ్యుండ నీ శిశుప్రదర్శనము కన్నులను పండువుగ గన్నట్టినది.

శేరు. నారాయణస్వామి, వయస్సు: ౫౪ నెలలు, బరువు: ౨౦ పానులు ర్యనములు. ఆరోగ్యశాఖను జెందిన ప్రభుత్వోద్యోగులు, పురపాలకసంఘోద్యోగులు, పట్టణమునందలి అంగలవైద్య విద్యావిశారదులు, ఇతర ప్రజాప్రముఖులు గణనీన సంఘమువారు గవర్నరు శతీమణియాజమాన్యమున నీ ప్రదర్శనములను జక్కగాజరిపిరి. ప్రతిదినమును, శేరికొండ జనులు ప్రదర్శనములను గాంచిపోవుచుండిరి. ఈ ప్రదర్శనకాలమున ప్రతిదినమును వైద్యశిఖామణులు (డాక్టరులు) పలువురు ప్రదర్శనదర్శనమునకయినప్పటి ప్రజలకు తమ యడ్డుతో పస్యాసమలమాలమున, ఆరోగ్యమాత్రములను, శిశుసంరక్షణమార్గములను, వివిధవిగవ్యాధులను, ఆహారపదార్థములను, నీరు, గాలి మున్నగు వానినిగూర్చి వివరముగా బోధించుచుండిరి. మరియు సంఘమువారా రోగ్యవంతముగు జీవితమునకు బరమావశ్యకములగు ప్రత్యేక ప్రత్యేకవిషయములగూర్చి సమయముగను, సనిదర్శనముగను ప్రత్యేక ప్రదర్శనములను జరిపిరి. అందు ముఖ్యముగా శిశువులసంరక్షణమును గూర్చియు, వారి కొనగవలసిన ఆహారాదులనుగూర్చియు, వారిని పీడించు రోగములనుగూర్చియు, వారిని రోగములంట్లకుండ నివారింపు నుపాయములనుగూర్చియు నుపస్యాసమలము, చిత్రప్రదర్శనములను, మేజికులాంతరు ప్రదర్శనములను పెక్కిటిని జరిపించిరి. కడపటి నాడు శిశుప్రదర్శనమును జరిపించిరి. సంతకు శిశువులను దీసికొనిపోవునట్లు లనుంగబిడ్డలను ప్రదర్శనములకు గొనిపోవు నాచారము భారతీయ మాతృహృదయమున కంతగా నచ్చని

ప్రదర్శనములను జరిపి ప్రజాసామాన్యమునకు ఆరోగ్య సూత్రములను బోధింపబూనిన యీసంఘమువారి ప్రయత్నము మెచ్చదగినది. ఇటు ప్రకటించిన చిత్రము లుల్ల మబహుమానముల గాంచిన శిశువులని.

మహామృత్యుంజయ శిశువు వయస్సు: ౬ నెలలు. బరువు: ౨౦ పానులు.

మా తృ విలా ప ము

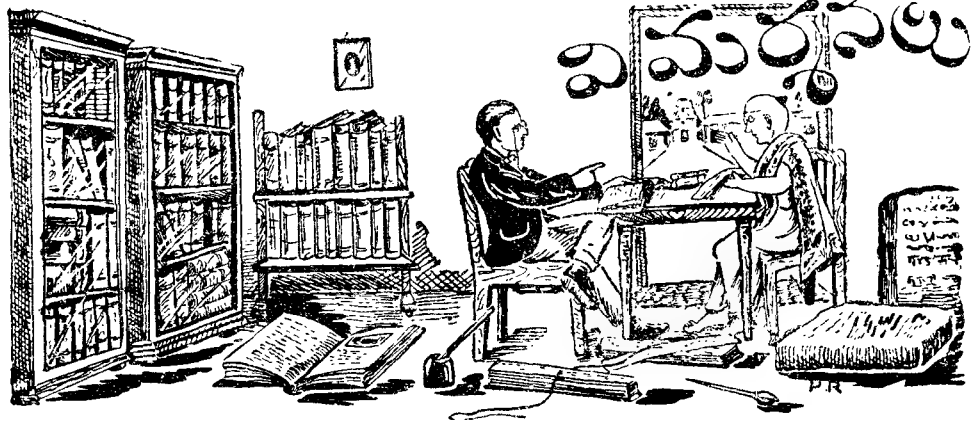
[Wordsworth రచించిన 'Maternal Grief' అనుదాని యనువాదము.]

మఁడఁ సూర్యప్రకాశరౌపు గారు

- అనుఁగఁ గ్రీడల నెల్లవేళలను బ్రహ్మసందమున్ గూర్తు వం
చనయంబున్ మదిలోన నమ్మితిని; నీమూసం బెడంద్రోచి, చ
య్యన వేటొక్కన్ దేశమేగితివె? నా యల్లారులేబట్టి! నా
నునుగ ప్రంపుటసంటిలే మొలక!! నా నూత్నప్రసూవల్లరీ!!!
- శ. కనులకు నిద్రరాదు, చెలికత్తెలఁ జూడఁగ వేడ్కలేదు, భో
జనము రుచింపఁదించుకయు, శక్తి రవంతయులేదు మేన, భూ
షణము లసహ్యమయ్యె, నవచారుశిరీషలతాంతదేహ! నీ
మనసముదక్క—అన్యము సమస్తము జీతకటివోలె దోచెడున్.
- మ. అకటఁ, వత్స! భవద్వియోగభర దుఃఖావేశ సంజాతమై
ప్రకటకేశవిపాదకీర్ణమగు లాభంబొందు నేకూట—నీ
యకలంకోజ్జ్వల దివ్యవిగ్రహము ఛాయారూపము దాల్చి, మా
మకహృత్స్వంజర గర్భదేశమున సంవాసంబు గావించెడున్.
- మ. మఱవన్ రాక పరాకుచే నయిన యుష్మద్రాజరాజస్మనో
హరరేఖాతిశయంబు పొల్పెనఁగఁ, త్రాకారతఁబల్చి, ది
వ్యరుచిన్ గన్నుల మంగటన్ లఘుపదన్యాసంబు గావించు నీ
యురుతారుణ్య విలాసవిగ్రహమై శ్రేయోరూఢమై తోచెడున్.
- మ. తలక్రిందై కలకాలమెల్లఁ దన ముద్యన్నిష్ఠమై నల్పినన్
గలనోలె జనినట్టి నిమ్న మఱలం గాఁగింటిలోజేర్చి, చె
క్కిలిముద్దాడి, మహోపలాలనమెయిన్ గ్రీడించు భాగ్యంబునన్
దొలఁగింపం దరమోనె యెన్నఁటికిఁ జేతోవిధి లగ్నాకృతిన్?
- మ. పరికింపం గనరాని యొక్కలఘు నిశ్వాసైక తూలంబుచే
హరియింపబడె నీదుప్రాణములు; లభ్యంబౌట దుస్సాధ్యమే?
ధర లేగాలికి మొక్కవోవని భుజాదర్శిధృత తాత్రముల్
గఱవైయున్నవె తూరులందు? మఱియేలా భేదముం బొందఁగన్?
- మ. ఏవో కొన్ని కుతర్కముల్ పనవి యే నెన్నెన్నియో భంగులన్
భావోద్రేకముతోడఁ బక్కియు భవన్మామూంధకారంబునం
దానంపైన వెలుంగుఁగానక నితాంతార్థిక్ బ్రపంచంబునన్
దేవా! నేను బరిభ్రమించెదఁ; గృహద్యష్టి గటాక్షింపన్.
- శా. సంసారులైన జన్మమున్, మరణమున్, సంకల్పమున్, సిద్ధియున్
హింసాసూయ దయానురాగములు తర్కింపంగ లేమంచు వి
విద్వాంసుల్ పల్కఁగవిందు; నీవిమలపాదద్వంద్వ నీరేరుహో
త్తంసంబుల్ మదిఁగొల్తు; దేవ, నిజితత్త్వంబున్ బ్రబోధింపవే.

విమర్శనలు

ఆంధ్రభాషానుశాసనము

రాజమహేంద్రవర రాజకీయ కళాశాలాప్రధానాంధ్రభాషాపఠకుల బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారు దీనిని రచించిరి. కావుననే దీనికి సూర్యనారాయణీయమను నామాంతరము సైతము పేర్కొనఁబడినది. ఈగ్రంథము రెండుభాగములుగా 240 పుటలలో ముద్రింపఁబడినది. విషయపుభాగము ననుసరించి నలువది రెండు భిన్నవిషయము లిందుగలవు. నూటయఱువండుకవుల గ్రంథముల ప్రమాణములుగా గ్రహింపఁబడినవి. శ్రీశాస్త్రిగారు ఈగ్రంథమును రచించుటలో నూతనమార్గ మవలంబించిరి. ఇంతవఱకు వ్యాకరణములను, ఛందములను రచించినవారు తమకు దొరికిన కొన్నిగ్రంథములనే పరిశోధించి వానిలో డనుబుద్ధికి నచ్చినప్రయోగములమాత్రమే ప్రమాణములుగా గొని తత్తత్ప్రయోగానుసారము లక్షణములమాత్రమేనూత్రించుచుండుటలేత సామాన్యముగ కేలక్షణగ్రంథమైనను అసహగ్రమేయమవాడుక స్థిరపడినది. ఆంధ్రభాషప్రవాహిక; ఆంధ్రదేశము బహువిస్తీర్ణము. అన్ని మండలములయందు మొక్కరీతి వ్యవహారముండదు. అదినుండి యిప్పటివఱకుగూడ భిన్నభిన్నమండల జాతములగు గ్రంథములను క్లిష్టభిన్నవ్యవహార మగవడుచునేయున్నది. ఒకమండలమువారిచే నిర్దుష్టముగా నెంచఁబడి ప్రయోగింపఁబడినపద మింకొకమండలమువారి కల్లల ద్యోతకమై హేయమగును.

ఇట్టివేగ్రంథములందుగూడ వేనవేలుగలవు. వీని కన్నింటికిని సాధుత్వము గల్గింపఁగల వ్యాకరణమింత

వఱకు నెక్కడను లేదు. భారతప్రయుక్తములనేకాని యితరములఁ బ్రయోగింపరాదని నిషేధించు కవిరాక్షసులున్నను బ్రాచీనులును సంస్కారప్రియులు; పూర్వము విడిచిన వానిని సైతము లాక్షణికములుగా నంగీరించి తమగ్రంథములందు వానిని జీర్చియున్నారు. అయినను వ్యాకరణమునకు సంపూర్ణమాత్రమింకను లభింపనేలేదు. వ్యాకరణికభాషయందు పదస్వరూప మతిశేగముగమాటుమండుట అనుభవసిద్ధము. ఏకాలమందలికవు లాకాలమందలి వ్యావహారికపదముల గొన్నింటినుప్రయోగించికొనుటనే జము. వృద్ధువృద్ధురముల్లే తేటతెల్లములైన వ్యవహారికపదములవలనఁగలుగు నానందమింకొకపదములవలఁగలుగుటకల్ల. వ్యావహారిక పదములకల్ల నిదమస్థమని నిర్ణయించుట కేరికిని దరముగాగు కావుననే నాడుమొదలు నేటివఱకు నాంధ్రభాషాజ్ఞానము ప్రయోగశరణ్యముగానే యంగీరింపఁబడుచున్నది. నిరంకుశ నియంతలని పేరొందినవారు సైతము తత్సమపదవిషయమున సంతకతముగ నియమించినను నశ్వవిషయమునమాత్రమివిషయ మంగీరించుచేయున్నారు. కావునఁడనుగుభాషకు సమగ్రవ్యాకరణము లభిండుటయొన్నఁడును శశవిషాదమే.

జనవ్యవహారముందున్న పదములమార్పును సూచించుటయు, వ్యవహారపరిభ్రష్టుమయిన పదముల స్థిరరూపములఁ బట్టుటయునే వ్యాకరణమునకు బరమప్రయోజనము. ఈవిషయమును భాషయందుగల యల్లనుస్వారశక్తురేఖములు స్థిరపఱుచుచున్నవిగదా! ప్రాచీనలాక్షణికు లీయర్థానుసారాదులవిషయమై చేసినశతనియమ

ములు మన కెంతవగలుగనున్నను నవి పదస్వరూపపరి
జ్ఞానమునకత్యంతోపయుక్తములనుటకుసందియము లేదు.
అభునికులుగొందఱు వాని నవహేళనగాఁజూచుటహే
యమే. వ్యాకరణము రచింపనెంచువారు ఏయేపదము
లేయేదేశములం దేయేకాలములం దేయేయర్థములం దెట్లు
పయోగింపఁబడినవో కనుగొని తెల్పుటయే పరమార్థము
గనుంచికొన్నచో జక్కనివ్యాకరణము లభించును.
ప్రస్తుతము శాస్త్రీగా రంతకూలంకషముగఁ గాతున్నను
సాధారణముగనైన నీవిషయమును నెరవేర్చియున్నారు.
వీరివిషయమునఁజేసినపరిశ్రమ మఖండము. బహుగ్రంథ
ముల సవిమర్శముగఁ బరిశోధించుటయేకాక వ్యాస
హారమునుగూడ బాగుగా విమర్శించియున్నారు.
కాని వ్యవహారమును బరిశీలించుటలో మాత్రము వీరు
కూడనిందుక ప్రమాదముచకు పడుటైరి. సామాన్యముగఁ
బ్రాచీనులెల్లరును శిష్టవ్యవహారమునుమాత్రము ప్రమాణ
ముగా గ్రహించి భాషకు మహాపచారము నొనర్చియు
న్నారు. శిష్టవ్యవహారమందనేక భాషలుసాంకర్యమొంది
స్పష్టమైన పదపరిణామ మెఱుంగరాకుండును. గ్రామ్య
జనులన్నవో యేక భాషాపరిణితులగుటచే పదములు సహ
జమైనమార్పునుమాత్రమందుచు శాస్త్రీయమైనవికార
ములందును. కావున దేశవిషయమున కవిప్రయోగముల
కంటెఁగూడ ననాగరకుల వ్యవహారమే బలవర్తమని
నాయూహ. అనవస్థాప్రసంగభయమున బ్ర. గిడుగు
రామయ్య పంతులుగారివంటివారుగూడ శిష్టవ్యవహా
రమునే యవలంబించుదున్నారుగాని యదియెంతయు
నన్యాయము. గ్రహింపవలెనన్నచో సద్భవయిన వ్యవ
హారమునే గ్రహింపవలెగాని సంకీర్ణభాషను గ్రహిం
చుకేల? దానివలనఁ బదపరిణామ మెట్లుతేలియును?
దానివలనఁ గలుగు ననర్థమును దిలకింపుడు.
శాస్త్రీగారు వర్ణసమామ్యయములో కింతతావ్య
మైన అకారము, దంతోష్ఠజవయిన ఫకారములను
రెండువర్ణములను అధికముగఁ జేర్చినారు. అకారవిష
యమున అమృ, ఆమృ, అమృ మొదలగువానికెల్ల
నికారము పరమగునపుడు గ్రామ్యసంకిలో రూప
భేదము కానరానేరదు. కావున దాని నింతతోసిద్ధాం
తీకరింప వీలుగలుగదు. ఇంక రెండవది: అన్యదేశ్యప
దము. నాగరక వ్యవహారమందుమాత్రము బహుప్రసిద్ధమ

యినది. నాగరక వ్యవహారమునందు దానికి ఫకారసవ్య
వోచ్చారణమొందును గనఁబడదు. గ్రామ్యజనులుకావీ,
పర్లాంగు, సమీదులని పకారరూపముగానే యుచ్చ
రింతురు. అట్టితఱి దానికి దంతోష్ఠ జన్యమెక్కడిది?
అన్యభాషాజాతములగు వానినిగూడఁ దచ్చములుగా
గ్రహించి వానికిఁగూడఁ దెలుగుసంప్రదాయములనేయే
ర్పరించిన నెంతయునుంచిది; కాని కేవలశిష్టప్రయోగము
నాధారముగాఁగొని గ్రామ్యుల నీసడించినవో భాషకుఁ
గలంకమురాక తీరదు. బ్ర. నూర్యనారాయణశాస్త్రిలు
గారు కేవలము ప్రాచీనఫక్కినిగాని, కేవలగ్రామ్యమార్గ
మునుగాని యనుసరింపక భాషాపరివృత్తిని దెల్పు నొకనూ
ళ్ళమార్గమవలంబించిరి. ప్రాచీనులు గ్రామ్యములను శంకచే
విడిచిన యనేకశబ్దరూపములను గ్రంథాలోపణాధా
రమువలన సాధువులుగాఁ జూపిరి. ఇదియెంతయున్యాయ
య్యమనుటకు సందేహములేదు. సందర్భశుద్ధములుగ బ
హుకవులచే బహుకాలమునుండి వ్యవహరింపఁబడుచున్న
పదముల విడనాడుట కేరితరము? వ. చిలుకూరి నారా
యణరావుగారివలె వ్యవహారమందున్న పదములెల్ల
గ్రహింపవలయుననక కొంత నియమ మేర్పరించికొని
వీరనుశాసనమును సార్థకముగ నొనరించివారు. అనేకప
దములను కాలభేదముల ననుసరించి రూ
ప భేదములను, అర్థభేదములను జూపియున్నారు.
అవసరమయినంతవఱకు సంస్కృతవ్యాకరణ మర్యాదల
గూడఁ దేటతెల్లముగ వివరించియున్నారు. ఇదియది
యననేల! భాషాభిలాషులకవసరములగు విషయములెల్ల
నిందిమిచ్చియున్నారు. దీనితోఁ దెలుగుభాషకు సను
గ్రలక్షణము లభించినదన వలనుపడదుగాని నిరంకుశప్రా
చీనగహనమునుభేదించి సులభమైన సవిమర్శుత్వరూప
ము దీనివలనఁ గలిగినదనుట వాస్తవము. కావుననే శ్రీశా
స్త్రీగారి పరిశ్రమము సర్వధాసఫలమై మహోన్నతఫల
మునకు దారిఁజూపునదిగా నున్నది. దీనివెనునెట్లునేశ్రీ
శాస్త్రీగారు కూలంకషముగ వ్యుత్పత్తులం దెల్పగ్రం
థమును రచించి భాషాభిలాషుల కుపకరింతురుగాకయని
యాశించుచున్నాఁడను. రెండుభాగములు.

నెల రు. ౨-౮-౦.

కట్ట సాంబమూర్తిశాస్త్రీ గారు

చరకసంహిత - చికిత్సాస్థానము

(ఆయుర్వేదగ్రంథము)

ఆంధ్రతాత్పర్యసహితము— ౮౦౦ పేజీలు, (గ్లేజు). క్యాలికో బైండు. వెల రు ౬.౦౦ మాత్రమే.

చరకసంహితను సంస్కృతమున నగ్నివేడుడు మార్పిడి రచించెను. అం దీచికిత్సాస్థాన మొకవిభాగము. దీనికి ఆయుర్వేదభూషణ భిషగ్వర శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రిగారు (బెజవాడ) ఈఆంధ్రతాత్పర్యమును రచించినారు. ఇదివఱకే యాగ్రంథము హిందీ, మరాఠీ, ఇంగ్లీషుమున్నగు ననేకభాషలలోనికి బరివర్తనమును గాంచి ప్రసిద్ధి చెందినది. ఆంధ్రానువాద మింతదనుక లేకున్నకొంతము శాస్త్రిగారుతీర్చి యాంధ్రులకు వైద్యులయు, ఆయుర్వేద విద్యార్థులయు కృతజ్ఞతకు బాతులయిరి.

ఈగ్రంథమున రసాయనవాచికరణములను, జ్వరము, రక్తపిత్తము, గుల్మము, ప్రమేహము, కుష్మము, రాజయక్ష్మ, ఉన్మాదము, అపస్మారము, క్షతిక్షీణము (గాయమగుపడనిదెబ్బ), శ్వేదభువు (శోఫ), ఉదరము, అర్చము (మూలవ్యాధి), గ్రహణి, పాండువు, హిక్మాశ్వాసము, కాసము, అతిసారము, ధర్మి(వాంతులు), విసర్పి (విషవ్యాధి), తృష్ణ(దాహము), విషము, మదాత్మ్యము (అతిగా మద్యసానముచేయుటచే గలుగురోగము), ద్వీప్రామ(బాహ్యంతరంగికప్రామలు), త్రిమర్శములు, (సాత్వికడుపు, పౌండ్రయము శిరస్సువీనివ్యాధులు), ఉరుస్తంభము, వాతము, వాతశోణితము, యోనివ్యాపత్తు మొదలయినవానినిగూర్చి క్రమముగ వివరించుముప్పదియధ్యాయము లందుగలవు. ప్రతిఅధ్యాయమును ఆయారోగములయొక్క లక్షణములు, కారణములు, విభేదములు, వానిని నివారించుట కొపధములు, వానిని చేయుక్రమము, నేవించుక్రమము, మొదలయినవానిని గూర్చి విఫలముగ వివరించుచున్నది.

ఈగ్రంథము కేవలము వైద్యులకు, వైద్యవిద్యార్థులకే కాక ఇతరులకును, అందును శాస్త్రానుభవము లేక పరంపరాగతమైన యల్పానుభవముచే రోగులనుబాధించు వైద్యమృత్యులకును మిఱల నుపకరించును. దీనిని

ఆయుర్వేదకలాశాలలయందును, పాఠశాలలయందును పాఠ్యగ్రంథముగ నియమించుటెంతయు నుచితము.

ఇందు మూలమునందలి సంస్కృతపదములను భిన్నార్థముల నిచ్చువాని నట్లే యాంధ్రమున సొందించి యున్నారు. ఇందులన గొంత యుపద్రవము వాటిల్ల నవకాశము గలుగవచ్చును. కావున నాపదములకు సరియైన తెలుగుపదములతో, అట్టివి లభింపకున్న, వివరణములతో సొందుపరచియుండిన నుచితముగ నుండెడిది.

ఆయుర్వేదావధరత్నాకరము, ఆంధ్రవైషజ్యరత్నాకరము, భస్మప్రకాశిక అను గ్రంథములను ఈ శాస్త్రిగా రింతకుపూర్వము రచించినారు. ఇది వీరి నాలవగ్రంథము. వీరి కాయుర్వేదమునగల అభిమానమును, గ్రంథకరణాసక్తిని, పరిశ్రమమును ఈగ్రంథము చాటుచున్నది.

పూర్వగాథాలహరి

గ్రంథకర్త: శ్రీయుత వేమూరి శ్రీనివాసరావు గారు, బి. ఏ., బి. యల్., పకీలు, కాకినాడ. రాయకొనైజు. పేజీలు ౫౬౨. కాగితములు మంచివి. బైండు సుందరముగా నున్నది. వెల రు. ౭-౮-౦.

పురాణస్థము లగు శ్రీపురుషులయు, నదనదీచైలపట్టణాదులయు, నామములకు సంబంధించిన గాథలను పురాణేతిహాసాదులను పరిశీలించి కైకొని సంక్షేపముగ నిందు వివరించినారు. ఆయాగాథలుగల గ్రంథనామములను దెలిపినారు. ఉపనిషత్తులనుండియు కొన్ని నామములను గాథలను ఇందు జేర్చినారు. 'పురాణనామచంద్రిక'యు నిందుమించుగ నెట్టిజేయైనను ఈగ్రంథము దానికన్న కొంత వివిగనగున్నది. కావున ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీతీరుగ్రంథములలో నిదియే మొట్టమొదటి దని చెప్పనొప్పును. ఇతిహాసపురాణాదుల మాట యటుండ మాతృభాషనైన సరిగ నేర్చుట కవకాశము ప్రజలకు లభింపని యాకాలమున నీగ్రంథము ప్రాచీన భారతీయమాహాత్మ్యమును, జాతీయాన్నత్యమును, ప్రజలకు అల్పకాలమున, దిక్పాత్రముగ దెలిపి పదంపడి వానినిగూర్చి విరివిగ దెలిసికొనుటకు ప్రోత్సహింపగలను. ఇట్టిగ్రంథము పాఠశాలలయందు ప్రవేశపెట్టి ఆంధ్రవిద్యార్థుల బుద్ధిని ప్రాచీనభారతీయవిజ్ఞానము

వంకతు మరల్పవలసిన బాధ్యత విద్యాశాఖాధికారులపై నున్నది. అచిరకాలమున వారు తమబాధ్యతను గుర్తెరుగుదురుగాక! శ్రీనివాసరావుగారు ఈ గ్రంథరచన ప్రచురణములయందు కావించిన పరిశ్రమ, వ్యయము మిగల సధికము. ఈ గ్రంథముయొక్క అమాల్బ్యప్రయోజనమును దెలిసికొని యుద్ధసోదరులు వారిని దగిన రీతిని ప్రోత్సహించవలసియున్నారు.

మచ్చనకు:

“ నీలుడు. ఒకవానరుడు; సుగ్రీవుని సేనలోని వాడు. రామరావణయుద్ధముందు బోరాడెను. ఇతడు రావణుని మంత్రియైన ప్రహస్తుని జంపెను.

రామా,

నీలుడు. పాండవపక్షమునఁ బోరాడిన యొక రాజు. వానిని అశ్వత్థామ చంపెను. భార.

నీలుడు. మాహిష్మతీపురవాసుడు. కారవపక్షమునఁ బోరాెను. భార.

నీలుడు. కద్రువకమారుడు. భార.

నీలుడు. దుర్జయుడను రాజు పరివారములో నొకడు. రాజుతో వేటుకును గౌరముఖుని యాశ్రమమునకును వెళ్లెను. ఏ మణిప్రభావమున గౌరముఖుడచ్చట నగరము నిర్మింపఁగల్గెనో యామణిని బుచ్చుకొమ్మని మొదట రాజు మంత్రినిబంపెను. ముని యివ్వనందున నెటులైనను దానిని గైకొనుమని నీలుని సేనను బంపెను. నీలుడు గౌరముఖుని యాశ్రమముకడ రథము దిగఁగనే మణిమండి, రథములు అశ్వములు, వీరులు పుట్టిరి. వారికిని దుర్జయుని సేనకును యుద్ధమయ్యెను. ఇంతలో గంగయొడ్డున కేసిన గౌరముఖుడు వచ్చి యుద్ధమగుచుండుట చూచి విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించెను. అతడు దుర్జయుని, నీలుని సేననంతను సంహరించెను. వరా.”

* * *

“బృహస్పతి. దేవతలకు గురువు. ఇతఁ డంగిరసుని పుత్రుడు. ఉతకన్యడు, సంవర్తనుడు, ఇతని సోదరులు. బృహస్పతి భార్య తార, ఇతనికి శంయుడు అను పుత్రుడు కలడు.

బృహస్పతియు నింద్రుఁడను శివునిజూచుటకై మునిరూపములు ధరించి కైలాసమునకు వెళ్ళుచుండిరి.

శివుఁడు వీరిని బరీక్షింపఁగోరి యుగ్రరూపము ధరించి దిగంబరుఁడై వీరిమార్గమున నడ్డుగ నిలువఁబడెను. ఇంద్రుఁడు వాని నెఱుంగలేక వానిపై వజ్రాయుధ మెత్తెను. అదిగంబరుఁడు తన చూశ్చింతనే యింద్రుని భస్మముచేసెను. అపుడు బృహస్పతి యాదిగంబరుఁడే శివుఁడని గ్రహించెను; వానిని స్తుతించి యింద్రుని జీవితనిగఁ జేయుమని ప్రార్థించెను. అందువలన బృహస్పతికి జీవుఁడని పేరువచ్చెను. శివ.

బృహస్పతి భార్య, తార చంద్రుని గామించెను. చంద్రుఁ డామెను గొనిపోయె. తారకు బంధుఁడు జన్మించెను. తారను గుఱించియు నామెకుమారుని గుఱించియు బృహస్పతికిని జంద్రునకును వివాదమయ్యెను. దేవగురుని వంచించుట కదే సమయమని రాక్షసులు చంద్రుని జేరిరి. దేవతలలోఁ గలహములు పుట్టకుండ బ్రహ్మది దేవతలువచ్చి తారను బృహస్పతికిని బుధుని చంద్రునకు నిప్పించిరి. భాగ.

బృహస్పతి తన సోదరుఁడైన యంతశ్వని భార్యను మమతను గామించెను. ఆమె వలదనుమన్నను ఆమెపైఁ బడియెను. అప్పటి కామె గర్భవతియై యుండెను. ఆమె గర్భముందున్న శిశువు మాడ బృహస్పతిని నిందించెను. బృహస్పతికిఁ గోపమువచ్చి యాశిశువును నీవు గ్రుడ్డివాడవై పుట్టుమని శపించెను. ఆశిశువు బృహస్పతి వీర్యమును బైటకుఁ దన్నెను. అట్లు ఉద్వాజం బైన దానిని నీవు భరింపుము; నీవుభరింపుమని బృహస్పతియు మమతయుఁ దగవులాడుకొనిరి. ఇద్దఱు దానిని విడచిరి. ఆవీర్యము పెరిగి శిశువయ్యెను. ఇతఁడే భరద్వాజుడు. భార.

రాక్షసగురుఁడైన శుక్రఁడొకచో జయంతితో భోగించుచుండెను. రాక్షసులను వంచించుట కదేసమయమని బృహస్పతి శుక్రునిరూపముధరించి రాక్షసుల చెంతకుఁ బోయి వారితో వాసము చేయుచుండెను. రాక్షసులువారి మర్మములు వీనితోఁ జెప్పచుండిరి. ఇంతలో శుక్రుఁడు వచ్చెను. ఇటువురు నొక్కలాగున నుద్ధముటచే రాక్షసులు నివ్వెరపాటు నొందిరి. నేను శుక్రుఁడను నేను నిజమైన శుక్రుఁడనని యిటువురు పోట్లాడిరి. తుదకు బృహస్పతి యంతశ్ఠానము నొంది వారిని విడిచి వచ్చెను. మత్స్య.”

పత్రికలు

సుజాత

(సచిత్ర మాసపత్రిక.) సం. ౧, సంచిక ౧; క్రాను ౮ పేజీల పైజు; ౪౪ పేజీలు—సంపాదకుడు: పి. యక. శర్మగారు, బి.ఏ., త్రూపుబజారు, దక్షిణ హైదరాబాదు. వార్షికమూల్యము రు. ౩-౦-౦, విడిసంచిక వెల రు. ౦-౬-౦.

ఈపత్రిక ౧౯౨౭ సం. జనవరి నెలతో ప్రారంభమైనది. ఇందు గద్యపద్యవ్యాసములు పెక్కుగలవు. వానిలో జాలవలకు నిజమురాష్ట్రాంగ్రప్రముఖులు వ్రాసిన వే. 'ఫిర్రోసీమహాళి', 'రాచకొండ', 'నిజాంరాష్ట్ర' నాణెములచరిత్ర, 'నడ్డమానుకాసము' అనువ్యాసములు చారిత్రకములు. 'వేణుగోపాలుడు' అను త్రివర్ణచిత్రమును, శ్రీ నిజాముగారి చిత్రమును, ఇతర ఏకవర్ణచిత్రములును కొన్నిగలవు. "యుగాంతరములనుండి ప్రవహించుచున్న ఆంగ్రసభ్యతభిన్న భిన్న నాగరకతలతోడునీడలలో మెలిగి నేటికందిన విలక్షణజీవితము ప్రదర్శించుటయే 'సుజాత' యొక్క ప్రధాన సుభాషితము" అని పత్రికా 'స్వనివయము'న గలదు. చిరకాలము అట్టి సుభాషితములనే పల్కుచు నీ సుజాత సుజాతయై యొప్పునుగాక!

వ్యాసకర్త

అంధుడను, దేవి! నీరూపమట్టిదనుచు
శ్రుతులెఱిగించుటయెకాని చూడవైతి
భావసాగరభంగికాంక్షము నంటి
నిన్నుఁజేరెడి నన్ను పున్నించు మమ్మ!
ఏమహోజ్జ్వల వనవాటికా మరంద
పానమునఁ జొక్కి పాటలుపాడెదీవు,

పుష్పమాల

క్రొత్తవెలువడిన మాసపత్రిక: సంపు ౧, సంచిక ౧. సంపాదకులు: సి. హెచ్. హనుమంతరావుగారు, మచిలీపట్టణము—చందా (తెలియదు.)

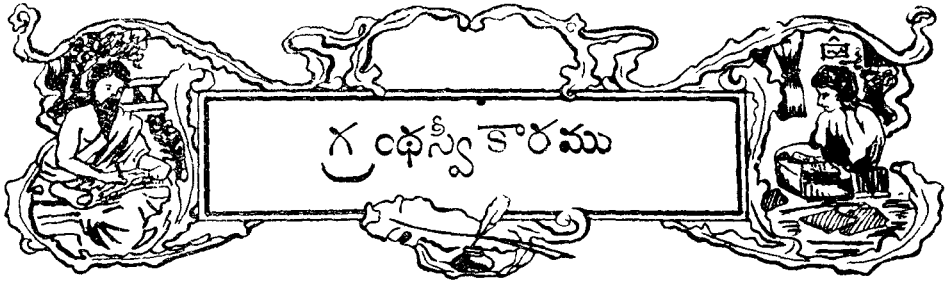
౧౯౨౭ వ సం. జనవరి ౬ వ తేదీనాడు తొలి సంచిక వెలువడినది. ఇందు క్రానుపైజున ౧౦౦ పేజీలు (క్లజు) గలవు. ఆంగ్రసోదర సోదరీమణులు రచించిన కథలు, గ్రంథవిమర్శనలు, యాపకములు రసవత్తుండ పద్యకావ్యములు నిందు పెక్కుగలవు. అట్లుపై రాధా కృష్ణుల త్రివర్ణచిత్రము గలదు.

విజ్ఞానవ్యాప్తికిగల సాధనములలో పత్రికలను మాడ గైకొనదగును. అట్టి పత్రిక లాంగ్రదేశమున నిది వలకు మృగ్యమై యుండినవి. ఇటీవల క్రమముగకొన్ని పత్రికలు బయలుపెడలినవి. అవి యాంగ్రదేశమున నూతనోత్సాహమును బుట్టించి విజ్ఞానమును వ్యాపింపజేయ బ్రయత్నించుచుండుట సంతోషదాయకము. ఈపుష్పమాలయు నట్లే యాంగ్రలోకమున స్వీయవిజ్ఞాన సౌరభముల వెనచల్లుచు చిరకాల మాంగ్రవాణి కలంకారమై వెలయునుగాక.

ఆంధ్ర ప్రబోధము

బురుసుగుంట వేంకటరమణయ్య గారు

ఆమనోహరకావనాభ్యంతరమున
నిలుచుభాగ్యంబు నాకమ్మునిమునమైన
నీదుబంగరుగాజుల నినదమదిగొ
హృదయకుహరాన నుద్రేక మొననఁజేసి,
నారవమె మార్గమును జూప నరుగుదెంతు
కినలయంబుల మించు నీ గేహమునకు
ఎట్టులో నీగృహంబున కేనురాంగ
నానలను ద్రుంపఁ దలపోయకమ్మ; మృదుల
కరములను నాదుకన్గవఁ గదియఁజేసి
దృష్టి నొనఁగుము నీమూర్తిఁ దెలియఁచాడ.

౧. నాకోజా; అయినకముల చరిత్రాత్మకమును నాటకము (కవిత్వకల్పితా గ్రంథమాలికాయందలి ద్వితీయ ప్రచురణము) — కర్త: భోగరాజ నారాయణమూర్తి గారు, పేజీలు 100. వెల రు. 1-0-0. ప్రకాశకులు: పనుమూర్తి వీరభద్రస్వామిగారు, కవిత్వకల్పితా గ్రంథ మాల, విజయనగరము.

౨. మధువు; పద్యకావ్యము — గ్రంథకర్తలు: చల మయ్య ప్రసాదరావులు. అంగలూరు. పేజీలు 72. వెల రు. 0.8-0. విలాసము; కింస అంశుకంపెని, బెజవాడ.

౩. శ్రీ మానసగీతాపిఠి; పద్యకావ్యము — కర్త: రాస్తాటి సుబ్బదాసుగారు, ఏర్పనగము. పేజీలు 22 వెల 0.6-0

౪. నీతిరామాయణమ్; వ్యాఖ్యానసహితమ్ — వైఖానసగ్రంథమాలయొక్క 12 వ అనుబంధము. పేజీలు 76. వెల రు. 0.12-0. విలాసము; డాక్టరు వేదాంతం గోపాలాచార్యులుగారు, నేట్రోలు, గుంటూరుజిల్లా.

౫. ముహుర్ముదు; చందనము — కర్త: పురిపండా అప్పలస్వామిగారు. ప్రకాశకులు: వావిళ్ల రామస్వామి శాస్త్రులు అండ్ సన్సు, చెన్నపురి. పేజీలు 44. వెల రు. 0.12-0.

౬. (ఎ) సుఖాపితృ శతక త్రయము; సాంధ్రతాత్పర్యము. (నీలకంఠ మహాకవికృత కలివిడంబన, సభారంజన, వైరాగ్యశతకములు.) స్వస్వరూప్రకాశిని పత్రిక నుండి పునర్ముద్రితము. పేజీలు 62. వెల రు. 0-10-0.

(బి) చారుచర్య; క్షేమేంద్రమహాకవి రచించిన స్తోకములకు పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థ

లుగారు వ్రాసిన ఆంధ్రటికాతాత్పర్యములు కలదు. పేజీలు 15. వెల రు. 0-4-0. ప్రకాశకులు: కనుపర్తి మార్కండేయశర్మగారు, బృందావనం, కీల్ పాకు, మదరాసు.

౭. శ్రీకనకధారాస్తవము; శ్రీ శంకరాచార్య విరచితము. తూ. శా విశ్వనాథ శాస్త్రులుగారు వ్రాసిన ఆంధ్రటికాతాత్పర్యములు కలదు. పేజీలు 30 వెల రు. 0.4-0.

౮. గణితరత్నాకరము — 'లీలాంతి' మొదలయిన గ్రంథముల ననుసరించి తెలుగున నుదాహరణములతో నున్నది. అభ్యాసములు (Exercises) ఉత్తరములు (Answers) గలవు. గ్రంథకర్త: కాట్లగల్లు వెంకట నర సప్పగారు (కాట్లగల్లు, కందుకూరుపాడు, మదనపల్లె తాలూకా, చిత్తూరుజిల్లా.) డిమ్మిపైజున 750 పుటలు గల గ్రంథము. మేలుకాగితములు. క్యాలిగోబైండు వెల రు. 4-0-0 మాత్రమే.

ఈ గ్రంథమునందలి క్షేత్రగణితభాగము విడిగా దొరకును. పేజీలు 170. వెల రు. 1-0-0.

౯. రాజేశ్వరి — ఒక చిన్నికల్పితకథ (చందనము); గ్రంథకర్త: రాయసము వేంకట శివుడుగారు, యం. ఏ., యల్.టి., అధ్యక్షులు, శ్రీ వేంకటగిరి రాజా గారి కళాశాల, నెల్లూరు. (కానుపైజు. పేజీలు 110. వెల రు. 0-8-0. గ్రంథకర్తగారియొద్ద నీ పుస్తకము దొరకును.

సా భిప్రాయ వి శేష ము లు

దేశమునందు ఎన్నికల హడావిడి ముగిసినది.

శాసనసభల హడావిడి ప్రజల దృష్టి నాకర్పించుచున్నది. ఏపత్రికను చూచినను, ఏ సభకు పోయినను, ఏక్లబ్బునందున్నను, శాసన సభల వ్యవహారములు ప్రత్యక్షము లగుచు న్నవి. వక్తలకు చక్కని ఉపన్యాసములను జేయుట కవకాశములు కలుగుచున్నవి. సక్రమాందోళన పరాయణులకు ప్రశ్న లడుగుటకును, తీర్మానములను ప్రతిపాదించుటకును వీలు కలుగుచున్నది. అధికారులు మామూలుమార్గముననే నడుచుచున్నారు. గౌహతీ కాంగ్రెసుమంత్రుల నిర్మాణమును ప్రతిపేధించినది; మంత్రుల ధ్వంసమును ఆదేశించినది. కాని అన్ని రాష్ట్రములందును మంత్రు లేర్పడి ద్వంద్వప్రభుత్వమును యథావిధిగ నడుపుచున్నారు. వంగరాష్ట్రము నందును, చెన్న రాష్ట్రమునందును ప్రబలపక్షమైన కాంగ్రెసు పక్షము మంత్రి పదవులను గైకొనుటకు నిరాకరించినది. గతించిన శాసనసభలయందు వంగ రాష్ట్రముమధ్యరాష్ట్రములు మంత్రులులేకయే పరిపాలింప బడినవి. వంగరాష్ట్రమునం దిప్పుడు, చక్రవర్తిగారును, గజనవీగారును మంత్రులు గను నేమింపబడిరి. వీరిని పదభ్రష్టులను చేసి ద్వంద్వప్రభుత్వము సాగకుండ చేయుటకు కాంగ్రెసుపక్షమునకును, సర్ ఆల్ రహీం గారి మహమ్మదీయ పక్షమునకును సంయో

గము కావలసి యున్నది. మహమ్మదీయులు గజనవీచక్రవర్తి గార్లను బహిష్కరింప దలచినను మంత్రి వర్గమును పడద్రోయుటకుసాహసింపజాలరు. వంగరాష్ట్రమునందు దేశబంధుదాసుగారి నాయకత్వము క్రింద ససాధ్యమైన ద్వంద్వప్రభుత్వ మిప్పుడు సాధ్యమైనది. యథోచిత సహకారుల ప్రవేశమే మంత్రి వర్గ నిర్మాణమునకు దోడ్పడినది. మంత్రి వర్గమును పడగొట్టుటకు స్వరాజ్య నాయకుడైన సేను గుప్తగారి ప్రయత్నము లెంతవఱకు సఫలము లగునో కాలము నిర్ణయింపగలదు.

చెన్న రాష్ట్రమునందు ఆధికసంఖ్యాకులైన కాంగ్రెసుపక్షముమంత్రి పదవులను నిరాకరించినది. స్వల్పసంఖ్యాకులైన స్వతంత్ర పక్షము మంత్రి పదవులను స్వీకరించినది. స్వపక్షబలము లేని స్వతంత్ర పక్ష మంత్రి వర్గము చిరకాలము నిలుచుట కవకాశము గనుపడదు. జుస్టిస్ పక్షము మంత్రి వర్గమును పడద్రోయుటకు సిద్ధముగ నున్నది. కాంగ్రెసు పక్షమునకు మంత్రి వర్గమును ధ్వంసముచేయుట విధి అయినను తటస్థ భావము నితవఱకు నహించినది. రాగల సమావేశమునందు కాంగ్రెసుపక్షము అవలంబింపదలచిన కార్యము దురూహ్యముగ నున్నది. కాంగ్రెసుపక్షమును, జుస్టిస్ పక్షమును కలిసి పనిచేసిన మంత్రులను పదభ్రష్టులను చేయుట, ద్వంద్వ ప్రభుత్వమును నిర్మూలము

చేయుట సుకరము. కానిద్వంద్వప్రభుత్వమును పాడుచేయుట కేర్పడిన కాంగ్రెసు పక్షమునకును ద్వంద్వప్రభుత్వమును సంగఱించుట కేర్పడిన జప్తిసుపక్షమునకును సంయోగము కలుగుట దుర్లభముగ నున్నది.

మధ్యరాష్ట్రములందు యథోచిత సహకారవాడులు మంత్రివర్గము నేర్పఱచి పనిచేయుచున్నారు. అన్నిరాష్ట్రములందును మంత్రివర్గము లేర్పడి పనిచేయుచున్నప్పుడు కాంగ్రెసునిర్ధారణను సగలవలచేయు మార్గము గనుపడకున్నది. స్వరాజ్యపక్షనాయకులు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ గారు బజ్జెట్టులను నిరాకరించుట, ద్వంద్వప్రభుత్వమును పాడుచేయుట గౌహతిత్వీకృతము భావార్థము లని వ్యాఖ్యానము చేసిరి. ఆభావార్థమును స్పష్టముచేయుటసాధ్యమా? సాధ్యమైనను ప్రయోజనకరమా? యను సమస్యలు సభ్యులను బాధించుచున్నవి. చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభ నీసందేయములు మిక్కిలముగ బాధించుచున్నవి.

* * * *

చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభ

గతించిన మాసమునందు చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభ గూడినది. స్వతంత్ర పక్షవలంబులు డాక్టరు సుబ్బరాయనుగారు ప్రధానమంత్రులు. శ్రీయుత రంగనాథము మొదలియారుగారు ఆరోగ్యస్వామి పిల్లగారును నితర మంత్రులు. మంత్రివర్గమున కేమిచేసిన చేటుమూషనో యని భయము గలుగుచున్నది. జప్తిసుపక్షము

ప్రతిపక్షముగ నున్నది. కాంగ్రెసుపక్షము తటస్థముగ నున్నది. జప్తిసుపక్షము రక్షించి పోషించిన సాంఘిక దుర్మయములను తొలగించుట స్వతంత్ర పక్షమునకును కాంగ్రెసు పక్షమునకును ధర్మమై యున్నది. స్థానికసంఘములందు జప్తిసుపక్షము ప్రతిష్ఠించిన దుర్లభములు తిరిగి తలయెత్తకుండుటకు జప్తిసుపక్ష ప్రతిష్ఠాపనమును నిరోధించుట యవసరము. ఈనిరోధము కాంగ్రెసు ధర్మమునకు విరుద్ధమైన స్వతంత్ర పక్ష మంత్రివర్గమును పోషింపముగను గాపాడుటకు వినియోగింపబడుచున్నది. రాగల సమావేశమునందు కాంగ్రెసుపక్షమేమి చేయవలయునో సభ్యులకు దెలియకున్నది. స్వతంత్ర పక్షమంత్రివర్గము పడిపోయిన జప్తిసుపక్షమంత్రివర్గ మేర్పడుటయును, సాంఘికదుర్మయములు పెరిగి జప్తిసుపక్షబలము వర్ధిల్లుటయును సంభవములు. కాంగ్రెసుపక్షము నిర్ణయింపవలసిన సమస్యమంత్రుల నిర్ణయముగాని జప్తిసుపక్ష ప్రతిఘటనముగానియైయున్నది. ఈ పరిస్థితులందు భారతజాతీయోపసంఘముగూడి దేశపరిస్థితులను గమనించి భిన్నరాష్ట్రములకు వానిపరిస్థితుల కనుకూలముగను మంత్రివర్గమును పోషించుటకును, నిరాకరించుటకును స్వాతంత్ర్యమును నొసంగుట క్రేయస్కరముగ నుండగలదు. కాంగ్రెసుపక్షము స్వయముగ మంత్రిపదవుల నిరాకరణమును గాపాడుచు మంత్రివర్గపోషణ నిరాకరణములకు శాసనసభ్యులకుస్వాతంత్ర్యము నొసంగుట కార్యసాధనముగ నుండగలదు. ప్రాణములను గుప్పిట బట్టకొనియున్న మంత్రివర్గమునకు భావి పరిస్థితి

తులు తెలియక కార్యవిధానమును నిర్ణయించుటయును దుర్ఘటము.

చెన్నరాష్ట్ర శాసనసభయందు గత సమావేశమునందు నడిచిన కార్యవిధానము సంతృప్తికరముగ గనుపడదు. సభ్యులు పక్ష ప్రయోజనములను గమనింపక స్వాభిప్రాయములను వ్యక్తముచేయుటకు పాటుపడిరి. రెండుదినములు విరామతీర్మానముతో వ్యర్థమైనవి. కాంగ్రెసుపక్షసభ్యు లందరును సంప్రతించి కార్యవిధానమును నడుపుట ప్రయోజనకరము. గత సమావేశమునకు నిర్ణయమైన తీర్మానము లవకాశములేక నిలిచిపోయినవి. ఆంధ్రరాష్ట్ర తీర్మానము, మద్యపాన నిషేధ తీర్మానము మొదలగు తీర్మానములు నిలిచిపోయినవి. రాగల సమావేశమునం దైనను తగినయేర్పాటులను జేసి శ్రీయుత స్వామి వేంకటాచలముశ్రేష్ఠి, సత్యమూర్తిగార్లనాయకత్వముల క్రిందను కార్యవిధానమును పరిసమాప్తిచేయుట యుక్తము. తొమ్మిదివారణ విషయమై సభ యంగీకరించిన తీర్మానము ప్రజాక్షేమమున కుపచరింప గలదు. తీర్మానముయొక్క ప్రయోజన మధికారుల నిర్ణయముల ననుసరించుచుండును. కాని రంగనాథం మొదల్యారుగారి పట్టుదల కొంత ప్రయోజనమునైనను సమకూర్చునని నమ్ముచున్నాము. మోపలాప్రజల అండమానుద్వీపముల నివాసమునకు శాసనసభ ప్రతిఘటనమునుచూపినది. ముగ్ధ బాలబాలికలను పశుప్రాయులైన మహాపరాధులతో గలిపియుంచుట ధర్మసాధనముగాజాలదు. యూరేషియనుల తోటలకు పని

వాండ్లు కావలసిన పనివాండ్లను నియమించుకొనుట న్యాయముగాని ఏదో వ్యాజమునను నిరపరాధులను నిర్బంధముగను పనివాండ్లను చేయుట న్యాయముగాదు. మానవవాసమున కయోగ్యమని నిర్ణయించిన అండమాను ద్వీపములందు కోమలస్వభావముగలస్త్రీలను, బాలబాలికలను పశుప్రాయులతో గలిపియుంచుట పరమానర్థములకు మూలమగునని గ్రహించి ప్రభుత్వ మీయేర్పాటును నిర్మూలముచేయుటకుపూనుకొనుట ప్రభుత్వధర్మము. వెనుకను ప్రతికూలముగ నున్న జప్టిసుపక్ష మిపు డనుకూలముగ నుండుటకు గౌరణ మధికారచ్యుతియని గ్రహ్యమగుచున్నది.

* * *

సామ్రాజ్య శాసనసభ

శ్రీ ఇర్వినుప్రభువు సామ్రాజ్యశాసనసభామందిరమున కారంభోత్సవమును జేయుచు చేసిన ప్రసంగము భారతీయుల హృదయమునందు నిరాశనుగలిగించినది. ప్రాణప్రతిష్ఠలేని సభామందిరము మహాసమాధివలె నుండును. సభామందిరము విషయమై శ్రీనివాసఅయ్యంగారు తెలిపినభావము ప్రభుత్వలక్ష్యమును సకలవ్యవహారములందును విశదము చేయుచున్నది. కోట్లరూప్యములు ఢిల్లీ నగర నిర్మాణమునకు వినియోగపడుచున్నవి. లక్షలరూప్యములు శాసనసభామందిరమునకు వినియోగపడినవి. ఇర్వినుప్రభువు బ్రిటీషుప్రభుత్వలక్ష్యమునకు సభామందిరము ప్రమాణముగ నుండగలదని వారి ప్రసంగమునందు విశదముచేసిరి. ఢిల్లీ నగరము పురాతన శిథిలమం

దిరములతో నిండియున్నది. ఇంద్రప్రస్థము, పృథ్వీరాయమందిరము, తుంగ కాబాదు, సహజ నాబాదు గతవైభవములను దెలుపుచున్న మహామందిరములు. మందిరములు స్తంభితమైన హృదయమును తెలుపుచున్నవి, గాని చైతన్యపూరితమైన హృదయమును దెలుపుట లేదు. రైజనాయందలి సభామందిరమును జడహృదయమును తెలుపుచున్నది. ఇర్వినుప్రభువు బ్రిటిషుప్రభుత్వహస్తములందు కీలుబొమ్మ. వారి మామూలుపాటలనె వీరును పాడుచుందురు. బర్మను హెడ్డుప్రభువు కొన్నిమాసములక్రిందను ప్రకటించిన భావములనె ఇర్వినుప్రభువుమృదుమధురముగ వ్యక్తముచేసెను. ఇర్వినుప్రభువుచేసిన ప్రసంగము పిల్లలకు పాఠమువలెనున్నది. భారతప్రభుత్వముపట్లను బ్రిటిషు పార్లమెంటునకు సంపూర్ణాధికారము గలదని పిల్లలకును దెలిసియున్నది. భారతీయులసొమ్మును తినుచున్న రాజప్రతినిధులు పార్లమెంటు ప్రయోజనములను గమనింపవలయునో భారతీయుల ప్రయోజనములను గమనింపవలయునో ధర్మపరాయణుడగు ఇర్వినుప్రభువునకు తెలియని విషయముగాదు. పార్లమెంటును, బ్రిటిషుసామ్రాజ్యమును సంచలనముచేయుటకు భారతీయులకు శక్తియున్నపుడు రాజప్రతినిధులుపిల్లలకువలె పాఠములను జెప్పటకు సాహసింపరు. వంగదేశ నిర్బంధితులు కుళ్ళించునును రాజప్రతినిధికి దయగలుగలేదు. రాజ్యాంగ సంస్కరణములవిషయమై చిత్తవృత్తి మారలేదు. జాతీయ సంవిభానముపట్లను ననుగ్రహమురాలేదు. ప్రజలును, నాయకులును,

సభామందిరప్రవేశోత్సవసమయమునను ఇర్వినుప్రభువు ప్రభుత్వహృదయమునందు గలిగిన పరివర్తనమును కార్యరూపమున వ్యక్తముచేయునని ఆశపడియుండిరి. ఆ యాశ నిరాశయైనది. ఇర్వినుప్రభువు తెలిపినభావముల కనురూపముగను సభావ్యవహారములును నడుచుచున్నవి.

చీనాయుద్ధప్రయత్నములు భారతీయుల నిస్సహాయస్థితినివిశదముచేయుచున్నవి. ఇర్వినుప్రభువు భారతీయుల ప్రమేయము లేకనే చీనాకు సైన్యములను బంపి భారతీయుల కవమానమును గలుగజేసెను. స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడుచున్న సోదరఖండవాసులమీదను స్వాతంత్ర్యనిర్మాణమునకై భారతీయులను ప్రయోగించుట యధర్మము. ఇర్వినుప్రభువు తానుచేసినయకార్యమునువిమర్శించుటకైనను సవకాశమునొసంగక సామ్రాజ్యసభాప్రయోజనమునునిరర్థకముచేసెను. దేశమునందంతటను చీనాకు సైన్యములను బంపుట గర్హ్యమని ప్రజలు సభలనుజేసి ప్రతిపాదించుచున్నారు. నిస్సహాయస్థితియందున్న ప్రజలు మాటలతో సంతృప్తిని జెందవలయును గాని ప్రతిక్రియలను జేయజాలరు. తీర్మానములు ప్రజలకు స్వాతంత్ర్యమును సంపాదింపజాలవు. ప్రజలు కార్యపరతంత్రులు గానంతవరకును స్వరాజ్యముగాని, జన్మహక్కులుగాని లభింపజాలవు.

నిర్బంధితులవిమోచనమునుగాని, విచారణనుగాని కోరుచు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూ గారు ప్రతిపాదించిన తీర్మానమును ప్రభుత్వము ప్రతిఘటించుట నిరంకుశస్వభావమున కను

రూపముగ నున్నది. ఆవిషయమై సామ్రాజ్యశాసనసభయందు జరిగినచర్చ భారతీయుల కన్నులను విప్పటకు తోడ్పడగలదు. యూరపియను సభ్యులందరును విమోచనము నేకగ్రీవముగను ప్రతిఘటించిరి. నిర్బంధితుల నేరారోపణమును రుజువుచేయుటదు స్తరమని లిట్టనుప్రభు వంగీకరించుచున్నాడు. నేరములను రుజువుచేయజాలని ప్రభుత్వమునందు ప్రజలకు విశ్వాసము గలుగజాలదు. ఏప్రభుత్వమైనను నిర్బంధ శాసనములతోను ఆయుధములతోను చిరకాలము ప్రజలను పరిపాలించజాలదు. ఆంగ్లదేశచరిత్రము పరిపాలకుల కీ విషయమును బోధించుచున్నది. నిర్బంధితుల విమోచనతీర్మానమునకు 68 సమ్మతులను కూలముగను 50 సమ్మతులు ప్రతికూలముగను వచ్చి తీర్మానము నెగ్గినది. అభిప్రాయముల నాచరణమునందుబెట్టుట కధికారము లేని తీర్మానములు కేవలము రద్దుకాగితము. దేశమునందంతటను పెరుగుచున్న యశాంతిని గమనించి యైనను భారత ప్రభుత్వమునందు హృదయపరివర్తనము గలుగుట డేమకరము. బాంబులను విప్లవకార్యములను నుపసంహరించుటకు భక్తివిశ్వాసములు సాధకములుగాని నిర్బంధములు సాధనములు గావని ప్రపంచ చరిత్ర పేయినోళ్లను చాటుచున్నను స్వార్థపరాయణులకు జ్ఞానోదయము గలుగుట దుర్లభము.

సామ్రాజ్యసభయందలి పక్షములు దేశము నావరించిన దుర్దశను విశదము చేయుచున్నవి.

స్వతంత్ర పక్షమునకు జిన్నా గారు నాయకులు. ఈ పక్షమునందు సర్ పురుషోత్తమదాసు తాకురుగారిని బోలిన హిందువులున్నను మహమ్మదీయపక్షము, జాతీయపక్షమునకు నాయకులు లాలా లజపతిరాయిగారు. ఈ పక్షము హిందూపక్షము. ఈ రెండుపక్షములు చేరినను 28 సభ్యులు గలరు. వీరిలక్ష్యమునందు విశేష భేదములేదు. కాంగ్రెసుపక్షమునకు నాయకులు పండిత మోతీలాలు నెహ్రూగారు. ప్రబలమైన కాంగ్రెసుపక్షమునందు 40 సభ్యులు గలరు. ఈ మూడుపక్షముల ప్రయోజనము సమానములైనను ప్రత్యేకపక్షములుగ నేర్పడుట నిరంకుశ వర్గమునకు ప్రయోజనకరము. ప్రభుత్వమునకు ప్రత్యేకపక్షములను విడదీసి విజయమును బడయుట కవకాశములుగలవు. మహమ్మదుగారి డిప్యూటీప్రెసిడెంటు నియోజన మిందులకు నిదర్శనము. పంగదేశ నిర్బంధితుల తీర్మానవిషయమై మూడుపక్షము లేకీ భవించినను బడ్జెటు నిరాకరణ విషయమై మూడుపక్షములును కలిసి పనిజేయజాలవు. దేశము నావరించిన సాంఘికవిభేదములు వ్యక్తిభేదములు నిరంకుశవర్గమును సంరక్షించుచు దేశానర్థమునకు సాధనములుగ నున్నవి. పరాధీనస్థితి కిది సహజావస్థ. విఠలభాయి పటేలుగారి యధ్యక్షతక్రిందను సభావ్యవహారములు యథాప్రకారము ప్రవర్తింపగలవు. విషమ పరిస్థితులందు భగవంతుడే శరణ్యుడు.

గాంధీమహాత్ముని సంచారము — నిర్మాణ
కార్యవిధానము

గాహతి కాంగ్రెసు స్వరాజ్యసంపాదన
మునకును ప్రజాస్వామ్యమునకును నిర్మాణ
కార్యవిధానమును నిర్ణయించినది. శాసనసభ
లయందు విశ్వాసము గలిగి సభావ్యవహారము
లందు మునిగి తేలుచున్న నాయకులకు నిర్మా
ణకార్యవిధానమునందు విశ్వాసముగలిగి కార్య
విధానమును నిర్వహించుట కవకాశములు
తక్కువగనున్నవి. స్వరాజ్యపక్షనాయకు లింత
వరకును చూపిన యలసత్వ మిందులకు నిద
ర్శనముగనున్నది. గత సంవత్సరమునందు
నిర్బంధముగను సబర్మతియందు విశ్రాంతిని దీసి
కొనిన గాంధీమహాత్ము డీయేడు యావచ్ఛక్తిని
వినియోగించుచు దేశసంచారమును చేయు
చున్నారు. పంగబీహారురాష్ట్రములందు సంచార
మును ముగించి యిపుడు మధ్యరాష్ట్రము
లందు సంచారమును చేయుచున్నారు. మహా
త్ముడు సంచారము చేయుచున్న ప్రదేశము
లందు ప్రజలు పరమోత్సాహముతో ఖద్దరు
నిధికి కానుకలను సమర్పించుచున్నారు. మధ్య
రాష్ట్రములమంత్రి శ్రీయుత ఈడుపుగంటి
రాఘవేంద్రరావుగారు వేయిరూప్యములను

సమర్పించిరి. ఏప్రిలుమాసమునందు గాంధీ
మహాత్ము డాంధ్ర దేశ సంచారమును
జేయుట కంగీకరించుచున్నారు.
తమిళనాడు ప్రజలు లక్ష్యరూప్యములను సమ
ర్పించుటకు శ్రీమాన్ సి. రాజగోపాలాచార్యులుగా
రేర్పాటులను జేయుచున్నారు. ఆంధ్రులును
మహాత్ముని సంచారసమయమునందు
యథాశక్తిని ఖద్దరునిధికి ద్రవ్యసహాయ
మునుజేసి యాత్మగౌరవమును గాపాడుకొని
మహాత్ముని సంకల్పమును సఫలముచేయవలసి
యుందురు. మహాత్ముని సంచార విధానము
వారికి ప్రజలు సమర్పింపదలచిన ద్రవ్యముమీ
ద నాధారపడి యున్నది. మహాత్మునకు య
థాశక్తిని తృణమొ కణమొ సమర్పింపదలచిన
వారందరును వెంటనే వారిసంకల్పము లిట్లా
కాంగ్రెసు సంఘములకును, రాష్ట్రీయకాంగ్రె
సు సంఘమునకును తెలుపుటకు ప్రార్థితులు.
మహాత్మునకు సంకల్ప సవరణులవలెను నిరు
పేదల కానుకలను ప్రతిగ్రహణయోగ్యములు.
ఆంధ్రులందరును జాతీయత పక్షభేదములను
పాటింపకను పెన్నిధులను మహాత్మునకు సమ
ర్పించి దేశారాధనమును చేయుదురుగాత!

